

IOSEPHUS CSAPO.

Nobilis Hungarus, Medic. Doct. & L.R.

Cittis Debretzinensis - Physicus.

Natus Iaurini Anno 1734 die 18 Iulij.

U J
FÜVES ÉS VIRÁGOS
MAGYAR
K E R T,

MELLYBEN

M I N D E N I K

FÜNEK ÉS VIRÁGNAK

Neve, Neme, Ábrázatja, Természete
és Ezekhez képest külömbféle Hasznai,
értelmessen meg-jegyeztettek

C S A P O J Ó S E F

MEDICINAE DOCTOR,

és Nemes Szabad Királyi DEBRETZEN Városá-
nak Phyfikus által.

18 JUN 2004

M Á S O D I K N Y O M T A T Á S.

POSONYBAN ÉS PESTEN,

FÜSKUTI LANDERER MIHALY'

költségével és betűivel. 1792.

RÖVID BESZÉDEK

A Z

BÖTSÖS OLVASÓHOZ.

A Böls Teremtő az ő végzetetlen Tökéltefségeit az Emberekkel a' Teremtett Dolgokban - is néminémüképen meg-ismértetni kívánta, nem tsak azokban pedig, mellyekben Elevenség ragyon, hanem mellyek Elevenség nélkül valók is; mint a' többi között minémük a' Fűvek és Virágok; Ezek azok az tsudálatos teremtett Dolgok, mellyekről ez Elöl-járó Beszédemben kiváltképen való említést tenni, méltónak itéltem: Mert ugyan is a' Fűvek az egészséges testnek táplálására - is szolgálnak, avagy nem tetszik - é ki ezekből az Istennek JOSÁGA. Az Emberekben méltán uralkodó ezer féle nyavalyák a' Fűvek és Virágok által meg - gyógyíthatatnak; ehol az IRGALMASSAG: Mindenik fű különös nyavalya ellen hasznos, különös ill'atu, különös színü, magvairól és gyökeréről végzetetlenül el-szaporodó; imé a' NAGY HATALOM: A' Fűvek és Virágok kö-

zött szint úgy vagynak Nemzetségek, Nemek és
Familiák, (a' honnét - is de *Sexu Plantarum CAMERARIUS* 's egyebek irtanak) látod melly nagy
BÖLTSESSÉG ez: Mindenféle Országokban és
Tartományokban (mint elmémmel vizsgálom, és
szemeimmel szemléltem) az Földnek, a' levegő Ég-
nek, és Napfénynek különbözőzése 's mivolta szerént
különös nyavalyák - is uralkodnak, vagy bövösge-
sebben 's gyakrabban az Embereket sanyargatják,
de mindenütt olly Fű - is terem, melly épen azt a'
Betegségnek Nemét az ollyatén helyben meg - gyó-
gyítja: Mert ugyan - is a' tengerek mellett lako-
zok, a' sós vérnek miatta *Scorbutus* névű nyava-
lyában sokat szenvednek, iné a' Kalánlevelű - fű
azt gyógyítja, e' pedig a' tenger partjain Hol-
landiában, Sveciában 's egyébütt leg bővebben te-
rem: Amerikában a' Frantzosi nyavalya uralko-
dik felettebb, iné ott terem bőven a' Sarsaparilla
névű fű: Lengyel Országban a' *Plica Polonica*
névű főbeli dagadás uralkodik, iné ott sok Med-
vetalpu - fű terem: Magyar Országban a' forró
és ragadó Betegségek: melly sok helyeken néha
uralkodnak, ehol majd mindenütt a' *Scordium* vagy
Fokbagymaszagu - fű terem, melly az Ember vé-
réből minden mérget 's veszedelmes nedveséget ki-
űz; Ezen kívül meg - esik gyakran, hogy utazó Em-
berek

berek Lábaik meg-dagadnak, imé az utak mellett
 terem a' basználío kakuk-fü; Néba Ember keze
 lába el-török az útban, de ugyan ott terem a' fe-
 kete Nadály-fü (SYMPHITUM MAJUS): A' kü-
 lömb-féle és néba rosz étel, niátt az utazó Embe-
 reket gyakran a' bideg ki-leli, de épen a' puszta-
 ban és mezökben terem a' mondatott Ezerjó-fü.
 De mindenek felett leg-tsudálatosabb ez a' mit
 mindgyárt mondok, melly Observatiót könyvben
 még nem olvastam; tudni-illik: melly Füvek leg-
 ártalmasabbak, el-annyira, hogy embert 's bar-
 mot, ha meg-eszi, bamar meg-ölik, azok vi-
 zekben és magas hegyeken vagy igen sürü nagy
 erökben teremnek, a' bova Ember vagy állat nem
 könnyen mehet; mint példának okáért a' CICUTA
 AQUATICA Vepferi melly Bűrök neme, és leg-kif-
 sebb meg-ételével Embert és Barniot bamar szörnyü
 kínlódással meg-öl, terem az nagy Tókban és Mo-
 tsárookban; Az ACONITUM vagy sisak-fü minden
 füvek között leg-mérgeösebb, és terem leg-magos-
 sabb hegyeken; Az LAUREOLA névü Plántának éret-
 len korában piros színü, meg-éreskok lora szemni
 nagyságu fekete gyümöltseit a' ki meg-eszi, annak
 bélit öszve szagatják, terem pedig ez sürü Erdök-
 ben. És imé mind ezekből az előlszámlált 's különös
 erejü 's külömféle helyeken növő füvekből, nem tün-

döklök - é ki a' MINDENHATÓNAK az ő Teremtései eránt való Providentiája vagy nagy BÖLTS GONDVISELÉSE-IS. Meg-tetszik továbbá, hogy a' füvekről való Tudomány, úgymint: Neveiknek esmérése, Ereinek tudása, melly hasznos, szükséges és gyönyörűséges légyen az Emberi Nemzetnek. Nem tsuda tebát, hogy ama' Bölts Király SALAMON-is a' füveknek meg-esmérésében oly' nagytökéletességre ment; De a' régi Magyarok Királyja CHÁBA vagy Csába úgy látszik, nem kevésbé esmérhette a' füveket, mert az ütközetben meg-sebesítettett maga rendes Magyar Hadi Seregét, egy Fűvel, mellyet Csábafűnek, attól az Időtől fogva most-is neveznek, a' Táborban meg-gyógyította; Szent LÁSZLÓ Király hasonlóképen a' Fűvekről való Tudománnyal birhatott, mert azt írják némelly régi Tudósok: hogy az Tatárokat minekutánna a' Magyar Hazából ki-üzte, az Országban hamar nagy Pestis támadott, melly Király akkor egy Fűvet talált, mellyel a' Pestiseket szerentséfen gyógyította, melly fűvet-is az Időtől fogva mind e' mai napig Szent LÁSZLÓ Király neveznek. Annakokáért ezen Bölts és kegyes Királyokat méltó minden igaz szíviűeknek követni: Én-is azért az ékes Magyar Nemzetnek hasznára, és meg-tisztelésére, ezen új Fűves és Virágos Magyar Kertet magam

el - készítettem, és a' nunt most vagyon, sok fáradsággal és munkával (de nem kérkedésből szóllok) Először sok idő múlva rendben szedegtettem, 's az után saját kezemmel, kétszer illy rendel le-irtam 's nyomtatattam, bogy az egész Magyar Hazában a' füvekben gyönyörködök, mind pedig a' Fűvek nélkül szükölködök, az kívántató fűvet mind ez könyvetskében, mind a' mezőben, könnyü úton módok meg - találbassák, és magok hasznára forditbassák : Ex Magyar Kertben pedig a' fűveknek és Virágoknak illy rendet szabtam, bogy tudni - illik négy száz tizenbét nevezetesebb fűveket Alphanumericus rendbe helybeztettem, azon néven nevezvén mindeniket a' melly szokottabb és helyesebb, utánna pedig mindenik Fűvek több Magyar neveit helybeztetvén; Ezek után pedig az Deák, Frantzia, Olasz, és Német neveket irtam. Ex alatt mindenik fűvet úgy le - rajzoltam, nagyságára, színére 's formájára nézve, bogy azt az Olvasó meg - esmérbesse, és ebez képest könnyü móddal, a' bol mindenik Fű teremni szokott, meg - keresbesse : Ezeknek utánna mindenik fűnek belső 's külső Hasznait, külömbféle belső nyavalyák, és az Emberi testnek külső romlásai ellen fel - jedzettem : Ezek alatt a' fűveknek OECONOMICUS vagy köz hasznairól - is emlékezet vagyon. Utoljára némelly BOTANICUS Observatio-

kat és Orvosi Tanátslásokat, 's egyéb hasznos
PRAECAUTIÓKAT egyik másik Fü eránt a' kegyes
Olvasóval közleni kívántam: Mind ezek után pe-
dig egy szükséges mutató Táblát Alphabeticé irtam,
mellyben ez Fűves, és Virágos Kertben, általam
nagy Szorgalmatojsággal és vigyázással plántált
mindenik ékes Plántátskának sok egyébféle neve - is
fel-jegyezve vagynak, és fel-találtathtnak, mel-
lyek öszveséggel hat száz negyvenhat számból al-
lanak. Végteére egy Deák és Német Index a' Fűvek
neveiről subneftáltatott. Minden Rendben 's Kar-
ban helybeztettek előtt azért, reménylem ez mun-
kámmal avagy tsak azért - is kedvet találok, mi-
vel jó és hasznos végre így el-készíteni igyekez-
tem. A' Mindenható pedig Tégedet kedves Olvasó
bóldog és hosszú élettel koronázzon, én obajtom
és kívánom. Irtam Debretzenben Ezer Hét száz
betven negyedik Esztendőben, Pünköft Havának
Első Napján.

CSAPO József, Orvos Doktor
és Szabad Királyi Nemes Debretzen
Várofsában Physikus,

Ú J

FÜVES ÉS VIRÁGOS

MAGYAR KERT.

I.

ANGYAL-FÜ Angelica. *Deakül: Angelica major Dodonæi. Angelica archangelica foliorum impari lobato* HENR. JOH. NEPOM. CRANTZ. *Frantziail: Angelique. Olaszul: Angelica. Németül: Angelick, Engeltwurz, Brustwurz.*

A' Virága mint a' Kaporé úgy nő borítottó formára sárga; A' Magvai laposok és igen jó illatúak. Három réfnél magaságra nő a' leg-nagyobbik, nagy Hegyekén terem, némellyek kerteikben-is nevelik. Ezt MORAND *Stirpium Historia* T. X. helyesen le-rajzolta. A' közép szabásu Angyal-fü a' mezőkön-is találhatik: Ezt HENRIK CRANTZ Ur nevezi így: *Angelica Sylvestris foliis æqualibus ovato-lanceolatis, ferratis.* A' kisebbik pedig vizenyös és árnyékos helyeken terem, de kevesebb erejü mint az első.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Mereg ellen;* A' Gyökérnek porát fél Drakmát (az-az: harmintz bors fzem nehézségűt) egy kalán vízben vagy borban békell venni. 2) *Pestis ellen,* használ, ha a' gyökere egy éjtfzakában etzetben áztattatik, és az etzetet róla meg-íszszak regvel. Sőt azt javallom, hogy Pestisnek idején (mellytől a' jó Isten mindnyájunkat kegyelmessen meg-őrizzen) ha valaki észre véné magán, hogy az az dögleletes nyavalya megfzökte, melly a' kezdő Fő-fájásból, Testnek bagyadtságából 's a' t. meg-esmérttetthetik; azonnal a' fent említett port Lor-etzetben vegye-bé, feküdjék-le, és két vagy három óráig izzadgyék utánna, valóban az haláltól meg-menekedik. 3) *Melyrekedésről:* ha tudni-illik sűrű nyál valaki melyét szorongatja: Az apróra vagdalt édes gyökerre öntsön forró vizet, töltse-ki a' vizet egy fins.iba, kavarjon belé egy kés hegyre féro Angyelika Gyökér port, 's igya-meg melegen, fog használni: Vagy fél Lat Angyal gyökeret főzfzön-meg egy mezfzely Árpa vízben, keverjen belé egy kalán szin mézet 's kevesenként igyék belöle, azon hasznalészen.

KULSŐ HASZNAI: 1) *Szemek homályosdágáról:* Mosd a' szemet a' zöld fűnek ki-préselt vagy nyomott és meg-tisztult Levével. 2) *Sebről:* Akár a' porát, akár a' Levét a' febben belé eresztvén azt meg-tisztittya, s' meg-gyógyittya.

Nóta: 1) A' Magvainak azon Hasznai vagynak mint a' Gyökerének. 2) Mig szárba nem indul, addig kell ki-ásni ez gyökeret, így hathatólsabb erejü lesz.

2.

ANGYAL EDES GYÖKÉR. Szent János-kenyere vagy gyökere, Vad édes Gyökér, Erdei édes gyökér, Édes paprágy

prágy gyökér. *Deák*: Polypodium, Filicula. Polypodium vulgare, frondibus pinnatifidis, pinnis oblongis, subserratis, obtusis, radice squamata H. J. N. CRANTZ Inst. Rei. Herb. *Frantz*: Polypode. *Olasz*: Polypodio. *Némét*: Engelsfuß, Süßfarn.

Ez a' Paprágy névü Fűnek a' neme, tsak hogy fokkal kissébb; a' vén Tser és Tölgyfák töveiben terem; Olyan a' Levele mint egy kis madár kiterjesztett szárnya; Gyökere vékony, görtsös, édes, N. Ungvár-Vármegyében kivált-képen bővégeffen terem. Igen fok nemei vagynak a' Papragynak, úgy hogy M. D. CRANTZ Ur hatvan öt felét magyaráz az ő könyvében. De ezt a' mi Fűvünket, mellynek gyökerét a' Patikákban-is tartják, helyessen le-rajzolta DOPONÆUS-is Lib. V. Cap. III. pag. 464.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Szorulásról*: Ez Fűnek gyökeréből egy Unciat, az az: nyóltz Drakmát (egy Drakma hatvan bors vagy árpa nehézségü) vévén, főzd-meg vízben vagy aszu szilva levében, és idd-meg melegen. 2) *Köszvényről*: Kinek lábba talpát vagy egyéb tagjait gyakorta tartós fájdalom járja, e' gyökér porát regvel Estve egy akmaig egye-meg, utána egy finsa theát ivan, egynéhany napokig; Bort pedig addig ne igyék.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fitzamódsról*: Törd porra a' meg-száradott gyökeret, és mézzel öszve kevervén kösd a' romlott tagra. 2) *Repedésről*: Kinek tenyerén vagy lábán a' bőr meg-repedezett, kösse réá ezen port.

KÖZ HASZNAI: A' Disznóknak döge lévén, ezen gyökeret öszve vagdalva ételek közzé kavarják.

3.

ARANY VIRÁG: Szent Jakab Virága, Arany-fű. *Deák:* Chrysanthemum, Bellis major colore aureo, Chrysanthemum segetum, foliis amplexicaulibus, superne laciniatis, inferne dentato serratis. *CLUSII I. p. 334. Frantz:* Chamomille jaune. *Olasz:* Fior de ogni. *Német:* Goldwiejenblum.

Formája mint az ökörfzem virágnak, csak hogy ennek még a' virág levelei-is arany színűek, amazé fehérek. Az ökörfzem virágnak femmi szaga nints, ennek pedig olyan a' szaga mint a' Balsamom, kivált ha keze között az Ember dörstöli.

KÜLSŐ HAZNAI Sebről: Föld-meg borbau a' Virágait, mosd véle a' febet, és meg-úfztúl.

4.

ARANYOS PAPERÁD, Arva-leány-haja, Szent Ilona füve, Egy bojtos-fű, Paperád. *Deák:* Adiantum aureum vel rubrum, Asplenium, Trichomanes, Polytrichum officinarum. Asplenium frondibus pinnatis, pinnis subrotundis crenatis *HENR. CRANTZ. Frantz:* Polytric. *Olasz:* Polytricho. *Német:* Widertodt, Abthon, Steinfeder, rothe Mauerrauthe.

Ez-is Paperágnak a' neme, de igen apró; A' fűratskái olyan szép sárgák, mint a' tiszta arany: Erdőkön, nedves és köves helyeken terem. Ez

Télen-is zöld. A' magvatskái a' Levelek oldalain vagynak.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fulladásról:* Föld-meg e' füvet vízben, tégy kevés szin mézet belé és igyad gyakorta. 2) *Lepődagadást-is* ofzlat, ha Theá gyanant regyel 's estve valaki él-véle. 3) *Sárgaságról* használ ezen módon.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Haj-nevelésre:* Az-tasd lugos vízben. mosd a' fejedet véle; a' korpáját a' főnek el-vélfzi, 's az haját neveli. 2) *Golyva ellen:* Kösd e' gyakran réá, el-ofzlattya.

Nóta: Itt a' Debretzeni Téglas Kerten túl, némelly nedves réteken An. 1771ben én egy moh forma Plántátskát találtam, mellynek apró szárai és fejetskéi szép arany színűek; tsak egy ujni magassan nő. En ezt meg-vísgálván, TRAGUSnak szavai szerint valóságos aranyos paprád nemének lenni tapasztaltam, és annak, mellyet LONICERUS nevez Polytrichum APULEJI. Es valóban azon hasznai lehetnek, mellyek a' Patikákban lévő aranyos Papráduak, mellynek Adiantum aureum a' neve.

5.

ARANYOS ISTÁP-FÜ: Mezei aranyos vefzfző, Veres gyűrű-fü. *Deák:* Virga aurea latifolia, Confolida Saracenicá. Solidago caule erecto, foliis ovatis acuminatis, ferratis, racemis, lateralibus simplicibus PLUKENETII. *Frantz:* Verge d'Or. *Olasz:* Virga aurea. *Német:* Gulden = Wundkraut, breit heidnisch Wundkraut.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fővényről:* A' gyökérét és a' Levelkeit törd porrá, idd azt gyakran valami Lévben, minden bizsonnyal a' Vesében és Hólyag-

lyagban lévő követskéket vagy Fövényt ki-hajtja.
2) *Vízi betegségben*: Vegyék az egész virág fejéit, főzzék fehér borban, 's itassák gyakran a' Beteggel.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Szaj-rothadásban*: Ezen fűről főtt vízzel a' szaj belől gyakran mosatassék.
2) *Sebet tisztít és gyógyít*, ha a' zöld Leveleit meg-törvén azok a' sebre rakattnak, kivált az ó febeket derekassan tisztítja e' fű; ha porát etzettel öszve gyurják, 's meg-száraztván azt, a' sebre hintegetik.

6.

ARANY FONÁL-FÜ: Haj-nevelő-fű, Gerény-fű, Boldog Afzfzony haja.
Deák: Epithimum cuscuta minor. Cuscuta Epithimum officinarum. **HENR. CRANTZ. Frantz**: Teigne de Thym. *Olasz*: Epithymo. *Német*: Thymseiden, Kleinfilztraut.

A' Olasz kakuk-fűre szokott tekeredni, és elis fojtja azt, mint a' tzerina olly vékonyak 's hofszak a' szárátskái, vörhönyegefsek, engedök.

BELSŐ HASZNAI és KÜLSŐK; ugyan azok, mint az alább meg-irandó Gerény-fűnek a' hasznai; sőt a' kakukfű miatt, mellyből nedveségét vézi, nagyobb erőt tulajdonit **MATTHIOLUS** nékie.

7.

ÁRPA-RÉPA: Tsitsoka. *Deák*. Helianthemum, Corona solis parvo flore radice tuberosa **TOURNEFORTII**. Sol altissimus radice tuberosa esculenta **J. G. H. KRAMERI** Tentam. Botanic. pag. 127.
He-

Helianthus tuberosus foliis ovato cordatis triplici nerviis H. CRANTZ.

A' tsillag füvek nemei között, ez leg-magof-sabb : és kertekben-is termesztk.

KÖZ HASZNAI: Ha tüzes parás alatt megsütik, jobb izü és hasznofsabb meg-enni. De nyersen és főve etzettel meg-öntve enni nem javallom, mivel nem tsak kevés tápláló erő vagy on benne, de ezen kívül a' gyomorban sok szeleket támaszt, melly miatt egyéb hasznofsabb bé-vett Eledeleknek meg-emésztese akadályoztatik; a' honnét Gyomor és BÉlfájások, és a' tápláló Nedvességeknék romlásai következnek.

8.

ARTITSOKA: Olasz-tövis. *Deák:* Cynara, Carduus fativus seu esculentus. Cinara scolimus foliis subspinosis, pinnatis indivisisque, calycinis squammis ovatis **CLUSII II. p. 153.** *Frantz:* Artichaut. *Olasz:* Arthioceo. *Német:* Artischocken, Artibien, Welschdistel.

Tüskés Plánta ez, Bogátskoro nemeihez való; Nagy Urak kerteikben termesztk.

KÖZ HASZNAI: A' tüskés fejeit meg-főzik, s úgy eszik, de alkalmatlan tápláló erejü.

9.

ARTIFIÓLA. *Deák.* Scorzonera hortensis vel Hispanica. Scorzonera caule ramoso, foliis amplexicaulibus integris serratis.

ratis. HENRICI CRANTZ. Mat. Med. Tom. I. p. 26. *Frantz*: Scorzonaire. *Német*: Artifi, Habertwurz.

Ez a' Bakszakál-fűnek a' neme; de a' név külömbisége attól vagyon, hogy ez a' kertekben termesztetik; a' Bakszakál pedig önként a' mezőkön terem; Az *Artifolia* gyökerét Tehén hufsal és levesel meg-főzik, amazét a' Patikákban tartják. Mindeneknek tejes a' gyökere.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérének sós volta* meg-édesítették, ha ki ennek gyökeréről főtt vizet iszik. 2) *Podagra ellen*, azon formán készítve használ. 3) *Melancholia* (az az: nehéz gondolatok) ellen a' gyökeréről főtt sűrűbb Lév hasznos. Mindenekről pedig leg-hasznosabb a' gyökérnek ki-nyomott leve.

IO.

ÁLTAL-BUVO-FÜ. *Deák*: *Perfoliata*, *Bupleurum foliis amplexicaulis*, *inferioribus linearibus*, *summo cordato oblongo*. ALB. v. HALLER *Stirp. Helv.* 427. *Frantz*: *Percefeville*. *Olasz*: *Perfoliata*. *Német*: *Durchwachs*, *Bruchwurz*, *Nabelkraut*.

Első tekintettel ki-nem isméri, azt gondolna, talám valami Ebtj neme, de közelebb vizsgálván a' Levelei nem tejedzenek, kerekded formák, világos zöldek, mellyeknek közepében a' Száratskák által nőttek. A' virágai szép sárgák. A' magvatskái feketéllök, hofszatskák, egy felül domboruak, más felül laposak. Terem a' mezőkön és a' Gabonák között.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Esésről:* Fözzék-meg leveleit fehér borban, 's itafsák azt, vagy törjék azokat porrá, és igya-meg vízben. 2) *Sérülésről:* Belőlül, hasonlóképen készülve használ.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Köldök-szakadásait* a' kis gyermeknek kiváltképen meg-gyógyítja, ha a' zöld Leveleket öszve törve f.l-kötik, vagy pedig azon zöld és törött leveleket borral és ros liszrel öszve kevervén pép formán, öszve bajtogatott ruha között a' Gyermekek köldökére kötik. 2) *Golyvát* ezen módon készülve 's reá téve el-öszlatja. 3) *Tsont-törését* öszve forrasztja. 4) *Csuzt* el-öszlatja, ha a' leveleket reá kötik, vagy porát azoknak reá hintik. 5) *Holttetemt* el-vefzti, a' Leveleknek gyakorta való reá köttetése, kivált ha előre a' zöld Levelek meg-töretnek mosárba. A' magvainak azon jó hasznai vagynak.

II.

BABAKALÁTS. Disznó-tövis. *Deák:* Carlina. Chamæleon alb. **CLUSII II. p. 155.** Carlina acaulis caule unifloro brevior. **H. CRANTZ.** *Frantz:* Carline. *Olasz:* Chameleone bianche. *Német:* Ebertwurz, weiße Ebertwurz.

Tüskés fű ez mint a' Bojtorján; a' földön elterjedve vagynak a' tüskés levelei, nints szárá, hanem a' tüskés levelek közepiben vagyon a' feje, ez közel olyan mint a' nagy Lapú virágos feje, csak hogy annál sokkal nagyobb, kerekded, lapos. Hegyeken lévő utak mellett terem. **BLAKVELL. Tom. II.** helyesfien le-festette.

BELSŐ HASZNAI: Ennek gyökerét mérgesnek tarja **GALENUS;** de ugyan csak a' száraz hasznos izzadást okoz, ha fél Drakmát a' porából ember bé-vefzen.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Rhū* ellen használ, ha gyökere porából Irat csinálsz, és avval tagaidat kened egynéhányszor. 2) *Fog-fájás* ellen főzzik-meg e' gyökeret etzetben, és tartásék a' meleg leve a' fájós fogra.

12.

BÁBA-IRE-FÜ. *Deák:* Pimpinella alba officinarum. Pimpinella Saxifraga foliis pinnatis, foliolis radicalibus subrotundis, summis linearibus H. CRANTZ. J. R. H. Tragofelinum TOURNEFORTII. *Frantz:* Pimpinella. *Olasz:* Pimpinella. *Német:* Bibernel, Bockpeterlein, Steinpeterlein.

Vagyon kisebb és nagyobb, olyan a' levele 's úgy áll-fel mint a' Párló-fü-e, vagy nagyobb Ezerjófü levelei, az virágai fellyül borított kosár-formára öszve állanak, mint az Egérfark-fü virágjai szép tehérek. Terem hegyeken és fővényes halmokon. A' gyökere fehér, erős jó illatú, mikor nyers valóságos Bakszagú.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fővényellen:* A' füve, kivált a' gyökere vízben főzetettvén, azt ki-hajtja, gyakran iván azt a' vizet. 2) *Katharus* ellen, melly sürü nyáltól vagyon, ha a' gyökere porat tiz 's tizenkét Gránit, az az tizenkét bors szemeket nyomot, regvel és estve theában bé-veszel, használni fog. 3) *Kolikáról*, melly a' szelektől vagyon, jó, midőn a' gyökerét fejer borban meg-főzik, 's azt a' bort fél kis üveg poháronként a' beteg iszfsza.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Szeplöket* és egyéb ortzán lévő foltokat, el-veszti ezen fünek ki-fatsart leve, mosván ez lével az ábrázatot. 2) *Szemeket vilagosít:* Ezen módon, ha mosatattnak azok ez lével.

vel. 3) *Sebeket* tisztitt ezen fű, ha a' zöld leveleit meg-törve azokra kötöd. 4) *Torokfájás* és *Dagadás* ellen igen hasznos a' gyökér, midön azt vízben főzik, és avval a' gyermek torkát fetskendik. Mondolák és nyaktsap dagadását, melly sűrű nyáltól ered, hasonló módon el-olflatja, azokat-is fetskendezővén véle. 5) *Szél-ütésről*: Kinek nyelvet a' szél úgy meg-üti, hogy szaval el-áll, rágja gyakran e' gyökeret és szöllani fog.

Nóta: A' kissebb *Bába-füről* a' régi *Füves Emberek* azt írják: melly *Dajkának* teje el-apadt, ha csak kebelében hordozza-is ezen fűvet; hat óra alatt annyira meg-neveli tejét, hogy a' fűvet kén-telenítettik magától el-vetni.

13.

BABLEVELÜ-FÜ: *Kövérfű*, *Varjubab*, *Sülyfünek*-is nevezik, de helytelenül. *Deák*: *Fabaria*, *Crassula*. *Telephium flore albo*. *Telephium legitimum* CLUSII hist. 2. p. 67. *Frantz*: *Orpin*, *Reprise*, *Fève apeisse*, ou *Joubarbe*. *Olasz*: *Faba crassa*. *Német*: *Fette Henne*, *Wundkraut*, *Bruchkraut*, *Donnerbonen*.

Ez fű olyan forma, mint az *Öregbab* vagy *Difznóbab-füve*, a' levelei kerekdedek, vastagok, puhák, terem önként a' szőlők között és a' kertekben.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sérülésről*, akár ki-nyomott levét, akár főtt vizet iszod, fog arról használni. 2) *Vérhas* ellen azon módon lehet véle élni.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Tököfség* ellen használni, midön a' zöld leveleit meg-törve reá tefzik.

2) *Orrvér* folyását meg-állítja, ha a' Leveleket meg-törve a' homlokra kötik.

14.

BAGOLY-BORSÓ Tsitseri-borsó, Szeges-borsó, Kerti Lednek. *Deák:* Cicer domestica **MATHIOLI.** *Frantz:* Ciches ou Cices. *Olasz:* Cice, o Cicero, Cicherchia. *Német:* Züser, Süchenerbs.

BELSŐ HASZNAI: *Vizellet rekedést* a' Tsitseri-borsóból készült lév meg-indítja, csak hogy vesékben vagy Holyagban termett kötöl a' rekedés eredett ne légyen, mivel oly formán nagy fájdalmakat okoz.

15.

BAJ-FÜ. Torok-fü, Tsap-fü, Nyaktsap-fü, Nyelvesfü, Földiborostyán-fü, Diadalmas-fü, Lónyelvü-fü. *Deák:* Uvularia officinarum: Hippoglossum **MATHIOL.** Laurus Alexandrina fructu pediculo, vel folio insidente **C. BAUHINI.** Uvularia, foliis sessilibus flore unico. **H. CRANTZ. J. R. H.** *Frantz:* Bislingva ou Herbe de la Cornéille. *Olasz:* Bislingva. *Német:* Zungenblatt, Zapfenkraut.

Közel olyanok a' Levelei mint a' Pufzpángé, csak hogy keskenyek, hegyesek, fénylő zöldek: maga a' Plánta úgy áll mint egy kis fáska; mindenik levél végén, 's az ág között egy borsoni Nagy-

Nagyságu piros Bogyó terem. A' Gyökere fejr, görtsös, jó illatú. Terem böven Fofonyon fellyül, három mértföldre, Szent György névü Város mellett álló Hegyeken; Es onnét Német Országba-is böven hordják.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vizelet meg-dllásáról:* Törjék porrá a' gyökerét, igya fejr borban a' Beteg, és az fen akadt vizet meg-inditja. 2) *Nyak-tsap es mondolik* dagadását el-öszlatja, midön Leveleit vizben főzik, és azt a' vizet a' Beteg gyakran szájában forgatja.

KÜLSÖ HASZNAI: *Folyó sebek* gyógyitannak, ha ki a' Leveleket és a' gyökerét porrá törri, és a' sebeket avval hintegeti.

KÖZ HASZNAI: Saláta közt-is eszik e' Gyökeret, es igen hivesítettö.

Nóta: Némelly Tüdos, Füveket esmérö Emberek, külömséget téznek a' Laurus Alexandrina; az Uvularia; és a' Hyppoglossum között: azt allitván, hogy a' Régiek az elsőnek neve alatt más különbözö Plántát értenek, és usuáltak mint a' két utolsó. De úgy látszik, mint PLINIUS az ö XV-dik Könyvének utolsó részében a' Laurus Alexandrinát meg-írja, tsak ugyan olyan forma az, mint a' mi Uvulariánk. De bezeg a' Hyppoglossum, és az Uvularia között nevezetes külömség vagon; mellyet Deákul magyarázok eképen: Hypoglossum, seu quod idem Bislingva habet folia opposita, e quibus pone ortum eorum aliud exurgit foliolum; sed Uvularia folia alterne posita habet, quae succenturiatis destituuntur foliolis: Denique Hypoglossum radice, tenuibus paucisque fibris constante gaudet, cum Uvularia radice longa crassa, plurimis fibris seu radiculis adhaerentibus a natura sit donata. LONICERUS pedig a' Laurus Alexandrinát, Uvularianak és Hyppoglossumnak-is nevezi.

16.

BAK-FÜ; Seb-fü, *Betonica*. *Deák:* *Betonica*, *Vetonica*: *Betonica officinalis*, *spica interrupta corollarum lacinia labii intermedia emarginata* H. **CRANTZ** & *Betonica foliis ovatis crenatis, calicibus hirsutis* HALLERI. *Frantz:* *Betone*. *Olasz:* *Betonica*. *Német:* *Betonien*, *Schraut*.

Ezen fü olyan forma mint a' Tifztes-fü, ez okból némelly Tudosok annak nemeihez számlálják: A' külömség ez: hogy a' Levelei fetét kékek, s' szélei jobban bé-vagba vagynak; Az virágai pirosak jó szaguk. Nyárban böven találta-
tik Erdőkben, kaszálló rétekben. A' Botanikusok vagy Fűveket Visgálok, némellyek vetekednek erről a' fűről, minémü fűnek a' speciesse vagy neme legyen ez. Hajdan pedig Ant: *Musa* ezen fűről és ennek fok hasznairól, egy egész kis könyvet irt.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fő-fűjdst* enyhít, midőn mint a' *Herbathéát* úgy készítve gyakram iszod, 2) *Podagrát* azon módon szünteti, 3) *Tüdőnek sebjait* gyógyítja így készítve. Végy egy tél márékkal Bak-fü Leveleit, főzd-meg egy ittze vízben fedő alatt, szürd-meg azután, és két kalán szín mézet eresz belé, s' gyakran egy fél üveg pohárra valót meg-kell inni. 4) *Veséknek* kifebbe-
fedésekről, ezen módon készítette használ.

KÜLSŐ HAZNAI: *Főnek sebjait*, mellyek kívül ütések vagy esések által lettek, a' ki gyógyítani akarja, főzze ezt a' fűvet borban, és ruhát ászattván-meg véle, kösse a' sebes főre.

Nóta: Azt írja THEOD: ZWINGER az ö Könyvében, ha ezen fünek gyökerét tavaszszal ki-ásák, 's valaki azt meg-eszi, úgy meg-nehézitti fejét, mintha bortól részegedett volna meg.

17.

BAK-SZAKÁLL: Bak-fü, Kakukfaláta, Téli-faláta, Kigyómarast-gyógyító-fü. *Deák:* Tragopogon, Scorzonera Sylvestris, Barba vel Coma Hirci. *Tragopogon pratense, calicibus corollae radium aequantibus foliis integris stric-tis* H. CRANTZ. *Frantz:* Barbe de Buc. *Olasz:* Barba de Buc. *Német:* Bocksbart, Habermald, Gauchbrod.

Ez az Artifiolához hasonló fü; Réteken és zab között terem. A' gömbölyü és Tfillagos sárga virága ha meg-érik, olyan mint a' pehel vagy pih, és a' Levegő égben a' széltől széllal hor-doztatik.

HASZNAI: Ugyan azok, mellyek az Ar-tifioláé, tsak hogy a' Bak-szakál gyökerét inkább a' Patikákban tartják; Ennek gyökerét pedig Le-vesekbe főve az aítalokra rakják, mint magam-is He'vetziában laktomban bövségessen véle éltem. Némelly Bölts Emberek másként azt tartják, hogy ez az Bak-szakál-fü gyökere az orvoslásra hatha-tofsabb erejü, mint a' kerti Bak-szakáll vagy Ar-tifiola.

18.

BALHA-FÜ: Balhamagu-fü. *Deák:* Pfyllum, Pulicaria; *Plantago pfyllum*
B 5 offi.

officinarum caule ramoso herbaceo, foliis subdentatis, recurvatis, capitulis aphyllis H. CRANTZ. *Frantz:* Herbe aux puces. *Olasz:* Pfylo. *Német:* Flösa-men, Psillenfraut.

Ez uti-fűnek a' Neme, Leveli hoszszak, keskenyek; magvai feketék, fényesek; akkorák 's olly formák, mint a' balha kertekben-is termesztik.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Égést:* A' Tagokon gyógyitt ezeknek a' magoknak kotsonnyája, kenven ezzel azokat. 2) *Nyelv, kezek, 's Ldbak* bőrének repedését ugyan ezen kotsonnya gyógyítja. 3) *Inak össze sugorodását* ezen módon megkönnyebbiti a' kotsonnya: E' pedig készitteesék így: kevésé meg-törvén a' magokat, töltsenek réa rosa vizet, vagy tiszta vizet, 's álljon a' magvokon egy éjtszaka. Belsőképen ártalmas ezen magokkal élni.

19.

BALSAMINA, Ineresztő-fű, Fai-virág, Momortika. *Deak:* Balsamina, Momordica, Charantia, Pomum mirabile. Momordica pedata, pomis striatis, foliis pedatis ferratis H. CRANTZ. Et altera: Pomis ovatis mucronatis eiusdem. *Frantz:* Marveille. *Német:* Balsamápffel.

Ez kétféle: Az egyiknek ollyan a' Levele mint a' szöllőé, vagy mint a' Földitöké, de kisebb; Virága sárga öt Levelü, gyümöltse gömbölyü, piros, dioni nagyságu: Ez az igaz Momordika vagy Balsamina. A' másik ollyan mint egy

Fáts-

Fátska, hoszfú tüpkéd a' Levele; virága piros; Gyümöltse hoszfúkás, zöld, 's ha meg-nyomják széllyel úgró; Ez az Fajvirág. Mind kettőt kertekben terméshetik, és Hafzna-is egy féle.

KÜLSŐ HASZNAI: *Sebeket gyógyitt az olajja, kenvén azt avval. 2) Végbéli fájdalmait 's dagadásit, melly az arany értől eredett meg-enyhitti azon olaj azon formára. 3) Egést-is meg-enyhit az olajja.*

Nóta; A' Momordika Olaj így készitessék: Egynéhány Gyümöltsei öszve szuzatattvan, ásztafanak egynéhány napokig Fa-olajban, vagy Lenmag olajban. Ezután meg-kell őket főzni, és osztán ez olajt belölk ki-nyomni; melly olaj ismét uj gyümöltsökkel fel-foraltassék, 's másodszor ki-nyomatassék, 's úgy el-tétessék.

20.

BÁRSONY-VIRÁG: Szerelem-fü.
Deák: Amaranthus purpureus, Flos amoris. Amaranthus purpureus simplici panicula. **C. BAUHINI.** *Frantz:* Fleur d'amour, Fleur de jalousié. Passe Velours. *Olajz:* Amarantho. *Német:* Sammetblume, Tausendschön.

A' kertekben terméshetik., olyan a' virága mint a' piros kakastaréj. Vagyon testszinü, zöld és kékszinü. A' Búdöske névü kerti virágot-is némellyek Bársony virágnak nevezik.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérfolysít meg-állit, akár Leveleit, akár virágát, akár magvait meg-főzöd, 's vizét iszod. 2) Hasmenést állit azon módon.*

KÜLSŐ HASZNAI: *Végbél erőltetésit tsillapítja az fü és virág, a' ki azt forró téjjel meg-lotsolja,*

ja, ki-nyomja, 's melegen az végbéire kívül oda köti.

Nóta: Azt tartják némellyek, hogy a' magvainak meg-étele a' tejet neveli.

21.

BARATZK-LEVELÜ-FÜ, Vizi-bors, Vizi-hunyor, Ebgömbér, Balhafü, Légy-fü, Keserü-fü. *Deák:* Persicaria, Pulicaria, Hydropiper; Polygonum persicaria, floribus hexandris digynis, spicis ovato-oblongis, foliis lanceolatis, stipulis ciliatis. H. CRANTZ; et Polygonum hydropiper floribus hexandris, semidyginiis, foliis lanceolatis stipulis submuticis ejusdem. *Frantz:* Persicaire, Courage, Poi ure d'eau. *Olasz:* Hidropepe & Pepe aquatico. *Német:* Wierfingkraut, Wasserpfeffer, Flöckraut, Mückenkraut, Hundspfeffer.

Háromféle ez fü; melly a' vizes árkokban és álló vizekben terem: Könnyü meg-ismérni leveléről, mert olyan mint a' Bartzk-level. Egyiknek Leveli tsipőstök; Másiké édesfök; Harmadiké savanyuak. A' virága mint a' Pujka taraja hofzszü, piros. Vagyon negyedek-is, melly itt Debretzenben a' Kertekben terem; olly magas mint a' Napra-forgó; Leveli akkorák mint a' zöld Dohány Leveli; Fellyül szép piros hofzszan le-loggó virágjai vagynak, mellyeket itt karmalin virágnak neveznek. HENR. CRANTZ Ur ezt írja-le így: Polygonum orientale nicotianae folio, calice florum purpureo.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérhas ellen* a' gyengébb ízű Baratzk-levelü-fű (*Perficaria mitis*) hasznos, ha ki ris kúsával Leveleit főzi, 's azt a' Levelt hörpörgeti. 2) A' tsipősebb ízű, emberben termett apró követskéket meg-töri, 's belőle ki-hajtja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fene ellen:* (gangræna) a' tsipős Levelö kiváltképen használ, meg-törvén azokat, és zölden a' tagra rakván. 2) *Sebeket* gyógyittanak ezen füvek mindenfélét.

KÖZ HASZNAI: 1) Fekélyes Lovak hogy meg-gyógyuljanak, főzzik borban ez Füvet, és mofsák gyakran azon borral azokat. 2) A' Nyerreg fel-törvén a' Ló hátát, rakják réá ezen Levelket, használni fog. 3) Balhakat el-üzi, ki pár-nája alá téfzi ezeket, ezt magam-is haszonnal próbáltam. 4) A' Lovakat a' Féregék meg-nem lepik, ha ezen fűnek fris levével azok kenetettnek. 5) A' Húst takarják-bé ez fűvel, és femmi féreg hozzá nem közelit. A' kertinek gondolom azon Halmaznai vagynak. Az Elsők ugyan a' *NORICUM COMMERCII*umban-is az ő fok Halmaznaikrol ditsértettnek.

22.

BÁRÁNY NYELV-FÜ: Kertiattrazél, Burets, Ugorka-szagu-fű, Borágo. *Deák:* Borrago, Borrago officinalis foliis omnibus alternis, calicibus patentibus H. *CRANTZ.* *Frantz:* Borrache. *Német:* Buretsch, Borragen.

Ez ökör - nyelv - fű neme: Külömböz abban, hogy a' Leveli gömbölyüek, kemények és szörösfek, mellyeket valaki tenyerei között dörssöli, való-ságos Ugorkát illatoznak, és így Dinnye-szagu-fűnek nem jól nevezik. A' virága világos kék, olyan és akkora mint a' kerti Nigella, az az: Fekete

kete Koriándrom virága. Ökör-nyelvnek se helyessen neveztetik. Termesztetik kertekben, de ganajos földön-is a' mezőkben önként terem.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Belső részek dagadását* el-ozlatja, az erről a' fűről főtt favo, viz, vagy a' fűnek ki-nyomott leve, iván azt. 2) *Szívet meg-vidamit 's erősít a' virága*, ki azt ételben eszi, 's Italban ifszza, akár bor, akár viz legyen. 3) *Nehéz gondolatokat ezen módon el-hárit.* 4) *Követ ront emberben, ezen zöld-fű ki-nyomott leve.*

KÜLSŐ HASZNAI: *Iny-rothadása ellen*, ez fűnek hamvát méh-ferrel öfzve kell keverni sűrűen, 's ezzel a' fáj-inyeit kenegetni.

KÖZ HASZNAI: Másutt fok helyeken a' Turbolyából (Chærefolium) vagy Galambbegyből (Valerianella) készült Salátát, ezzel a' fűvel egyelittik, melly-is igen jó vér-tisztító és hivesítő eszköz, mellyel külső Országokban magam-is eledeül gyakran éltem.

Nóta: A' régi Tudófsok nagy betsben tartották ez fűnek virágjait, állítván azokat szív-erősítőknak, és minden méreg ellen valóknak. Az ujjabbak közül némellyek haszontalanoknak tartják, némellyek hasznosfáknak: A' bizonyos, hogy a' **PARISIAI AKADEMIA** Böltsei e' virágokból analýsi **Chemica** valóságos Salétromot hoztak-ki; a' Salétromnak pedig hivesítő, ozlató 's enyhítő ereje vagyon: Söt **BOLDouc** névü Tudós Frantzia ez virágokban ő általa tapafztalt három féle sörül-is tanúbizonyságot téfzen *Memoire de L'Academie de Science.*

23.

BÁRÁNYTSETS-FÜ: Egertsets-fü.

Deák: Sedum minus, Illecebra; Sedum minus

minus teretifolium luteum. J. BAUHINI: Sedum rupestre foliis subulatis confertis, & floribus congestis LINNÆI. *Frantz:* Joubarbe petite. *Olasz:* Sempervivo minore. *Német:* Mauerpfeffer, Raßentraublein.

Ez a' fü a' régi kö-falakon terem. Itt a' Debretzeni nagy Erdöben-is böven terem, nagyobb szabásu, araszni magas, kinek Levelei fel-felé állanak. A' virágai a' tetejében tfillagofak és sárgállók.

BELSŐ HASZNAI: Epe bövségét a' gyomorból ki-hanyatja a' Leveleknek leve.

KÜLSŐ HASZNAI: R.ksült emberből kifiztitt a' leve, mellyel mosatafsék.

KÖZ HASZNAI: Levét ha annyi égett borral öfzve egyelítettik, 's ábrázatjokat azzal mosogatják széppé, gyengévé, 's fényessé téfzi azt.

24.

BASALYIKOM: (Szelid) Szelid Basalyikom. *Deák:* Basilicum, Ocimum odoratum seu caryophyllatum. Ocimum latifolium maculatum 1. crispum BAUHINI. *Frantz:* Basilic. *Olasz:* Basilico. *Német:* Basilien, zahme Basilien.

Egyik széles levelü, a' másik apró levelü, mint a' Tyukhur-fü levelei, a' kertekben termesztik, igen jó illatja vagyon, kivált a' kisszebbiknek.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fő-fújásban:* az homlokra kell kötni a' zöld Leveleket. 2) *Szűjnak repedezezeit* meg-gyógyítja a' magvaiból készült kotsor-

tsonnya. 3) *Tsets-bimbok ki-repedezéseket*, ez kotsionya hasonlóképen meg-gyógyítja kenvén 'és kötözvén azokat evvel.

Nóta: A' régiek azt mondgyak, ha a' Basalyikomot mustban vetik, annak a' borának jó muskatály szaga leszén tőle. De egy német Országai Tudos Orvosok Societássa, nem rég azt jedzette-meg ez ilyen bor fellül, hogy ámbár mértékletesen igya valaki, még-is nagy boduláfsokat és fő-fájásokat okoz: Lásd Onomatologia medica completa pag. 187. melly Onomatologiát ugyan ezen Societas írta, és Anno 1755ben ki-nyomtatta. Doctr. HALLER Ur penig ennek eleibe Praefatiót tett.

25.

BASALYIKOM (vad) Vad basalyikom. Erdei basalyikom. *Deák:* *Ocymastrum*, *Ocymoides*. *Saponaria ocymoides*, *calicibus cylindricis*, *villosis*, *caulibus dichotomis procumbentibus* H. CRANTZ. *Frantz:* Basilic fauváge. *Német:* Witde Basilien.

Magoffan nő, levele olyan mint a' Basalyikomé de nagyobb; Viráigi feiérek, töltser formájúak, magvai olyak mint a' Belénd-fű magvai; A' mag-tartója hafas. Terem Erdőkben, 's egyébütt-is.

HASZNAIT mi illeti; mint a' kerti Basalyikomnak, ennek-is PLINIUS azon hafznokat. tulajdonítja, de én részemről nehezen hiszem, mert nagy külömbség vagon, ez 's amaz között.

26.

BASAL-ROSA: Bafa-rofa, Basi-rofa. *Deák:* *Paeonia*. *Paeonia foliis lobatis*
ex

ex ovato lanceolatis HALLERI. *Frantz:* Pivoine, Penoesne. *Olasz:* Poesonia. *Német:* Gichtrosen, Peonienrosen.

Esméretes fü ez a' Ferteekben, nagy piros rófsai vagynak nékie, a' magvai feketéllök, gömbölyegek, hoszszúakassak, vaslagok mint egy borsó ízem.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Nyavalyatörés* ellen. M dön a' Gyermekek olyan állapotban vagyon, mint tudni-illik fogai jövélekor, vagy mikor a' Gefezták benne indulnak, és félo, hogy ne talál a' nyavalya-is ki-üti; akkor ettül meg-öriztetthetnek, ha a' magokat öszve török, és kásájába néha vele étetik. Ha pedig a' nyavalya már töri a' Gyermekek: töltsenek egynéhány szem magra egy finfa meleg vizet, törjék együtt mind addig, míg a' viz fejerellö színre változik, ezután ruhán megszürvén ezt a' vizet, kis-kalánkánként itafsák a' kis gyermekkel, és meg-fogja szüntetni nyavalyáját. 2) *Gyermekek agyosoknak* méheket tisztítja, ha méh az az: Tzitrom-fü vizében regvel és estve harmintz Gran Bafa-rófa gyökere porát bé-vészik a' beteg aszfszonyok.

Nóta: A' Bafa-rófa gyökerének mérges természeti volta eránt. D. HALLER Ur gyanakodik: Azt magam-is tapasztaltam, hogy a' nyers gyökerének igen nehéz szaga vagyon mint a' Bűröknek. De ezen nyers gyökernek külső applicatiojában való hasznait in nervorum sexus sequioris morbis tapasztaltam.

27.

BÉTSI-FÜ: Római Nardus, Mária Magdolna-füve. *Deák:* Nardus celtica; Valeriana celtica foliis ovatis obtusis

C

mini-

minime dentatis. HALLERI. *Frantz:* Nard Celtiques, Gaulois. *Olasz:* Spica celtica. *Német:* Cretischer Nard, Marien Magdalenenkraut.

Matska gyökér-fűnek (*Valeriana*) a' neme ez; Alatsony-fű, és igen vékony, rövid a' szára, levelei hosszúak, sárgállók; Virágai-is sárgállók; Gyökere hegyes, kedves illatú. Terem az Ausztriai, Styriai magas hegyeken, a' hönnet Bétsi-fűnek-is hívják. A' Carpathus magas hegyeken-is termőt CLUSIUS in Hist. Stirp. pag. 515. *Nardus alpina* neve alatt le-irta 's festette. Helvetziában pedig leg-elsőben nagy hírű Albert. v. HALLER meg-lelte.

BELSŐ HASZNAI: 1) Gyomor gyengeségét elvéfzi a' ki azt porban éhomra, és étel után a' mennyi a' porából kés hegyire reá fér bé-véfzi. 2) Izzadást okoz a' fött vize. 3) Vizelletet hajt ugyan ez.

KÖZ HASZNA: Ruha tisztítani való Seprütis tsinálnak belöle.

28.

BÉKA LENTSE: Vizi-Lentse, Vadlentse. *Deák:* *Lens palustris*, *Lenticularia*: *Lemna lenticula aquatica* LOBELII, & *Lemna lenticula major* MICHAELIS. *Frantz:* Lentille d'eau, Lentille de marais. *Olasz:* Lente di Palude. *Német:* Wasserlinsen, Froschlauch.

Vagyon nagy és kissébb; álló vizekben és vizes árkokban terem, 's a' vizet zöld leveletskeivel el-borítja.

BELSŐ HASZNA: *Sárgaságról:* tsalhatatlan orvofságnak állítja RAJJUS, valaki arra öntött forró vizet, mint a' théát gyakran iszja.

KÜLSŐ HASZNA: *Májdagadást* el-ofzlatja e' vizi-lentse, ha öfzve zuzva a' jobbik horpafz-szára kötik a' betegnek.

KÖZ HASZNAI: A' Rutzák vagy Rétzék igen szeretik ez vizi füvet, kivált ha korpával öfzve egyelittik, 's úgy adják nékiek, meg-is hiznak.

29.

BELÉND-FÜ: Bolondító-fü, Disznó-bab. *Deák:* Hyosciamus vulgaris, five niger, Faba suilla, Apollinaris: Hyosciamus officinarum, foliis amplexicaulibus, sinuatis, floribus sessilibus HENR. CRANTZ. *Frantz:* Jusquiamé jaune. *Olasz:* Jusquiamé. *Német:* Bilsenkräut, Schlafkraut, Saubohn, Zigeinerkraut.

Ez kétféle nemü: egyik fekete a' másik fejer. A' feketének hoszfzas, széles és tšipkes levelei vagynak, nehéz szagúak mint a' Bőrök; a' virágok töltésér formájúak, fétét sárgák; A' magvai gömbelyűek, szürkék, olyan mint a' mák magok, de két akkorák; árkok és gátok mellett terem. A' fejer Belénd levelei rövidebbek, de szélesek, fejerellök, puhák.

BELSŐ HASZNAIRÓL semmit se irhatok, hanem inkább fok-féle ártalmairól irhatnék, de azokat itt mind elöl számlálni nem tartom tanátsosnak.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Kemény tsomókat* a' testen el-ofzlatnak az reá rakott levelei. 2) *Fáidalmakat*

makat enyhít az olajja, mellyel kenetefséka' fájos rész: Illyen olaj a' Patikákban tartatik.

Nóta: 1) A' Belénd magokkal advas fogaknak füstölését, mint a' köz nép fogfájásról javallja, én épen nem tanátslom, a' szomorú példák szerint, úgymint minémü füstelésektől, az emberek elméjekben meg-háborodtanak, és mint egy dühörségre jutottak, mint ezt a' Tudósok in Ephemeridibus naturae curiosorum meg-jegyzették. 2) Méltó volna a' Belénd fűvet Városok és Faluk körül ki-irtatni, mivel a' gonosz tudákos emberek, leveleivel, magvaival 's gyökereivel iok féleképen kárt tesznek az emberekben.

30.

BOGLÁR VIRÁG, Béka virág, Tyukláb-fű, Sömör-fű, Béka-fű, Égető lángas-fű, Sebesítő-fű, Lator-koldus, Hollóláb, Kakas-láb. *Deák*: Ranunculus pratensis erectus acris C. BAUHINI & Ranunculus flammula foliis ovato lanceolatis, petiolatis, caule declinato H. CRANTZ. *Frantz*: Ranuncule, Grenovillette. *Olajz*: Ranunculo. *Német*: Hancnfuß.

Ez fűnek kerekessárga fénylő virágjai vannak, mellyeket ha ki meg-rág, mint a' tűz, úgy égeti a' nyelvet. Terem vizenyös réteken két-féle; egyiknek a' szára fenn-alló, a' másiké le-hajló.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Farsábát* gyógyít, mikor leveleit meg-zuzván a' fájos helyre kötik, a' mellyen-is egynéhány óra mulva verefsége tamaszván hólyagot-is üfzi. 2) Fogfájásról használ a' gyökere pora, mellyet a' fájos advas fogba hinteni kelle.

kelletik; sőt azon advas fog minden fájdalom nélkül ez által ki-is fog hullani, mint Theod. ZWINGER az ő *Botanicum Theatrum*-ában írja.

Nóta: 1) Nem helyesen nevezik Hollólábnak, mert az a' *Coronopus*. Latorkoldusnak pedig azért nevezték, mivel ezen füvel némely koldusok egész testeken holyagokat szitattnak, a' végre, hogy kik őket látandják, annyival nagyobb könnyorületességre és bővebb Jótéteményre fel-indítassanak. 2) Itt Debretzenben egy igen ki-terjedő levelű *Ranunculus* vagy Boglár-virág neme önként terem, mellynek semmi tőpös vagy etető erejét nyelvémen nem érzem. Ezen kívül terem egy telyes virágú sárga Boglár virág, mellyet itt sárga boglárkának neveznek: Ezt én nevezem így: *Ranunculus pallido flore plenoque, aconitis foliis* J. Cs.

31.

BOGÁTS-KÓRÓ (tövisses) Tövisses bogáts kóró, Takáts vakaró, Bogánts vakaró, Venus Afzszony-ferdője, Szomjúhozó Lapu, Tövisses Lapu, Pásztorveszelzeje. *Deak:* *Dipsacus, Cardus fullonum, Cardus veneris, Virga pastoris, Attractilis: Dipsacus fullonum, foliis sessilibus ferratis* HENR. CRANTZ. *Frantz:* Chardon de Foullon, Cardon à Carder. *Olasz:* *Dipsaco, o Cardo di Cardare.* *Német:* Weberdistel, Frauenbad, Bubenstrel.

Ez igen esméretes fü: A' Feje, a' mellyben a' virágjai, tele hofzszas vékony tüskékkal. A' virágok állanak köröskörül mint annyi méz-lép

Lyukakban. A' két egymás ellenébe álló levelei olly szoroffan a' száraihoz köröskörül nőttek, hogy az első-víz és Harmat benne meg-áll, ezért a' levelek között találkozó vízárt nevezik Venus Afzfony ferdőjének. Egyébként két-féle ez az Bogáts koró: Az egyiknek, nagy tuskés fejei vagynak, ez a' Dipfacus: A' másiknak apró, tuskés, és fok vékony ágokon álló fejei vagynak, ez a' Virga pastoris, az az: Páfztor veszizeje.

BELSŐ HASZNAI: Száraz betegsegről a' gyökerét ditsérik némelly orvosok.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Homályos szemeket és Hályogot gyógyít a' fen emhített víz, a' ki azzal fzezeit mossa. 2) Sömört gyógyít ezen vízzel való mosás. 3) Rühét vagy fennyedéket el-vezti, ha ennek gyökeréből frís Irós vajjal Irat készittenek, és ezzel magokat kenegetik. 4) Szömöltsököt hasonló módon el-vezti ez az Ir.

KÖZ HASZNAI: A' Pofztó tsinalók evvel tisztítják a' Pofztójokat.

Nóta: Úgy látzik, hogy a' régi Magyarok, a' Lapukat és korókat (i. e. Lapatha & Carduus) Bogátskoroknak nevezik; innét némelly könyvekben találtatik illy nevezeteknek külömbsege: Tövises Lapu, Tövisetlen lapu; vagy Tövises Bogáts-koró és Tövisetlen Bogáts-koró.

32.

BOGÁTS-KORÓ: (szöfzös) Szöfzös bogáts-koró, Fejér bogáts-koró.

Deák: Acanthium. Onopordon Acanthium calycibus squarrosis, spinis subulatis, foliis ovato oblongis sinuatis. H.

CRANTZ. Frantz: Chardon argentin.

Ola/z:

Olasz: Acanthio. *Német:* Weisser Beerdistel.

Ez Bogáts-koró forma-fü gabonák közt-is terem. Levelei nagy de tüskések, öblösek, fejrök, igen szöszösek. Ezen Füül DIOSCORIDES emlékezik.

BELSŐ HASZNA: *Görtstöl* öszve húzott ember (a' Tetano, Opistotono, Emprostotono tentatus) kinek nyakát, Derekat, vagy előre vagy hátra húzta a' Görtst: főzze-meg ez fü leveleit és gyökerét vízben, és igya, meg-épül.

KÖZ HASZNA: Ez fü szöszét le-lehet szedni, és meg-lehet fenni, és szüni mint a' felymet; méltó azért volna ezen füvet szaporítani.

33.

BÓLDOG-ASZSZONY TSIPKÉJE: Málnafa vagy fü. Tsipkefa Erdei szeder. *Deák:* Rubus Idæus. Rubus Idæus officinarum, foliis quinato-pinnatis ternatisque, caule aculeato, petiolis canaliculatis H. CRANTZ. *Frantz:* Framboisier. *Német:* Himbeer.

Ez Földi szedernek neme, a' gyömölsök veresek, kedves illatúak és jó izüek. Arnyékos Erdőkben és tserékben böven terem. Erről Professor SCHULTZ Saxoniában különös Dissertációt irt, mellyben azt valja, hogy ez Plánta Idæa névü hegyen nem találtatik.

BELSŐ HASZNAI: *Forró betegségben* ezen gyömölsöknek ki-nyomott levét igen hasznos inni, fél fél kis üveg pohárral, mert a' nagy tüzet

a' vérben el-óltja, és az el-lánkadtt testet-is meg-vidámítja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Gyenge gyomrot a' reá kötött levelek meg-erősítik. 2) Torok daga-dást el-ozlatnak, ha főzik a' leveleket, és a' főtt vizével a' belső száját mofsák. 3) Ezen funek surú lug-forma levélvel az ember haja meg-mofattatván, meg-feketedik.

Nóta: Sokáig nem kell tartani ezen szeder nemét, mert kevés napok alatt fűgetskék teremnek benne.

34.

BÓLDOG-ASZSZONY TÖVISSÉ:
 vagy tenyere, Szűz Mária teje, vagy tenyere, Fejér hátú tövis, Kerti bogánts, Tövisses fejér kerti bogáts-koró.
Deak: Cardus Mariæ. Cardus Mariæ officinalis, foliis amplexicaulibus hastato-pinnatifidis, spinosis, calycibus aphyllis, spinis canaliculatis, duplicato spinosis H. CRANTZ. *Frantz:* Chardon de Notre Dame. *Német:* Mariendistel, Frauendistel.

Ennek Leveli és virágai olyanok mint a' tövisses Lapué, vagy Bogáts-koróé: Levelék szélei tuskessék, szélei pedig olly fok fejér foltokkal rakvák, mellyek a' nap fényen mint az ezüst úgy fénylenek. Kertekben bőven termesztik, Spányol Országban önként terem a' mezőkben.

BELSŐ HASZNAI: Nyilallás ellen, mellyet szegezcsnek-is neveznek, lágy meleg vízzel a' magokar

gokat meg-kell törni, 's azt a' meg-szürt vizet igya a' Beteg gyakran.

KÜLSŐ HASZNAI: Kemény dagadásokat a' levelei lágyítják, ha azokat zölden reájok rakják.

Nóta: Tég fünek helytelenül nevezik, mert semmi tég forma nedvességet, mint egyéb füvek magából ki-nem bocsát.

35.

BORJÚ ORRÚ-FÜ: Ebfejü - fü, Orszlánfajú virág, Orrosfejü-fü. *Deák:* Antirrhinum. Antirrhinum foliis plerisque alternis, lanceolatis, obtusis, caule ramosissimo, diffuso. **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Oeil de Chat, Mouron violet. *Olasz:* Antirrhino. *Német:* Drant, Sterkfraut, Kalbsnasen.

Ollyan virágjai vagynak mint a' Lenlevelü-fünek, de violafzinüek; A' levelei ollyak, mint a' Tyuk szem-fü levelei, de keskenyebbek. A' levelei közt nevelkedett hüvellyei vagy gyümöltsei (mellyekben apró, hoszfú, fekete, vékony fok magotskák) ollyak mint egy Borjú feje. Melly a' közsziklás helyeken terem, annak kiváltképen a' gyümöltsei ollyanok mint azebnek feje, mert mindeniknek két szeme, szájja és órra vagyon. A' kistsiny Szántó-földekben és Halmokon terem. A' nagyobbakat kertekben termesztik.

KÜLSŐ HASZNAI: Mérget ki-üz Embertől, ha magát ez füvel füstöli, vagy belöle készült Fördöben fürdik, vagy véle magát kötözteti. Ez fünek vesztés ellen való Hasznáiról, fok hiába valóságot költenek a' vén Aszfzonyok, mellyeknek-is hogy hitelt adjon valaki, nem tanátslom,

36.

BORJU LAB-FÜ: Süly-fü, Áron szakálla, Német-gyömbér. *Leuk:* Arum vulgare majus; Arum maculatum, foliis maculis candidis five nigris **BAUHINI** pin. 195. *Frantz:* Pied de veau. *Olasz:* Aro. *Német:* Aron, deutscher Zimber.

Majd ollyak a' levelei mint egy szív, de hoszszak: **LONICERUS**nak figurája szerint pag. 200. inkább vizi nyilfü leveleihez hasonlók, mellyekben fejér vagy fekete pettegetések vagynak; szárai egy araszni magassak, mellyeknek tetejében, egy hoszszú hüvely vagyon, ebből Aprilis Havában ki-nő egy piros fő, melly olly forma mint egy mosár törő, ez a' virágai, mellyek között szörök látzanak; a' virágokból apró zöld gönbölyü gyümölcsök léznek, mellyek úgy látzanak, mint valami szőlő gerezd, de Őzre meg-pirülnak. Terem régi és fetét Erdőkben.

BELSŐ HAZNAI: 1) *Fulladozról*, melly a' sűrű nyáltól vagyon igen hasznos ezen gyökérpora, húsz gránit magában, vagy parányi tűzkorral együtt egynéhányszor théában bé-véven: Régenten a' fulladozó emberek ezen port liszt közé-is tették, és úgy kenyeret sütöttek mint **PLINIUS** Lib. 2. Nat. Hist. cap. 16. emlékezik. 2) *Gyomornak nehéz emésztését* könnyüvé tévzi ugyan ez por.

KÜLSŐ HASZNAI: *Köszvént* ofzlat, ki az uj Gyökeret porrá törí és székfü virág porával vagy ros lisztel öszve kevervén, a' fájós helyre köti szárazon. 2) *Sebeket* a' Levelei tisztitják.

Nóta: 1) A' zöld füvet és nyers Gyökeret nem kell bé-venni, mert mérges lévén halált okoz:

Voz: mint Doktor STÖRK Ur-is Bétsben egy ifjú Emberről emlékezik, ki maga esze szerint ez füvet meg-ette, 's nagy Cardialgiában esvén miatta, meg-hólt. 2) Ezt a' füvet-is Isten-szakála-fünek hívják, de igen roszszúl; mert nem illik 's nem-is szabad a' Teremtőnek nevét teremtett dolgokra ruházni. A' régi Magyarok pedig Natragulyának-is nevezték, de más fü az.

37.

BORSÓ (vad) Vad-borsó. *Deák:* Securidaca. Securidaca caule scandente H. CRANTZ. *Frantz:* Feye lupine. *Német:* Peltshen.

Levelei ollyak mint a' borsóé, a' magva olyan mint a' régiek fejtzeje, két élű. A' Búza és Arpa között terem.

BELSŐ HASZNAI: Gyomrot erősítenek ez fünek keferü magvai, kiket borban meg-kell főzni, 's a' bort inni kell reggel.

38.

BORS-FÜ: *Deák:* Satureja, Thymbra; Satureja officinarum pedunculis bifloris H. CRANTZ. *Frantz:* Sariette ou Savourée. *Olasz:* Thimben. *Német:* Sedenen.

Házi Kertekben termesztik, ollyan jó a' szaga mint a' kakuk-füé.

HASZNAI azonok, mint a' kakuk-fünek.

39.

BORSOTSKA-FÜ: (kis) Kis borsotska-fü, Temondád-fü, Büdös-fü, Erdei

dei és Mezei vad retek. *Deák:* Iberis, Thlaspi minus; Thlaspi alterum minus umbellatum, Nasturtii hortensis folio Narbonense. *LOBELII* Icon. 218. *Frantz:* Nastor Sauvage. *Olasz:* Thlaspi. *Német:* Besemkraut (klein) klein wilder Kress, Bruntraut.

Ez fűnek ize, levele, olyan mint a' Nasturtiumnak vagy kertitormának, de a' hüvellyei cilyak, mint a' vad mustaré (Thlaspi), csak hogy kissébbek, melyekben két verhenyeges magotska van.

KÜLSŐ HAZNAI: Köszvény ellen a' megzuzott levelek, a' fájós tagra köttetvén *GALENUS* és *DAMOCRATES* tanú-bizonyosságai szerint kiváltképen használnak.

Nóta: 1) Te mondad-fűnek azért nevezték, mivel a' Régiek ezzel szokták vólt a' Hidegleléseket gyógyítani, talpokra kötven ezt magoknak 's a' t. 2) Némellyek állítják; a' ki ez fűnek gyökerét nyakára köti, annak Fogfájását el-vefzi.

40.

BORSOTSKA-FÜ (nagy) Nagy Borsotska-fü, Palatzka-fü, Temondád-fü, Vad-mustár, Vad-torma. *Deák:* Thlaspi majus, Thlaspi arvense siliquis latis *BAUHINI*. *Frantz:* Seneve Sauvage. *Olasz:* Thlaspi. *Német:* Baurenpfaffer.

HASZNAI az Elsővel egyezök. Ezen kívül, ki íszik róla, abban a' sült tisztítja.

41.

BOROSTYÁN, (földönfutó) Földön-futó borostyán, Folyó-fü, Földi-borostyán, Kereknádra. *Deák*: Hedera terrestris, Chamæcissus; Hedera humi repens **BAUHINI** pin. 35. Glechoma foliis reniformibus **LINNÆI**. *Frantz*: Lierre terrestre. *Ola/z*: Hedere o Ele-ra. *Német*: Gundelreb, Ephen.

Ez fü kertekben önként terem, hofszan elfut a' perje közt; Levelei vese formájúak, fetét zöldek: A' virágai hofszaffak, kékek: Amaz Parisiai füvek nemeinek hires vizsgálója **TOURNEFORT** ezt az Cala minthákhöz vagy matska-fü nemeihez számlálta **BOERHAVE** pedig Chamæclemának nevezi.

BELSŐ HASZNAI: 1) Száraz betegségben ez fü leveleit a' Beteg forro vizzel meg-öntesse 's egy két finsával regvel 's estve belöle igyék. 2) *Vérpökést*, melly tüdőből ered, meg-állítja, 's a' Tüdőt még tisztítja, ilyen módon ki él véle.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Kolikát* meg-allít (az az: a' Bélfájást) midön e' füvet vízben meg-főzik, és azt melegen öszve hajtogatott ruha között melegen a' hasra kötik. 2) *Fővény*, és vese 's hólyagban lévő kö ellen, az egész füből készült fürdő hasznos.

KÖZ HASZNAI: A' lovaknak béliben akár mi romlást gyógyít, tsak a' ízéna között etetsék vélek ez füvet.

Nóta: Fénz levelü-fünek helyetlennül nevezik, mert az más fü, mint ide alább meg-magyaráztam.

42.

BOROSTYÁN, (fárafutó) Fárafutó-borostyán, Fai-borostyán. *Deák*: Hedera arborea. Hedera foliis ovatis lobatisque. *HENR. CRANTZ. Frantz*: Lierre en Arbre. *Olasz*: Hedera. *Német*: Baumwinde.

Ollyan Plánta, ez mint egy kis gyenge fátska. Az Imperiumban egy Tudós Társaság azt írja felöle, hogy ez régenten Indiából Görögországban vitetett volna, a' honnét egész Európában el-terjedett, úgy hogy már most az Erdőkben is találhatik, 's a' kertekben-is magában terem. Levelei fetét zöldek, három szegelletűek, telelök, kemények, fénylök. Őszfel virágozik, télen a' gömbölyü bogyoí meg-érnek. Fák alatt terem, és azokra tekervényessen fel-fut.

BELSŐ HASZNAI: 1) Nyavallyatörés ellen a' Levelek pora használatos. 2) *Gyermekek el-száradását* azon pora meg-szünteti, melly in *ACTIS NATURÆ CURIOSORUM Vol. Vto.* meg-bizonyítatik.

KÜLSŐ HASZNAI! 1) *Sebeket-is* kötözhetni az levelekkel. 2) *Fontanelláknak* a' fájából golyóbitskákat tsináltatnak a' Chyrurgusok.

Nóta: A' Fekete Bogyoít meg-nem kell enni, mert fellyül 's alul purgálnak.

43.

BÖRVÉNY: Télizöld; Folyó-fü, Földi-borostyán, Mindenkor zöld, Börvei-

vei-fü, Bervén-fü, Száz-fü, Lontz, Meteng. *Deák*: Vincapervinca, Clematis daphnoides flore simplici; Vinca minor caulibus procumbentibus foliis lanceolato-ovatis floribus pedunculatis H. CRANTZ. *Frantz*: Pervenche. *Német*: Singrün, Wintergrün, Ingrün, Magdpalmen, Todtviolen.

A' Kertekben terem, ha ültetik egyszer, magában el-szaporodik; A' levele setét zöld, kemény 's vastag mint a' bőr, innét börvény a' neve. Télben zölden meg-marad, ezért Télizöldnek-is helyessen neveztetik. A' virága szép kék, töltéséres forma, akkora mint a' Harang virág.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Hasfájást-folyást vérhas* meg-gyógyít ez fü, a' ki borban főzi 's úgy ifszja. 2) *Torokdagadását 's fújását* el-veszik a' levelek, a' ki azokról való főtt vízzel gyakorta a' torkát öblögeti, de ezen végre Öfzszel kelletik a' leveleket meg-szedni.

KÖZ HASZNA: A' kinek bora zavaros 's nem tisztúlhat-meg, vonja-le azt más hordóba, borsáfsón börvény leveleit belé, verje-bé az akná-ját vagy száját, nem sokára meg-tisztúl: ez próbált dolog.

Venu

44.

BÖSÖVÉNY: Bubuitska. *Deák*: Phellandrium, Cicuta palustris tenuifolia; Phellandrium aquaticum foliorum ramificationibus divaricatis HENR. CRANTZ.

Ez-is Bűröknek a' Neme ; olyan levelei vagnak közel, mint a' kapornak vagy Anisnak, a' bonnét *Foeniculum aquaticum* á' neve. Terem vizekben.

BELSŐ HASZNAI: 1) Azon nyavalyákról hasznosnak tartatik, mint a' Bűrök alatt emlékezék. A' Londoni Tudósok probát tévén ezen fűnek sűrű levével (cum Extracto) se hasznát, se ártalmát nem tapasztalták. 2) Belső süty és seb ellen egy drakmáig való bé-vett magvait hasznosoknak, mondja az ifjabb. HEISTER A. N. C. Vol. V. Én úgy itélem, első bé-vételre elég tsak fél-annyi; mert Bűröknek neme lévén, nem lehet néki tökéletesen hinni eleinten.

Nóta: A' Lovak ha meg-efzik e' fűvet, töle hamar meg-döglenek, olly nyavalya által, melyet Deákul neveznek paraplegia, melly szélütésnek a' neme: Ellenben az fű az ökröknek semmi ártalmat nem okoz; mint ezeket maga LINNÆUS in Itinerario West. 46. mint valóságos dolgokat meg-bizonyította.

45.

BUBOLYITSKA: Mogyoró faláta, Baraboly, Vadturbolya, Mihály-kamonya. *Deák:* *Cicutaria odorata*, *Cicutaria Pannonica* CLUSII *Pseudoapios DODONÆI*, *Myrrhis odorata* RIVINI. *Chærofillum bulbosum*, caule levi, geniculis tumidis H. CRANTZ. *Frantz:* Chiche sauvage. *Német:* Weperl, welscher Körffel.

Ez fű ollyan majd mint a' Turbolya-fű, de leveletskei gömbölyegek; gyökere gömbölyü mint egy

egy mogyoro; fakó színű és némünémüképen jó szágú. Találtatik erdön és szőlök között. Némellyek ezt a' Görögök *Holoconitif*sének lenni tartják. *Oenanthe* nemének-is lenni mondják.

Nóta: Itt Debretzembem salyáta gyanánt eszik ezen *Bubolyitskát* az ö gyökerével: Némellyek általmasnak tartják. *CLUSIUS* Doktor azt írja, hogy ennek meg-étele után ö maga fő fá:ást szenvedett: Én elégszer élvén véle, itt Debretzembem azt nem tapasztaltam.

46.

BUZA-VIRÁG: Kék-virág, vadpésma. *Deák*: *Cyanus minor*. *Centaurea Cyanus officinalis*, *calicibus ferratis*, *foliis linearibus integerrimis infimis dentatis* *LOBELII* *Icon.* 546. *Frantz*: *Bleüet*, *Blaveole*, *Aubifoin petit*. *Ola/z*: *Fior campefe*. *Német*: *Kornblume (blaue)*, *Naden*, *Kornnägelein*.

Ez fü a' Gabonák között két réf magossan-is nő, fejeket botsát, kikből szép világos kék tsipkézett virágok nőnek. A' kertekben-is egy teljes sárga virágut termesztenek, ezt Pésma virágnak nevezik.

KÜLSÖ HASZNAI: *Szemek verefséget el-veszik a' meg-zúzott, és a' szemre rakott virágok.*

47.

BUZÉR-FÜ: Festő-fü, Pirosító-fü, Veresfestő-fü, Veres-fü. *Deák*: *Rubia tinctor*

tinctorum sive fativa, Rubia tinctorum foliis subsenis. H. CRANTZ. Frantz: Garence. Olajz: Rubia. Német: Ferberrotthe.

Ez a Ragadó-fűnek a' neme: A' hoszfű keskeny levelei a' szárai körül tsillagos formán állanak, mint a' tsillagos máj-fű levelei; kiknek töveiben nőnek ki az apró, fejér kereft forma virágotskák, mellyek leg-fellyül a' levelek töveiből apró száratskákön állanak. A' gyökere hoszfű, vékony, kívül belül piros. Mezőkön önként terem, termesztik is kertekben kívált Silesiában; hajdan a' Hollandusok Zelandiában termesztették.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Eséről*: A' ki magosról esett, abban fugorodott vért el-ozlatja, és gyógyítja ez gyökérről főtt viznek itala, vagy pora hufz granumra bé-véve, mert feb gyógyító erő-is van benne, innét ez gyökeret a' Törökök nevezik BAYA, melly jegyez Balsamot, vagy Balsami tulajdonságot. 2) *Hőszám* el-állását megindítja ez, ha ki azon módon él véle.

KÖZ HASZNAI: 1) A' Posztó tsinálók vezzik hasznát, pirosra festvén véle a' gyapját; Bört-is veresre festenek véle: De hogy fzebb és tartosabb légyen festékje, előre három esztendeig a' föld alatt kell a' gyökereket tartani. 2) A' száraival és leveleivel az ón edényeket fényesíteni és tisztítani lehet.

Nóta: Ha a' malatzoknak egynéhányszor korpába adgyák ez gyökeret enni, apróra vagdalván azt, tehát minden tsontok pirórsá válik töle.

48.

BUZOGÁNY-FÜ, Kákabot, Baka.
Deak: Typha sive Clava palustris. Typha

pha angustifolia, foliis semicylindricis &c. H. CRANTZ. *Frantz*: Masses, Manche. *Olasz*: Mazza, Sorda. *Német*: Wasferkolben, Mooskolben, Narrenkolben.

Tóokban és álló vizekben a' nád között terem; a' gyermekek jadanak véle fellyül olyan mint a' bot, ha ütnek véle fzélyel mégyen pehel formájába.

BELSŐ HASZNA nints, ellenben a' ki meg-efzi a' buzogányát azt meg-fojtja.

KÜLSŐ HASZNAI: *Égést* gyógyitt, ha a' pelhét oh hájjal öfzve kevervén, a' testet véle kenik.

KÖZ HASZNAI: 1) Párnakat vagy vánkókat és Dunyhákat meg-lehet a' pelhével tölteni. 2) A' Bodnárok az az: Pintérek leveleivel hordó feneket öfzve foglalják.

Nóta: A' Buzogány pelhe, ha a' fulben mégyen, siketséget okoz.

49.

BÜRÖK: (közönséges) Közönséges bürök, Bödök, Börög, Sip-fü, Bös-vény. *Deak*: Cicuta major seu vulgaris. Cicuta maculata foliorum serraturis mucronatis, petiolis membranaceis apice bilobis. H. CRANTZ. *Frantz*: Cigue, Segue. *Olasz*: Cicuta. *Német*: Schierling, Wütterich.

Ez fü ember magafságra-is nő, és ki-terjed szélelten. A' szárán veres pettegetések vagynak;

velei ollyak mint a' petrefelyemé, de fetét zöldék és nagyobbatskák. A' virágai fehérek, aprók, borított módra állók; magvai az Anis maghoz hasonlók, de fehérellők. Az egész fű igen bűdös. Terem mindenütt az árkok mellett, és árnyékos helyeken.

BELSŐ HASZNAI: Mérges fűnek tartatik ez fokaktól; Én ezen Magyar Országi Bürköt virofuscabbnak, az az: mérgesebbnek tartom, mint azt, melly egyébűtt terem; Mindazonáltal belső hasznait **ANT. STÖRCK UR**, Felső és kegyelmes **KIRÁLYNE ASZSZONYUNKNAK** mostani Udvari Első Orvofa) bizonyítja egynéhány Munkaiban, mellyeket, ezen fű eránt ki-botsátott: Tudni-illik a' mirigyos dagadáfokat (Scirrhus) az el-ozlatja, és a' Raksülyt el-veszti ez fűnek sűrűn ki-főzött leve (Extractum), melly kézszittetik következőképen: A' zöld fűnek leve ki-nyomattatik vagy préseltetik, ezen leve tserép edényben gyenge tűznél szüntelen való kavarással, hogy meg-ne pergelödjék, főzerik, mind addig, míg sűrű pép vagy káfa formájú nem lesz; Ekkor osztán a' bürök levelei porával öztve gyuratik, hogy mint tézta ollyan legyen: Ebből két 's három bors szem nyomót regvel 's estve a' finlödő ember bé-vészén egynéhány napokig. A' gyökerével és fűvével pedig belsőképen élni nem tántsos.

KÖZ HAZNA: Ha ki a' zöld Bürök-fűvel a' tsizmáját meg-keni, fekete, fényes és puha lesz az attól.

Nota: Nem kevés Authorok, minden mérges fűveket, mellyek borított formájúak (Plantae Umbellatae) közönséges névvel Cicutáknak nevezték. A' mérges Fűvekről és Bürkökről leg-bővebben és jobban irt **RIVINUS** Introductione Generali in Rem Herbariam. Anno 1690. és **TREW** in Commercio Norico Anno 1740.

50.

BÜRÖK (vizi mérges) Vizi mérgesbürök. *Deák:* Cicuta aquatica. Cicuta virosa Umbellis oppositifoliis, petiolis marginatis obtusis. H. CRANTZ. *Német:* Wassertschierling.

Ollyan a' levele mint a' petrefelyem, de fét-zöld, vizekben terem, a' szára alol veres és zöld színü. N. Győr Vármegyében egy helyen bőven terem.

HASZNAI nintsenek, hanem ártalmi, mert akár ember, akár marha leg-kevesebbet ezik benne, hamar meg-hal tőle.

Nóta: A' régi Görögök Athenás Városában, a' kit!halálra ítéltek evvel a' fünek meg-ételével ölték-meg. Ama' nagy bölts Pogányt SOCRATEST és DEMOSTHENEST-is ezen fü levének meg-itatásával azon Városbéliek meg-ölték.

51.

CSÁBA IRE: Csába üröm, Chába Ire, Chába üröm, Dinnyeszagu-fü, Isten-szakáll-fünek vétek nevezni. *Deák:* Pimpinella Sanguisorba pratensis major flore spicato C. BAUHINI, & minor hirsuta lævis Ejusdem. *Frantz:* Pimpinelle, Grande Sanguisorbe. *Olasz:* Pimpinelle. *Német:* Bibernel, Sperberkraut, Blutkraut.

Ez Fünek levelei toll formára állanak, tsipkések; A' szárai 's ágai verhenyegesek; Ágai

végen gyűszű forma geiztenye színű termés vagyon, e' körül fok apró kék virágoskák állanak, kiknek közepéből sárga fonaltskák ki-növeleltszanak. Kétféle ez: kisebb és nagyobb, az első terem fűves mezőkön; A' málik kövér nedves földben.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Verhaft* meg-állit ez fű, ha leveleit vízben vagy borban főzöd, 's azon levét iszod. 2) *Hús-folyást* azon módon meg-állit. 3) *Tudott tisztíttya* és rothadástól a' súly miatt oltalmazza a' gyökere pora, ki azt mézzel egyeltive etzi.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Sebet* gyógyittanak a' zöld öfzve tört és reá rakott levelek; a' megszáraztott és sebbe hintett levelek pora-is azont miveli. 2) *Tsüvös fekeltyeket* és rákot azon módon meg-gyógyítja.

KÖZ HASZNAI: 1) A' nagyobb, Csába-Ire lövet falyáta gyanánt-is eszik: Borban-is tészik, melly fű igen egészséges 's jó izü itallá válik az. 2) A' lovakban lévő férgeket, az az gelesztákat az fű meg-öli, mind a' szénájok közzé tévén azt, mind pedig abrakjok közzé öfzve vagdálva kevervén azt 's mind Italokban hányván a' fűvet, melyet **TABERNEMONTANUS**-is gyakran illy hasznosnak lenni maga tapasztalása fzerént bizonyít.

Nóta: Ez Fű pedig minémü hathatos sebeket gyógyító erejü légyen, és miért neveztetik Csába Ire-fűnek meg-tészik e' következendökből: Tudni illik: **CHÁBA** Magyar régi Királya **ARTILA** Királynak **HONORIUS** Császár Leányától született kisebbik Fia, édes Attyának halála után, midön az ő két Testvérjeivel az Ország el-öfztáfa eránt meg-nem egyezhetett volna, és a' Magyarok-is meg-nem akarának egygyezni; Nagy hadakozás és kemény ütközet támadván közöttök az Országban, tizenöt ezer Magyar hadi ember mind egyig sebben esett; De ezen fűvel való kötöztetés, és egyéb formában való orvosoltatás által mindnyájan meg-épültenek,

tenek, a' honnét ez okra nézve mind e' mái napig Csába-Irének hivatik, a' régi Magyarok pedig Chába-Irének neveztik, mert Chába Király akkor maga maradt-meg életben, a' fent nevezett Magyar fereggel.

52.

CSALLÁN: (égető) Égető Csallán, Nagy-Csallán, Chyallán (a' régi Magyarok szava szzerént.) *Deák:* Urtica urens; Urtica dioica, foliis cordatis, racemis geminis. H. CRANTZ. *Frantz:* Ortie. *Olasz:* Ortica. *Német:* Neßeln, Brenneßeln.

Csallánt nem szükség magyaráznom, mert a' gyermekek-is esmérük.

BELSŐ HASZNAI: 1) Fővényt a' vesékből ki-tisztítja a' főtt vize e' fünek. 2) Vérköpést megállat, a' ki-préfelt és bé-vett leve.

KÜLSŐ HASZNAI: Szél-ütött embereknek tagjaikat hafznos a' zöld csallánnál verni, mert érzékenységet és erőt okoz azokban.

53.

CSALLÁN: (apró) Apró-csallán. *Deák:* Urtica minor seu crispa. Urtica pumila foliis ovatis racemis bipartitis H. CRANTZ. *Frantz:* Ortie petite. *Német:* Kleinbrenneßel.

HASZNAI azonok mint az elsőnek.

KÖZ HASZNAI: A' tejes fazékakat ha megdörgölik belől ezen zöld füvel, sok felü lesz a' téjnek töle.

CSALLÁN (árva) Árva-csallán Holt-csallán, Szelid-csallán, Matska-paréj. *Deák:* Urtica mortua seu iners, Galeopsis; Lamium purpureum foetidum folio subrotundo; sive Galeopsis **DIOSCORIDIS**, Galeopsis maxima Pannonica. **CLUSII** II. p. 36. Lamium purpureum foliis cordatis obtusis petiolatis H. **CRANTZ.** & alterum verum; Lamium album foliis cordatis acuminatis petiolatis verticillis vigintifloris Ejusdem. *Frantz:* Ortie puante, Ortie ne piquant point. *Olasz:* Ortica mortua. *Német:* Todte Nessel, Taubnessel.

Ollyanak a' levelei mint az égető tsallané, de gömbölyezek, nagyok 's nem égetők; A' virágai mint a' Csallané, vagy inkább mint a' fekete pefzertze virágai, de fehérek, veressék-is, többnyire pedig fehérek; Találtatik sovények mellett 's tserék közt-is,

BELSŐ HASZNÁI: 1) *Fehér folyást* az Aszfony Emberből ki-tisztítja, kivált a' fehér virágú, mind a' fűve mind a' virága, élvén azzal Thea gyanánt. 2) *Gelyudkat* hasonlóképen elveszti ez fű, azon módon véle való étés által. 3) *Vizelletet*, melly meg-rekedtt, meg-indítja a' róla való ital.

Nota: Ez fűvet a' **PLINIUS** Lamiumának lenni állítják némellyek, de más az, mint közelebb, ez alatt meg-írott Csallán neme alatt meg-magyaráztam, **Az árva-csallánt**, az az; Galeoplist pedig nevezi

vezi CLUSIUS *Lanium folio urticae*: Mások az erdei méh-füvet nevezik Plinius *Laniumnak*, de ez sem az, mert valóságos méh-füvek nemeihez tartozik ez, mind ide alább a' méh-füvek forjában-is helyheztettem.

55.

CSALLÁN: (jőszagu) Jőszagu-csallán, Erdei-csallán. *Deák:* *Lanium montanum*, *Lanium Plinii*, *Lanium Pannonicum foliis melissæ* CLUSII *Lanium montanum melissæ folio* BAUHINI p. 231. *Mellitis* LINNÆI. *Spec. Plantar.* pag. 832. *Német:* Waldneßel, Wanzenfraut.

Ez Fü réfni magassan-is terem, szára négy szegeletü, levelei hasonlok az kerti méh-fühöz, de fetét zöldek, kedves illatuak: A' virágjai a' szárazon kerék sorban állanak, kefsztyü formájúak, test színüek. Völgyes erdőkben vékony fák alatt árnyékos helyeken terem; A' mint magam-is böven szedtem ez a' füvet, Anno 1761-dik Eszterdöben, midön volnék Nemes Veszprém Várme gyében, N. Kenessey Péter Ur Küngös nevü jószágában 's erdejében, a' holott fiatal fák alatt lejtös és árnyékos helyeken fok terem. Ez tehát az igaz Plinius füve. Mindazonáltal némelly Tudofok más füvet-is neveznek Plinius *Laniumnak*, melly a' *Galeopsis maculata* J. BAUHINI, vagy *Lanium mortuum* COLUMNÆ. *Lanium alba* linea notatum. Ezen Csallán nemet HOFFMAN Gáspár a' Lépnek meg-keményedése ellen kiváltképen javálja.

BELSŐ HASZNAI: Fővény ellen kiváltképen való virtussa vagyon az erdei csallának, mind *præservative* mind *curative*, akár théa gyanánt usválja a' finlödö ember, akár ki-préselt levét iddogalja.

Nóta: Ezen fűvünket FUSCIOUS és TRAGUS Melissophyllumnak, az az: méh-fu nemének nevezték, de minden ok nélkül, mert ugy n-is e. n Plinius fűnek, se méh-fu vagy tzitrom-fu szaga nem vagon; a' méhek-is nem járják, 's nem-is gyönyörködnek ebben mint az méh-füvekben: Helyesebben azért a' Lamiumok vagy Csallónak nemeihez szerkeztethetik; annyival-is inkább, mivel ezen fűvünknek-is, mint a' Csallánoknak ajakas virágai vagnak. Az méh-füvek pedig mind keleszt virágnak.

56.

CSALLÁN (fekete) Fekete-csallán, Varju - mogyoró. *Deák:* Scrophularia; Scrophularia nodosa foliis cordatis trinervatis caule acutangulo. H. CRANTZ. *Frantz:* Scrofulaire. *Olasz:* Scrophularia. *Német:* Braunturz (männlein) Sauwturz. Feigwarzenkraut, Knodenkraut.

Olyan a' levele mint a' Csalláné, de hosszabb és fetét zöld, 's bűdös szagu, mint a' Bak, virága apró, verhenyeges; Gyökere apró gugátskával mint a' borsó szemek rakva. Terem házi kertekben és vizek mellett.

BELSŐ HAZNAI: 1) *Belső febeket* gyógyt ez fű, iván azt théa gyanánt. 2) *Gugákat* Ember testén el-vezti a' gyökere, mert ofzlató ereje vagon, akár borban főzze, akár vízben 's úgy igya valaki.

Nóta: Purgáló fenna névü leveleknek nehéz szagot el-vezzik ezen levelek főzetettvén azokkal. 2) A' fertéseknek febeit ez fű tisztítja, ha zölden reá rakják, és az azokban lévő nyüveket ki-vezti azon módon reá rakatattván.

57.

CSÁSZÁR-KORONÁJA VIRAG;
 Korona-virág. *Deák:* Corona Imperialis
 DODONÆI pempt. 202. Petilium foliis
 caulinis H. CRANTZ. *Frantz:* Couronne
 Imperiale. *Német:* Kaiser's-Kron.

Ez mint egy Korona formán álló a' Liliomok között leg-rendesebb kerti virág a' szemre, de a' szaglásra, az ö büdőségére nézve leg-rutabb azok között.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Az méhnek fel-hüborodást, melly el-ájulásban, gégének fojtogatásaiban 's a' t. áll, a' Belga Afzfzonyok ez fü gyökerének szagolásával hamar le-tsendesittik. 2) Kemény dagadókat ofzlat ezen gyökér. Belsőképen semmi módon nem kell véle élni, mert igen mérges fü ez.

58.

CZAMOLY-FÜ: Sas-fü, Harangvirág, Kefelö-fü, Geleszta-fü, *Deák:* Aquilegia hortensis simplex. BAUHINI. pin. 144. *Frantz:* Anchole Colombine. *Német:* Uglen, Ufflen).

Fél ember magasságra-is nő a' kertekben, virága kék és piros, egyveles színü, le-felé loggó, harang-formájú; levelei ollyak mint a' nagyobbik fetskefüé; A' magvai színekre és nagyságokra nézve a' Balbákhoz hasonlittanak. Az fü erdőkben és mezőkben-is találhatik.

BELSŐ HASZNAI: 1) Himlözö Gyermekeknek hasznos a' magokat Pápa-fü vizében törve és meg-szürve bé-adni, két Lat vizben fél vagy quint-

quintlit, az az: egy nehéz éket meg-törvén. 2) *Neg-rekedtt* vizelletet ezen magok meg-inditják, rágván azokat, vagy meg-törvén tiszta kút vizben. A' leveleknek ezen hasznai.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Torok* belső dagadását a' virágai és a' magok el-ofzlatják, kívülről fel-kötven azokat. 2) *Száj-rothadását* a' virág vize tisztítja.

59.

CSENGÖ-FÜ (kis) Kis-csengő-fü, Csengő virág, Likas levelü-fü. *Deák:* *Hypericum minus seu vulgare* C. BAUHINI, *Herba perforata*. *Hypericum perforatum floribus trigynis, caule ancipiti, foliis obtusis, pellucido punctatis* H. CRANTZ. *Frantz:* *Millepertuis*. *Olasz:* *Hyperico perforata*. *Német:* *Sanct Johannekraut, Johannekraut*.

Közel ember magasságra fel-nő a' szára; Ennek oldalain kétfelül apró szárok származnak, kiken egy-néhány sorban két két sima levél egymás ellenébe áll, mellyek olyanok s' akkorák mint a' sárkerép levelei, tsak hogy széleik nem tsipkéssék: Ezen levelek tövetskeibe ismét egy 's két aprott leveleltskéék látszanak. A' leveles szárok végeiben vagy teteiben vagynak öt levelü sárga virágok, mellyek döröltettvén szurkot illatoznak, 's veres nedveséget magokból botsáttanak. Mind virágok mind levelek pedig mintha tüvel által szurták volna, olly apró lyukatskákkaal tellyesek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vesékben lévő sült* kifesttítja a' magva, ha gyakran egy drakma vagy
köt-

kötting nyomó belöle meg-evödik. 2) *Fővénytől* ezen módon meg-öriztetik ember. 3) *Belső sebet* meg-gyógyít ezen fű és virág ha főtt vizét ifszak. 4) *Verfolyásokat* meg-állatja ezen uton 's módon. 5) *Gelefsztdkat* Emberben ezen módon meg-öli. 6) *Nehéz gondolatokat*, mellyek a' hasban lévő ereknek rekedéséből, gyengeségéből, érzékenységből &c. származnak, meg-szünteti ez fű és virága, ha főtt vizet az olly ember ifszza.

KÜLSŐ HASZNAI: *Égerről* jó, ha arra az öfzve törött magokat és leveleket rakják.

KÖZ HASZNAI: A' lovakban lévő férgeket meg-öli ez zöld-fű leve, torkokban töltvén ezt, vagy a' széna 's abrak között etefsék-meg e' füvet a' lovakkal, azonképen használni fog.

Nóta: Nem méltó, hogy említés, hanem hogy intésképen irjam, minémü fok babonáságot víszén véghez a' tudatlan köz-nép ez füvel.

60.

CSENGÖ-FÜ (nagy) Nagy - csengő-fű, Szent János-füve, Vér-fű, Vér-álató-fű. *Deák:* Hypericum majus. *Afscyron,* *Androfæmon minus,* *Hypericum Afscyron.* floribus pentagynis, caule tetragono, herbaceo, erecto simplici, foliis levibus integerrimis H. CRANTZ. *Frantz:* Jaunette. *Német:* Sanct Johans neß Kraut, (groß)

Ollyan formájú ez mint az első, ki-vévén ezt, hogy fokkal nagyobbak és szélebbek levelei, 's azok és a' virágok nem lyukassak. Terem vizenyös helyeken és patakok mellett,

HASZ-

HASZNAI: Azonok mint az Elsőnek **LOBELIUS** Doktor tanúbizonysága fzerént.

Nóta: A' cserékben vagy Bokrok között harmadik csengő-fű-is találtatik, melly Véres-fűnek neveztetik, ezt nevezi **HENR. CRANTZ UR:** *Hypericum Androsamum floribus trigynis, pericarpis baccatis, caule fruticoso ancipiti.* Leveli hasonlok a' nagy-csengő-fű leveleihez; virágai pedig a' kissebb csengő-fű virágjaihoz. Hasznai azonok mint az Első alatt meg-irtam.

61.

CSEK-LEVELÜ-FÜ: (kis) Kis cserlevelü-fű, Szénakék, Kis farlos-fű, Gamandor-fű, Fodorka. *Deák:* *Chamaedris vulgaris, Teucrium Linnæi, Querculus minor, Triflago, Serratula, Chamaedris minor repens* **BAUHINI** pin. 248. *Teucrium Chamaedris officinarum, foliis cuneiformi-ovatis, incisicrenatis petiolatis, floribus subverticillatis ternis petiolatis* **RIVINI T. 10.**

Ez fűnek levelei olyak mint a' Cserfa levelei, de a'probbak, fénylők, kevésse illatozok; A' virága kefsztyü forma veresellő. Némellynek alsó ajaka öt részre osztva vagyon, mellyeknek középsője kalán módra bé-selé hajlik. Terem mezőkön, réteken; De a' szántó földeken termő más, mert az fel-áll mint a' Bors-fű, e' pedig föld szint elterjed: A' Debretzeni nagy erdőben böven termettnek találtam, mellynek levelei fényesek voltak.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Szintelen és dagadt* ábrázatú Leányzok, kiknek egész testek petyzett, és

és kik kevés mozdulásra-is el-fáradnak 's fulladoznak; Fözzék-meg e' zöld füvet fele vízben, fele rész borban 's igyanak ebből éhomra és ufonna tájban egy üveg pohárra valót, és meg-épülnek. 2) *Köszvényes* Embernek-is hasznos ez furól főtt vizet minden napon melegen meg-inni. 3) *Vízi betegséget* gyógyít az ki-nyomott zöld-fü leve.

62.

CSER-LEVELÜ-FÜ: (közép) Közép cser-levelü-fü, Nagy farlos-fü, Kerti fodorka. *Deák:* *Teucrium erectum*, *Chamædris erecta*. *Teucrium lucidum* foliis ovatis acute inciso ferratis glabris, floribus axillaribus geminis, caule erecto. **H. CRANTZ.** *Német:* Großer Bathengel.

HASZNAI: Ezé-is azonok mint az Elsőjé.

Nóta: Az igaz cser-levelü-fü (*Chamædris vera*) kösziklás és köves hegyek oldalain terem; a' levelei igen fényesek; A' fü mint magam-is láttam alatonotska: A' virágai keksztyu formák, vesfellök, párossan egymás mellett állók. Ez az igaz kamedris tehát különösen az Afzszonyi nemnek használ, mert kiváltképen a' méhet tisztittván, fok nyavalyáktól ötet meg-örzi, és az anya-méh miatt betegeskedő Afzszonyokat meg-gyógyítja. Ennek okáért mint betsulhetetlen füvet javallom ezt az igaz Kamandort.

63.

CSER-LEVELÜ-FÜ: (nagyobb) Nagyobb cser-levelü-fü, Nagyobb farlos-

los-fü, Bibinella. *Deák:* Teucrium majus Chamædris fruticosa RAJI. Teucrium majus Pannonicum latifolium. C. CLUSII. *Német:* Großer Kamander.

Ez nagy Kamandort 1771-dik Esztendőben a' Debretzeni nagy Erdőben az ő virágzásában találtam ; vagyon más-is , mellynek levelei keskenyek.

HASZNAI : Fájos tagú embereknek ezen füből ferdőt készíteni szoktanak.

64.

CZÉKLA. *Deák:* Beta , Beta vulgaris caule erecto H. CRANTZ. *Frantz:* Bette ou Reparée. *Olasz:* Biéta o Biétola. *Német:* Mangold.

BELSŐ HASZNAI : 1) *Hafat lágyít* a' Czéklának meg-étele. 2) *Hektikás* Embereknek-is használ, mert hivesítő természete vagyon.

KÜLSŐ HASZNAI : *Holyag* szittatás után ezt kell a' testre rakni , és meg-enyhíti a' fájdalmat , 's a' febet meg-gyógyítja.

65.

CSILLÁG-FÜ : Béka - therjék , kék csillag virág. *Deák:* Asteratticus , Asterion , Bubonium , Inquinalis. Asteratticus coeruleus vulgaris. BAUHINI , FUSCHII & CLUSII. *Frantz:* Estoile herbe, Petit aspergoutte, Petit muguet. *Olasz:* Aster

Aster attico. Német: Sternfraut Schar-
tenblume.

A' virágjai kékek, kerekdeden állanak, a' közepekbe egy szép sárga gomb vagyon. Terem halmokon és réteken; levelei egyiknek szélesek, másíknak keskenyek, rávatossak, N. Győr Vá-
rofsának fundufan, szabad hegyen lévő Parlagom-
ban-is bőven terem.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Dühös eb marást gyó-
gyítt az öfzve tört gyökere. 2) Torok-dagadást
azon formán ofzlat, ha a' tört gyökerét réá rakják.

Nóta: A' meg-mart tagot nem kell mindjárst
bé-gyógyíttatni, hanem először köpöllyel a' mér-
get belöle ki-szivatni szükség, hogy az ember élete
meg-tartassék.

66.

CSILLAG VIRÁG: Deák: *Lychnis
coronaria altera rubra.* LOBELII. Icon.
334. Frantz: Oeilletz, Passe fleurs, Pas-
ferofes. Olasz: *Lychnide.* Német: Mar-
genróßlein, Marienrosen.

Két egymás ellenébe álló hofzfzas szörös le-
velei vagynak; virágjai úgy állanak kerekded for-
ban, mint a' szeg-fü, fok féle színűek, pirosak,
fehérek's a' t. kertekben termesztek.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Sebeket gyógyítt a' le-
vele ha reájok rakják. 2) Agyvelöt tisztítt tülz-
szentés által a' gyökerének fel-szivott leve.

67.

CSIKORGÓ-FÜ. Innyuito-fü. Deák:
Gratiola, Gratiola officinalis floribus pe-
E dun-

dunculatis, foliis lanceolatis ferratis. H. CRANTZ. *Frantz*: Gratiolè. *Olasz*: Stacca cavello. *Német*: Wildaurin.

Ez fű két 's három arafzni magossan nő. A' szára négy szegelytű; keserű levelei néminémüképen az Isóp leveleihez hasonlok, de széleffebbek gyengébbek és végeiken ravatosiak, egymás ellenében állanak kettesen; Ezek között a' test szind és töltés forma virágok látszanak. Gyökere áll fok fejer vékony forma fonalából. Teremni szokott ez fű vizenyös lapályos helyeken: Én bőven találtam N. Győr Városánál szigetben, a' Sídó temető felé lévő legellő réteken; És itt Debretzennél a' téglás kerten túl való vizenyös rétek mellett.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vizi betegséget* gyógyít e' fű, a' ki leveleit borban főzi, és ebből a' borból regvelenként egy finsára valót meg-ízik: Egy mészely borban pedig elég egy vagy két drakma; Száraz levelei porát pedig ezen végre 15. vagy 30. granumra meg-eheti mindennap. 2) Gelefstákat ki-üz ezen módon, ki él véle.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *A' kis gyermekeknek fejek-vizikorságát*, mellytől olyan a' fejek mint egy tök dinnye, melly miatt helytelenül váltott gyermekeknek tartattnak (mint ez egy Magyar munkámban, mellyet a' kis gyermekek nyavalyáiról irtam 's nyomtattattam, bővebben meg-magyaráztam) ezen reá rakott zöld fű levelei el-öszlatják. 2) *Sebet tisztít*, ha róla főtt borral azt mosásák 's leveleit reá rakják.

Nóta: 1) Nem jó az ilyen fű között legeltetni a' lovakat, mert minden tápláló nedveségek ez fű étele által belőlök ki-hajtattván, el-hitványodnak. 2) E' Fűvel ne minden orvosolja magát, mert gyenge természeteknek veszedelmes lenni szok-

szokott, csak erős természetű parafzt embereknek való. Itt Debretzemből a' köz emberek, kik ez füvet csikorgó funek hívják, némellyek negyed 's harmad napi hideglelésben, fél marokra való-t is leveleiből borban meg-főznek 's azt iszják-meg, melly fellyül 's alól annyira ki-purgálja őket, hogy azon rosz vendégektől egészen meg-menekednek; De itt én arra intem őket, hogy azon napon béne vegyék, melly a' Hideglelésnek napja: A' bevétele után pedig azon nap savanyot ne egyenek.

68.

CZILLÁR-FÜ: Farkas szőlő, Négy levelű-fü, Csillag-fü, Paris-fü. *Deák:* Paris herba. Paris quadrifolia H. *CRANTZ.* *Frantz:* Raisin de Renard, Etrangle Loup. *Olasz:* Herba Paris. *Német:* Cinbeer, Wolfsbeer.

Ez Füvetske sűrű, árnyékos, nedves Erdőkben taláztatik, egy arafzra fel-nő; tetejében négy, fagyal-fa leveleihez hasonlító és csillag formán álló levelei vagynak, ezeknek felette ismét apróbb négy leveletskék állanak, mellyeknek közepében egy kis szőlő szem nagyságú gyümölcs vagy boggyó vagyon, melly gyömbölyű és feketellő. Ezen füvet BAUHINUS pin. 167. Ebszőlő nemeihez számlálja, és nevezi így: Solanum quadrifolium bacciferum. TABERNÆMONTANUS pedig Farkas répa nemeihez téfzi, és nevezi így: Aconitum Salutiferum: Mivel pedig a' nevezett füvek mérgeffek, azért a' mi Czillár-füünket is némellyek olyanoknak tartják; de MATHIOLUS ezt az ő könyvében tagadja, és belső jó hasznait maga saját Experimentiájával bizonyítja. ETTMÜLLER Doktor, hajdan Lipsiában egyszer 's mind Professor, pediglen sok hasznait elől számlálta.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Pestifess Gugik* ellen a' füvek között nints jobb ennél, mikor a' zöld leveleit öszve zuzzák, a' kéményhez ragadt korommal öszve keverik és pép formában réájok rakják, mert meg-érlelvén azokat, ki-fakadásra-is hozza. 2) *Szemrem testnek* heves dagadását meg-szunteti a' reá rakott zöld-fü. 3) *Rüksülyt* el-vezti, ha zölden olom mosárban meg-török, és úgy réá rakják. 4) *Dagadt veres szemeket* meg-gyógyítja ez fünek ki-fatsart leve, mellyeket gyenge ruhákban kötni kell.

69.

CZIMÁZ-FÜ: Palatzkféreg-fü. *Deák:* Xyris, *Spatula foetida:* Iris foetidissima corollis imberbibus, petalis interioribus patentissimis, caule uniangulato, foliis ensiformibus H. **CRANTZ.** *Frantz:* Gla yeul puant ou sauvage. *Német:* Wandlaufkraut.

Ez fünek levelei hofzszak, 's ollyak mint egy kétélü tör, meg-dörsöltöttvén olly büdösek mint a' büdös féreg, mellyet a' Magyarok Czimáznak is neveznek; virága karmatin színü; gyümöltse akkora mint egy borsó szem és piros. Terem rétes helyen, Erdön és mezön-is.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Mirigyeket és Golyvát* el-ofzlat a' gyökere pora etzettel bé-vétettve. 2) *Dagadt Lépet*-is meg-puhítja ez por, ki gyakran fél drakmát szarvas nyelvü fűröl fött vízben bé-vészen. 3) *Fulladásról:* Jó ezen por fejer Isop-ról fött vízbe bé-véve.

KÖZ HASZNAI: *Varat sömört,* és fakadásokat gyógyíthatja, valaki ez fü ki-fatsar lévevel azokat mofogatja.

KÖZ HASZNAI: Föld-meg ez fűvet vízben, mellyel azon forron öntözd-meg az Ágynak, az az: nyofzolyának szegeleteit, és el-veszti a' Czimázokat.

70.

CZIM-NYELVÜ-FÜ, Erösítettfü, Szeretetre hajtó-fü. *Deák:* Catanance. Catananche chondrilla cyanoides luteo choronopi folio. *H. CRANTZ.* *Német:* Sterkblum, Streichkraut.

KÖZ HASZNA: Némelly Afzszonyok, ezen zöld fűvet, vagy a' szárazat, timsós vízben megfőzik, és ágyakat véle sárgára festik: de fok babonaságot-is víznek véghez véle.

Nóta: Ezen fűvel mint említettém, a' bűvös bávos hitelen lelkü emberek fok babonaságot víznek véghez a' Hazafak körül; Ezen okból nem akarom ezt itt le-festeni, vagy ki-magyarázni. *LONICERUS* Doktor ugyan az ő füves könyvében pag. 156. meg-magyarázta és figuráját-is sítálja.

71.

CZIRÓK: Csilköles, Czirköles. *Deák:* Sorgum, Miliun Indicum, Miliun arundinaceum semine subrotundo nigricante *C. BAUHINI.* pin. 26. *Frantz:* Millet d' Inde, Ble' Barbu, Sorchi. *Olasz:* Sorgo. *Német:* Sorgsaamen, indianischer oder welscher Hirsch.

Mint a' nád olly magosán nő ez, és olly kemény a' szára. A' feje fok szegeletes magokat te-

rem, mellyek kevésbé nagyobbak mint a' köles. Ez Plánta leg-elsőben Indiából Olasz Országban vitettetett, a' honnét egész Európában el-terjedett. N. Győr Vármegyében magam-is termesztettem.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fejér folyásat* Afzszony embernek meg-szünteti, ha meg-tört magvait főzi, és azoknak levét iszja. 2) *Véghajt* meg-állat a' magva, ha azt bőv számmal meg-törve tojás fejérrivel meg-iszja.

KÖZ HASZNAI: 1) Ezen magokat meg-daraltattván, az az : öröktettvén liszt léfzen belőlök, de e' lisztből töredékeny kenyér válik, lehetne emendalni vagy jobbitani árpa lisztnek hozzá adásával. 2) A' Tyukokat és galambokat ezen magokkal hizlaltatni lehet.

72.

CZYPRUS-FÜ (kerti) Kerti cypirus-fü. *Dedk:* Cupressi herba, Chamæcyparissus, Abrotanum foemina. Santolina chamæcyparissus, pedunculi unifloris foliis quadrifarie dentatis H. CRANTZ. *Frantz:* Cypres petit. Cypres de Jardin, Garde-robe. *Német:* Cypres, Gartencypres, Gartheil.

Ezt bőven termesztik a' Debretzeni házi kertekben-is; szürke szipü alaton, fátska forma jó szagu-fü. A' tetején hoszfú száron apró szék-fü virágokhoz hasonló virágjai vagynak, kik erős szaguk. Kétféle ez fü, egyik jó a' másik rossz szagu. A' mezei Cyprus pedig, Kalintza-fü neve alatt meg-iratott.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sürgaságról* főzd-meg e' füvet és igyad vizét egynéhány napokig. 2)
Gelesz.

Geleisztákat meg-öl emberben, ki olly tejet iszik, mellyben ez füvet magostól meg-főzték. 3) *Holdszámat* meg-inditt borbán meg-főzetettvén, 's ezt a' bort meg-iván. 4) *Dühös állat marása* által következő veszedelemtől meg-öriztetik, ki ez füvet fok ideig eszi 's vizet iszja. 5) Fejér folyását Afzszonynak meg-állítja, ha tiz 's hufz napokig ez füvet eszi akár zölden akár porúl.

KÜLSŐ HASZNAI: Méhnek rekedéseit 's fájdalmait meg-fűnteti ez fü, az ágyékre köttetvén az vagy élvén a' belöle készült fördövel.

KÖZ HASZNAI: A' moly 's egyéb féreg nem bántja a' ruhákat, a' mellyek közzé e' fü rakatik.

73.

CSOMBOR: Putnok-fü, Köszvénymenta. Chyombor (a' régi Magyarok kimondása szerént.) *Deák:* Pulegium, *Glecho:* *Menta pulegium floribus verticillatis, foliis ovatis obtusis subcrenatis caulibus subteretibus repentibus, staminibus corolla longioribus.* *Frantz:* Pulege, *Pouliot.* *Olasz:* Pulegio. *Német:* Polen.

Ezt a' füvet falusi paraszt Afzszonyok-is esmérik; a' mentához hasonló, tsak hogy fokkal kissébbek a' levelei, igen jó szaguk; apró testzinü virágjai a' szárai körül tsuportolsan állanak. Terem vizes réteken, és kertek árkaiban-is.

BELSŐ HASZNAI: 1) A' meg-rekedtt hófzám-ról kiváltképen ditséretes ez fü, mert ezt meg-indítja, valaki belöle egy latot vészen, 's arra egy meszely forró vizet önt, és regvel 's estve egynéhány nap ezt meg-iszja; a' belöle készült fördö-is

errül használatos. 2) *Rekedt szeleket* Emberből kihajtja ezen módon. 3) *Fulladástól* meg-szabaditt, ez fűnek fött vize, kevés szin mézzel öfzve egyelítve.

74.

CSORMOLYA: Fekete buza, Rokafark-fű. *Deák:* Melampyrum, Triticum vaccinum J. BAUHINI Alopecurus THEOPHRASTI & PLINII, Melampyrum arvense spicis conicis laxis, bracteis dentato setaceis, H. CRANTZ. *Frantz:* Ble' noir, Ble' vache ou de boeuf. Rouge herbe. *Német:* Mohrentweihen, Wachtelweihen, Rühweihen.

A' Buzak között terem, szint úgy feje van nékie, melly piros színű; A' magva a' buzához fokát hasonlít.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Dagadófokot és keménységeket* a' Csormolya liszti lágyítja és öfzlatja,

KÖZ HASZNA: Ez fűvet a' Tehenek és Ökrök szeretik enni.

Nóta: 1) E' Magoknak liszti a' kenyeret megfeketíti, és a' ki ilyen kenyeret eszik, annak fejét meg-nehezíti; MATTHIOLUS mindazonáltal azt állítja, hogy ez magok liszti nem ártalmas a' kenyérben.

75.

CSOMORIKA: Vizi méreg, Farkas nevető-fű, Méhek nevetése. *Deák:* Apium risus, Ranunculus sceleratus, foliis

liis inferioribus palmatis, summis digitatis, fructibus oblongis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Grenouillette aquatique, ou Grenouillette d'Eau. *Német*: Wasserhansfuß, Froschpfeffer.

Ez Boglár virágnak a' neme; a' levelei petrefelyemhez hasonlok, néha fehér petegetésekkel rakvák, erős etető izüek; a' virágai aprók. Terem álló vizekben, vizes árkokban, mocsároknban.

BELSŐ HASZNAIRÓL Nem írhatok, mert a' ki meg-észízi ez füvet, azt nem fokára meg-öli; elsőben tsudálatos Nervusok contracturáját, húzását okozza az Emberben, úgy hogy még az ábrázolja inait-is széllyel huzza, mint mikor a' nevetésnek áctufa alatt az ép ember azon ábrázatnak inait mozgatni szokta. Ezen kívül juh, ketske 's a' t. ezen fünek ételétől el-vész.

KÜLSŐ HAZNAI: 1) *Golyvákat* el-veszti a' füve azokra köttetvén. 2) *Arany-ér rekedését* megnyitja, midőn a' levelek olajban áztattatván a' végbélre köttetettnek.

Nóta: A' ki meg-találta enni e' veszedelmes füvet, annak DIOSCORIDES régi nevezetes Orvos azt javallya, hogy azonnal annyi tejet igyék, a' mennyi tsak belé fér, hanytató Orvossággal-is éljen elsőben, az után magát sírokkal kenetesse.

76.

DERÉTZE: *Deák*: Beccabunga, Veronica beccabunga, racemis lateralibus, foliis ovatis, planis, caule repente H. CRANTZ. *Frantz*: Berlé, Cardamine. *Olajz*: Cressione. *Német*: Bachbungen, Wasserbungen.

Vizes helyeken és folyások partjain terem, olyan apró kékellő a' virága mint a' Veronikaé; Levelei gömbölyegek, és mint a' forma levelei úgy meg-tsipik a' nyelvet.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérnek rothattóságát és sós forma voltát (Scorbutus) melly miatt ember egész külső teste, belől pedig szája, Inye, foltokkal, fakadékokkal és febbekkel szüntelen telve, ez fű kiváltképen helyre hozza, és meg-jobbítja illy formában: Végyen illyen ember két marékni illy zöld fűvet; főzze-meg téj savóban két itzé-
ben, vagy inkább mikor főzni kezd, vesse belé, igyék ebből napjában háromszor-is egy 's két üveg pohárral, continuálván ezt így egynéhány hetedig és meg-gyógyul. Az ki-nyomott fűnek levét-is használatos ezen nyavalyáról inni.*

77.

DISZNÓKÖMÉNY: Erdei vadkömény, Kénköves gyökér. *Deák:* Peucedanum, Foeniculum porcinum; Peucedanum officinale foliis quinquies tripartitis, filiformibus, linearibus H. CRANTZ. *Frantz:* Queüe de pourceau. *Olasz:* Finocchio porcino, Peucedano. *Német:* Haarstrang, Saufenkel, Schwebelturz.

Ez fű leveleire nézve a' kömény fűhöz hasonlított; sárga virágotskai borított módra sűrűen öszve állanak; magvai hofzszaffak; A' gyökere fejéből hajszálhoz hasonló, vékony leveletskék köröskörnyül fél-felé állanak. Terem Magyar Országban hegyeken és erdőkben.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fulladásról, melly sűrű nyáltól eredett, meg-szabadított ez gyökér borbán főzetettvén, vagy ki-nyomott leve bé-véte-*
tett-

tettvén. 2) *Torokgyikot* vagy dagadást, ezen kifatsart lév mézzel egyelitettvén, és azt iván meggyógyítja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Inak öszve vonásit*, és *görsöt* gyógyít ez meg-tört és etzetben 's olajban habart gyökér, mellyel kenegetni kelletik azokat.

78.

DISZNÓRÉPA: Disznó kenyér, Földi kenyér. *Deák:* Cyclaminus, Arthanita; *Cyclamen Europeum corolla retroflexa.* H. CRANTZ. *Frantz:* Pain de porceau. *Olasz:* Pan porcino. *Német:* Erdäpfel, Schweinbrod, Waldruben, Erdscheibkraut.

A' Levelei szív formájúak, vagy ollyak mint a' mogyorófa levelei, föld szint fekszenek; Virágja szárai a' töveből ki-növe vagynak, kiknek tetején egy piros jó szagu virág, mellynek levelei hátra felé hajlanak, mint a' *Narcissus*ban láthatni. A' gyökere répa forma, gömbölyü lapos, fekete, néha verhenyeges, belől feje, keferü, erős etető izü; Terem köves, vizes és árnyékos helyeken, Szántó földben, erdőben: Házi kertekben-is termesztik.

BELSŐ KÉPEN Veszedelmes ez gyökérrel élni, mert a' beleket öszve szaggatja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Kemény Gugákat* (*Scirrhus*) el-olztatja a' meg-refzelt gyökér, ki reá rakja. 2) *Has rekedést* meg-inditt azon módon a' hasra köttettvén. 3) *Gelesztákat*-is illy formán meg-öl és ki-hajt.

79.

DINNYE: (sárga) Sárga dinnye. *Deák:* Melopepo, Cucumis officinarum melo, foliorum angulis rotundatis, pomis torulosifis. *H. CRANTZ. Frantz:* Melons. *Olajz:* Pepone. *Német:* Melaunc.

BELSŐ HASZNAI: 1) *A' sűrű és sós vért meg-jóbbítja a' jól meg-érett dinnye étele.* 2) *Baúgyatt tagokat a' nagy hívség miatt az ő hivesített erejével és kellemetes illatjával meg-frissíti 's meg-erősíti.* 3) *Vesék fájdalmát a' fovyeny miatt meg-enyhítettik a' magok, vizben töretettvén és azon vizet meg-iván.* 4) *Forró betegségben ezen módon készült viz itala-is igen hasznos.* 5) *Almatlanságot hasonlóképen ezen viz tsendes álommal fel-váltja.*

Nóta: Az én gusztuflom szzerént leg-jobbnak tartom, a' Cserhéjú, a' fehér és zöldbélú dinnyéket. Tifzán innét N. Szabolts Vármegyében kivált Bogúton igen jókat termesztenek. Dunántól N. Komárom Vármegyében Csepen és N. Fehér Vármegyében, Abán különös nagy és jó izú Dinnyéket ettem; mert kevés a' magvok, a' bélek mint a' méz olyan édes, és mint a' vaj úgy el-olvadnak ember szájában, felette jó illatúak, és ezen tulajdonságokra nézve, höv meg-ételek után-is a' gyomor semmi nehézséget vagy meg-terheltetést nem érez.

80.

DINNYE: (görög) Görög dinnye. *Deák:* Anguria: Cucumis anguria foliis palmato sinuatis, pomis globosis echinatis. *Frantz:* Citrouille. *Német:* Wassermelonen.

BELSŐ HASZNAI: Azonok mint az első, kiváltképen Magyar Országban, sok forró betegségben fekvő ember, ennek levének gyakor itala által, ki-épülni tapasztaltatott.

Nóta: Pestre leg-jobbakat 's egészségeffeket hoznak, mellyek noha nagyok még-is könnyűk, piros bélűek, apró fekete maguak. Roszszúl tselekefznek Tifzán iunét, hogy éretlen le-szedik 's eladják, melly miatt az emberek betegségben esnek: Éretlen Görög dinnye pedig az, a' melly noha kitsiny, még-is nehéz, béle halaván színű, igen tömött, magvai viaíz színűek 's a' t.

81.

DOHÁNY: *Deák:* Nicotiana, Tabacum, Petum, Herba sanctae Crucis, Herba Reginae, Hyosciamus peruvianus *Dodonæi* pempt. 452. *Frantz:* Nicotiane, Herbe à la Reine. *Olasz:* Tabaco. *Német:* Toback.

A' füveket Visgálók hétféle nemeit számlálják elől a' Doháynak, de izére nézve igen sokféle, ki erősebb, ki gyengébb, ki jó szagú, ki roszszabb: A' Döbrei Dohányt én leg-hasznossábnak tapasztalom; levelei igen gyengék, sárgállók, ibolyát illatozók; A' füsti kedves szagu, nyelvet nem tsipő mint a' Dioszegi Dohány, melly a' nyelvet még-is febesítő ercjü; Nemes Heves Vármegyéből Pestre eleget visznek az elsőből: Vámospirtsen pedig mindenek felett leg-gyengébb Dohány és jó terem. Ezt a' füvet leg-elsőben 1560-ban Nicotius, ki az akkori Frantzia Királynak második FRANCISCUSNAK Lisabonában Követje volt, Frantzia Országban hozta az új világból, melly az America, az előtt semmit se tudtak Európában a' Dohány felel.

löl. A' Lusitaniai Királyné CATHARINA pedig a' magvait leg-elsöben Udvari Orvossai által examináltatta.

BELSÖ HASZON véget, nem tanátsos megenni a' Dohányt, se zölden, annyival inkább szárazan, mivel halálos vérhast támaszt. A' mi pedig a' Dohány füstit és porát illeti, ha az idő és hely szük nem volna, fokot kellenék itt azoknak írnom, kik azokkal élnek, de ezt mászorra hagyom. Mivel pedig fokoknak ártalmokra, némellyeknek pedig hasznokra volt, innét a' Tudósok közül-is némellyek az ö könyveikben a' Dohányt ditsérik, mások gyalázzák. En úgy tartom semmi se rosz a' mi az emberen kívül vagon, tsak okossan éljen a' teremtett dolgokkal: Hasznos a' Dohány fusti Phlegmaticus embernek; ki tele nedveséggel és turhával; ártalmas száraz embernek, és piros ábrázatú embereknek. Hasznosabb reggel éhomra, ártalmas pedig közel étel előtt és hamar utánna dohányozni, mivel az eledelnek jó meg-emésztésére szükséges Lympha spirituosa a' nyállal együtt ki-vettetik.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *El-ragadó nyavalyáktól* minémü a' Pestis a' Dohány fusti DIEMERBROEK tanúbizonysága szerént meg-öriz. 2) *Dagadozott lábakat* mellyeket vereség nélkül valók (pedes oedematosi) az öszve zuzott és réájok rakott levelek meg-lohasztják. 3) *Sebeket* azon formán a' levelek gyógyítanak.

KÖZ HASZNAI: Magam szemeimmel láttam, hogy a' rühes tehén, a' száraz dohányról fött vízzel mosatattván meg-tisztult. Ugyan ez lével a' nyoszolyák forróan meg-öntettettvén, a' bűdös férgek belöllök ki-vesznek. Ember feje pedig mosatattván, a' fok apró férgetskéktől meg-szabadúl.

Nóta: Némelly nagy emberek azt állítják, hogy a' Dohány fusti az ember orra felett lévő szita forma tsontotskán (os cribrosum) által-hatván az

gyvelöben mégyen, de azt nehezen hiszem, mindazonáltal méltó volna még-is ollyas hallottat examinalni, ki életében a' levegő égnek fokát áldozott.

82.

EB-CSIPKE: Vad-rósa, Paragi rósa. *Deak:* Rosa Sylvestris, Rosa canina germanibus ovatis, pedunculisque glabris, caule petiolisque aculeatis **DODONÆI** pempt. 187. *Frantz:* Rosier Sauvage, Rose de Chien, Eglantier. *Német:* Feldrosen, Dornrosen, Heckrosen, wilde Rosen.

Ez vad rósa terem mindenütt, sövények között és tserék között; a' gyümöltse hofszukás, piros, őszöl a' gyermekek-is fzedeketik és nyersen eszik.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérfolyást* meg-állit a' virága, ki théá formára ízfza. 2) *Holyagban* lévő fővényt ki-hajt a' gyümöltsének vagy Csipkéjének magva pora törve be-vétettvén.

83.

EB-NYELV: Atratzél, Eb-nyelvüfü. *Deak:* Cynoglossum vulgare seu officinale; Cynoglossum staminibus corolla brevioribus, foliis lato-lanceolatis, tomentosus, sessilibus **H. CRANTZ.** *Frantz:* Langue de chien. *Olasz:* Cynoglossa, Lingua di cane. *Német:* Hundszung.

Ollyan ez fü mint a' fekete nadály gyökér füve, tsak hogy fokkal kissébb. A' ízözös levelei föld szint el-terülve vagynak, kiknek közepibe
apró

apró leveletskék láttattnak. A' szára nem egyenesen fel-álló. A' gyökere verhenyeges. Terem fővényes száraz földben, uton utfélen.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérhaszt* állit, ha gyökerének porát egy drakmáig véres borban megiszod. 2) *Magnak* folyását, azon uttal móddal meg-szünteti.

KÜLSŐ HASZNAI: *Kemény dagadásokat* lágyítja 's meg-érleli a' meg-zuzott gyökere.

84.

EB-SZÖLŐ Szépszőlő. *Deák*: Solanum vulgare, Solatrum: Solanum nigrum, caule innermi herbaceo, foliis ovatis dentato-angulatis, umbellis nutantibus H. CRANTZ. *Frantz*: Morelle. *Olasz*: Solano. *Német*: Nachtschatten, Schlafkraut.

Ez fű a' kertekben önként terem, a' bors szem nagyságú gyümöltsei őszfel zöldek ofztán feketékké válnak. Az egész fűnek erős pésma szaga van.

BELSŐ HASZNAI nintsenek, hanem ártalmi: Bizonyittatik in COMMERCIO LITTER. NORIC. hogy egy valaki paré gyanánt meg-ette és meg-hólt tőle.

KÜLSŐ HASZNAI: *Heves dagadást* 's annak fájalmát szüntetik a' levelek fel-rakatattván. 2) *Csusz*t vagy Szent Antal tüzet, azon módon a' levelek el-ofzlatják. 3) *Köröm méreg* ellen használják, a' meg-zuzott és réá kötözött levelek. *Ráksúlyt* ezen módon ez levelek el-veztik.

Nóta: Vigyázni kell, hogy kis gyermekek az eb-szölő zöld vagy fekete gyümöltset meg-ne egyék, mivel a' miatt a' nyavalya ki-törné őket: Javallom azért, hogy a' Cselédes Gazdák ez fűvet az ő házi kerteikből ki-irtassák. Az apró marha-is
vagy

vagy mint Dunántól nevezik az Baromfi ez eb-szölő gyümölte meg-étele után el-vész.

85.

EB-SZÖLŐ, (fel-futó.) Fel-futó eb-szölő, Vizi eb-szölő, Erdei szölő, Vad-szölő, Temondád-fü, Mély-fü. *Deák*: Solanum scandens, Dulcamara, Amara dulcis, Vitis sylvestris **MATTHIOLI**. Solanum dulcamara caule inermi frutescente flexuoso, foliis superioribus hastatis, racemis cymosis **H. GRANTZ**. *Frantz*: Amer doux, Douce amere, Vigne Sauvage. *Olasz*: Vite Salvatico. *Német*: Hirschkraut, je länger je lieber.

A' Horthobágyi vizekben és sár-rétiben a' kákák között elég terem. Az Tekint. Andrási Urak Hidgya alatt igen nagyokat láttam: De sokkal kisebbek teremnek árkokban. Lehetne ezt nevezni fel-futó vizi eb-szölőnek-is; Levelei hasonlok a' közönséges eb-szölőhöz: Virágjai tsillag formájúak, kékellők, tiz 's tizenkét számmal a' száratskákon függök, a' közepekben pedig sárga gombotskával ékeskedök. Az egész Plánta magassan fel-fut, és olyan tulajdonsága vagyon leveleinek és vészfizei héjának, mellyek rágatattván, először keserü izt adnak, tovább rágatattván mind édessebb izüekké lésznek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Máj meg-keményedése ellen*: Végy fél maréknt ez levelekből, főzd-meg egy ittze vízben 's idd-meg. 2) *Száraz betegségek elein* hasonló módon használatos. 3) *Köszvény ellen* kiváltképen ditséretes ez sü fött vize. 4) *Framzurul* igyék mindennap az ember egy két un-

ciát az apró ágatskairól fött lévben. 5) *Sárgaság* ellen pedig a' gyökerét kiváltképen ditséri **DEK-KER** in *Excitationibus Practicis*.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Afszszony ember mely-jeinek keménységet 's dagadását az öszve zuzott és réa rakott levelek meg-gyógyítják.* 2) *Szeplőket orrtán 's egyéb testen lévőket, és foltokat el-há-ritja az ezen fü gyümöltseiből ki-nyomott lév, valaki ezzel magat mossa.*

KÖZ HASZNA: A' nyakába akasztják a' szarvas marhának Pásztorok ez füvet, némelly nya-valya ellen.

86.

EB-TÉJ: Tejes-fü, Farkas-téj. *Deák:* *Efula, Tithymalus, Lathyris: Euphorbia pithyusa Umbella quinquefida, bifida, involucellis ovatis mucronatis, foliis lanceolatis infimis involutis retrorsum imbricatis H. CRANTZ & alia: foliis inferioris linearis, superioribus foliis, asine minoris similibus conspicitur. Frantz:* *Thithymali, Herbe a' lait, Espurge. Olajz: Tithimalo. Német: Wolfsmilch, Teufelsmilch.*

Ez fü úton útfélen terem, a' gyermekek-is ésmérik; Levele vagy szára meg-szagattván, téj színü nedveség szivárog-ki belőlök, melly tüz módjára égeti a' nyelvet.

BELSŐ HASZNAI: Vizi betegségben ki vagyon 's abban sinlödik, meg-szabadúl, midön a' gyökere porát tiz vagy hufz gránra kevés ó bor-ban minden harmad nap meg-iszfza, az héjának porát

porát elég tizenöt granumig bé-venni. Egyébként mérges fü ez, és nem minden embernek tanátsos bé-adni, mert fellyul alúl szörnyen purgálja az embert, és bélit-is őszve szaggatja.

KÜLSŐ HASZNA: Sömötsöt el-vezzt ez fü teje, tsak hogy gyakran tsepegtesse reá az ember.

Nóta: A' nagy eb-téj neveztetik Lathyris, Esula major Pythyufa, melly a' neveztetett Ördög-téj. 2) A' kertekben-is termesztenek egy eb-téj nemét (mellynek Lathyris vagy Cataputia minor a' neve) mellynek magvait sár-fü mag gyanánt tizenöt számmal a' köz ember meg-eszen; Ez né-mellyeket közzülök olly keményen fellyul alúl meg-purgál, hogy harmad napig-is meg-fekszik: De bár ne élénéek véle magok vezztekre, inkább Orvos Doktoroktól kérvén tanátsot, mivel nem minden nyavalyában a' purgatiok tanátsofsak. 3) Én egy különös Eb-téj füvet találtam Dunán túl Nemes Győr Vármegyében, mellynek characterét mivel sohól se olvashattam, tézsem-ki azt ekképen: Esula major frutescens, foliis falicinis, semine orobi linguam validissime urente.

87.

EGÉRFÜL-FÜ: Szörös-fü, Béka virág (de helytelenül így) *Deák:* Auricula muris, Pilosella, Gnaphalium dioicum farmentis procumbentibus, caule simplicissimo, corymbo simplici terminali floribus dioicis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Piloselles, Oreille de fouris, Oreille de ratte. *Olasz:* Orecchia di topo. *Német:* Mausehrlein.

Ezen fü terem homokos, parlagos és kemény földben, a' földön el-terül; A' levelei akkorák és

olyan ízöröftök, mint az egér füle, hamu színűek, virágjai sárgák. Ezt némelly Tudofok az Oroszlány fog-fü nemeihez számlálják.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Köhögést*, melly csi-pös materiától vagy on szünteti ez fü fött vize. 2) *Verköpést* meg-állit abban, a' ki gyakran herbathe formára ízik róla. 3) *Verhaft* ezen módon meg-állit.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Szájnak sebeit* gyógyítja, midőn fött vizével az mosattatik. 2) *Orrverfolyását* meg-állítja, ha ezen fü porát Orr-lyukába botsátják.

Nóta: Egy *Auricula* füvet le-festett *Dioscorides*, mellyet ő és máfok igaz *Auriculának* lenni állitanak: Ezt én *Deákul* magyarázván tézsem-ki ekképen: *Auricula muris haec, habet serpiliformia foliola, in cauliculis erectis opposita, ex quorum alis utrinque floscula duo tresve prodeunt:* Tudni-illik fenn álló, kakuk-fü levelü ízöfzetlen kis fü ez, inelly Patikákban nem tartatik, hanem az első.

88.

EGÉRFARK-FÜ: Ezer levelü-fü, Czitzfarkkoró. *Deák:* *Millefolium*, *Achillea*, foliis bipinnatis nudis, laciniis linearibus dentatis, caulibus fulcatis **H. CRANTZ** *Frantz:* *Millefeville*, l'Herbe militaire. *Ola/z:* *Milfolio*. *Német:* *Schaafgarben*, *Garbenfraut*.

Terem úton útfélen, kertekben, temetőkben: Varaditsnak a' neve ez, egy réfni magoffan nő, tetejében az apró fejer virágjai, úgy állanak öfzve mint a' Varaditsnak virágai. Ezeknek 's a' toll
forma

forma leveleknek Kámfor szaga van, ha meg-dör-söltettnék. E' fü a' Sthalianufok előtt igen betses.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Szülés után való fűdalmakat* meg-nyhittik ez fü virágai, a' ki azokat forró vízzel meg-önti és iszja. 2) *Veséknek fűdalmait*, melly a' benne lévő köböl 's fővényből eredtek el-vefzi ezen fü főtt vizének itala. 3) Az arany érnek és a' hófzámnak rend kívül való folyását ezen módon meg-tsillapítja 's moderálja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *SebeRet 's Fekélyeket* ez fü meg-tisztít 's meg-gyógyít, ki-főtt lévével azokat párolja 's mossa. 2) *Hanyást* meg-szünteti ha fűvit és virágit apróra vágdalva, és forró borral vagy forró vízzel meg-öntözgetik 's úgy melegsken a' gyomorra kötik.

Nóta: Nemes Győr Vármegyében a' Nagybaráti mezőn veres virágú Egér-fark fűvet bőven teremni láttam; Ez *Vérhasról* hafznoffabb mint az első vagy fejr virágú Egérfark-fü.

89.

EGÉR-TÖVIS. Pésmakoró. *Deák:* *Rufcus*, *Myrtus sylvestris*, *Rufcus aculeatus foliis suprafloriferis nudis* HENR. CRANTZ. *Frantz:* *Brusc*, du *Tricon.* *Olafz:* *Brusco.* *Német:* *Maußtorn.*

Ez fü tsemete 'forma levelei, ollyak, mint a' myrtusfa levelei vagy puzpáng levelei, de hegyessék és szuroffak; Olafz Országban erdőkben terem, a' mi Országainkban kertekben termesztik.

BELSŐ HAZNAI: 1) *Nehéz vizelest* vagy annak egész fen akadását, meg-szabadítja ez fü gyökere akár porúl, akár főtt vizül bé-vefzi valaki. 2) *Vizi holyakban* lévő apró követskéket ki-hajtja ez uton módon. Vagy gyümöltseit kavéval együtt

pergeljék, 's úgy kávét belőle főzzenek szint úgy fog használni.

90.

EGYLEVELÜ-FÜ: *Deák:* Unifolium; *Ophris unifolia.* *J. BAUHINI.*
Frantz: Une feville. *Német:* Ein Blatt.

Ez fűvetske Gyöngy Virág neme, de igen kisdud; Egy gömbölyeg levele van; Virágotskái fejérek, jó szagúak. Terem hegyeken és árnyékos erdőkben.

BELSŐ HASZNAI: *Pestis* ellen kiváltképen használatos a' gyökerének pora, egy vagy fél quintlire (az az: nehezékre) egy kalán etzetben bé-véve, melly után az ember bé-takarodzik, hogy izzadhasson.

91.

ENDIVIA: Apró katang. *Deák:* Endivia, Intybus; *Cichorium endivia floribus solitariis pedunculatis, foliis integris crenatis H. CRANTZ.* *Frantz:* Endivie. *Olasz:* Endivia. *Német:* Endivien, Klein Sonnenwibel.

HASZNAI: Az Endiviának azon hasznai mint a' Kattang koronak, melly hasonlóképen természetik.

Nóta: A' mezei Endiviát Chondrillának nevezik. Klein Sonnenwibel.

92.

EPERJ-FÜ: Földi eperj-fü. *Deák:* Fragaria, *Fragaria vesca flagellis reptans*
H.

H. CRANTZ. *Frantz*: Fraise. *Olasz*: Fragole. *Német*: Erdperkraut.

A' Debretzeni Tserében elég böven terem, melly sokkal jobb izü, mint a' mellyet a' házi kertekben termesztének.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Forró betegségben* az eperj gyümölsnek ki-nyomott levét hasznos adni a' betegnek.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Sebeket* meg-száraztának a' reájok rakott levelek. 2) *Fogfájást* meg-szüntetik ezen levelek, ki ezeket rájga.

93.

EZERJÓ-FÜ, (kis) Kis ezerjó-fü, Földi-epe, Föld-epéje-fü, Hideglelést gyógyító-fü. *Deák*: Centaurium minus, Febrifuga, Gentiana centaurium corollis quinquefidis, infundi buliformibus caule dichotomo H. CRANTZ. *Frantz*: Centaurée petite, Fiel de terre. *Olasz*: Centaure minore, Biondella. *Német*: Tausendguldenkraut, Fieberkraut.

Terem ez füvetske nedves réteken, mint a' bors-fü (Satureja) úgy áll-fel és akkora; Levelei kakuk-fü leveleihez hasonlok, tsak hogy fetét zöldék; Virágjai a' tetejében aprók, töltésér formájuk, veressék. Az egész fü igen keferü.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Hideglelés* ember főz-meg ez füvet virágostól borban, mellynek ha erős fele víz legyen. 'S igya ehomra melegen azt, egy két finsányira, vagy annyi kis üveg pohárra valót, mellyet Dunán túl németessen glázlinak ne-

veznek. 2) *A' nehezen emésztő gyomrot meg-segíti ezen módon.*

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Sebeket tisztít és gyógyít az erről főtt víz, mellyel mosni kell azokat.* 2) *Köszor fejet azon módon mosván véle, meggyógyítja.*

94.

EZERJÓ-FÜ: (nagy) nagy ezer jé-fü, Szarvas gyökér-fü, Körös-fa levelü-fü, Diktamos, Ditamos. *Deák:* Dictamnus albus, *Fraxinella:* Dictamnus fraxinella officinarum H. *CRANTZ.* *Frantz:* Fraxinelle, Dictam blanc. *Olasz:* Ditamo bianco. *Német:* Diptam, gemeiner Diptam.

A' levelei ollyak mint *a' körös-fa levelei*, két araszni magassáig nő; *Virágjai* ollyan mint *a' kis ezerjő-füé*, de sokkal nagyobbak és nem keserűek; *Dunán túl a' Bakonyi Erdőben bőven teremni láttam.*

BELSŐ HASZNAI: *Nyavalya-törés ellen* gyermekeknek hasznos bé-adni egynéhány granumra *a' gyökere porát*, egy kalán fekete cserefzre vízben: kivált hasznos adni azt, midőn *a' gyermekek himlők miatt nyavalya-törésben esnek.* *Koros emberek-is kiket a' nyavalya tör gyakorta, hasznossan élhetnek ez gyökérrel.*

Nóta: *A' gyökerét ezen haszonra.* Tavaszkor kell ki-ásni míg szádba nem mégyen: Őszkor is lehet.

95.

FARKASALMA: Him farkasalma, Farkashézaggyökér, Hézaggyökér; Likafir,

kafir. *Deák*: Aristolochia longa; Aristolochia clematidis foliis cordatis, caule erecto, floribus axillaribus confertis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Aristolochie, Foterrle. *Német*: Osterluten.

Ez fű szőlőkben és kertekben önként terem, sziv forma levelei vagynak, kiknek olly erős szagok és izek mint a' bors; A' hofzszú vékony gyökere szint illyen izü; A' virágok sárgállók hofzszukásfok: Dunán túl a' Rábtza névü folyó viz mellett lévő szigeti kertekben elég terem magában.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Szülés után a' megrekedett vért a' méhből ki-tisztítja* ennek gyökere, akár porúl akár italúl végye-bé a' beteg; porúl elég egyszerre fél drakma az az: harmintz bors szemnehézségü. 2) *Hofzám rekedést*, melly hideg sűrű vértől eredett, meg-indítja ezen gyökér, tsak főzék-meg egy mezfzely vizben egy latig, melly vizből naponként éhomra egy finsával melegen kell inni. 3) *Fulladózó Személyeket*, kik tudni-illik a' tüdőben rekedett sűrű nyál miatt olyanok meg-segitti ezen gyökér ezen módon való véle élés által.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *A' tsüvös és kemény 's bűdös sebeket* (fistulá) jó ezen porral hintegetni, mert hamarabb gyógyúlnak. 2) *Lábszáron lévő régi fekélyeket és sebeket* ezen por meg-gyógyítja réájok hintetettvén, vagy borban azt meg-főzvéen és púp formán a' sebes lábakra rakván. 3) *Vadhúst a' sebekről el-veszt* az réájok hintetett gyökér pora. 4) *Sebekre*, mellyek ütés 's vágás által estek, a' köz nép-is tudja, mitsoda hasznos a' Farkas-alma leveleit réá rakni, akár zölden, akár elsöben borban meg-főzvéen ezeket.

KÖZ HASZNAI: Lovaknak fekélyei és sebjei, mellyek a' nyeregtől estek ezen réá hintett fű levelei vagy gyökere porával meg-tisztúlnak 's meg-

gyógyúlnak. A' marhában-is pedig, hogy vad-bus vagy nyüvek ne támadjanak, meg-akadályoztatja.

Nóta: A' gömbölyü gyökerü Aristolochia Likáirnak nevezetik.

96.

FARKAS RÉPA: Farkas gyökér, Farkas bab, Farkas méreg-fü, Négy levelü-fü, Gyökere el-fordúlt-fü, Vízfza forduló szölö, El-forduló szölö, Mérges-fü. *Deák:* Aconitum, Uvaverfa, Strangulator lupi, Aconitum lycoctonon, Aconitum pardalianches **MATTHIOLI:** Aconitum lycoctonum foliis palmatis multifidis villosis **H. CRANTZ.** *Frantz:* Aconit, Tuë loup. *Olasz:* Aconnito. *Német:* Wolfstourz, Giftkraut.

Ez fü közsziklás hegyeken és erdőkben-is terem: Némelly Botanikusok a' Boglár virág nemeihez, (ad Ranunculos) máfok fűsak-fü nemeihez (ad Napellos) számlálják ez mérges füvet.

HASZNAIRÓL nem írhatok, hanem ártalmairól, mert ez felette mérges fü, mellynek megétele után, mind Ember, mind bárom hamar meghal.

97.

FARKAS-NYILA-FÜ: *Deák:* Bidens: Bidens bullata: foliis ovatis serratis, inferioribus oppositis, superioribus ternatis intermedio majore. **H. CRANTZ.**

Magos fü ez: Terem árkokban.

HASZ-

HASZNA ez: Hogy itt Debretzembem a' köznép vérhas ellen nagy haszonnal él vele; a' levele porát borban 's vizben itattván a' beteggel.

98.

FAL-FÜ: Körönto-fü, Fogoly-fü.
Deák: Parietaria, *Perdicium:* Parietaria officinalis foliis lanceolato ovatis alternis TABERNÆMONTANI p. 550. *Frantz:* Parietaire. *Olasz:* Parietaria. *Német:* Glaskraut, St. Peterskraut, Mauerkraut.

Terem ó és új falak mellett, hofzszú gyenge levelei vagynak, mellyek a' Has-lágyító-fü leveleihez hasonlok. Ezt a' füvet leg-helyesebben le-rajzolták az ö Herbariumaikban BRUNFELD és TABERNÆMONTANUS, és az ujjabbak közzül BLAKWEL.

BELSŐ HASZNAI: *Vizellet rekedését* megindítja a' zöld-fü ki-nyomott leve, egy kis üveg pohárkába féröt bé-vévén abban.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Csusz*, az az: Szent Antal tüzet 's egyéb heves dagadásokat el-olztatják a' meg-zuzott és reá rakott zöld levelek. 2) *Vizelletet* és követskéket emberből ki-hájt ez fü, ha iros vajjal meg-rántják és az lábak közzé kötik.

KÖZ HASZNAI: 1) Kehes szarvas marhának ez füvet a' Régiek meg-törve jó haszonnal béadták. 2) Az üvegek pedig szép tisztákká válnak ezen füvel mosatattván.

Nóta: A' meg-írott fal-fü az igazi Officinalis, az az: Patikában való Parietaria: E' helyében ugyan némelleyek mást substituálnak, mellyet CLUSIUS Doktor nevez így: Parietaria Sylvestris flore luteo: És azt írja e' fellül, hogy semmi orvosi hasznát nem tudja. 2) Ezen füvet Perje-fünek és Inny-fünek-is nevezik némelleyek, de helytelenül.

99.

FEHÉR HÁTU - TÖVIS: Fehér vagy szőszös bogátskoronak - is lehetne nevezni az én ítéletem szerént. *Deák:* *Acanthium Dioscoridis.* *Frantz:* *Chardon argentin.* *Olasz:* *Acanthium.* *Német:* *Weiser Distel.*

Ez fű a' Bogátskoróhoz hasonló, hofzszú; nagy, hegyes, szélein meg-tüskézett szőszös fehér levelei vagynak. A' Gabonák közt terem. Ugyan ezen fűvet a' 32-dik szám alatt Bogátskoró neve alatt le-is irtam.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Inaknak görtös öszve húzását (Tetanus) a' gyökere meg-gyógyítja, tsak etetsék 's itassák azt a' beteggel.*

KÖZ HASZNA: A' levelekhez ragadott szősz levevéen, szint úgy lehet kézfizetni mint a' selymet.

100.

FESTŐ-FÜ: Festő virág, Gyapju festő-fű. *Deák:* *Isatis, Glastrum, Flos tinctorius.* *Isatis tinctoria foliis radicalibus crenatis, caulinis sagittatis, Siliculis oblongis H. CRANTZ.* *Frantz:* *Pastel.* *Olasz:* *Glasto, Guado, Pastillo.* *Német:* *Ferbblumen, Pastel, Sdenschmuck.*

Ez fűnek olyak levelei mint az úti fűé, sőt zöldek, de tsipkéztettek. Egynéhány arasz-nira magassan nő: A' virágai kereszt formájúak, sárgák le felé loggok mint a' lednek virága (*vitia fylvestris*) Terem rétes helyeken és mezőkön; virágzik pedig Pünköst havában.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Véret embernek meg-tisztítja, ha ez füvet borban vagy vízben meg-főzi 's úgy iszja: mivel pedig a' sűrű vért ennyire meg-gyengíti, inset. 2) A' Lep-dagadást és sárgaságot-is el-háritja.*

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Dagadásokat el-ozlat a' zölden reá rakott fü levele. 2) Sebeket ezen módon gyógyitt. 3) Sérvést-is 's akarmi szakadást a' külső 's Belső részekben helyre állítja, tsak kö-tözzék ezen zöld füvel.*

KÖZ HASZNA: A' Festők Gyapjaikat és Po-stoikat szép kékre festik ez füvel, kivált azzal a' mellyet kézi munka által szaporittanak; sőt az meri mondani RAJUS hogy ezen fü minden egyéb festékeknek fundamentoma.

101.

FETSKE-FÜ: (nagy) Nagy fetske-fü, Arany-fü, Arannya verfengő-fü, Czinadonia, Veresellő-fü, Vérehulló-fü. *Deák:* Chelidonium majus, Hirundinaria: Chelidonium majus pedunculis multifloris. *LINNÆI.* *Frantz:* Chelidoine grande, Esclaire grande. *Olasz:* Chelidonia majore. *Német:* Schellkraut, Schwalbenkraut.

Ez Plánta más-fél réfní magassan nő, önként terem kertekben sövények 's árkok mellett és me-zön; szép sárga virága vagyon mint a' Boglár virágnak; A' Levelei hasonlok a' Czamoly vagy Sas fü leveleihez, tsak hogy világos zöldek, és ha a' levelek vagy szárai meg-szakasztattnak, sárga ned-vefség foly-ki belőlök,

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sűrű vért* meg-ritkített ez fű gyökere, ki a' róla főtt vizet gyakran iszfza. 2) *Hátsat meg-indítja*, ki azon módon ezen gyökeret iszfza, vagy az uj és nedveséggel telyes gyökeret úgy meg-készitti 's bé-vefzi.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Szömöltsöt a' kézről el-vefzt a' fű sárga leve*, tsak gyakran tseppentsék reá. 2) *Szemen lévő hályogot-is el-vefzti*, és egyéb külső seb-helyeit meg-tisztítja ezen sárga nedveség, ha egy tseppet reá tseppentenek. Söt tsudálatos: a' *Gólyák-is* az ő fiaiknak szemeiket ezen fűvel gyógyítják, és fetét fzeinek meg-világosodnak nékik.

102.

FETSKE-FÜ: (kis) Kis fetske-fű, Füge levelü-fű, Galambbegy, Varjumogyoro; Golyva-rontó-fű, Süly-fű, Mezei sül-fű. *Deák:* Chelidonium minus, Scrophularia minor: Ranunculus ficaria foliis cordatis angulatis petiolatis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Petit Esclaire. *Olasz:* Chelidonia minore. *Német:* Feigwarzenkraut, Kleinschellkraut.

Ez nedves mezőkön és rétes kertekben terem, a' virága olyan mint az elsőé, fénylő, sárga; Alatszon fűetske ez, Boglár virág fűvek nemeihez tartozik.

BELSŐ HASZNA: *Vérnek sós' vóltát* (Scorbutus) a' levelek jobbra változtatják, ki él vélek saláta gyanánt.

KÜLSŐ HASZNA: *Vég bélben a' sült* (hæmorrhoides coecas) az ő kezdetiben, a' zöld-fű leve ruhában tetetettvén és reá köttettvén **FRID. HOFF-**

MANN híres Orvos tanúbizonysága szerént, el-ozlatja.

Nóta: Némellyek azt tartják, ha a' gyökerét golvás ember nyakába akasztja, 's úgy hordozza, golváját el-vefzi róla.

103.

FOKHAGYMA-SZAGÚ-FÜ: (mezei) Mezei fokhagyma-fzagú-fü. *Deák:* Alliaria, Hesperis alium redolens: Erysimum alliaria foliis cordatis H. CRANTZ. *Frantz:* Alliaire. *Olasz:* Alliaria. *Német:* Knoblauchkraut.

Ez fü két fingnire fel-nö; mezön és sövények mellett terem; A' virága fehérellő néha sárgalló, kereszt formájú: Levelei a' nagy csallán leveleihez hasonlok, csak hogy nem szürofsak, és világos zöldek, mellyek ha döröszötteknek valóságos fokhagymát illatoznak.

KÜLSÖ HASZNA: A' fene melly tagot el-foglalni akarja, igen hasznos azt ez fünek meg-zúzott leveleivel kötözni, vagy ennek ki-nyomott levét szettal egyelítve, ruhákkal a' dagadásra rakni.

104.

FOKHAGYMA-SZAGÚ-FÜ: (vizi) Vizi fokhagyma-fzagú-fü, Vizi fodorka; Ezer jó fünek-is nevezik, de helytelenül. *Deák:* Scordium: Teucrium scordium officinarum foliis oblongis sessilibus dentato ferratis, floribus geminis lateralibus pedunculatis, caule diffuso H. CRANTZ.

CRANTZ. *Frantz:* Germendrée d'eau, *Chamaraz. Német:* Bachknoblauch, Wasferbathing.

Tartozik ez Fű a' Cserlevelü-fű nemeihez, innét **TOURNEFORT** nevezi így: Chamædris palustris, mert vizenyös tós helyeken terem; A' mint is bőv termését tapasztaltam N. Győr Várofsának fundufsán, a' Város Temetőjén túl lévő lapátzokban; Itt Debretzen körül pedig a' köntös kertben lévő vizenyös helyeken bővségeffen találtam. Ez fű-is dörssölve fokhagymát illatoz.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Dögletes ragadó* nyavalyáktól mint a' Pestis, meg-örzi ez fű az embert, tsak gyakran ennek porát egy drakmát borban vagy etzetben bé-végyen. 2) *Rothasztó forró* betegségből meg-fzabaditt ez füről fött viznek gyakori itala. 3) *Patétsben* fekvő embernek igen hafznos ezt ezen módon inni adni. 4) *Hagymázban* lévők hafonlóképen ezen nevezett ital által meg-épülnek. 5) *Tüdőt* következő rothadástól meg-örzi, úgy, ha a' fű leveleit porrá törik, és ezt mézzel öszve keverik addig míg sűrű pép vagy káfa formájú lesz, 's ezt fél kalánra valóig gyakran eszik. 6) *Melyben* öszve gyült genyettséget (Empyema) ki-tisztítja ezen uton módon való élés által. 7) *Farsubát* gyógyitt fél maréknira fél-ittze vizben főzetettvén 's ezt iván, vagy véle kötözzvén a' fájós tagot.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fenériül* kiváltképen hafznos e' fű, melly-is főzetésék etzetben, és ebben mártsanak ruhákat 's teregefsék melegen a' tagra. 2) *Csüvös sebeket* (fistulas) jó véle fetskendeni, mert azokat meg-tisztítja és meg-gyógyítja, de ekkor borban kelletik meg-fözni. *Eves* dagadáfokat és folyó régi sekélyeket meg-tisztítja, tsak köttözzék e' fű zöld leveleivel, vagy kintsék-meg a' száraz levelek porával.

105.

FÖLDI BODZA: *Deák:* Ebulus, Sambucus humilis. *Frantz:* Yeble, Sureau bas. *Német:* Niederholder.

Ezt a földi bodzát a gyermekek-is esméri, terem Dunán túl imitt amott utak mellett.

BELSŐ HASZNAI: 1) Vizikorságtól meg-szabaditt e' képen: Vedd a' zöld bodza gyökerének középső zöld haját, meg-refzelvén azt nyomjad ki a' levét, vedd-bé fel latnira ez levet minden harmad nap és meg-szabadúlsz. A' magvait-is ha egy drakmáig meg-törve borban meg-íszod azon formát használnak, mivel így-is fellyül alúl hatalmással purgálnak. 2) *Farsabások* meg-épülnek, tsak ez bodza gyökere vagy magva porát fél-drakmát Földi tömjén-fű főtt vizében gyakran ígyák-meg. 3) *Izzadási* okoznak a' virágai ha théa módra íszszák.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Vizes vagy fehér dagadások* el-ozlanak, ez zöld bodza száras héja porának fel-köttetése által. 2) *Tusfz vagy Szent Antal tüze*-is el-ozlattatik a' közép zöld héjának reá köttetése által. 3) *Sérüléseket*, és ezekből származott külső dagadásokat meg-gyógyítják a' veres borban főtt és reá rakott bodza levelei. 4) *Szemérem testnek dagadása* ezen módon meg-gyógyúl, kivált ha apró bojtorjással veres borban főzetetnek. 5) Bőr alatt öfzve gyült vért el-ozlattnak, a' vízben főtt és reá tétettetett levelek.

KÖZ HASZNA: Borban vetettvén a' Bodza új virági, annak ezek által muskatály szaga léfzen.

Nóta: Némellyek a' földi bodza gyökeréről főtt vízzel, vagy tsupa levével hajaikat mofsák, a' végre hogy feketék és kontok légyenek hajaik.

FÖLDFÜSTI: *Deák:* Fumaria, Fumus terrae, *Capnos:* Fumaria officinalis pericarpiis monospermis, racemosis caule diffuso. *H. CRANTZ. Frantz:* Fumere. *Olasz:* Fumo terra. *Német:* Erdraud).

Ennek levelei vékonyak, aprók, hamu színűek; virágjai kefétyű formák, aprók, veresellők. Terem a' begyi szőlők között egy araszni magassan és bokrosan, el-is terjed föld-szint. Izére nézve keferü.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Küszvént* ki-irt a' ki-nyomott leve vagy Succuffa, ha azt tisztulva az olly személy éhomra és ofonnakor fél üveg pohárkánira ifszza, a' főtt vize-is jó e' végre. 2) *Frantzus* személyek eleinten ezen formában ez füvel való éléssel magokat meg-segithetik. 3) *Sárgaságról-is* jó vize és leve.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Koppaszágát* embernek meg-szörösitti tsak főzzék a' levét *Izilya-fa* vagy *Cseresnye-fa* gummában (mellyet matskaméznek nevez a' köz nép) és kennyék magokat ezzel. 2) *Koszt* és varat gyógyitt ezen leve vagy Succuffa, ha egyarányu fokaságu lapu gyökér vizevel etzettel 's mézzel öfzve egyelitve főzik, 's így a' tisztátalan tagokat mosásák.

FÖLDI MOGYORO: *Deák:* Lathyrus radice esculenta; Lathyrus arvensis repens tuberosus *C. BAUHINI*, Lathyrus tuberosus cirrhosis diphyllis, foliis ovalibus, internodiis nudis. *H. CRANTZ. Frantz:*

Frantz: Nois de terres. **Német:** Erdnuß, Erdfeigen, Erfein.

Majd olyan forma fű ez mint a' Borsó-fű, Gabonák között el-terjed, szép piros jó illatú virágjai vannak; Őszszel a' szántás közben meg-látatik a' gyökere, melly fige forma, barna. A' Dísznök igen szeretvén ez gyökeret, a' tarlokon hamar ki-turják.

HASZNAIRÓL: egyebet nem irhatok, hanem hogy itt Debretzenben ez fű gyökerét meg-főzik, és kedves temege gyanánt az Eledelek után mint a' Gesztenyét fel-tétetik, mondhatom is hogy jó 's édes izű olyankor a' fehér béle: Hasat pedig nem inditt ennek étele, sőt inkább szoritt.

Nóta: Ezen földi mogyoró nevezetiben a' Fűvekről Irók különböznek: Mert MATTHIOLUS Pseudo-apiumnak nevezi, holott semmi hasonlatossága nintsen az apiumokhoz; Joh. RAJI Methodo Plantarum pag. 52. Bulbocastanum (földi gesztenye) neve alatt adja elől: Némellyek Oenanthe nemeihez számlálják melly Bubolyitska neme. C. LINNÆUS Bunium alatt recenséálja. Lehetne ugyan ezen mi földi mogyoronkat-is földi vagy dísznö gesztenyének nevezni, noha Theod. ZWINGER in Theatro Botanico Bubolyitskáknek (Oenanthe) valamelly nemeihez hasonlítani láttatik ez mi fűvünket, mert az írja, hogy olyak a' levelei mint s' mi földi mogyoronk fűvének levelei 's virágai inkább a' Borfojéhoz hasonlittanak.

108.

FÜL-FÜ: Fülben eresztő-fű, Fülben mászó-fű, Fülben fatsaró, Házi zöld, Téli zöld, Mindenkor élő, Kövi-
G 2 rofa

rofa, Mennydörgő-fű. *Deák:* Sedum majus, Sempe-vivum majus, Barba Jovis, Aizon: Sempervivum tectorum foliis ciliatis propaginibus patentibus H. *CRANTZ.* *Frantz:* Jou barbe grande. *Olasz:* Sempervivo. *Német:* Hauswurz, Donnerbar.

Házok tetején, sendelyen nevelkedik ez Plánta, és széles 's vastag leveleit el-szaporítja.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Nyavalyás kis gyermeknek*, az az: kiket a' nyavalya tör add inni ez főnek ki-nyomott levét, kis kalánként. 2) *Rettegésről* ezen formán fog használni azoknak.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Dagadásokat* (inflammationes) el-ozlatják a' reá rakott levelek. 2) *Szájban* lévő apró kelevényeket 's holyagotskákat (aphtas) a' zöld fű leve el-vezti kenetettvén azok véle. 3) *Égésről* igen hasznos e' fű leve, tsak hajjat vagy Irós vajjal főzzék-meg 's úgy kenység a' meg-égett tagokat. 4) *Szömölytsöt* a' kezeken, a' Lábokon pedig a' tyuk-szemeket (clavos) el-vezti az azokra kenetett zöld-fű leve, reájok tetetett öszve zuzott levele; E' végre javallom, először a' lábokat meleg vízben meg-kell áztatni, ez után a' kemény clavusoknak tetéjeket le-mett-szeni, 's úgy osztán azonokra a' fül-fű leveleit meg-zuzva fel-rakni.

KÖZ HASZNA: Lónak dagadtt lába gyógyításfésék így: Főzzék-meg e' füvet etzetben, vesse-nek belé timsót, és kösék a' ló lábára.

109.

FÜRTÖZ-FÜ: Szölő-fű, Mirhafű, Bay-fű, Isten kenyere. *Deák:* Botrys,

trys, Ambrosia, Botris odorata MORISONI. *Frantz:* Piment, Millegraine. *Olasz:* Botri. *Német:* Traubenkraut, Jungenkraut, Knottenkraut, türkisch Benfuß.

Ez fünek olyanok levelei mint a' Bikfélé, de fokkal hosszabbak, igen jó fzagúak: Ez füvet H. CRANTZ Ur az Atriplex vagy Laboda füvek alatt helyezettette, LINNÆUS pedig a' Chenopodiumok közzé.

BELSŐ HAZNAI; 1) *Fulladás* ellen, főz-meg e' füvet édes gyökérrel, és igyad. 2) *Véres genyetséget* köpök, főzzék-meg kevelsé ez füvet tőben 's igyák az illy tejet; A' száraz levelek pora is mézzel öfzve kevertetthetik pép vagy Liktarion formára, mellyből napjában egynéhányszor az olly ember egy kalánba feröt meg-ehetik.

KÜLSŐ HASZNA: *Has-tekerejt* meg-tsendesít ez fü, tsak főzzék olajban, melly olajjal kenetefsék a' has jó melegen.

KÖZ HASZNAI: 1) Ruhak közzé rakatattván ez fü, nem tsak jó szagot ad azoknak, de a' mollynak kár-tételetül-is meg-örzi. 2) E' fünek lugjával mosatattván az ember feje, a' ferkék belöle el-vefznek.

110.

FÜRÉSZ LEVELÜ - FÜ: Fogas levelü-fü, Festő-fü. *Deák:* Serratula tinctoria foliis lyrato-pinnatifidis, pinna terminali maxima folculis conformibus H. CRANTZ. *Frantz:* Serrate, Herbe des teinturiers. *Olasz:* Serratula. *Német:*

met: Schartenkraut, Sichelkraut, Fersberscharten.

Terem az erdőkben és mezőkön; A' szára tövéből ki-jövő levelek szélesek, hosszúak, és mind két szélein fogásak, mint a' Fűrész; A' felső levelek approbbak; A' szárok fejei ollyak mint a' tuskés bojtorjáné: Tsek Országban bövségefsen terem.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Esésről:* hasznos ez fű vagy ennek gyökere fejé; borban meg főzve, mellyet inni kell. 2) *Arany-ér fel-dagadását* a' végbélben el-olztatja, veres borban ha meg-főzik ez leveleket, és ezen borral azt párollyák, vagy a' fris gyökeret zuzzák-meg és rakják reá.

KÖZ HASZNA: Posztot-is feštenek ezen plántával.

III.

FÜZFA LEVELÜ-FÜ: *Deák:* Salicaria, *Lyfimachia:* Lyfimachia floribus spicatis foliis conjugatis H. CRANTZ. Mat. Med. & Lyfimachia foliis quaternis subsessilibus, pedunculis quaternis unifloris, Ejusdem. *Frantz:* Lyfimachie, *Corneole,* Soufie d' eau, Perce bosse. *Olasz:* Lyfimachia, *Német:* Weiderich.

Az egyiknek virágjai kalász formán állanak, fetét veres színűek; Levelei a' füzfa leveleihez hasonlittanak, ez az igaz Salicaria mellyről TOURNEFORT és VON HALLER-is emlékezik. A' másik négy leveles, sárga virágu, a' virágok széllyel állók, ez az igazi Lyfimachia, mellyről irt MAT-

THIOLUS. Mind ez két fű ölni magossan fel-nő, a' vizes helyeken gyenge fűz-fák között. A' Lyfimachiat Conrad: GESNERUS Chamenerium nemeihez szerkezteti; LINNÆUS pedig Lythrum neve alatt recenseálja.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérköpését* mind kettő meg-szünteti, a' ki a' föld levelek ki-nyomott levét vagy Succusát iszja. 2) *Vérhaszt* ezen formán meg-gyógyítja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Orr vérfolyását* megállit a' meg-zuzott és az orr lyukában dugott zöld levele.

KÖZ HASZNAI: Ez füveknek fűsti a' legyeket a' házból ki-űzi.

112.

GALAMBEGY: Kikeleti faláta, Apró mezei faláta. *Deák:* Valerianella, Lactuca agnina; Valeriana locusta floribus triandris, caule dichotomo, foliis linearibus H. GRANTZ. *Frantz:* Salade de Chanoine. *Német:* Feldlattich, Rebresse.

Ez a' Bálldrián fűhöz hasonló, de igen gyenge alacsony fűvetske; kikelet felé a' hó el-olvadván a' szegény Emberek ki-áfsák és Városokba viszik a' piatzra leg-első Tavaszi Saláta gyanánt el-adván azt. Nemes Nagy Győr Várofsa sántzaiban elegend szednek a' szegények. Itt Debretzenben pedig kikeletfelé árultatik.

BELSŐ HASZNAI: *Kolikát* melly az epetül származott meg-szünteti, ha valami lévben meg-főzik ez fűvetskéket, és ezt a' levét melegen itatják a' Beteggel.

KÖZ HASZNA: Saláta gyanánt élnek véle itt Debretzenben és Nagy Györben-is 's egyébütt; kiváltképen való jó vér tisztító és szorullást felzabadító ereje vagyon ez fűvetskének.

Nóta: A' Galambbegy neve inkább a' kis feteke fűre illik.

113.

GÁLNA-FÜ: *Deák:* Consoligo, Hel-leborus foetidus caule multifloro folioso, foliis pedatis. *HENR. CRANTZ.* *Német:* Lauskraut.

Hunyor neme ez, apró a' levele, köves hegyeken terem.

HASZNAI nintsen, hanem ártalma, mert Embert és barmot, ha meg-eszi, el-vezti,

114.

GYAPJAS-FÜ: *Rókafark, Rétikender.* *Deák:* Gnaphalium tomentosum; Gnaphalium caule simplicissimo, corymbo simplici, terminatrici, sarmentis procumbentibus *H. CRANTZ.* *Mat. Med. Frantz:* Immortelle. *Olasz:* Gnaphalio. *Német:* Ruhrkraut, Wiesentwolle, Schönmelkraut, Feldkassen.

Kitsiny Plánta ez, mellynek apró gyenge a' kakuk-fűhöz hasonló apró, de gyapjas leveletskei vagynak, mellyek a' szárán fel-felé állanak. Folyok mellett és fővenyes földben terem,

BEL.

BELSŐ HASZNA: *Vérhasban* finlödő ember, erről a' fűröl fött vizet igyék.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Torok-dagadásban*: nyomják-ki a' levét, keverjék öfzve téjjel és borral, és ezt gyakran a' beteg a' torkában forgassa melegetskéu. 2) *Köröm mérget* meg-gyógyítanak a' meg-zuzott és reá rakattatott zöld levelek.

KÖZ HASZNA: Ennek igen gyenge gyapját, vagy inkább pamutját fonni-is lehet, és igy köz hafzonra fordítani.

Nóta: Régenten a' szegény emberek ez fünek leveleivel toll helyett töltötték-meg az Párnáikat vagy Derékakaljaikat. A' Debretzeni nagy Erdőben 1773-dik Esztendőben egy szép sárga virágu gyapjas-fü nemére akadtam, mellyhez hasonlóról **PLUKENETIUS** emlékezik e' képen: *Gnaphalium herbaceum odoratissimum foliis decurrentibus, obtusis, mucronatis, utrinque tomentosis planis.* Ezen fűvetske-is sárga gyapárnak neme. Embereknek igen hafznos fű lehetne ez, mert a' viráginak épen olyan drága illatja van, mint a' Mecchabéli Balsamomnak: a' honnét el-hiszen, hogy *Vérhasban* lévőeknek; Hektikas Embereknek, 's egyéb belső sebekben finlödözöknek, ha vele élnének, sokat hafználhatna.

115.

GERÉNY-FÜ: Köfzvény-fü, Pappan a' Len-földben. *Deák:* *Cuscuta major*, *Casutha:* *Cuscuta europæa floribus sessilibus* H. **CRANTZ.** *Frantz:* *Augurie de lin*, *Goutte de lin.* *Olasz:* *Cuscuta.* *Német:* *Flachseide, Filzfraut.*

A' Gerény-fü a' komló, tsallán, de kivált a' len közt terem, és reá tekeredik annyira, hogy azt

el-is fojtja. A' Botanikusok ezt Parasitica Plán tákhoz szerkeztetik, mivel nem a' földből, hanem a' melly fűhöz ragadt, abból veszi nedveséget és nevelkedését.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Májnak és Lépnek* keménységét meg-lágyítja, fel-maréknira vizes borban főzetettvén egy itzében, mellynek regvel felét 's estve a' másikat meg-kell inni.

Nóta: Némellyek ezt Bódog-Afzszony hajának-is nevezik, de inkább az Epithymumra illik ez név.

116.

GYÉKÉNY-FÜ: Gyékény-káka, Öreg-káka, Fülemlé-fü. *Deák:* Juncus laevis panicula sparsa major C. **BAUHINI**, & Juncus floridus Ejusdem. *Frantz:* Jonc. *Olasz:* Jonco. *Német:* Binsfen.

A' Tókban és motsáros helyeken elég terem: Az egyik virágos, a' másik nem az; A' virágoknak három a' levele, ez az igazi fulemlé-fü, az az: Juncus trifidus foliis floribusque tribus terminalibus H. CRANTZ.

BELSŐ HASZNAI: *Vizelletet* inditt a' magva meg-töretettvén és borban bé-vétetettvén.

KÜLSŐ HASZNAI: A' káka-bélből a' tsüvös febeknek el-szélesztésére Turundákat lehet készíteni.

KÖZ HASZNAI: 1) A' nagyobbik kákából szattyrokat és Gyékényeket tsinálnak; Házakat-is jó vele feddeni. A' Gyermeknek ezen uszni tanulnak a' tókban. 2) A' virágos káka száraiból kosarakat lehet fenni; A' vékony felső ágaiból

nyári kalápokat lehet készíteni: Ha a' szárának bélit vizes borban veted, a' vizet magához szijja, 's a' bort tisztán hagyja.

117.

GOMBA-FÜ: *Deák:* Androsace vulgaris latifolia annua **TOURNEFORTII.**
Német: Mannsharnisch.

A' földön el-terjedő széles levelei vagynak mint az úti-fünek, kik világos zöldek, széleiken tsipkéztettek mint a' töglyfa levelei puhák, nedvessek, tellyessek, tsipös izűek. A' Gabonák között önként terem: Béts körül-is elég terem.

BELSŐ HASZNAI: *Vizellet* rekedését megindítja a' fü 's ennek magvai borban meg-főzetettvén, melyet gyakran inni kelletik.

118.

GYOPÁR. (fekete) Fekete gyopár, Szurok-fü, Szu-fü, Vargák füve, Száraz-fü. *Deák:* Origanum, Cunila. Origanum vulgare foliis ovatis, spicis laxis erectis confertis paniculatis **LINNÆI** Spec. Plantar. pag. 824. *Frantz:* Origan. *Német:* Dosten, Wohlgemuth.

Ez igen esméretes fü: Árkok és sövények mellett magossau fel-nő; Levelei a' Majoránna leveleihez hasonlok, de kevesse nagyobbak, jó illatúak. A' virágai a' fü tetejében szorosfan egybenöttek, aprók, kékellők.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fulladozást*, melly ember mellében lévő sűrű nyaltól vagyon, meggyó.

gyógyítja, a' ki meg-főzi, és mézzel egyelítve itzik e' fűről. 2) *Bel-fájást* meg-tsillapít ezen módon.

KÜLSŐ HASZNAI: *Fog-fájást* enyhít illy formán: Főzd-meg e' fűvet virágostúl tiszta tejben, és botsásd a' gözit a' fájos fogra.

KÖZ HASZNA: Ennek Lugjával a' gyapjat 's fonalat feketés sziure változtattni lehet.

119.

GYOPÁR. (sárga) Sárga gyopár, Arany virágu-fű. *Deák:* Stoechus citrina, Chrysome, Amaranthus luteus, Gnaphalium elichrysum sive stoechas citrina angustifolia **BAUHINI.** *Frantz:* Herbe à Cotton. *Olasz:* Fiorvelluto. *Német:* Rheinblume, Mottenblume.

A' Bárkony virág nemeihez tartozik e' fű: Száraz főnyes helyeken a' fűvek közt terem; A' tetején bokrosan állanak a' fénylő tiszta sárga virágok, mellyek meg-száradván-is azon szép színeket meg-tartják.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Mely-fájós* ember haszonnal ihatik e' fűről. 2) *Gelesztákat* ki-hoz borban főzötttévén a' virágok. 3) *Tejeket* a' Dájkáknak meg-hozza, ezen módon készítettvén, ha élnek véle, tudni-illik: ennek italával.

KÜLSŐ HASZNAI: *Köszvényes tagoknak* fájdalomt, a' virágok eleven színre hintetése, és így ezeknek füstinek, azon részekre való botsattása meg-szünteti.

KÖZ HASZNAI: 1) A' ki ruhái közzé rakja e' füvet, azokat a' mollytól meg-örzi. 2) Lugot ha tsinálnak belöle a' tetveket-is meg-öli.

Nóta: Némellyek a' Bárány-tsets virágot, nevezik sárga gyopárnak, de helytelenül.

120.

GOLYA ORU-FÜ: Eszterag orra, Galambláb, Darú orru-fü, Golya köröm, Varjúláb, Galamb-fü, Szent Robert füve, VÉR-állató-fü. *Deák:* Geranium columbinum pedunculis bifloris folio longioribus, foliis quinque partito multifidis, laciniis acutis, arillis glabris, calicibus aristatis **VEILLANT.** *Frantz:* Pied de Piegon. *Német:* Storchenschmabel, Saubentfuß.

Sokféle ennek Speciesse, és sok idő 's bővebb hely kívántatnék ezeknek meg-számlálására. A' gyümöltsei olyak mint egy hosszú Darú vagy Golya orra.

KÜLSŐ HASZNAI: Bél-fájós Embereket jó ezen fübül készült fürdőben füröszteni.

Nóta: Ez előtt 35. Esztendővel Amerikából Amsterdámba egy különös Geranium fünek neme hoztatott, magam-is a' kertemben egynéhány Esztendeig szaporítottam: A' virága olyan nagy és olly szép kék, mint a' Borrigo-fü virága: Délre tizenkét órára egészfzen ki-nyilik, Délután három órára pedig viráginak leveleit mind el-hullasztja.

121.

GÖRÖG SZÉNA: Görög bab, Bak-szaru-fű, Horgas hüvelkü széna Bak-szaru-fű, Ketske szaru-fű. *Deák:* Foenum græcum: Trigonella foenum græcum officinarum, Leguminibus sessilibus striatis erectiusculis, subfulcatis. acuminatis, caule erecto H. CRANTZ. *Frantz:* Fenugrec. *Olasz:* Foenugreco. *Német:* Bodshornkraut, griechisch Heu.

Ez fű Here neméhez tartozik, fehér a' virága, a' Bab-virághoz hasonló, Német és Frantzia Országban bőven termesztik.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Kemény veres dagadásokat* hasznos ez fű magvának lisztivel kötni, káfa vagy pép formára el-készítvén azt. 2) *Szemnek fájdalmas dagadását* hasznos ez magokból készített kotsónnyával kötni. 3) *Abrázaton lévő szeplők* ezen kotsónnyával való kenetetés által el-vefznek.

KÖZ HASZNA: Kehes lovak meg-épülnek, ha ez magokat abrakjokban vélek étetik.

122.

GYÖNGY VIRÁG: Szent myörgy virága, Szelentze, Kakuk virág. *Deák:* Liliun convallium, Ephemelum non lethale; Convallaria majalis scapo nudo H. CRANTZ. *Frantz:* Muguet. *Német:* Maiblumen.

Igen esméretes drága illatú virág ez, itten a nagy Erdőben Tavaszfzal nagy bövséggel terem.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *El-esett tagu* Ember áztassa e' gyöngy virágokat éget borban, és ezzel mofogattassa az el-esett mozdúlhatatlan tagjait. 2) *Homdlyos szemeket* meg-világosított az ezen virágokból ki-nyomatott nedvesség vagy succus, és ennek azokra való kenettetése.

KÖZ HASZNA: A' leveleiből mézfzfel szép zöld festéket lehet készíteni.

Nóta: Mafok a' káfa-virágot nevezik gyöngy-virágnak.

123.

GYÖZÖDELMES-FÜ: *Deák:* *Victorialis longa* CLUSII Hist. 189. *Allium montanum foliis maculatis, seu, Allium victorialis radice oblonga reticulo obducta* H. CRANTZ. M. Med. Tom. II. pag. 59. *Német:* *Siegtwurz, Ulermanns-harnisch.*

Ez Hagymák neme; négy levelei vagynak, mellyek ollyak közel mint az Uti-füé: Köves hegyeken terem, Magyar Országban sűrű Erdőkben-is taláztatik, olly helyeken, a' hol a' Gyöngy-Virág terem. Némelly Bányászok és a' 'Sidók fok babonáságot vizznek véghez ez füvel; de jó lelkü Keresztény Ember az ilyen próbáknak békét hagy.

KÜLSŐ HASZNA: *Terhes Afzszonyoknak* hasbéli fájdalmaikat, ha nyakokra kötik ez fünek gyökerét HALLER UR mondása szerént megszünteti.

124.

GYÜSZÜ VIRÁG: Gyüszü-fű, Ujni-fű, Uj-fű, Ujjos-fű. *Deák:* Digitalis, Dactylitis. Digitalis alba folio aspero **BAUHINI.** *Frantz:* Digitale, Gantelez, Doigtier, Gant nostre Dame. *Olasz:* Aralda. *Német:* Fingerhutblumen, Waldglocklein.

Levele olyan mint a' kissébb ökör-fark-füé, Szent Jakab Havában virágzik, és öt 's hat gyüszü forma virági le felé lognak. Terem Erdőkben és mezőkben.

HASZNA: Belsőképen nem jó véle élni, mivel hántató ereje vagyon; Kivülről pedig a' Gúgákat és golyvákat el-ozlatja réájok kötöttetvéen.

125.

HARANG-FÜ: Folyó-fű, Sulak, Salok-fű, Zulak, Felfutó, Iszap. *Deák:* Convolvulus major albus **BAUHINI.** *Frantz:* Campanette, Liferon. *Olasz:* Villuchio. *Német:* Wegwinde, Glockenwinde, Baumwinde.

Terem sövények mellett 's mezőkön-is, a' Fákra fel-fut kivált a' nagyobb, de a' kissébb a' földön el-terül.

BELSŐ HASZNAI: *Vizi betegségben* lévő főz-meg e' fűvet vizes borban és igya regvel, a' vizeket hatalmasan ki-vizsi belöle.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Sebre* hasznos kötni az őszve zuzott zöld harang-füvet. 2) *Nehéz vizellést* meg-könnyebbitik a' borban bé-vett magvai.

KÖZ HASZNA: Ennek gyökerét a' *Difznók* igen szeretik, 's tőle meg-hiznak.

126.

HARMAT-FÜ. *Deák:* *Rorella*, *Rosfolis*, *Sponfa Solis*: *Drosera rotundifolia falsiflora* seu *Ros solis* H. CRANTZ. *Frantz:* *Rofée de Soleil*. *Német:* *Sonnentau*.

Nőni szokott vizenyös rétekben a' *mobok* között, arany színű vékony száratskákkal; *Levelei* kerekdedek kalán módra bé-hajlok, melly *hajlásban* a' *harmat* meg-állapodván, fénylökké téfzi a' *leveleket*: *Virágotskái* *rofa* formák, *fehérek*; *Magvai* olyak majd mint a' *buza* magok.

HASZNAIT mi illeti: Ez *fünek* külömbféle *Patronusi* vagynak: *Fulladásról* némellyek mint *Prof. BOECKLER János*, ki nékem a' *Botaniában* régi *hüségés Tanítom* az *Argentoratumi* *Univerfitásban* volt, az ő *könyvében* melly a' *Cynofura Materiae Medicae* pag. 383: *ditsérik*: *Mások* mint *DONNÆUS*, *nevezetes régi Orvos Doktor*, *mérges fünek* lenni *alítják*, és *mindenestül fogva rejiciálják*, *holott az Elsők* azt *alítják*, *hogy a' ki ez füvel él*, *hosszú életű ember* lesz. *Igaz* *hogy nagy ereje* van neki, a' *süru nyáznak* *el-ozzlattására*, *annyiira*, *hogy ha a' Juhok-is meg-eszik* mint *RAIJUS János-is* *mondja* *halálos köhögést* *nékiek okoz*: *Ennekokáért méltónak tartom* *ez fünek* *jövendőben* *bövebben* *léendő meg-visgáltatását*.

Nóta: Ha e' fűről vizet égetnek az arany-fziniüve lészzen töle, innét némelly Chymikusok, ez fűben igaz aranyot keresnek, de haszontalan, mert nem mind arany az, a' mi sárga színnel fénylik.

127.

HARMAT-KÁSA, Manna-káfa, Boszorkán-káfa. *Deák:* Gramen mannae; Bramen Dactylon, esculentum C. **BAUHINI.** *Frantz:* Gramen de manne. *Olasz:* Sanguinella, Herba capriola. *Német:* Schwaden, Manngrasß.

Ez fű Nemes Szatmár Vármegyében, és egyebütt Tiszán innét önként imitt amott vizenyes helyeken terem; Úgy hallom Nemes Nograd Vármegyében, némelly Nemes Urak-is Józsaikban termesztetik. Más Országokban-is terem, ez okból fokféle nevek alatt róla emlékezet vagyon a' Tudósok könyveiben. Nagy emlékezetű LINNÆUS az ő Sveciái Itinerariumában irt már ilyen fűről, és Festuca neve alatt le-rajzolta: MORISSO pedig in Histor. Plantar. Tom. III. pag. 262. ily funek képét szem eleibe terjeszti.

KÖZ HASZNAI: Tájben meg-főzetettvén szüntelen való kavarással jó izü 's könnyen emészthető káfa vagy pép lészzen belőle, melly nem annyira ember gyomrát fel-fujja mint a' köles káfa, nem-is olly szorító erejű mint a' Ris-káfa.

Nóta: A' Grameneknek magvait hasznos leune jobban meg-visgálni, mivel szükségnek idején a' Gabonák helyében mint reménylem némellyeket színt úgy lehetne uszálni.

128.

HAS-LÁGYITTÓ-FÜ: Has-indított-fü, Disznóparéj, Szél-fü. *Deák:* Mercurialis; Mercurialis annua caule brachiato, foliis glabris, floribus spicatis. H. CRANTZ. *Frantz:* Mercuriale Vignoble. *Olajz:* Mercorella. *Német:* Bingelkraut.

Közel olyak levelei mint a' Fal-füé, A' szőlökbe annyi terem, hogy néha a' bor-is szagát veszti tőle.

BELSŐ HASZON végett, némelly helyeken hafat indítani bé-agygyák, de némelly nagy Tudományú Emberek mint SLOAN, LINNÆUS és CRANTZ nem javallyák.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Szorulásban igen jó e' füböl Crystélt készítettnei. 2) Nehéz hallásban a' levét ez fünek a' fulben kell botsáttani. 3) Szömlötsük e' füvel dörsöltöttvén el-vesznek. 4) Szep-
lököt a' testről a' Succuffa el-veszti.

Nóta: A' Bárányok e' fü meg-étele után el-vesznek.

129.

HAGYMA (fekete.) Fekete hagyma, kutya hagyma. *Deák:* Ampeloprasum, Allium caninum, Porrum vineale: Allium vineale caule tereti folio bulbifero, staminibus tricuspидatis WEINMANNI. *Frantz:* Porreau sauvage,

vage, vigne porette. *Olasz:* Porranello, o Porro salvatico. *Német:* Wildlauch, Hundsknoblach.

BELSŐ HASZNAI: Igen erős lévén ez hagyma, meg-enni nem javallom, mivel a' gyomornak ártalmára lenne.

KÜLSŐ HASZNA: A' meg-rekedtt vizellet meg-indittatik az ebből készült fordőben a' köldökig való bé-ülés által.

130.

HAGYMA (mogyoró) Mogyoró hagyma. *Deák:* Ceba ascalonica; Allium ascalonicum scapo tereti, foliis subulatis, umbella globosa, staminibus trifidatis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Eschalottes, appetits. *Német:* Eschlauch, Lauchel.

Nóta: Ennek-is ereje a' fellyebb meg-írott hagymáéval meg-egyez, sőt még kedvessebb izü.

131.

HAGYMA: (keserü) Keserü hagyma. *Deák:* Porrum sectile, Ceba fistilis, vel sectilis. *Frantz:* Pourrette, Oignonettes. *Olasz:* Cipola sectile. *Német:* Schnittlauch.

Nóta:

Nóta: Az ebből készült levesszel hasznos azoknak élni, kiknek holyagjokban követskék vagynak.

132.

HAGYMA (kigyó) Kigyó-hagyma.
Deák: Allium ursinum scapo femicylindrico, foliis lanceolatis petiolatis umbella fastigiata H. CRANTZ, & fimeie: Allium molii scapo subcylindrico Ejusdem. *Frantz:* Aild' ours. *Német:* Wald-Encblaud, Bärknoblauch.

Terem arnyékos erdőkben, levelei szélesek, hegyesek, világos zöldek, erős hagyma szaguk; A' fehér virági a' tetején állanak. Némellyek ételben-is teszik.

Nóta: Nem kell meg-engedni a' Pásztoroknak, hogy a' Juhokkal e' füvet etessék, 'mivel a' tejek fokhagyma szagu léfzen töle.

133.

HYACINTH-VIRÁG: *Deák:* Hyacinthus vulgaris. *Frantz:* Jacinthe. *Német:* Hiacinth, Morgenblume.

Kikeleti szép keztyü-forma kék virág ez.

BELSŐ HASZNA: Sárgaságot gyógyitt a' magva meg-töretettvén 's borban bé-vétettvén.

134.

HOLLÓ-LÁB, Varjú-láb, Veresfü, Kigyóharapta-fü, Ezzetes-fü, Tsil-
 H 3 lag-

lag-fű. *Deák:* Coronopus fylvestris, Pescorvinus, Sanguinaria, Acetaria; Plantago coronopus foliis linearibus, dentatis scapotereti H. CRANTZ. *Frantz:* Pied de corneille, Corne de Cert. *Olasz:* Herba stella. *Német:* Krähenfuß, Dappenfű.

Ennek levelei hofzszak, fogas szélűek, a' gyökere fejéből egy rétűen, de hofzszan sok százanként és keskenyen ki-növök, mellyek a' földön el-terjednek; Virágjai a' szára tetején állanak úgy mint az uti-fűé, a' mint-is uti-fű neme ez-is, tsak hogy a' fogai mint a' Holló-lába, vagy szarvas szarván az ágak úgy ki-állanak; Némelylek a' szörös leveleit és virágait a' Levendulaéhoz hasonlítják. Mezőkön 's Gabonák közt terem; kertekben is termesztik, mellyet Olasz Országban saláta gyanánt meg-is esznek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vízi betegségből* ki-épül, ki ennek gyökerét borban főzi 's azt isz-sza. 2) *Vérköpést* meg-állittanak a' magvai, akár vízben igya valaki, akár pedig magánossan meg-egye. 3) *Hasfájó* vagy kolikás embernek igen jó e' fűvet paréj módra meg-enni, PLINIUS, DIOSCORIDES és GALENUS Tanú-bizonyságai szerént,

135.

HUNYOR: (fekete) Fekete hunyor, Záfzpa, Kigyó-fű. *Deák:* Helleborus niger, Veratrum, Elleborus niger scapo bifido. LINNÆI seu Helleborus niger scapo nudo, bifloro, foliis pedatis
H.

H. CRANTZ. M. M. Tom. III. pag. 36. *Frantz*: Ellebore noire. *Olajz*: Elleboro. *Német*: Nieswurz (schwarze,) Christwurz.

Ennek a' szárai hofzszak, gömbölyüek, veres pettegetésekkel meg-rakadtak; mindenik szár körül kilentz ujhoz hasonló egymás mellé szerkeztett levelek állanak, mellyek vastagok és kemények, fetét zöldek, simák, szeleiken ravatofsak; Virágai rosa formák; A' zöld virágoknak középeiből a' gyümöltsei nőnek, mellyek apró szárú módra meg-görbülve állanak, a' benne lévő magotskák gömbölyegek. Gyökere fejből fok apró fonál vékonyságához hasonló gyenge hofzszú fekete gyökeretskék ki-növe láttatnak. Ez fű a' Magyar Országgi nagy Hegyeken-is terem.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Nehéz* gondolatokat vagy Melancholiát meg-szünteti, ki ennek gyökerének egy drakmáját fehér borban meg-főzi, 's azt egynéhányszor ehomra iszja. 2) *Farsabúfoknak-is* ilyen módon használ, de inkább a' levelek főzetének.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Sikettség ellen a' gyökere porát egy borfonit keferü mondola olajjal a' fulben kell botsáttani. 2) *Varat fehélyeket és Rület* az etzetben főzött gyöker meg-gyógyítja.

KÖZ HASZNAI: Nehéz vagy egyéb nyavalyában lévő Juhokat és szarvas marhákat a' Pásztorok gyógyítanak e' gyökérrel, fel-yágván farkoknak bőrét 's abban rakván azt. 2) *Retveket* megöl a' gyökérnek pora.

Nóta: A' fekete hunyort kigyó-fünek helytelenül nevezik, mert más fű az. Azt jedzette-meg egy Tudos, hogy a' Tridentumi Ditioban termő Hunyornak purgáló ereje nintsen.

136.

HUNYOR (fehér) Fehér hunyor, Prűzfzentő fű, Sárga kükerts. *Deák:* Helleborus albus, Veratrum album racemo supradecomposito corollis erectis H. CRANTZ. *Frantz:* Hellebore blanc, *Olasz:* Elleboro bianco, *Német:* Weiße Nieswurz.

Ez nagyon különböz az első hunyortól, mert a' hozfszú más fél réfni szárain alól széles uti fűhöz hasonló levelei vagynak néki; A' szárának tetején a' fetét zöld tsillagos virági főben állanak, a' fű közel olyan mint a' Vitéz-fű (Orchis) Magyarai olyak mint a' buzáé. Gyökere vékony sárgálló, belől fejer fok apró vékony gyökeretskékel rakva, Dunán túl a' Bakonyi Erdőben nagy bövséggel teremni láttam.

HASZNAIRÓL, nem irhatok, hanem mérges vóltáról, mert akár Ember, akár valami állat, ha meg-efzi a' gyökerét, kevés orák alatt nékie halált okoz: A' Juhok pedig meg-evén leveleit, azoknak béleket hathatósan ki-tisztítja.

KÖZ HASZNA: 1) A' gyökere tejben megfőzetettvén, ha Legyek ebből a' téjből réfzesülnek, azonnal öfzve dagadoznak és el-vefznek. 2) A' gyökér porával tetveket-is el-vefzthetni.

137.

HUNYOR. (Sárga) Sárga hunyor, Sárga kökürtsin. *Deák:* Helleborine Matthioli, seu Helleborus niger tenuifolius buphthalmi flore, C. BAUHINI.
Né-

Német: Frauenstuhl, vermeinte schwarze Nießwur.

Ennek levelei olyak mint a' kerti anisé 's kaporé; Virágjai az Ökörözem-fü virágaihoz színre 's nagyságra hasonlítanak, Némellyek kakas-láb nemeihez téfzik ezt, és nevezik így; Ranunculus foeniculaceis foliis &c. Ez az HIPPOCRATES Hel-leborussa, és az DIOSCORIDES Bupthalmussa. Au-
striában és Tseh Országban Prága körül elég terem.

HASZNA: A' fekete apró gyökerének ugyan az mint az első Hunyorénak tartatik.

138.

IBOLYA (sárga) Sárga ibolya. *Deák: Cheyri, Leucojum luteum, Cheiranthus LINNÆI. Frantz: Giroffle jaune, Violette jaune. Német: Regel (gelbe,) gelbe Regelviofen.*

Ezt a' házi kertekben fok helyeken termesztik egész öfzig virágnak 's magzik.

BELSŐ HASZNAI; 1) Sárgaságról hafznos a' virágokra forrón öntött vizet gyakran inni lágy melegen. 2) Hószámat ez módon meg-inditt.

KÜLSŐ HASZNA: Fő-fájásban ki finlödik, a' virágokat köffe ruha között fejére:

139.

IBOLYA (fürtös) Fürtös ibolya, Figebab, keferü vadbab, kék spanyor viola. *Deák: Lupinus fativus, flore albo.*

bo. CLUSII. *Frantz:* Lupin; *Olasz:* Lupino. *Német:* Feigbohnen.

Ezt-is fok házi kertekben termesztik: Kinek szép kék, kinek fehér a' virága.

BELSŐ HASZON véget a' Régiek közzül AVERHOIS, és az újabbakból Sim. PAULI ez fű magvainak vagy Babjainak meg-ételet úrtalmasnak tartják; De még-is fok Nemzetek most véle élnek: Azt ugyan meg-kell vallani, hogy ennek étele a' vért meg-sűríti, és a' testnek nem jó táplálására szolgál. Terhes Afzszonyok pedig véle éppen ne éljenek.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Külső dagadáfokat a' Lifzti el-ofzlatja.* 2) *Fekélyeket és Ruhet meg-gyógyíthatni ezen magokról főtt lével.*

KÖZ HASZNAI: 1) A' Juhok a' zöld hüvelyeitől meg-hiznak. 2) Koszos Juhokat kell gyógyítani ekképen: Ezen magokat Bábakalás fűve gyökerével főzzék-meg jól vízben, mellyel egynéhány napokig a' Juhok mosattassanak.

140.

IGLITZE - TÖVISK vagy túske, Iglitze, Gelitze túske, Ökörgus, Ekeakadály, Eketartó-fű, Szamár gyönyörűsége, Szamár tövis. *Deak* Ononis, Anonis, Restabovis; Ononis spinosa floribus subsessilibus lateralibus, caule spinoso H. CRANTZ. *Frantz:* Arreste boeuf, Bougrande, Bougrave. *Olasz:* Anonida. *Német:* Haubchel, Schjenbred, Weiberkrieg, Stallfraut.

Sok helyeken az Szántó földekben, és utak mellett terem, veres és sárga a' virága, tüskések a' szárai bokrosan nő.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Lepdagadsát* el-veszi, ha egy Lót gyökerét egy pint vízben meg-főzik 's azt iszszák. 2) *Követ el-ront* és ki-hajtya a' Holyagból ezen forma élés által. 3) *Fövény* kiben vagyon a' gyökere porát fél Quintlög fehér borban éhom-ra igya.

KÖZ HASZNAI: A' lovak nem huddozhatván főzzék-meg e' gyökeret nékik és töltsék a' torokba. 2) A' virágjai még ki-nem nyilnak, úgy bé-lehet tsinálni, mint az Olasz káprít.

141.

ISOP: *Deák*: Hyssopus; Hyssopus officinalis spicis secundis H. CRANTZ. *Frantz*: Hyssope. *Olasz*: Isopo. *Német*: Isop.

A' kertekben mindenütt termesztik az Isopot, de önként hol és mitsoda Országban terem, még oddig a' Tudofok ki-nem nyomozhatták.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fulladozó* Ember meg-épül tsak főzzön-meg egy Lót Isopot egy ittze vízben 's igya ezt a' vizet. 2) *Köhögejt* ezen formán szánteti.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Útés* vagy esés miatt meg-sértődött tagokra igen hasznos etzetben vagy borban főzött Isopot rakosgatni. 2) *Toroknak belsö dagadását*, jó ezen fünek főtt vizével gyakran öblögetni.

142.

KAKAS-TARÉJ, Kakas tzimmer. *Deák*: Crysta Galli, Allectorolophus; Rhi-

Rhinanthus seu pedicularis pratensis lutea seu crysta galli BAUHINI & CRANTZII. *Frantz*: Pediculaire, Crete de Cog. *Német*: Hanenfam, Rödelfraut.

A' réteken terem két arasznira; Levelei olly pettegetésekkel, rakvak, mint ha tetvek májznának rajtok; A' virágok sárgák, a' kakas tarajához hasonlítottok. A' magvai szurkék.

BELSŐ HASZNA: *Vérfolyást* akár minémüt meg-állit borban főzetettvén.

KULSO HASZNA: *Tsüves fekélyeket* hasznos e' füböl készült lével mosogatni 's tisztítani.

143.

KAKITS: Kakalitz, Nyúl'kék, Nyulparé, Nyul-faláta, Nyul-fü, Nyulkáposzta. *Deák*: Sonchus, Lactuca Leporina: Sonchus foliis lævibus & teneris, calycibus glabris H. CRANTZ M. M. Tom. II. p. 52. *Frantz*: Laiteron lisse. *Ola/z*: Sonco, Cicerbita. *Német*: Gänse-distel, Saudistel, Hasenköhl, glatt Leberdistel.

Ennek ötféle nemeit önként imitt amott teremni tapasztaltam, ki tuskés, ki sima, ki magos, ki alacsony, de akár mellyiknek levele vagy szára ha meg-szaggattatik, téj színü nedvesség szivárogi belöle. Egy ötödik kakits forma magos fü némelly kertekben-is terem, mellynek levelei a'Szent Borály-fü leveleihez hasonlítottok, tsak hogy kissébbek, fetét zöldek, kik meg-szaggatattván téj színü nedvességet ki-botsáttanak, neve Lampfana, wild Bonshenfraut: Lampfana communis petunculis tenuibus
ramo-

ramosissimis, calycibus fructus angulatis H. CRANTZ. Ez fu a' sebes tsets bimbokra rakatattván azokat meg-gyógyítja.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sürgésdgról* még a' kattangkoronál-is hathatósabbnak lenni tapasztaltatott ez fü. 2) *Nyillalásban* haszonnal lehet a' ki-nyomott levét inni.

144.

KAKUK-FÜ: (mezei) Mezei kakuk-fü. *Deák:* Serpillum; *Thymus serpillum floribus capitatis caulibus decumbentibus, foliis planis, obtusis, basi ciliatis* H. CRANTZ. *Frantz:* Serpolet. *Olafz:* Serpillo. *Német:* Quendel.

Még a' gyermekek-is esmérik e' fűvetskét, mert úton út-félen terem, jó illatja vagyon mint a' tzitromnak.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Tsuklást* meg-szünte ez fü, a' fel-kötéssel vagy róla való ivással. 2) *Meg-állott* vizelletet meg-indítja, ki bort iszik róla. 3) *Régi Köhögest* meg-szünteti, a' főtt 's mézzel egyelitett vize.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) El-esett tagokat meg-építi az e' fűből készült Ferdő. 2) Gyenge gyomrot hasznos véle kötozni.

145.

KAKUK-FÜ: (kerti) Kerti kakuk-fü, Olafz kakuk-fü, Kerti temjén-fü, Balsamfü, Demutka, Timus-fü, Timian

mian-fü, Méz-fü. *Deák:* Thymus, Serpillum romanum: Thymus vulgaris erectus, foliis revolutis ovatis, floribus verticillato spicatis H. CRANTZ. *Frantz:* Thym. *Olasz:* Thymo. *Német:* Thymiankraut, welscher Quendel.

HASZNAI: Azonok söt hathatófsabbak, mint a' mezei kakuk-füé.

146.

KAKUK-VIRÁGA: Kakuk' pökte-fü, Mezei torma. *Deák:* Cardamine, Floscuculli, Nasturtium pratense: Cardamine pratensis foliis pinnatis, radicalibus subrotundis, caulinis lanceolatis H. CRANTZ. *Frantz:* Cresson de prez, Passerage sauvage. *Német:* Wiesen- oder Feldkress, Wildkress, Seuchblum.

Nedves mezökön 's utak mellett terem; A' kereszti forma virágai fehérek 's verhenyegessék-is; A' levele olly erős tsipös mint a' torma.

HASZNAI: Azonok, mellyek a' kerti és vizi 's egyéb tormáé, mint írja Petr. FRANCUS Flora Francica pag. 151.

147.

KALÁN-LEVELÜ-FÜ: Kalan-fü. *Deák:* Cochlearia officinalis foliis radicalibus

libus subrotundis, caulinis oblongis sub-
sinuatis H. CRANTZ. *Frantz:* Herbe aux
cuilliers. *Olasz:* Cochliaria. *Német:*
Löffelkraut.

Némelly kertekben termesztik ezt 'a' füvet,
Levelei kalán módra öblöflek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vizelletet* inditt a'
zöld-fü ki-préfelt és borral egyelitett leve. 2)
Fülladozoknak ezen formán használatos.

148.

KALINTZA-FÜ: Földitemjén-fü,
Földi fenyő, Közvény-fü, Mezei tzi-
pros, Vadcyprus, Infü, szél-fü, Vad-
ruta, Vadmezei ibolya, Dinnye-fü.
Deák: Chamæpitis, Iva arthetica, Aju-
ga, Abiga; *Teucrium chamæpitis offi-*
cinarum foliis trifidis linearibus integer-
rimis, floribus lateralibus solitariis, cau-
le diffuso H. CRANTZ. *Frantz:* Jue Mu-
scate, Jue musquée, Jue artetique.
Olasz: Chamæpityos. *Német:* Erdpin,
Feldcypressen, Schlagkrautlein.

Ez araszni fűvetske, az aratás után a' sarjú
között találtatik és ugarokon, olyan mint egy
kis fenyő-fátska; Levelei keskenyek, hoszszak,
olly szagúak mint a' fenyő-fa levelei, vagy fenyő
magok: A' fok apró virága, ajakas és sárga.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Kösvény fájdalomai*
miatt únlödök, nagy haszonnal ibatjak ezen fűről
főtt

fött vizet. 2) *Farsabásoknak* ezen módon használatos. 3) *El-esett tagokat* meg-építi ez fű, ki íszik róla, és kötözgettetí véle magát.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *El-esett tagú* Embereknek ennek Fördeje kiváltképen használatos, köztöni-is jó ez fűvel azokat, apróra vagdolván és zuzván a' zöld-fűvet. 2) *Kelevenyeket, es sebket* gyógyitt, mézzel öszve keverve azokra kötettetvén.

149.

KÁLMOS. *Deák:* *ACORUS verus* f. *Calamus aromatibus officinarum* BAUHINI p. 34. *Frantz:* *Calamus aromaticus.* *Német:* Calinuß.

Altó tókban és motsárookban terem; olyan mint a' káka; Virágai hat levelűek; Terem Lengyel Országban-is Vilna Várofsánál; de még egész Frantzia Országban nem találtatott ez fű, mint ott laktomban a' Tudos Emberek szavaiból értettem vala.

BELSŐ HASZNA: 1) *Ki nem ehetik* ez fű fris gyökerét szelje kerekdedre 's egye. 2) *Nehéz emesztését* a' gyomornak ezen úton helyre hozza. 2) *Katarúfos 's köhögő* Vén Embereknek hasznos a' gyökér pora, tiz gránra gyakran bé-vévén azt.

150.

KÁNYA-FÜ. Seb-forrasztó-fű. *Deák:* *Sophia Chirurgorum, Sophia Dodonæi, Accipitrina: Sifimbrium Sophia, retalis calice minoribus foliis decompositopinnatis* H. CRANTZ. *Német:* Habichsraut, Sophienkraut.

Ez fű árkok és régi falak mellett bőven terem, bokrosan, és a' virági kerefzt formák aprók sárgák; A' levelek gyengyék.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Gelesztákat* meg-öl e' fű és a' magvai. 2) *Vérhaszt* meg-állítanak az apró veres magotskák, ha ki gyakran egy drakmat vagy fel kalánba féröt belölok meg-efzik.

KÜLSŐ HASZNAI: Lábzáron lévő sebek vagy Lukas sebeket ez fű pora bé-gyógyítja.

Nóta: Némellyek a' Genistát nevezik kánya-fűnek, de helytelenül.

151.

KAPOR: (kerti) Kerti kapor. *Deák:* Anethum: Anethum involucro neutro & feminibus compressis. *Frantz:* Aneti. *Olasz:* Aneto. *Német:* Dill.

Házi kertekben-is önként elég terem; A' szá-ra erős.

BELSŐ HASZNAI: *Sűrű nyalat* ember mel-léből ki-tisztítja ez fű, meg-főzetettvén vízben és mézet téven belé.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Dagaddst* meg-lohaszt a' meg-zúzott zöld-fű, midön fel-köttetik. 2) *Tsuk-lást* meg-szünteti, ha a' hasra és gyomorra kötik. 3) Almatlanságban a' kaporból készült Lábviz használatos. 4) *Hasfájást* mellyek meg-rekedtt szelektől vagynak, a' kapor magvai meg-törve, és fel-kötve meg-szüntetik.

152.

KAPOR (mezei) Mezei kapor, Med-ve gyökér. *Deák:* Meum, Anethum

urfinum: Athamanta meum foliis capillaribus, seminibusque glabris strictis H. CRANTZ. *Frantz*: Mu, Fenovil sauvage. *Olasz*: Meo, Finochiello. *Német*: Beecrendill, oder Beerenfenkel.

Mint a' kapor olly magosfan nö, és a' levelei-is ollyanok: Hegyeken terem; A' gyökerének kedves illatja vagyom. Medve gyökerének pedig neveztetik, mivel a' töve eleje köröskörül ollyan szörös, mint a' Medve. Nemes Heves Vármegyében egykor egy Uri Házhoz vitetettvén, utamban hasonló füveket leltem.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fulladozók* a' gyökere porát gyakran egyék hufz gránig. 2) *Hideglelést* szüntetik a' magvai rágván azokat. 3) *Gyomorban* lévő sűrű nyálat el-ozlatja a' fent említett por. 4) *Hőszám el-állítását* meg-indítja a' gyökere, ha fél latot egy ittze vízben főzvé, arról mindennap reggel éhgyomorra melegen ifzik valaki.

KÖZ HASZNA: A' tehének igen szeretik ezt a' fűvet enni, élvén pedig véle bőv és jó tejet adnak. Egyéb szarvas marha pedig töle megerősödik 's meg-is hizik.

Nóta: 1) Azt írja DIOSCORIDES, hogy ha valaki igen bőven él ez fű gyökerével, tehát fő-fájást okoz nékie. 2) Özfzel leg-jobb e' gyökeret ki-ásni.

153.

KAPOR (olasz) Olasz kapor. *Deák*: Foeniculum: Anethum foeniculum fructibus ovatis H. CRANTZ. *Frantz*: Fenovil. *Olasz*: Finocchio. *Német*: Fenikel.

Ez.

Ez-is a' kertekben önként terem ; Levelei szárai olyak mint a' kaporé, csak hogy világos zöldek és kevésbé vastagabbak, 's nagyobbak, szaga az egész fünek olyan mint az Anisé. Vad-Anisnak-is lehetne nevezni.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Köhögő* ember igyék a' gyökeréről főtt vizet. 2) *Himlős* gyermekeknek-is hasznos illy vizet inniok adni, ha igen nagy hévségük nintsen.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Afszszonyok* tejet bővítettik a' magok, mellyeket gyakran rágjanak. 2) *Homályos* szeműeknek-is jó ez magokat gyakran szájokban forgatni.

KÖZ HASZNAI: A' méhek ezt a' füvet igen kedvellik.

154.

KÁPOSZTA (tsipkés) Tsipkés káposzta, Kék káposzta, Fodor káposzta, Harasztos káposzta. *Deák:* Braffica crispa, olus atrum *Frantz:* Chaut cresse. *Olasz:* Verze. *Német:* Blauer Köhl, Winterköhl.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Mely-fájós* Embereknek, és *köhögősöknek* igen hasznos ezt a' káposztát jól meg-főve enni, a' Levét pedig kalanánként horpólgetni. 2) *Vér-folyásban* a' magvait meg kell törni vízben 's ez vizet inni.

Nota: Hogy e' káposzta édessebb izü légyen, a' Ház fedelére kell rakni, hogy a' dér és hideg jól meg-tsipje.

155.

KÁPOSZTA (erdei) Erdei káposzta, Vad harasztos káposzta. *Deák:* Scandix, Peecten veneris: Scandix peecten veneris feminibus levibus rostro longissimo H. CRANTZ. *Frantz:* Peigne de Venus. *Német:* Hedjelfamm, Nadelkörffel.

A' Gabonák közt terem; Levelei a' Turbolyához hasonlítanak; A' tetején apró fehér virágok vannak; A' magvai olly hosszúan fel-felé állanak mint egy fésű fogai.

KÜLSŐ HASZNAI: *Derek fájásról* Ferdöt hasznossan készítenek belőle.

Nóta: Régenten káposzta gyanánt éltenek e' fűvel az ő gyengeségében; mely a' gyomrot nem terhelli úgy meg, mint a' több káposzták.

156.

KAPOTNYAK: Kopottnyak-fű: Mogyoró allya. *Deák:* Asarum: Asarum europæum foliis reniformibus obtusis binis H. CRANTZ. *Frantz:* Cabaret, Oreille d'homme, Narde sauvage. *Olasz:* Asaro. *Német:* Haselwurz.

Mogyoró-fák alatt és nedves Erdőkben terem: A' fetét zöld vese forma és hosszú kopasz száron álló (az honnét a' kopottnyak-fű neve-is eredhetett) leveleknek tövében, hosszú gyenge száron állanak a' virágok, kik három részre mint egy el-szakasztva láttat-

tattnak, jó illatúak. A' leveleknek és a' vékony hofzszú botkos gyökerének mint a' borsnak olly erős szagok és ízek vagyon.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Hideglelős* erős természetű embereknek, ha fél drakmára bé-agygyák a' gyökere porát, azt erőssen purgálja fel és alá felé. 2) *Vizi betegségben* fetrengőknek nagyobb haszonnal adatatthatik. Átaljában mint ártalmas füvet jobb el-távoztatni.

157.

KARORÉPA. *Deák:* Napus; *Brassica napus*, radice caulescente fusiformi H. **CRANTZ.** *Frantz:* Navet Naveau. *Olasz.* Napo, Navene. *Német:* Stedkruben, französische Ruben.

Ez répanak a' neme, melly hofzszú és vastag tövü, kívül szürke belöl fejér a' töve, erős izü de jó szagú; levelei a' retek leveleihez hasonlok. Frantzia Országban egész Holdokkal természetni láttam.

BELSŐ HASZNA: Nem nagy vagyon, mert nehéz emésztetii és keveset tápláló répa ez.

KÖZ HASZNA: Magvaiból olajt készíteni lehet, de szappan-is készíthetetik belöle.

Nóta: Melly karorépa önként a' mezökben terem, azt Tátorjának nevezik.

158.

KÁRTIFIOLA: *Deák:* *Brassica cauliflora*. *Frantz:* Chon fleur. *Német:* Cavviol, Blumenköhl.

Nóta: Ennek virágos feje könnyebb emészte-tü, úgy hogy az ebből készült levefekkel a' beteg embereket-is táplálgatni lehet.

159.

KASSAI ROSA: *Deák:* *Lychnis noctiflora* C. *BAUHINI.* *Német:* *Wilde zu Nacht riechende Basilien.*

Ennek a' fűnek természetéről és hasznáról semmit se tudok írni egyebet, hanem hogy nappal szag nélkül vagyon, nap le-nyugta után pedig azonnal a' fű színe harang forma virágai kedves illattal tellyesek; Kertekben szokták termeszteni.

Nóta: Másféle fűveket-is a' Magyarok neveznek Kassai rosának.

160.

KATTANG - KORO, Katlan-koro, Vad-cikoria, Napután-néző-jaró-tü. *Deák:* *Cichorium sylvestre*, *Intybus eraticus*, *solsequium coeruleum:* *Cichorium intybus caule simplici foliis dentato sinuatis.* *Frantz:* *Chicarée*, *Endivie sauvage.* *Olasz:* *Cicora.* *Német:* *Wegwarth*, *Wegweiß.*

Ez a' koro mindenütt terem útakon, út-félen; Virágai szép kék színűek, kerekdedek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sárgaságot meg-gyógyítja* a' nyers gyökér ki-nyomott leve, a' ki azt gyakran iszja. 2) *Májnak 's Lepnek keménységeit ezen formán meg-lágyítja.*

161.

KATIKA-RÉPÁJA-FÜ: Sifak-fü.
Deák: Napellus, Aconitum coeruleum.
Frantz: Chapperon de moyne. *Olasz:*
 Napello. *Német:* Münchskapen, blau
 Eisenhutlein.

Nóta: Ez felette mérges fü. Ember magafságnira nő; Terem magas hegyeken, Erdőkön; kertekben-is termesztik, de bár ne termesztének, mert akár barom, ha meg-eszi valami részét, hamar meghal tőle mint régenten AVICENNA-is meg-jedzette. A' szára verhenyeges, töredékeny; Levelei hosszú száron állanak, hat részre oszlók, hátaikon hamuszínűek; Virágjai nagyok, kékszínűk, Sifakhoz vagy Barátkuklájához hasonlítottok. Gyökere olyan kerekded mint a' répa.

162.

KETSKE-FÜ: Vad-ketske-fü. *Deák:*
 Doronicum: Doronicum pardalianches
 foliis cordatis obtusis denticulatis; radicalibus petiolatis, caulinis amplexicaulibus H. CRANTZ. Doronic. *Német:*
 Gemsehtourz.

Ez fünek szára két araszni, gömbölyű, ebből fok apró száratskák származnak, mellyeknek tetejében a' tsillag-fü virágához (Aster) hasonló és sárga virágok állanak; Levelei nagyok, szélesek, kevésé kerekdedek, zöldek, szőszösek; A' gyökerei fehérrelők, a' Scorpiokhoz hasonlítottok, édes ízűek. Terem magos hegyeken Magyar Országban, Auszriában, Styriában, Tyrolisban, Kertekben-is termesztik.

HASZNAI: Szedülésről és egyéb nyavalyákról a' gyökereit fokban ditsérik; De nagy Tudományú és hitelű Emberek mint **GESNERUS**, **LINNÆUS** és **CRANTZ UR**, gyanúságban hozzák ezen hasznait: Jobb tehát addig véle nem élni, míg a' Böltsek ez plántát jobban meg-visgálják.

163.

KETSKE-RUTA. *Deák:* Galega, Ruta capraria: Galega officinalis, leguminibus strictis, erectis; foliolis lanceolatis, strictis nudis **H. CRANTZ.** *Frantz:* Galega. *Olasz:* Lavenese, o. Lavamini. *Német:* Geißkraut,

Nedves helyeken és patakok mellett terem ez, mint a' vad-lentsének (*vitia sylvestris*) vagy mint a' Lednekneknek ollyak a' levelei, egymásellenébe egy egy áll, és hegyes; Virági bokroffan vagnak, fejér és veres színűek.

BELSŐ HASZNAI; *Himlős* gyermekeket igen hasznos e' fűről készült főtt vízzel itatni. 2) *Parétsos* személyeknek-is javallom ez italt. 3) *Pestis* idején-is javaltatik ez fű étele és itala, de akkor etzetben kell áztatni,

164.

KETSKE-SZAKÁLLU-FÜ, Szilfa-levelü-fü. *Deák:* Ulmaria, Barbacapræ, Reginaprati: Spiræa ulmaria foliis pinnatis: impari majore lobato floribus cymosis **H. CRANTZ.** *Frantz:* Reine de prez. *Német:* Geißbart, Weißbart, Boßsbart.

Terem folyok mellett és nedves mezőkön ;
 Levelei az apró bójtorjánhoz hasonlítanak ;
 Virágai fürtöfőn függenek , fehérek , jó szagúak.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérhaszt* és egyéb vér-
 folyást a' levelek meg-állítanak , a' ki az azok-
 ról főtt vizet iszja: 2) *Forró betegségben* ki iszik
 ezen fűről meg-épül. 3) *Vértköpő* embernek-is hasz-
 nál ilyen módon.

KÖZ HASZNA: Virágai mustban hányatatt-
 ván borát kedves illatúvá teszik.

Nóta: A' *Caprifolium*-is ketske-szakáll-fűnek
 neveztetik.

165.

KENDER (szelid) Szelid kender.
Deák: Cannabis fativa. *Frantz:* Chan-
 vre. *Olasz:* Canape. *Német:* Hanff.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Ondofolyásban* lévő
 fzemélyek , Lidertzefek , köhögősök meg-épülnek ,
 ez kender magvainak meg-étele után. 2) *Magnak*
szüntelen való folyását , meg-állítják a' kender mag-
 vai. A' zöld fűnek pedig néminémü mérges ter-
 mészete vagyon. **GALEN RAIJ** és **KÆMPFER** sza-
 vai szerént.

KÖZ HASZNAI: 1) A' Tyukok tápláltatt-
 ván a' kender magokkal bővebben tojnak. 2) A'
 Lovakat ha a' zöld kendernek leveleivel meg-tö-
 rölgölgögetik , semminémü fereg réájok nem száll.

Nóta: Nem jó a' kendert halas tótkban áztatt-
 ni , mert mind el-vesznek miatt a' halak: De igen
 ártalmas ivó vizekben-is áztattni , mert azokat
 dögletesfekké teszi.

166.

KENDER (vad) Vad-kender, Vizi kender, Vizi gyopár, Máj gyógyító-fű. *Deák:* Eupatorium cannabinum officinale, foliis digitatis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Eupatoire batard. *Olajz:* Terzola. *Német:* Wasserdost.

Meg-kell jedzeni, hogy háromféle ez a vizi kender vagy Eupatorium: Az Egygyik, mellyről irt MESUE melly az Ageratum; Másik a' Görögöké, melly az Agrimonia vagy apróbojtorján; Harmadik az AVICENAJÉ melly a' mienk; ennek kender forma a' levele, vizes árkok szélein terem.

BELSŐ HASZNAI: 1) Májnak keménységét meg-lágyítják ez fű levelei, a' ki ezekről gyakran íszik. 2) Fulladozóknak-is hasznos így véle élni. 3) Vizellet el-állását meg-indítja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Lábaknak vizes dagadását még-lohasztják ez fű levelei, ha borban főzetettvén azután reá rakatattnak. 2) Tököséget gyógyított ezen formán a' szemérem testre kötetettvén. 3) Ruhes emberek a' zöld-fű ki-nyomot levét keverik öszve etzettel és sóval, és ferdés után kennyék-meg tagaikat véle.

KÖZ HASZNAI: 1) Kehes lovakkal és szarvas marhákkal hasznos e' fűvet meg-etetni. 2) A' száraz fű fűstü minden férget el-üz a' házból.

167.

KERESZT-FÜ. *Deák:* Cruciata: Cruciata hirsuta C. *BAUHINI.* *Frantz:* Croisette. *Német:* Kreuzwurz.

Ez Gabonák között terem, Szent Antal-fü (Gallium). neme: a' mint-is LINNÆUS-IS CRANTZ Ur Valantia neve alatt recenteálják.

BELSŐ HASZNAI: 1) Fő-fájást enyhitt az füről való Théa forma ital. 2) Korságot gyógyít ez fü akár mint éljen véle az ember.

KÜLSŐ HASZNA: Serült embereknek kivált-képen használatos ez az fü.

168.

KÉT-LEYELÜ-FÜ: *Deák*: Bifolium, Ophris bifolia; Ophris ovata bulbo fibroso, caule bifolio, foliis ovatis, nectarii labio bifido LOBELII. *Frantz*: Double feville. *Német*: Zwenblatt.

Ez nedves és árnyékos helyeken terem, olyan a' két levele, mint a' fejér hunyoré, vagy inkább a' széles levelü úti-fué; Virágai tetejében úgy állanak mint az ökörfarkkorójé, mellyek sárgállók.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Tsontok* törését öszve forrasztja e' fü, kötöttetvén azok véle, 2) *Serweser* személyeket-is hasznos vele kötözgetni.

KÖZ HASZNA: A' ki-nyomott zöld fü leve ember haját feketére változtatja.

169.

KIGYOTRANG: Anya-fü, Sárkány-fü. *Deák*: Dracunculus major MATTHIOLI. *Frantz*: Serpentaire. *Német*: Draehentwurz, Natterwurz.

Ez sül-fűnek, (Arum) a' neme; Leveli olyvak mint a' nyil-fűé, (fagittaria.) Vagyon kissebb szábfu-is, és harmadik melly a' vízben terem és Dracunculus Aquaticusnak neveztetik: Mind a' háromnak pedig azon hafznai, melly a' sül-fűé; de a' vízben termő a' többinél gyengébb erejű. Ezen kívül némelly kertekben találatik, egy kedves illatú kigyotrang-fű, melly inkább Anya-fűnek neveztetthetik, az Istenfa névű fűhöz sokat hasonlitt, a' honnét-is némellyek nevezik ezt így: Dracunculus five Abrotanum mas linifolio acriori & odorato. LINNÆUS pedig az Artemisiák közzé helyezettte, hasonlóképen CRANTZ UR-is, ki-is nevezi ekképen: Artemisia Dracunculus foliis lanceolatis glabris, integerrimis.

BELSŐ HASZNA az utólsónak ez, hogy ha faláta gyanánt eszik, a' bé-vett Eledeleket könnyen meg-emészthetökké téfzi, mivel a' gyomrot 's egyéb belső részeket meg-erősíti.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Fogfájást és Iny-dagadását meg-szünteti e' fű, borbán főzetettvén, 's ez illy borral a' száját gyakran mosogatván.

170.

KIGYÓ-FÜ: Magyar-Országi kigyó-fű. *Deák:* Serpentaria Panonica. *Frantz:* Viperine d'Hongrie. *Német:* Ungarische Schlangenkraut.

Én Anno 1758-dik Esztendőben, Nemes Fehér Vármegyében tett Utazásimban eztet az fűvet sz ő virágzásában találtam: És nevezem ekképen: Serpentaria panonica, cauliculis infirmis productis humifusisque, foliis cordato oblongis, floribus sessilibus solitariis. Egyébként az Aristolochiák (Farkas-almák) nemeihez tartozik ez-is.

HASZ-

HASZNAIRA nézve úgy vélem, a' Virginiai Serpenteriától talám nem sokat különböz, de jövendőben a' Probák ezt jobban meg-mutatják.

171.

KIGYO - NYELVÜ - FÜ: Szent Györgyfűve. *Deák:* Ophioglossum, Lingua, serpentina: Ophioglossum minus subrotundo folio BAUHINI. *Frantz:* Langue de serpent, Herbe sans coste. *Olasz:* Lingua serpentina. *Német:* Ratterzünglein.

Ennek egy kövér leveletskéje vagyon, melly a' vizi úti fűhöz hasonló; Mellyből egy hosszú kigyó-nyelvhez hasonló kis száratska ki-növe vagyon. Terem nedves mezőkben a' hol-is tsak Pünköst havában találhatható.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Sérülést* gyógyított e' fűvetske, ki véle tettét kötötteti, RAJUS javalláfa szerént. 2) *Új sebeket* tisztittanak levelei borban ha meg-főzik és azokat fel-rakják.

172.

KIRÁLY DÁRDÁTSKÁJA. *Deák:* *Hastula regia;* *Asphodelus ramosus caule nudo, foliis ensiformibus, carinatis lævibus.* H. CRANTZ. *Frantz:* Aphrodille, ou Ache royale. *Olasz:* Affodillo, Centocapi. *Német:* Goldwurz.

Ez fű úgy nő-fel mint az ökörfarkkoro; A' Liliomhoz hasonló fok virágai a' tetején-is úgy állanak sűrűen, mint az ökörfarkkorojé, a' honnét német-

némelyek nevezik így: *Asphodelus Liliaceus*; A' gyökere-is a' Lilioméhoz hasonló. Terem kövér földben, mezőn és Hegyen, innét mások nevezik ekképen: *Pseudo-asphodelus alpinus*.

BELSŐ HAZNA: *Sárgaságot* el-hárit a' gyökérének ki-nyomott leve, ki azt gyakran iszja.

173.

KOLOKA. Imergyökér. *Deák*: *Imera pannonica*.

Nóta: Ez a' tuskos levelű vizben termő-fű. N. Veszprém Vármegyében egy bizonyos tóban terem. Igen mérges fű ez, mert az embert, és a' barmokat hamar meg-öli.

174.

KOMLÓ. *Deák*: *Lupulus*, *Humulus LINNÆI*. *Frantz*: *Houblon*. *Olasz*: *Lupulo*, *Bruscandole*. *Német*: *Hopff*.

Itt Debretzembem ez fű a' serfőzésre különös helyen termesztetik. Sövények mellett-is terem és azokra fel-fut.

BELSŐ HASZNAI: *Geleisztákat* meg-öl a' komló téjben főzetettvén.

KÜLSŐ HASZNA: *Fitzamodott* tagokat vagy ütés által meg-romlott tagokat hasznos e' fűvel kötöttetni.

KÖZ HASZNA: A' gyenge jövősit szint úgy miet a' Spárgát meg-lehet enni, és azon hasznai vagynak.

175.

KONKOLY. *Deák:* Nigellastrum, Agrostemma Linnæi, Lychnis segetum major C. BAUHINI. *Frantz:* Niel batarde. *Olasz:* Githone. *Német:* Kade.

Nóta: Ez fünek Githago a' neve TRAGUSNÁL, és Pseudo-Melanthium MATTHIOLUSNÁL; A' Gabonák kozzul ki-kell irtani, mert a' lifzti a' kényeret meg-savanitja.

Handwritten note: Kerti kade, a' mit a' kerti kade a' d' f' ...
176 Die Kade zu ...

KORIANDROM (kerti) Kerti koriandrom, Tzigán petrefelyem, Sobrákbori-fü: Sobra-bori-fü. *Deák:* Coriandrum: Coriandrum sativum fructibus globosis H. CRANTZ. *Frantz:* Coriandre. *Olasz:* Coriandro. *Német:* Coriander, Wanzendill.

Ezt némelly kertekben termesztik, mint a' petrefelyem olly magasra nő; Levelei az aranyos paprad (Adiantum) leveleihez hasonlittanak, de azoknál nagyobbak. Az egész fünek gömbölyü magvaival együtt olly nehéz szaga vagyou mint szintén a' Búdös férgek vagy Tzimazoknak a' szaga. A' magok ugyan meg-száradván kedves illatúvá válnak. De mig nyersék a' füvel együtt mint oda fel- emlittém ollyan bűdösek, melly okból-is ez füvet némellyek ártalmasnak lenni hirdették, de ebben valóság nintsen.

BELSŐ HASZNA: 1) *Fő-fájást*, melly gyomor gyengeségéből eredett el-hárít a' magva, gyakran rágatattván és le nyeletettvéu. 2) *Has-fájdal-*

dalmait a' meg rekedett szelektől, mellyek eredtek, ezen módon tsillapítja.

KÖZ HASZNA: A' mustban vagy horban a' száraz tört magok botsátattván, Muskatály szagává teszik azt.

177.

KORIANDROM: (mezei) Mezei koriandrom, Fekete koriandrom, Fekete-mák, Fekete-kömény, fűnek pedig nem helyesen neveztetik. *Deák:* Nigella, Melanthium, Gith: Nigella petalis subtricuspidatis foliis subpilosis. **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Nielle barbue. *Német:* Schwarzer Coriander.

Kertekben-is termesztik, mezőkben pedig az önként termő fokkal alacsonyabb; Levelei olly gyengék mint a' kaporé; Virágai világos kékek; Magvai a' konkolyhoz hasonlók szinekre és formájokra nézve, de kézzel döröltöttvén kedvesen illatozok.

KÜLSŐ HASZNA: *Petrüszszentő* erős ereje vagyon ez fű magvainak mikor vízben öfzve törtettnék, és az a' viz fel-fzivattatik.

178.

KORSOTSKA-FÜ. *Deák:* Sium aquaticum: Sium sive apium palustre foliis oblongis **C. BAUHINI.** *Frantz:* Berle, Ache d'eau. *Olasz:* Sio. *Német:* Wasser-eppich, Froscheppich.

Folyok mellett és Toltsákban terem.

BELSŐ HAZNAI: 1) *Vizelletét* indítja, ki él véle. 2) *Fövenyt* a' vesékből ki-hajtja illy formán.

Nóta: Ezt másként Isten-korfotskájának nevezik, de vétek így nevezni. A' Helxinét vagy Cis-ampelost-is Isten-pohárkája-fünek nem helyesfeti nevezik.

179.

KÖLDÖK-FÜ: Venus-köldöke, Böl-dog-Afzfzony köldöke-fü, szerelem taplója, Bab-levelü-fü. *Deák*: Umbilicus Veneris, Cotyledon, Acetabulum, Cotyledon Umbilicis Veneris CLUSII Hist. 63. *Frantz*: Nombriil de Venus. *Olasz*: Umbelico di Venere. *Német*: Nabelkraut.

Ez fü régi Épületeknek omladozott kövein és egyéb köves meleg helyeken terem; Levelei pais formák, virágai töltésereffek. Őzfzel terem, tében leveleit meg-tartja, tavaszszal virágzik.

KÜLSŐ HASZNA: *Dagadáfokat* ofzlattnak a' levelei, ha meg-törve fel-rakják.

Nóta: In Flora Francica a' Cotyledon és Umbilicus Veneris két különböző fünek mondatik lenni: Ellenkezöképen szöll pedig SIMON PAUL in Quadripartito Botanico. pag. 277.

180.

KÖMÉNY (hegyi) Hegyi - kömény, Vad-kömény, Lestyán-fü. *Deák*: Sefeli montanum, Silerimontanum: Tordylum
K offic-

officinale, involucris partialibus longitudine florum foliis ovatis laciniatis H. CRANTZ. *Frantz*: Ser ou Siler montain. *Olasz*: Sefeli. *Német*: Seffelkraut, Bergseffel.

Hasonlók majd levelei a' Kerti-köményhez, mellyet Anisnak neveznek, és önként a' kertekben terem. Találtatik hegyen mezőn. Magvainak hatóságos fűszerfűzám szagok vagyón.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Korsdögöfaknak* hasznos (z fű magvainak, vagy gyökerének porát gyakran fél Drakmát vizes borban bé-adni. 2) *Hőszamat* meg-indítják e' magok, ki érszi ezeket.

KÖZ HASZNA: Nehezen ellő marhával, ha meg-etetik a' magokat, meg-könnyebiti azt.

181.

KÖMÉNY: (kerti) Kerti-kömény, Bötsi kömény, Anis. *Deak*: Anifum: *Pimpinella anifum foliis radicalibus simplicibus* LINNÆI. *Frantz*: Anis. *Olasz*: Aniso. *Német*: Anis.

Kertekben termesztik; Levelei a' Levistikonfű leveleihez közel hasonlók, tsak hogy approbak, gömbölyebbek, és seférellők.

HASZNAIRA nézve e' fű meg-egygyez a' fellyebb le-irt *Olasz* kapor-fűvel, de ennél fokkal hathatóssabb, mert ugyan-is a' *Tsetszopók*, midőn a' benne meg-rekedett fzelek miatt fokot kinlodnak, ez Anis-mag pora kásájokban, egy kés hegyre férő kevertettvén, ezen kinoktól meg-fzabaddlnak.

182.

KÖRONTÓ-FÜ Körontó gyökerü-fü. *Deák*: Saxifraga rotundifolia alba. C. BAUHINI. *Frantz*: Calsepierre, Rompt-pierre. *Olafz*: Saxifraga, Saffifraga. *Német*: Steinbred, (weisser runder.)

Leveli ollyak mint a' földön futó borostyá-né, kik a' földön többnyire el-terülnek; virágai fehérek öt levelűek; Gyökere mint meg annyi apró gömbölyü gyökeretskékből áll. Terem köves helyeken; Tsek Országban pedig böven taláztatik.

HASZNA: Emberben termett kö ellen lenni mondatik, de H. CRANTZ UR, mint ártalmas fű-ről ellenkezőképen irt felöle ekképen: Saxifraga radice granulosa, foliis reniformibus lobatis; acris multum diuretica habetur, sed quod infida exoleta:

183.

KÖRTVÉLYFA LEVELÜ-FÜ. Lemonya-fü. *Deák*: Pyrola; Pyrola rotundifolia staminibus adscendentibus, pistillo declinato. H. CRANTZ. *Frantz*: Pyrola. *Német*: Wintergrün, Waldmanngold.

A' levelei gömbölyegek, Simák, terem helyeken, egész télen zölden marad.

BELSŐ HASZNA: Sérüléseket és sebeket gyógyítja, ki borban meg-főzi 's úgy iszja.

KÜLSŐ HASZNA: Új sebeket hamar gyógyítanak az réájok kötöttetett és meg-zuzott zöld levelek.

Nóta: Más Pyrolaról emlékezik LONICERUS, melly réteken terem, és nevezi így: Limonium pratense, Wissen Manngold: Ez sű-is veres borbán meg-fözve, a' nagy Has-folyást meg-állítja, és külsöképen fel-köttetvén, mindenféle tüzes dagadástokat meg-fzüntet és el-öfzlat.

184.

KÜKÖRITS. (kék) Kék-kükörits, Kükirtz, Kükertz, Kökörtsin, Kökörtyén. *Deák:* Colchycum: Colchycum autumnale foliis lanceolatis erectis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Colchique, Mort au chien. *Olasz:* Colchico. *Német:* Zeitlosen, Herstblumen, nachichte Huren.

Öfzszel eleget láthatni, a' mezökön, réteken, parlagokban; Töltséres forma kékellő virágai vannak, kiknek üres sejér hofzlú szarok a' föld színén áll.

Nóta: Minden részei ez fűnek olly mérgeffek, hogy ha ki meg-efzi azt, kevés idő alatt a' bélit öfzve szaggatja.

185.

KÜKÖRITS (fekete) Fekete kükörits, Leány-kökörtsin, Ló-kükerts. *Deák:* Pulsatilla, Herbaventi: Anemone pulsatilla vulgaris saturatiore flore CLUSII. *Frantz:* Coquelourde, Passe-fleurs, Pulsatille. *Német:* Suchenschell, Osterblumen.

Kövér fővenyes helyeken 's Erdőkben-is terem; Levelei erősek, murokrépa leveleihez hasonlók mig gyengék, azután el-széledök; Virága tsillagos, se ét zöld; Gyümöltse akkora mint egy dió, gömbölyü, szurke szörös, vagy olyan közel mint egy tuskés vagy sul dísznö; Gyökere a' Bába-kaláts-fü gyökeréhez hasonló színre, de édes izü hofzszü. A' Papits (Anemone) nemeihez tartozik e' fü: Némellyek kik az Anemonekat Boglár virágok (Ranunculi) nemeihez számlálják, ezt a' kükeritst-is ide szerkeztetik.

BELSŐ HASZNAIRA nézve az ujjabbak általmasnak tartják ezt, de nem rég M. D. ANT. STÖRCK UR Felséges és kegyelmes KIRÁLYNÉ MARIA THERESIA Afzszonyunknak Udvari Első Orvosa, és Tanátsoffa, ez fünek különös belső hasznairól egy könyvetskét irt, mellyben a' fü-is le-rajzolja vagyon.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Farsabások* kössek-fel a' meg-zuzott leveleket. 2) *Szömöltst* el-vezst a' fü leve áztattván azt véle. 3) *Az ever sebeket* tisztítja azon fü leve. 4) *El-esett* és hült tagokat, ha kötözik véle meg-élfzti 's meg-melegitti.

KÖZ HASZNA: Lovaknak nehezen gyógyuló fekélyeit, ez füvel meg-lehet tisztítani 's gyógyítani.

Nóta: Pulfatilla melly fetékkék neveztetik Ló-kökörtsény, Ló-kükörts, fekete kükürts: CLUSTIUS pedig emlékezik e' fűröl ekképen: „Caeterum Pulfatillae vulgaris passim hic (nempe in Hungaria) inveniuntur duo genera: Unum praecocius, crassiore folio flore ampliore et dilutiore, quod ab Hungaris Ló-kekertsin, id est: equina pulfatilla dicitur; Alterum non adeo praecox folio minutius incifo, flore minore et saturatius purpurascante, quod Ungari Leány-kertsin h. e. Virginis pulfatillam appellant.“

186.

KÜKÖRITS (sárga) Sárga kükörits, Káfa virág: Kankalin, Kankalék, Tavaszi-fű, Tavaszi-virág, Szent Péter kultsa, Szent György virága, Kesztyűvirág. *Deák:* Primula veris, Flos Paralyseos, Verbasculum pratense odoratum **BAUHINI:** Primula veris officinalis limbo corollarum concavo. **HENR, CRANTZ:** vel Primula foliis rugosis, hirsutis, spica inclinata, flore odorat. Ejusdem in M. M. T. I. pag. 95. *Frantz:* Prime vere. *Német:* Schlüsselblumen, Himmelschlüssel, Sanct Petersschlüssel, Sichtkraut.

Ez egy araszni fűnek kesztyű-forma virágai vagynak; Levelei tövéről fel-felé állanak gömbölyegek, szörösek; Virágai sárgák, jó szagúak. Terem nedves Erdőkön és réteken, Tavaszkor virágzik.

BELSŐ HASZNAI: 1) Köszvényes ember ez fűvet és virágát forró vízzel öntse-meg 's azt igya. 2) Fesében lévő követskéket a' virágok kihajtják, ki azokat a' fellyebb mondott móddal ízfza.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Guta-ütött Embereket, kik semmi tagokat nem bírják, javallom ez fűből készült Fördöben füröszfzék. 2) Podagrás lábú emberek kösék a' virágokat a' fájdalmas láb fejére 's talpára.

187.

LÁB-MOSO-FÜ. Sárga liliom. *Deák:* Hemerocallis corollis flavis. *H. CRANTZ.* *Frantz:* Hemerocalle, Lil jaune. *Olasz:* Giglio salvatico. *Német:* Heidnische Lilien, rotthe Lilien.

Ez liliom neme, Halmokon, Erdőkben, sőt kertekben-is termő; Fűve, virága, és gyökere a' Lilioméhoz hasonló, tsak hogy színére nézve mindenik arany színű.

BELSŐ HASZNA: *Nehézzen vizellöknek főzék-meg ez fűvet borban 's itafsák vélek.*

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Fehér dagadásokat ez fel-köttetett fű el-oloztatja.* 2) *Melynek kemény dagadását a' meg-zuzott 's fel-köttetett gyökér meg-lágyítja 's el-mulatja.* 3) *A' Kopasz főt meg-hajasztja a' gyökérnek hamuja mezzel olívé keverve.*

188.

LABODA (izetlen) Izetlen laboda, Laboda - paréj, Izetlen - fű. *Deák:* Atriplex: Atriplex hortensis caule erecto herbaceo foliis triangularibus *HENR. CRANTZ & altera:* Atriplex hastata, caule herbaceo, valvulis femineis magnis deltoidibus sinuatis *Ejusdem.* *Frantz:* Arroches de Jardins, Folletes ou Bonnes Dames. *Olasz:* Atriplice, & Repice. *Német:* Milte, Melde.

A' kertekben termesztik, sőt önként a' paréj közt-is terem 's mezőkben; magos szárú fetét zöld színü, három szegletes Levelü-fü ez.

BELSŐ HASZNA az: a' ki meg-főzeti 's meg-eszi, hasát lúgyítja, mint a' paréj, de e' mellett a' gyomrot el-rontja mint bölts PYTHAGORAS-is nehéz emésztetü eledelnek tartotta ezt, mondván: hogy sárgaságot és vizikórságot okoz.

KÜLSŐ HASZNA: Kemény dagadásokra nagy haszonnal lehet ez fűvet kötni,

189.

LABODA (büdös) Büdös laboda, Östör, Östör-paréj, kutya-laboda. *Deák:* *Atriplex foetida*, *Chenopodium foetidum*: *Atriplex vulvaria* foliis rhombicovatis floribus conglomerati axillaribus. **H. CRANTZ.** *Frantz:* Arroche puante. *Német:* Stinfende Melte.

Ez ganajos és fővenyes helyeken nyárban tálatatik, olyak a' fetét zöld levelei, mántha fejec porral meg-hintettek volnának, és ki hozzájuk nyul, rólok igen бүdös szag ragad ujjaira. Vagyon más nemü-is, mellynek levelei nagyobbak, puhák, világos zöldek, nehéz szagúak; ezt némellyek Pokolvar névü fünek lenni tartják.

KÜLSŐ HASZNA: *Méhe* miatt szenedő Afzfzonymak, hasznos e' fűvet a' köldökére kötni.

KÖZ HASZNA: Négy lábú állatok sebjeiben lévő férgeket **TRAGUS** bizonyittása szerént, okvetlenül meg-öli ez fü, ha meg-zuzva a' sebre kötik.

190.

LAPU (széles) Széles lapu, Édes lapu, Nagy lapu, Bojtorján, *Deák*; Bardana major, Lappa major, Personata, Aretium bardana, foliis integris DODONÆI. p. 58. *Frantz*: Bardane, Glatte-ron. *Olasz*: Lappola maggiore. *Német*: Slette (große).

Ez mindenütt termő füvet a' gyermekek-is esmérik, mert az egy dioni 's gömbölyü bojtorjáná, bundájokhoz 's gubájokhoz, hamar hozzá ragad,

BELSŐ HASZNAI: 1) *Hideglelést* gyógyít a' gyökere fejr borban főzetettvén, 's azt a' bort ki melegen iszfa éhomra. 2) *Füvényt és követ* ront a' magva, egy drakmaig valót meg-evén belöle.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Régi sebeket a' megzuzott 's fel-rakott zöld levelek meg-gyógyítják. 2) *Fitzamodott* tagokat-is ekképen hasznos a' levelekkel kötöttetni,

KÖZ HASZNA: Melly Juhoknak a' tüdejek vész és keheffek, azoknak apróra kell a' lapu-gyökerét vágdalni, 's eledelek közt vélek meg-étetni,

191.

LAPU (hegyes.) Hegyes lapu, Keserü lapu, Lofoska, Lorom lapu. *Deák*: Lapatum acutum; Rumex. *Frantz*: Sarelle, Herbe au teigneux, Herbe de patience. *Német*: Grindwurzfraut, Zensdenfraut.

Ez-is igen esméretes fű, az árkokban és azoknak szélein elég terem; magas szelés hozfizu levelei vannak.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Harmad napi hideglelés* meg-szünteti a' gyökere, mellyet apróra far-gván, borban kell főzni és úgy inni. 2) *Sárgaságot* ezen módon a' gyökere gyógyítja.

KÜLSŐ HASZNA: *Kofzos és rühes* Emberek, vajha főzzék-meg ez meg-apritott gyökeret, és kenyek magokat.

Nóta: Ez lapu helytelen neveztetik Lósóskának és foskoromnak, mert ez az acetosa major; Ezen kívül ezen lapunak femmi sós íze nintsen.

192.

LAPU (vizi) Vizi lapu. *Deák:* Lathum aquaticum, Rumex Hyppolapatum H. *CRANTZ.* *Frantz:* Grande pabelle. Pabelle de marais. *Német:* Wasserflette, Wasserampfer.

Terem tókban és álló vizekben, hasonló a' közelebb említett lapuhoz, tsak hogy levelei ezenél fokkal nagyobbak.

BELSŐ HASZNA. *Sárgaság* ellen a' gyökere igen hasznos, melly a' hasat-is meg-indítja.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Veres dagadásokra* igen jó rakni a' leveleket. 2) *Köszvény miatt dagadozott* tagokra hasonló haszonnal a' levelek rakattanak. 3) *Rühes és kofzos személyek,* főzzék-meg a' leveleit borban, és mofsák azzal testeket.

193.

LAPU: (tövisszes) Tövisszes lapu, Kemény lapu, Szamár lapu, Bojtorjános lapu, Koldustetű, Disznó-mogyoró. *Deák:* Xanthium, Lappa minor. *C. BAUHINI.* *Frantz:* Gloutteron petit. *Olasz:* Lappa minore. *Német:* Igelblette, kleine Klette.

Ez fő bázi udvarokon, árkok mellett terem; a' gyümöltse egy nagy mogyoróni, de tüskés mint a' mazlag.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Ráksülre* jó a' leveleket rakni. 2) *Dagadófokat* ezen módon a' levelek el-ofzlatnak. 3) *Utés által* öfzve gyült vért ez leveleknek fel-kötése el-ofzlatja,

194.

LEDNEK: Bükkön, Lödnök, Vadlednek. *Deák:* Ervum, Orobis: Orobis pannonicus *CLUSII.* *Frantz:* Ers. *Olasz:* Ervo, Orobo, Moco, Robeglia. *Német:* Erven.

Ollyan forma mint a' Borsó-fű, piros a' virága; A' magva gömbölyű verhenyeges; A' magva heja vagy tartója görtsös. Terem Erdőkben.

BELSŐ KÉPEN a' magvával akár mi módon élni ártalmas.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Szeplöket* az ábrázatról el-vezzi a' magok liszti mosván azzal azt. 2) *Dagadófokat* meg-lágyitt a' magoknak liszti pép-formára midön fel-kötik,

KÖZ HASZNA: Az ökrök meg-hiznak e' fűtől, magvait pedig a' Galambok kedvellik.

Nóta: Varjú borsónak-is nevezik, de ezt inkább az Onobrychisre, az az: szamárhérré illik, muhar-kölesnek és Tsir-kölesnek pedig épen nem jól mondatik.

195.

LEN. (vad) Vad-len. *Deák:* Linum fylvestre feu Linum erraticum, Pseudolinum: Linum fylvestre latifolium hirsutum flore coeruleo. J. BAUHINI. *Frantz:* Lin sauvage. *Ola/z:* Lino. *Német:* Weindotter, wilder Flachß.

N. Nagy Győr Várossa Fundufsán az utak mellett elég terem; A' fu egy rétni magos, kerek a' viraga, szép kékszínü, de könnyen el-hulló.

KÜLSŐ HASZNA: *Kemény dagadúfokat* elfozlat e' fu, midön virágával együtt, iros vajban főzik és úgy fel-kötik.

196.

LEN (apró) len, Angliai len, Belegket, indító len. *Deák:* Linum catharticum anglorum, Linum pratense foliis exiguis: Linum catharticum foliis oppositis, ovato-lanceolatis, caule dichotomo, corollis acutis. H. CRANTZ. *Német:* Klein Weinfraut, Purgierflachß.

Ez füvetske más-fél araszni magasra nő; Mind virága mind Gyümöltse a' Lenhez hasonlitt a' virágok pedig fejérek aprók; Levelei-is igen aprók, keskenyek, rövidek fetét zöldek. Én ezt a' füvet N. Győr Városlla Fandúfsán a' Kis-Megyeri tón túl lévő kis Halmokon bőven teremni láttam, és belőle eleget szedtem, és most-is egy marékra valót nálam tartok.

BELSŐ HASZNAI: *Köszvényes es fővényes* emberek haszonnal élhetnek ez füvel, mert laxáló creje vagyon. A' száraz süből fel-drakma annyi boi-kövel bé-vétettvén az hasat meg-indítja; Vagy pedig ez füvet virágoftúl, gyökereftül egy latnira fejr ó borban meleg parásban, vagy meleg szemben egy éjtzakan meg-kell áztattni, és regvel lefzürven melegiben meg-inni, és igen hatalmasan purgálni fog; téj savoban-is ezen végre meg-lehet főzni.

Nóta: Ezen füvet BAUHINUS János az Alfine, vagy Tyukhur nemeihez számlálta, de a' mag-tartója (Capsula) és az magva, ez attól nyilvánággal meg-külömbözteti. LOBELIUS Doctor nevezi így: *Linum sylvestre perpusillum.* CLUSIUS pedig így: *Quintum Chamælinum Pannonicum.* Vadleneket pedig ezen kívül négy félért recenseál, mellyek Hazánkban teremnek, mellyeknek kettejel széles levelü, a' többi keskeny levelü.

197. .

LEN-LEVELÜ - FÜ, Béka - len, Vad - len, Fa - gyökerü - fü, Hígyos - fü, Gyujtován - fü, Vad - kendernek pedig, helytelenül nevezik. *Deak:* *Linaria*, *Osyris*; *Linaria pannonica flore luteo minore.* *Antirrhinum linaria foliis lanceo-*

ceolato - linearibus, confertis, caule erecto, spicis terminalibus sessilibus, floribus imbricatis H. CRANTZ. *Frantz: Linaire. Olasz: Linaria. Német: Leinfraut, Harnkraut, wilder Flachs.*

Ez kertekben és mezőkön önként magosan terem, fokot hasonlít az Ebtéj-fűhöz, de levelei meg-szagtatván, fehér nedvességet nem bocsátanak, mint az Ebtéj nemei; Virágai sárgák, farkantyusfak, innét az Antirrhinum vagy Borju-oru-sú nemeihez számláltatik.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Végbélben lévő sülyt igen jó ez fűvel kötözni. 2) *Füjdalomnak* vizellő ember főzze-meg téjben e' fűvet köffe kis hasára's agyékára. 3) *Szeplőklet* az abrázaton a' fű Succissa el-vefzti.

198.

LEN - FOJTÓ PUSZPÁNG. *Deák: Elatine, Antirrhinum Elatine, foliis hastatis, alternis, caulibus procumbentibus H. CRANTZ. Frantz: Elatine. Német: Ehrenpreis Weiblein.*

A' Gabonák közt terem, föld-szint el-terjed; Levelei három szegeletűek, gyengék, szőszöttek; Virágoi sárgák; Hasonlitt e' fű a' Veronikához, innét neveztetik-is Veronica foemina Fuchsi.

BELSŐ HASZNA: *Vérhajt* állit e' fűnek fött leve, ki meg-ízfza azt.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Könyvező szemeket* jó ez öszve zuzott zöld fűvel kötözni. 2) *Eves sebeket* és a' ráksülyt, ez fűvel ki lehet tisztítani.

. 199.

199.

LENTSE (vad) Vad-lentse, Lednek. *Deák:* Vitia vulgaris femine nigro. *C. BAUHINI.* *Frantz:* Velfe. *Olajz:* Afaca. *Német:* Wicken.

Némelly helyeken ezt termesztik, de önként is terem, magosfan nő, mint a' lentsének ollyak levelei; Virágoi kékek; A' gömbölyü barna apró magvai hosszú hüvelyetskékben rekesztettve vagnak.

KÜLSŐ HASZNA: Emlöknek keménységét elfozlatja a' magokból készült liszt, mézzel öfzve kevervén azt és úgy fel-rakván.

KÖZ HASZNA: A' Lovak igen kedvellik ez füvet, a' Galambok pedig magvait.

Nóta: Olajz lentsének hívogatik pedig a' Colutea vesicaria, Schaafinsen; Ezt kertekben termesztik, hüvellyei színt úgy purgálnak mint a' Senna levelek, de emberben fok szeleket támasztanak.

200.

LEP-FU. *Dedk:* Asplenium: Asplenium ceterach officinarum frondibus pinnatifidis, lobis alternis confluentibus H. *CRANTZ.* *Német:* Milzkraut, Milzfaren.

Ez fü szárvas nyelvü-fü nemeihez tartozik; Magas köziklák hafadékiban terem.

BELSŐ HASZNA: Lépe kinek dagadt és fájos ez füvet főzze-meg vízben, és lágy melegen reggel és usonnakkor egy két kis üveg pohárral igyek-meg belöle, egynehány napokig.

201.

LEVENDULA. *Deák:* Lavendula: Lavendula spica, foliis lanceolatis integerrimis spicis nudis H. CRANTZ. *Frantz:* Lavande. *Olasz:* Lavanda. *Német:* Lavender.

BELSŐ HASZNAI: 1) Hőszámat megindított fél marékni Levendula, három mezfzely borban főzetettvén, mellyből ehomra egy tsészere vagy két finsára valót, melegen meg-kell inni. 2) *Szeleket e' módon ki-bajt.*

KÜLSŐ HASZNAI: *Taga szakadtakat* javálom, hogy ez fűvel kötözzék, és belöle készült Fördöben főrefzék, de mikor a' viz forr, tsak akkor szükség belé vetni a' fűvet.

KÖZ HASZNA: Moly nem közelit oda a' hova ez a' fű tétetik.

202.

LEVESTIKON. Löböstök, Vadperefelyem, Lestyán-fű. *Deák:* Levisticum, Hyppofelinum, Smyrnion: Ligusticum levisticum foliis multiplicibus, foliolis superne incis. H. CRANTZ. *Frantz:* Levesche. *Olasz:* Levistico. *Német:* Liebstöckel, Badftraut.

Házi kertekben termesztik; Levelei a' zeller leveleibez hasonlittanak, tsak hogy nagyobbtskák és fetét zöldek; A' funek 's gyökerének erős fűszerfűszám szaga és ize vagon.

BEL.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Rekedett szeleket* inditt a' tizenöt granumra való meg-evödött gyökere, vagy magva porá. 2) *Hőszám* meg-állását meg-indítja, a' zöld leveleknek ki-préselt és fél üveg pohárral bé-vett leve; vagy e' végre fordöt-is lehet a' gyökereből és leveleiből készíteni.

Nóta: Különböz ez a' **DIOSCORIDES.** Levistikomától, melly Olasz Országban Liguria névű Tartományban terem.

203.

LILIAM. (kék) Kék-liliom. *Deák:* *Lilium coeruleum*, *Iris domestica*: *Iris germanica corollis barbatis, caule foliis longiore multifloro, floribus inferioribus pedunculatis.* **HENR. CRANTZ.** *Frantz.* Flambe, *Iris.* *Olasz:* *Iride.* *Német:* *Blauwurz, Blaujilgen.*

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fulladozóknak* a' gyökere porából hufz granumot minden nap kétszer bé-lehet adni meleg vízben. 2) *Vizi betegségben* lévők a' zöld vagy nyers gyökérnek levét egy kálánra valót minden harmad nap igyanak, és hatalmasan alá féle indítja a' meg-rekedett vizeket.

204.

LILIAM (sárga) Sárga liliom. *Deák:* *Iris palustris lutea*, *Acorus adulterinus*: *Iris pseudoacorus corollis imberbibus; petalis interioribus stigmatibus minoribus foliis ensiformibus* **H. CRANTZ** *Frantz.*
L Aco-

Acorus faux. *Olasz:* Iride salvatico. *Német:* Silgen (gelbe) gelbe Wasserzilgen.

BELSŐ HASZNA: *Vérhányást, Vérhaszt, Hasfolyást, Vérfolyást,* ez vízben termő sárga Liliom gyökerének ki-nyomott levével meg-lehet álitani, melly lévből egy fél kalánra valót, szint annyi veres mák fyrupba gyakran bé-lehet venni.

Nóta: Terem egy alacsony f zabású Liliom né-melley ide való Házi kertekben, mellyet Török liliomnak neveznek; Levelei ollyak és úgy állanak mint az Ebtjé; Virági pirossak. Neveztetik: *Lilium rubrum sive myniatum Byzanticum* CLVSII.

205.

LILIAM (fehér) Fehér liliom. *Deák:* *Lilium album: Lilium candidum foliis sparsis, corollis campanulatis* H. CRANTZ. *Frantz:* Lis blanche. *Német:* Lilien, weisse Lilien.

KÜLSŐ HASZNA: *Kemény dagadásokat meg-érlel, ez Liliomnak, és sárga vagy Arany színű Liliomnak ölzve zuzott nyers gyökere, mellyet gyakran a' daganatra kötni kelletik.*

206.

LILIAM (apró) Apró Liliom, Mezei dárdátska. *Deák:* *Gladiolus segetalis, Xiphon: Gladiolus floribus uno versu dispositis minor & humilior* C. BAUHINI. *Frantz:* Glajoul ou Glais. *Olasz:* Gladiolo, Monacucie. *Német:* Haderschwertel, Kleinschwertel.

Ez Liliom nem a' gabonák közt terem; Leveli Dárdához hasonlók; Virági a' Liliomhoz, kik fakó színűek, egy rendben állók; Gyökere tagyma forma, kettős.

BELSŐ HASZNA: Tökös gyermekeknek hasznos a' gyökerét vízben főzni, és vélek itatni.

207.

LÓHERE (réti) Réti-lóhere, Három levelű-fű. *Deák:* Trifolium pratense: Trifolium pratense spicis subvillosis cinctis stipulis oppositis, membranaceis, corollis monopetalis. **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Treffle, ou Triolet des prez. *Olasz:* Trifoglio. *Német:* Wiesenflee, Fleischblum.

Ez fűvetske minden réteken találtatik; A' virágai pillangó formák, veresflek sárgával egyvelest.

BELSŐ HASZNA: Fejér folyásból Afzszony embert e' fűvetske ki-tisztítja, tsak igya gyakran ki-nyomot levét, vagy főtt vizét.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Hályogos szemre a' levét erezfűzék és el-veszti a' hályogot. 2) *Daganatokat* kik kemények, a' meg-zúzott és fel-kötött zöld fű meg-lágyítja, 's meg-érelli.

KÖZ HASZNA: A' gyenge bárányok és Boronyuk igen szeretik ez fűvet enni, és használ-is nékik. A' méhek-is a' virágait örömeft járják.

LOHERE (kerti) Kerti-lóhere, Ilatozó lóhere, Moly-fű. *Deak:* Trifolium odoratum: Lotus fativa odorata annua flore coeruleo. *J. BAUHINI.* *Frantz:* Trefle odoriferant. *Német:* Siebengezeit, wohlriechender Klee.

Ezt a' kertekben termesztik, kék és jó illatú virágai vagynak.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Súlyt* az emberben el-ozlat, borban főzetettvén ez fű, és meg-méztettvén, mellyet osztán poháronként inni kell. 2) *Méhnek meg-keményedését* meg-lágyítja ezen módon ki él véle. Egyébként e' fűnek 's viráginak azon több hasznai vagynak, mellyek a' Melilotuse az az Sárkerépfűé.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Bél-szakadást* a' kis gyermekeken (Enterocela) meg-gyógyítják a' virágok olajban főzetettvén, mellyel azt az szakadást kötozni kell. 2) *Fő-fájós* ember áztassa e' virágokat etzetben, vagy rósa etzetben és kezkenőjét meg-áztattván, evvel köfse-be véle homlokát. 3) *Esés által* meg-sérült tagokat, haszonnal lehet e' fűvel kötöztetni.

Nóta: 1) Ez virágokat száraztól jó Házban fel-aggatni 's tartani, mert kedves illatot gerjesztenek benne, a' rossz levegő eget-is a' szobákban meg-jobbítják. 2) Moly fűnek nem jól nevezik; jóllehet némeltyek azt tartják, hogy e' száraz fű ruhák közt tartattván, azokat a' molytól meg-rontani nem engedi.

209.

LÓHERE. (Spanyol) Spanyol lóhere, Szamár-here, Varjú-borsó. *Deák:* Onobrychis: Hedyfarum onobrychis leguminibus monospermis, aculeatis, corollarum alis calyce brevioribus, caule elongato RIVINI. *Frantz:* Saintfoin. *Német:* Hanefopf.

Ez fű fokot hasonlít a' Lóheréhez, de többet a' Polygalához, az az, Tájhozó fűhöz, innét GESNER Polygalonnak nevezte. A' veres pillangó forma virági hofzszű szárok tetejein, hofzszű kalászf módra nőnek. A' Nagy Győr Város Territoriumán a' tündélt utak árcai szélein gyakran virágában láttam ez fűvet.

BELSŐ HASZNA: *Izzasztó* ereje vagyon e' fűnek, meg-kell főzni vízben.

KÖZ HASZNA: Méltó volna ezt a' fűvet szaporítani, és egész Hóldakat véle bé-vetni, mert a' fzarvas marha igen szereti, tőle hizik, és fok tejet nevel.

210.

LÓ-KÖRMÜ-FÜ Szamár-körmü-fű. *Deák:* Tuffilago, *Farfara:* Tuffilago farfara scapo imbricato unifloro, foliis subcordatis angulatis denticulatis. H. CRANTZ. *Frantz:* Tuffilage, Pas d'ane. *Olasz:* Farfara. *Német:* Hufflatich, Kofshub.

Leveli közel olyanok mint a' szamár-lapu (Xanthium), de világos zöldek egy felől, tehérek pedig más felől. A' virágok a' levelek előtt hamarabb teremnek, sárgák. Találtatik patakok és források mellett. Luna partyain Nemes Baranya és Tólna Vármegyében bőven terem; A' gabonákkal kereskedő Hajos Emberek sákkal hozzák-fel Győrben ez fűvet, és sebes lábú emberekre kötik hafzonnal.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Köhögős* ember aprítsa-meg a' gyökeret, főzze-meg és igya levét. 2) *Fulladozóknak* javallom, ez fűvet és virágit igyák théa gyanánt. 3) *Súlyos* emberek-is igy éljenek véle.

BELSŐ HASZNA: *Repedezett* és sebes embereknek bimboit jó ez levelekkel kötözni.

Nóta: 1) Ez fűvet némellyek nevezik igy: Édes lapu, Szamár-lapu, Ló-körmü-lapu, Marti-lapu, Földi-tök, de ezek nem helyes nevezetek, mert valamint a' Tök nemeihez, úgy a' Lapukhoz is semmit sem hasonlít. Földi-töknek ugyan a' Régiek nevezték, de ez név jobban illik a' Bryoniária. 2) Azt-is állitják, melly szőlőkben ez fű terem, a' szőlőből származott bor-is ezen fűnek szagát hordozza.

211.

LÚDPÁSIT, Fehérhátu-fű, Vadvaradits, Ezüstös hátú-fű; *Deak:* Anserina, *Potentilla Fuschii*, *Argentina: Potentilla alserira foliis pinnatis ferratis caule repente LINNÆI.* *Frantz:* Argentine, *Agrimoine sauvage.* *Olasz:* Argentina. *Német:* Genscrich, Silberkraut.

Ez fünek levelei toll formájúak, olyak mint az Agrimonié vagy apró bojtorjáné, föld szint el-terülve vagynak, egy felül fehérek mint az On edény, gyengék, meg-ráogatattván szorított izüek; Virági sárgák öt levelüek, a' Tormatilla és Földi eper virágaihoz hasonlók, a' honnét HENR. CRANTZ UR a' *Fragaria* neve alatt e' füvet describálta. Terem vizenyös réteken, és álló vizek partyain, a' Ludak kedvellik ez füvet.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérhas* ellen főzd-meg e' füvet borban, és igyad ezt. 2) *Fejér folyásokat* Afzszonyoknak a' fü meg-állítja, tsak törjék porrá és egyék-meg. 3) *Vérköpést* a' tüdőből meg-állit ez fü, ha meg-főzik és ennek vizét iszszák.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Börnek fel-törését* jó mosni a' zöld-fü ki-nyomott levével. 2) *Szűjnek, Ignek* sebjeit ezen módon hafznos véle mosni. 3) *Ofzve gyűlt* tejét az emlökben el-ofzlatja a' fel-köttetett fü.

212.

MATSKA-TÖVISK, Szamár-tövis, szamár-koró, Százfü, Százfő-fü, Ördög-keringő, Ördög-rakollya, Ördög-fzekér, Ördög-bordája, Fejér-tövisk, Szunyog-tövisk, Mezei tövisfes lapu, Atkozott tövisk. *Deák*: *Eringium*, *Iringus*: *Eringium campestre officinale*, *involucris subulatis capitulo longioribus*. CLUSII. *Frantz*: *Chardon a cent tetes*, *Panicant*. *Ola/z*: *Iringo*. *Német*: *Mannstreu*, *Wallendistel*.

Találtik, ez úton útfélen, fok tuskés fejei vagynak nékie, mellyek bokrossan állanak. E' fü

meg-fzáradván a' széltől hajtatik ide 's tova, és forog mint a' kerék,

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fövény* kit gyakran bánt, főzön-meg egy latot ez fuból egy meízfzely jó kút vagy Forrás vizben, és igyék belöle minden nap éhomra, a' fővénytől nem leízfz több büntáfa. 2) *Ondofolyásban* ki vagyon ezen módon hafzonnal íhatja e' vizet.

Nóta: 1) Anno 1760-dik Eíztendöben az én majormban egy Lakomnak két eíztendös gyermeke egész testében meg-dagadozván, és három hétig igy ínlödvén, az én javalláfomból ez fűnek gyökere által harmad napra egészen meg-épült: Tudni-íllik parantsoltam, a' sütö meleg kementzében fzfárafzfzak-meg ez gyökeret, törjék porrá és etefsek a' gyermekkel a' kásájában. 2) A' ketske ha meg-efzi e' fűvet, köhög töle el-annyrira, hogy az egész nyáj elötte meg-áll, míg ki-nem vetette,

213.

MATSKA GYÖKÉR, Báldrián-fű, Bádián-fű, Therjék fű, Forduló fű, Baldian-fű, Sz. Magdolna füve, *Deák:* Valeriana, Nárdus agrestis, *Phu:* Valeriana officinalis, floribus triandris, foliis omnibus pinnatis **H. GRANTZ,** *Frantz:* Valerienne. *Olasz:* Valeriane. *Német:* Raizenwurzel, Baldrian, Mugentwurzel.

Ennek ollyak levelei mint a' körös-fa levelei, de ímák, fetét zöldek, a' földre hajlok; Gyökere ollyan mint az ördög harapta-fű gyökere, de kedves erös illatú, a' honnét matskák-is ezt fzeretik 's meg-efzik; Virági aprók, kereszt formák: Terem ez fű vizenyös földben és rétekben, kertekben-is de nagyobb fzfábú. **BEL-**

BELSŐ HASZNAI: 1) Szemeknek homályosságáról vesse ember a' meg-tört gyökeret az italában akár bor, akár víz légyen, és igyék róla fokáig. 2) Nyavalya törést izuntet e' gyökér, ha naponként a' porból egy fél latot a' nyavalyás meg-eszik, magába vagy fekete tsereszne vízbe.

Nóta: Ezt a' füvet Királyné Afzszony káposztájának nevezték Erdély Országban már előtt két-száz esztendővel,

214.

MATSKA-FÜ. Matska-nádra, Matska-méz-fü, Erdei matska-menta, Erdei tsombor, Mátra-fü (a' régiéknél.) *Deák:* Calamintha; *Melissa* calamintha, pedunculis axillaribus dichotomis longitudine foliorum H. *CRANTZ.* *Frantz:* Herbe de chat. *Olasz:* Cattaria. *Német:* Katzenkraut.

Magossan nő ez, négy syegeletűek a' szárai, levelei szív formák, jó szagúak; Virágai hoszfű száron állók, kiknek közép ajaka az az killebb álló leveletskeje mindenik virágokon, ravatosflak és veres pettegetésekkel fénylök. Találtam teremve N. Győr Vármegyében szemere körül.

BELSŐ HASZNAI: Tapasztalják némelly Afzszonyok ez fünek fok hasznait, mert ugyan-is Ferdöt készitvén magoknak belöle, utánna, a' méheknek fok féle paimoitól, az az: testekben 's vérekben okoztatott fok féle változáfoktól megszabadulnak.

Nóta: Annyira fzeretik a' matskák ez füvet, hogy a' melly sebjébe haza hozza az Ember, azt abba meg-keresik.

215.

MADÁRKÖLES: Napkása, Gyöngy-köles, Gyöngy-magu-köles, kö-magú-fű, Tengeri köles. *Deák:* Lithospermum, Millium solis: Lithospermum officinale, feminibus lævibus, corollis calycem vix superantibus, foliis lanceolatis **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Gremil, Herbe aux perles. *Olasz:* Lithospermo. *Német:* Meerhirsch, Perlenhirsch, Steinsamen.

Ez fű hofzszú keskeny levelekkel, és apró töltéses fejér virágokkal négy araszra fel-nő; magvai gömbölyegek, olly fehérek, 's fényesek, 's kemények mint a' gyöngyök. Terem parlagokban, gabonák között, utak mellett, két féle egygyik a' másik nagyobb nemü. Anno 1772ben innét Nyiregyházra vitettvén, az első nemüt, azon útamban fok helyeken böven termettnek találtam.

BELSŐ HASZNA: *Holyagban és Vesékben* lévő követskéket ki-hajtják e' magok, midön borban vagy vízben meg-törvén őket bé-vétegetnek: Ezen végre a' fűvében-is használatos az Embert feresztetni.

Nóta: A' Tókban terem egy nád neme, melly neveztetik: Arundo lithospermos, lachryma Jobi; Ennek magvai hasonlók a' madár köleséhez, de akkorák mint egy borsó fzem, és azon hasznúak mint a' nap-kása magvai.

216.

MADÁRTÉJ - FÜ: Vadhagyma, Tyuk-taréj, Tiktara, Uri-virág. *Deák:* Or-

Ornithogalum minus pannonicum flore albo & luteo CLUSII. *Frantz*: Oignon blanc champastre, *Churles*. *Olasz*: Ornitogalo, Latte di Gallina. *Német*: Ackerzwibel, Vogelmilch.

Ez fünek levelei olyiak mint a' párhagymájé; Virági Liliom formák, hat levelűek, fehérek, alól zöldek. Terem gabonák között, itten kertekben-is termesztik: Német Uj-Várnál a' mezőkben sárga virágú terem: Gyökere olyan gömbölyű és színű mint a' veres hagyma, csak hogy niuts szaga, a' mint-is a' pufztai szegény emberek meg-fözve eszik.

BELSŐ HASZNA: *Nyavalya törős* Tsets-szopóknak ez gyökeret hasznossan meg-lehet téjben főzni, 's azon fejet nékiek adni.

KÜLSŐ HASZNA: *Régi el-terjedő sebek* a' megzuzott gyökérrel kötoztettvén meg-gyógyúlnak.

Nóta: A' Tudosok ezen fü és a' Phalangium névű fü meg-külömböztető részei eránt nebezen egygyeznek, de CHRIST. LUDWIG in Definitionibus Generum Plantarum pag. 214. & 215. a' kettő között való külömbéseket szépen ki-magyarázta, és mind a' két füvet, mint két különös nemeket pertractalta,

217.

MADÁR LAB-FÜ, Madár köröm-fü. *Deak*: Ornithopodium seu Pes avis: Ornithopodium majus BAUHINI p. 350. *Frantz*: Pied d'Oiseau, *Német*: Vogelklaue.

Ez fünek olyiak levelei és virági mint a' Lentséje, és olly bokrossan egymás mellett fűgnek; A'
virág-

virágjának két levetskéje veresellő, a két mellesleg álló leveletskék fehérek, és a leg külsőbbik leveletske sárga, és így mindenik virág három színt mutat. A gömbölyü sárga magokat tartó hüvellyei görbék, görtsőffek, madár lábat hasonlítottok. Terem halmokon, réteken.

BELSŐ HASZNA: *A' meg-rekedt vizelletet meg-indítja a' fű, midőn belőle egy marékba főrő egy mezfűzely borban és annyi vízben meg-főzetik, mellyet inni kelletik.*

KÜLSŐ HASZNA: Hason vagy ágyékon lévő szakadást meg-lehet e' fűvel gyógyítani, ennek gyakorta való fel-köttetése által.

218.

MÁDRA-FÜ (köz) Köz-mádra-fű, Mettér-fű, Anya-fű, Anya-méh-fű. *Deák:* Matricaria, Albabenedicta, Parthenium: Matricaria parthenium foliis compositis planis, foliolis ovato-incisfis, pedunculis ramosis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Matricaire, Espargoutte, *Olasz:* Matricaria, Amarella. *Német:* Mutterkraut, Metter, Mettram.

A' kertekben két réfné magosan önként megerem; Levelei az Ürömhöz hasonló de sárgalók; Virági ollyak mint a' szék-fű virágok. Erős illatja van az egész fűnek, kivált a' virágoknak.

BELSŐ HASZNAI: 1) Szülés után történő belső fájdalmakat meg-tsillapítja ez fű, ha egy fél vagy egész drakmát étetnek-meg ez fűnek porából: A' betegnek ezen végre a' kis hasát-is lehet az egész fűvel kötozni. 2) A' méhet meg-tisztítja és
Hószá-

Hozzámat inditt ez fű, ha ki ifjzik róla, vagy ki-préfelt levét a' zöld fünek egy két latig ha ifjza.

KÖZ HASZNA: Kehes marháknak agygyak e' füvet enni sóval együtt, és jobban lesznek.

219.

MÁDRA-FÜ (bétsi) Bétsi mádra-fü.
Deák: *Matricaria argentea foliis bipinnatis, pedunculis solitariis* H. CRANTZ. *Német:* Spanischer Metter, wohlfriedender Metter.

Ezt kertekben-is termesztik; Levelei ollyak majd mint a' papradé, ez az szárnyasak, még pedig kettőztette, és felette hathatos illatúak.

BELSŐ HASZNAI: Azonok, mint az elsőé, sőt fokkal hathatosabbak.

220.

MÁJ-FÜ (nemes) Nemes máj-fü.
Deák: *Hepatica nobilis: Anemone hepatica foliis trilobis integerrimis.* H. CRANTZ. *Frantz:* Hepatique. *Ola/z:* Herba trinita. *Német:* Leberkraut, Edelleberkraut, Guldenflee.

Ez Erdőkben vizenyös helyeken terem, és alacsonyon; Levelei a' kapotnyak-fü leveleihez hasonlittanak, három gömbölyü szegületűek: A' virágai a' Börvény virágaihoz hasonlók, világos kék színűek.

BELSŐ HASZNA: *Máj dagadásról* főzd-meg fele vízben és fel rész borban, melly itallal gyakran élni kell.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Száj-rothadás* ellen főzd-meg e' fűvet borban, és mosatafsék a' romlott száj véle. 2) *Mondoldák dagadását* a' vizével el-lehet ofzlatni.

221.

MAJ-FÜ. (tsillagos.) Tsillagos máj-fü, Ragodó fü, Erdei mester. *Deák:* Hepatica stellata, Matrisylva: Aparine latifolia, humilior montana **TOURNEFORTII.** *Frantz:* Muguet. *Német:* Sternleberkraut, Waldmeister.

Hasonló ez a' Radó fűhöz, csak hogy nem ragad úgy a' ruhához; Viráji szárán fellyül, aprók, fehérek, jó illatúak. Másképen neveztetik-is így: *Asperula sive rubeola montana odorata.*

HASZNAI azonok mint az első májfüé, kivált sérvéves személyeket jó vele kötözni és róla itatni.

223.

MÁJ-FÜ (fehér) Fehér máj-fü. *Deák:* Gramen parnassii albo simplici flore **BAUHINI.** *Olasz:* Gramine di parnasso. *Német:* Weiß Leberkraut, weiß Herzblümlein.

Ez vizenyös rétekben termő, földi borostján levelű, és fejér virágú jószagú-fü, egyik máj-fühöz sem hasonlitt, hanem csak az ő hasznaira nézve; kiváltképen sejében meg-sebesitetett Embernek javallom, hogy e' fűvel mind belső, mind külső-képen

képen éljen: Ezt TABERNÆMONTANUS-is bizonítja, egy jeles példával, midőn 1570-dik Esztendőben Vilhelmus Saxoniai Fejedelem vezzedelmes sebeket vett a' Hintorúl való le-esés által, melly Fejedelem tsupan ez fű által meg-gyógyított, gyakran iddogalván ez fűről fött vizet.

223.

MÁJ-FÜ (kövi) Kövi máj-fű. *Deák:* Hepatica fontana: Lichen petræus latifolius. C. BAUHINI. *Frantz:* Hepatique, Porcorau. *Olasz:* Lichene. *Német:* Brunn-oder Steinleberkraut, Moosflecken.

Ez moh formájú-fű, melly források és folyamatok körül mellyek szüntelen árnyékban vagynak, terem. Ezt MICHAEL Péter, ki a' Florentiai Akademiában hires Botanicus vala, Marchantia-nak nevezi ekképen: Marchantia major capitulato, radiis teretibus, capsularum feminalium crenis in longiusculum veluti productis: vagy: Marchantia stellata Aët. Paris. 1713. p. 307.

BELSŐ HASZNA: Májnak meg-keményedését meg-lágyítja ez fű pora egy drakmáig egynéhány napokig véle való éles után, mellyet-is kevés hig tojásban kelletik keverni 's úgy le-nyelni.

KÜLSŐ HASZNA: Sebektől folyó vért meg-állítja, a' zöld zuzott és fel-köttetett vér.

224.

MAJORÁNNA. *Deák:* Majoranna, Sampfuchum, Amaracus: Origanum majoranna, foliis ovalibus obtusis, Spicis sub-

subrotundis, compactis pubescentibus H. CRANTZ. *Frantz*: Majorlaine, Marone. *Német*: Mienran.

BELSŐ HASZNA: *Taga el-esett* emberek, gyakran majoránna porát harmintz granig vegyének-bé, gyöngy virág vízben vagy borban: Három drakina fűvet ezen végre egy meszfely borban meg-lehet főzni, 's úgy véle élni. Ezen formákban e' fű szédülést, Tagoknak refzketését, Füleknék zaggását, Catharust, Badjattságot gyógyított: Ez végre, hogy az Eledelekben-is illetén [személyek, ez fűvel éljenek javallom.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fő-fajásban* lévő a' zöld majoránnával vagy szárával töltsön-meg egy párnátskát 's köffe azt fejére. 2) *Szélütött* személyek e' fűből készült fördőben magokat füröszszik. 3) *Gyenge száglásban* olly vajat kell fel-fizini, mellyben majoránna főzetetett.

225.

MÁK (vad) Vad-mák, Veresmák, Bujdosó mák, Büdös-mák, Pipantz, Papantz. *Deák*: Papaver erradicum seu rubrum: Papaver rhoeas capsulis glabris globosis, caule piloso multifloro, foliis pinnatifidis incis. H. CRANTZ. *Frantz*: Pavotsauvage. *Olasz*: Pavero erat. *Német*: Kornrosen, Feldmagsamen, Klapperrosen.

A' Gabonák között mindenütt böven terem, 6s nagy piros virágokkal fénylik.

BELSŐ HASZNA: 1) *Katharusban* lévő öntsenek forró vizet e' vörös mák virágira, 's igyanak-

nak meg belőle egy tsuporkára valót lágy melegen regvel, ufonnára és le-fekvéskor. 2) *Oláal-nyil-lal. isban*, az az: szegezésben tlnlödök, ezen utómódon élhetnek ezen virágokkal.

226.

MÁK (szelid) Szelid mák, Kerti mák. *Deák:* Papaver sativum. *Frantz:* Pavot de Jardins. *Olafz:* Papavero domestico. *Német:* Gartenmagsamen, Delmagen, Mohn.

BELSŐ HASZNA: *B-leknek fájását* enyhítik ez mák magvai, ki azokat efzi; Kiváltképen a' fehér magok, ha vízben meg-török őket és úgy ifszák, vérhasból, Kolikákból okoztatott nagy bél-fájásokat enyhítenek.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fő-fájás enyhítését* azon töretett magok levének ruhákkal homlokra való kötöttetése által. 2) *Almatlanság ellen*, készítsenek láb vizet egynéhány száraz kerti mák fejeiből.

227.

MÁK (szarvas) Szarvas mák. *Deák:* Papaver corniculatum flavo flore CLUSII. *Frantz:* Pavot cornuto. *Olafz:* Papavero cornuto. *Német:* Gehörnter Magsamen.

Ez mák neme sárga virágú, hüvelyei horgasak mint egy szarv, és úgy-is állanak egy más mellett. Terem mezökben: Ezen fület H. CRANTZ UR Glautium neve alatt recenseálja in Instit. R. H. pag. 549. LINNÆUS pedig a' Chelidoniumhoz

referálja. TOURNEFORT és HALLER UR pedig nevezi így: *Glaux foliis tortuosis &c.*

BELSŐ HASZNA: *Nehezen vizellőnek*, főzék-meg ez a gyökerét vízben 's itafsák véle.

228.

MÁLVA (apró) Apró málva, Has lágyító-fű, Papsaittya. *Deák:* Malva vulgaris seu pumila: Malva caule prostrato, foliis cordato orbiculatis, obsolete quinquelobis; pedunculis fructiferis declinatis H. **CRANTZ.** *Frantz:* Mauve. *Olajz:* Malva. *Német:* Pappeln, (gemcinc.)

Mindenütt elég terem és lábakkal tapottattván, femminek tartatik, holott a' böls Teremtő fok féle hasznú erőt ez fűben formált. A' régi Romaiak ugyan e' fűvel Eledelel gyanánt-is éltenek.

BELSŐ HAZNAI: Szorulásban, Vérhasban, Fájdalmas vizelésben, Nehez vizelésben, Köhögésben, Vese fájdalomban, Szűrés betegségben, Bel-fújásban, nagy haszonnal élhetni e' a' leveleivel, akár kötözések akár italok által.

Nóta: LINNÆUS in generibus Plantarum ezt a' Lavaterak alatt számlálja elől, in speciebus plantarum pedig az Alceak alatt említte ezen málvát.

229.

MÁLVA (kerti) Kerti, málva Piros málva, Málva rósa, Erős málva rósa. *Deák:* Malva hortensis seu arborea: Alcea rosea foliis sinuato angulosis HENR. **CRANTZ.**

CRANTZ. Frantz: Mauve de jardin et cultivate, Rose de Trenier, Grande mave.
Olasz: Malva maggiore. **Német:** Herbstrosen, Pappelrosen, Gartenpappel.

HASZNA ez, midőn a' szájban a' mondolák, és a' nyaktsap meg-dagadoztak, ha ez piros-málvának virágait meg-főzik vízben, és ez vízzel a' száj és torok gyakran ki-öblítettik, tehát azon részeknek dagadálok el-öfzlik.

230.

MÁLVA (fehér) málva, Mazola.
Deak: Alchea, Ibiscus, Bis-malva: Althea officinalis foliis simplicibus tomentosis H. **CRANTZ. Frantz:** Guimauve.
Olasz: Malvavisco. **Német:** Sibisch.

Ez fű közel mindenütt találthatatik mezőkben, árkok szélein: Magoslan nő; Leveli bamú-sziemek, lágyak, gyapjasak; Virági mint az apró malváé olyak, de fehérek. **HALLER UR** ez málvát *Lavatera* neve alatt így írja-le: *Lavatera foliis quinquangulatis acutis crenatis, lacinia media productiore.*

BELSO HASZNAI: 1) *Vérhasban* fetregő igya ez málva gyökéréről főtt vizet és fájdalmait meg-fogja enyhíteni. 2) *Fájdalmas vizellérről* e' gyökérnek pora használatos. 3) *Nyílalásban* (mellyet Dunán túl szegezésnek neveznek) ezen módon élhetni véle, vagy pedig a' gyökeréből készült kotsonnyát enni kelletik. 4) *Torok rekedést* ezen formán lehet segíteni. 5) *Nagy köhögést* a' nevezett ital és kotsonnya meg-fszünteti.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Kemény fájdalmas vese- dagadások* lágyítattnak és érleltetnek a' levelek által, ha apróra vagdaltatva fel-kötettnak, előszőr kevés forró tejjel vagy forró vízzel azokat meg-áztatván. 2) *Tripö tsont és Forgó tsontok* közt való fájdalmakat enyhítik ez levelek, midőn szint így fel-kötettnak. 3) *Szeme kinek* fájdalmas a' belöle ki-szivárgódó sós nedvesség miatt, kézzittsen fehér tiszta gyóltsból egy kis párnátskát, töltse meg a' gyökérnek száraz porával, kösse szemére éjtzakára, fog hafználni.

Nóta: Egy ittze vízben elég fél Uncia gyökér, vagy egy marék málva levelek.

231.

MÁLVA (vad) Vad-málva, Sz. Simeon füve. *Deák:* Alcea, Herba Simeonis: Malva alcea caule erecto, foliis multipartitis scabriusculis H. **CRANTZ.** *Frantz:* Bimauve. *Olasz:* Bismalva. *Német:* Sigmarökraut, Fellsiß, Augenpappel.

Ez málva neme úton útfélen terem, test színü nagy virágai vagynak; Levelei fetét zöldek.

HASZNAI az egész fünek és gyökerének azok, mellyek az előtte való málvanak vagynak.

232.

MÁLVA (sárga) Sárga málva. *Deák:* Abutilon avicennae, Althea Theophrasti flore luteo: Malva abutiloides foliis lobata-

lobatis villosis, caule erecto, calycibus brevissimis, capsulis, globosis striatis: loculis polyspermis H. CRANTZ. *Frantz:* Abutilon. *Német:* Welscher Papein, gelbe Eibisch, Sonnenpapein.

Két ember magaságra nő ez málva neme, virági aprók sárgák; Levelei kerekdedek, ravatósák szőzöftek. Kertekben termesztik.

HASZNAI azonok mint a' több mákoké, kivált a' forma magok, borban bé-vétettvén, az költől származott fájdalemat enyhítik.

233.

MARIA TZIPÖKJE vagy Tzipellője. *Deák:* Calceolus Mariae, Damascenium: Helleborine calceolus dicta Mariana, caule folioso flore luteo minore H. CRANTZ. *Frantz:* Soulier de Notre Dame. *Német:* Marienschuh, Wildendulcin, Unserfrauenschuh.

Ez tsudálatos fű, mert a' virága pontban olyan, mint egy esztendő kis gyermeknek a' sárga kis tzipötskéje vagy tzipellője; Ezen virágnak az elein két felől egy hosszú veres virág leveletske vagyon, mellyek olyak mint tzipökön lévő piros pántlikák, mellyekkel azok öfzve köttetnek. Igazán írta GESNER, hogy Helvetiában sok helyeken terem ez füvetske, magam-is Helvetiában laktomban 's jártoimban sok helyeken találtam, kivált Schaffhausen Névű Város körül, legbövebben azokon az útakon, mellyek a' mülitál névű hosszú völgyben vagynak. Magyar Országban-is terem imitt amott,

úgy mint Német-ujvár körül, Nemes Veszprém Vármegyében is találtam, de bőven akadtam rá Nemes Somozy Vármegyében, az Pusztá-Korpad névű Helység körül lévő Erdőkben 1765-dik Észtenben, midőn kedves Hugom Aszfony és Sogor Uram Sárközi János Uram látogatására Nagy Győrből oda Korpadra lementem, melly mint egy tizen-nyóltz mérföld Győrhöz.

HASZNAIT mi illeti ez fűvetskének: Ama nagy Tudományú és nevezetes Botanicus CLUSIUS ezt írja, hogy ez Plántáskának semmi hasznát nem tudja, és az újabb könyvekben is semmit se olvasott haszna felől: Mindazonáltal BAUHINUS János egy jeles Frantzia Országai Fűves Doktor írja e' felül, hogy az uj febeket hamar meg-gyógyítja. Méltó bizonyára e' mi Fűünknek természeti tulajdonságait jövendőben bővebben meg-visgálni.

Nóta: Ezen fűvet külömbféle nevei alatt nevezik a' Tudósok: Némellyek az Orchis nemeihez téstik, mások a' Hyacinthufokhoz, GESNER Alisma remeihez szerkeztette. HENR. CRANTZ Ur pedig Cypripedium alatt recenseálja.

234.

MASZLAG. Tsuda-fű. *Deák:* Stramonium foetidum, Datura, Nux metella: Datura stramonium pericarpium spinosum, erectum, ovatis, foliis ovatis glabris H. CRANTZ. *Frantz:* Pomme epireuse, Nois metelle, Pomme de Peru. *Olasz:* Stramonium, Noce metella. *Német:* Stedapfel, Rauchapfel.

Ez esméretes-fű az ő nagy 's mint egy tojásforma, és köröskörül erős tüskével béborított zöld

zöld gyümöltseiről és ezekben lévő fekete fok konkoly forma magokról, 's leveleinek igen bűdös szagáról. Terem helyeken, kivált az majorokban és szállásokon ganajos földben.

Nóta: Ez fűnek minden része mérges, és ki meg-eszi meg-hal tőle; méltó volna mindenütt ki-irtani, mert az istentelen emberek kárt tesznek véle. meg-itattván magvait azokkal a' kiket gyűlölnék, de a' Puika fiak-is a' magvait meg-eszik, és azért vesznek-el néha olly fok apró puikák: A' levelei ugyan azon külső haszonra valók mint az eb-szőlő levelei. Némellyek a' maszlagot Eb-szőlő Nemeihez teszik, és nevezik Solanum pomiferum, Solanum pomo spinoso.

235.

MEDVETALP-FÜ, Medve-köröm.

Deák: Branca ursina, Acanthus vulgaris, Sphondilium Dioscoridis: Acanthus mollis foliis sinuatis inermibus. H. CRANTZ.

Frantz: Branche Ursine, Patte d'ours.

Olasz: Branca ursina. *Német:* Bärentflauen.

Terem köves és nedves mezőkön; A' fű magos, Virági fehérek; Levelei nagyok öblösek medve talphoz hasonlítottok: másfel réfre fel-nő, szára olly vastag mint az Anisé. Ez fűvet LINNÆUS Heracleum neve alatt describálta.

KÖZ HASZNA a' leveleiknek azon melly a' fehér és apró málvájé. Ezen fűnek természeti tulajdonsága még elégségesképen meg-nem vizsgálott, és méltó volna, mert a' levelek égett borbán vettetővén azt állandó szép zöld színre változtatják. A' gyökere vízben főzetettvén valóságos fer izüvé téfzi azt. A' Lithvánufok Eledel gya-

nánt-is élnek ez levelekkel, és az fejeken támadott Plica polonikát ezen levelekkel vésztk-el.

236.

MEDVE - TALPU TÖVIS. *Deák:* Acanthus verus: Acanthus foliis pinnatifidis spinosis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Acanthe. *Olasz:* Acantho. *Német:* Welcher Berendistel.

Ez fű magossan nő nedves helyeken, kertekben-is termesztik; olyan mint egy bogátskoró, felső leveleinek szélein tuskétskék állanak; Virágoi fehérek; Gyökere veres.

KÜLSŐ HASZNA: *Vese-fajó emberek* kézfiteszen fürdöt e' füből, és gyakran fürödjenek benne.

237.

MEDVE FÜL. *Deák:* Auricula urfi, Paralytica alpina: Sanicula alpina purpurea *BAUHINI* seu Primula auricula H. *CRANTZ.* *Frantz:* Oreille d'ours. *Olasz:* Sanichil. *Német:* Wärsanickel, Bergschlüs selblümlein.

Ez magas hegyeken-de alacsonyban termő veres virágú-fű, káfa virág vagy kesztyű virág neve: Levelei medve fülhöz hasonlítanak. Kertekben ékecségnék okáért termesztik. Tyrolisban-is terem a' hegyeken Inspruk mellett, Auszriában és Carinthiában Grétz Várossa körül.

HASZNA ezek, hogy 1) mind belső mind külsöképen véle való éles által, akár mi vér-solyást

lyást és szakadást meg-gyógyított, tudni-illik ez fű porát even vagy ez fűvet a' sérült tagokra rakván. 2) *Tudeje kinek vérsz és rothad egye gyakran ez fűvetske porát mézzel öszve keverve.*

238.

MÉH-FÜ (kerti) Kerti méh-fű, Citrom-fű, Mézelke. *Deák:* Melissa hortensis, Apiastrum, Citrago: Melissa officinalis, racemis axillaribus verticillatis, pedunculis simplicibus HENR. CRANTZ. *Frantz:* Melisse. *Olasz:* Melissa. *Német:* Melissenkraut, Herzkraut.

Ezt-is kertekben termesztek az egész fünek olyan jó szaga van mint a' Tzitromnak.

BELSŐ HAZNAI: 1) *Elmének gyengeségét erősíti ez fű, ki róla bort vagy vizet iszik.* 2) *Szülés után meg-badjatt tagokat meg-vidítja e' fű, ezen módon, avagy pedig a' tsupa gyakran való szaglása által-is.*

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Szél ütött tagokat mosás és kötözzék ezen fűről főtt borral.* 2) *Fő-fájós szeméyek köfsék ez fűvet a' fejekre.*

Nóta: A' méhek igen jó-féle mézet készítenek a' méh fűből, és annyi szereztek ezt, hogy ha a' kafokat e' fűvel meg-kenik, abból soha ki-nem szöknek.

239.

MÉH-FÜ (idegen) Idegen méh-fű, Moldvai méh-fű. *Deák:* Melissa turcica,
M 5 Mol-

Moldavica: *Dracocephalum moldavica*, floribus verticillatis, bracteis lanceolatis, ferraturis capillaceis H. CRANTZ. Német: Türkische Melissen.

Ez-is kertekben termesztetik, levelei hegyesebbek, keskenyebbek és ravatosabbak mint az elsőben vagyon v. HALLER UR describálja így: *Dracocephalum foliis ellipticis valde crenatis*.

HASZNAI: Azonok mint az elsőjé, csak hogy kevesebb Tzitromszagú lévén e' fű, nem-is olly hathatos erejű mint az első.

240.

MÉH-FÜ (erdei) Erdei méh-fű, Vad-tzitrom-fű, Mézgánts, Sátán-fű. Deák: *Melissophyllum: Mellitis melissophyllum* H. CRANTZ. Német: Waldmelissen.

Ezen méh-fű Erdőkben terem, árnyékos helyeken a' vén fák alatt; szárai négy szegeletűek, kemények: Levelei nagyok, hosszatskák, hegyesek, kemények, szőrösök, széleiken kevésé ravatosok, fényesek, fetét zöldek; izre tsipösök, szagra Tzitromot illatozok: A' virágok aprók.

HASZNAI azonok, melly a' kerti tzitrom-fűé. Némelleyek ugyan a' kertit erősebb szagára nézve valamivel hathatosabbnak tartják.

Nóta: Némelley Hadi Tisztekkal, kik a' Fűvekben gyönyörködtének, Én 1769-dik Esztendőben a' Debretzeni Nagy Erdőre ki-menvén, ezt az méh-fűnek nemét abban egy vén fa töve körül meg-keltem; Mellynek fetét zöld leveleinek ollyan szaga volt, valamint a' Tzitromnak: Én azért Ennek ott lett meg-találását, egy itt lakó Jó Aka-

romnak jelentettem, de tellyefséggel nem akará elhinni, hogy én azt abban a' Nagy Erdőben láttam volna: Utánna való Esztendőben egy másik Uri Ember, Kotsijában azon Nagy Erdőben ki-vitt; Vélet'len az Erdőben provocal régi szavaimra, mellyeket az említett fűről hallott; mondván: Mutassam-meg azt a' fűvet, a' hol találtam: E' végre közel egy óráig kerestem, sőt maga-is az a' Jó Uri Ember szánván izzadáfomat, legitette azt keresni, de hafzontalan, mert kívánságink és szemek a' Fűvel magával 's szagával meg-nem vidámitatthatának.

241.

MENTA (fodor) Fordor-menta, Házi-menta. *Deák:* Menta crispa. *Frantz:* Menth cresse. *Olasz:* Menta. *Német:* Straußmünz, Straußerbalsam.

Házi Kertekben igen termesztik ezt, fodros a' levele és igen hathatós jó szagú.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Gyomor fájos ember lotsolja-meg ez Mentát meleg borral, köffe véle gyomrát. 2) *Hunyást* és fok tsuklást ezen módon meg-szüntet. 3) *Sebes tagokra* a' meg-zuzott zöld leveleket hafználatos kötözni 4) *Utés által* lett febre-is ezen módon kötöztetthetik, és olly borral pároltatthatnak, melly a' Menta levelein fel-forott.

242.

MENTA (közönséges) Közönséges menta. *Deák:* Menta vulgaris. *Német:* Gemeine Gartenmünz.

Kertekben termesztik ezt-is, de nem fodros a' levele, nem-is olyan hathatos mint a' Fodor-Menta.

Nóta: A' Mentáknak másként magyarul Bárzing-is a' neve, de ez igen régi Magyar szó lehet.

243.

MENTA (Bóldog-Afzszony) Bóldog-Afzszony Mentája. *Deák:* Menta Sarcenica, Balsamita: Tanacetum balsamita foliis ovatis integris serratis H. CRANTZ. *Frantz:* Menthe romaine, Menthe de Notre Dame, Herbe du cog. *Olasz:* Mente græca. *Német:* Frauenmünz, Marienmünz.

Ezt-is kertekben termesztik, hathatós jó illatja vagon: Ferdőt pedig készítenek e' fűből azoknak, kiket a' hószám rendeletlenül jár. Egyéb hasznaira nézve a' Mentákkal meg-egygyez.

244.

MENTA: (vizi) Vizi Menta, Vizi torma, Fekete Menta, Téli faláta. *Deák:* Menta aquatica, Silybrium aquaticum: Mentha aquatica spicis capitatis, foliis ovatis serratis petiolatis, staminibus corolla longioribus. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Menthe aquatique ou sauvage. *Német:* Wassermünz, Bach- oder Rossmünz.

BELSŐ HASZNA: *Vizelletet inditt és fővént hajt emberből, a' ki ezen Mentáról fel-forrott bort iszik.*

KÜL-

KÜLSŐ HASZNA: *Mehek* által meg-sértetett tagot halznos az levelekkel kötözni.

245.

MENTA (mezei) Mezei Menta, Ló-Menta, Mezei fekete hegyes Menta. *Deák:* Menta arvensis floribus verticillatis foliis ovatis acutis ferratis; staminibus corollam æquantibus H. CRANTZ. *Frantz:* Mentha sauvage, Chevaline. *Olasz:* Mentastro. *Német:* Wilde Münz, Kornmünz.

HASZNAI azonok mint a' felyebb valóknak.

246.

MENTA (fehér.) Fehér Menta, Vadpolaj, Mezei fehér hegyes Menta. *Deák:* Mentha acuta, Menthastrum, Calamintha vulgaris sive incana: Mentha sylvestris spicis oblongis, foliis oblongis tomentosus, ferratis, sessilibus; staminibus corolla longioribus H. CRANTZ. *Német:* Ufermünz, Spizmünz.

HASZNAI azonok mint a' felyebb valóknak, és talán még nagyobbak.

247.

MENTA (hegyi.) Hegyi Menta, Hegyi matska Menta, Hegyi matska nádra.

nádra. *Deák*: *Nepeta pannonica* major & elatior MORISONI III. p. 415. & LINNÆI Spec. Plant. pag. 797. *Német*: Rept, Saßennünz, Bergmünz.

HASZNAI azonok, mellyek a' Matska-füé, és Méh-füé, 's Mentáké.

248.

MÉRGES FEKETE TSERESZNE.

Farkas tserefszne. *Deák*: *Belladonna*, *Atropa belladonna*, caule herbaceo, foliis ovatis integris H. CRANTZ. *Frantz*: Morelle, Marine. *Olasz*: Bella Donna. *Német*: Dollkraut, Wolffsbeer.

Ez Planta-is Eb-szölő neme, a' honnét más neve solanum furiosum: Levelei gömbölyegek, Gyümöltsei hasonlok a' fekete tserefsznehöz. Terem a' Magyar-Országai hegyek körül.

KÜLSŐ HASZNA: *Ráksült* el-vesztenek a' levelei, mellyeket reá kell rakni, és ezt sok Tudos Emberek próbálták és Irásaikban bizonyítják.

Nóta: A' Gyümöltset meg-nem kell enni, mert az ő édes ízében a' halál vagy on el-rejtve, úgy hogy egy két szemnek meg-ételetől kevés órák alatt meg-hal az Ember, mint sok szomorú példák bizonyítják. Ez okból nem tanátsos ezt kertekben termeszteni, mert a' gyermekek hamar meg-efzik o' kellemetes szinü 's izü veszedelmes gyümöltset.

249.

MESTER GYÖKÉR, 'Tsászár gyökér. *Diák*: *Impèratoria*, *Ostrucium*, *Astran-*

Astrantia: Imperatoria ostruthium HENR. —
CRANTZ. Frantz: Imperatoire. Olasz:
Imperatoria. Német: Meißterwurz, Brust-
wurz.

Nagy hegyeken terem két réf magasságra; Levelei a' medvetalp-fü leveleihez hasonlítanak, Virági úgy állanak mint az Anis-fü virági és aprók fehérek. Gyökere egy ujni vastag, belől sejér, kívül fekete, erős szagu és izü.

BELSŐ HASZNA: 1) *Vizikórsgban* lévő vagy egyébként-is öszve dagadozott ember fél latot e' gyökérből főzzék-meg egy itnze borban vagy vizes borban, és igya kis üveg poháronként. 2) *Falladozásban* a' gyökér porát hufz gránra megenni használatos.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Miregyes nyakra* a' leveleket sóval 's etzettel öszve zuzva kell felkötni. 2) *Nyelvnek mozdulhatatlanságában* a' szelítés miatt a' gyökéret jó gyakran a' szájban forgatni, és az utánna szivárodott nyálat mindenkor ki-kell köpni.

250.

MINDENT GYÓGYITTÓ - FÜ.

Deak: Panaxheracleum.

Nóta: Hogy olly egy fü legyen, melly minden nyavalyát meg-gyógyithasson, az a' természetel-is ellenkezik: mert valamint hogy minden fűnek különös ábrázatja, szaga, ize, 's szine vagon; úgy szintén természeti tulajdonságaiban-is különböz, és így különböző erejü-is LONICERUS ugyan az ő könyvében pag. 128. egy mindent-gyógyító-füvet irt-le e' képen: A' Fűnek gömbölyü a' izára, 's vereselő; Levelei a' foska leveleihez hatonlók, de hofzszab-

szabbak, vékonyabbak, zöldebbek; A' virág szárok kapor módra állók, 's a' magvai kapor maghoz hasonlók; A' Gyökere sima, vékony, fejér és tsipös izü. Virágzik Augustusban.

251.

MIRIGY-FÜ. Kalap-fü. *Deák:* Petasites: Tussilago petasites thyrsis ovato, flosculis omnibus hermaphroditicis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Petasite, Herbe au Trigneux. *Német:* Nestilenzwurz, Schweißwurz.

Terem nedves mezőkön, és a' Ló-körműfűhöz fokot hasonlított, a' mint-is ennek-is először a' virága azután a' levelei nőni következnek, melyek az egy araszni hosszú üreges száran hosszszatskák, föld szint pedig gömbölyegek, hátaikon fehérrellők: A' szártetején az apró sárgálló virágok fürtöffen öszve szerkeztettve állanak. Gyökere fakó színü, vastag, belől fejér és fűszer-szám-szagu.

BELSŐ HASZNA: 1) *Forró* vagy *ragadó* betegségben főzd-meg e' gyökérnek fel-latját egy itzettezen vagy borban 's apronként igyad. 2) *Nyavalya törösöknek-is* használ Boldog emlékezetü L. B. van SWIETEN javallása szerént, úgy, hogy egy Unciát egy főnt méhsérben meg-kell főzni, mellyből ehomra egynéhány Unciát meg-igyék a' nyaválás, adván neki egy holnapban két vagy három izben egy kis gyenge Laxatívát.

KÜLSŐ HASZNA: *Gugák* ellen, mellyek pestisben támadnak kiváltképen hasznos e' gyökéret pép formába el-készítve fel-kötni.

Nóta: Némellyek ez fűvet Marti-lapunak 's Fehérhátu-lapunak-is nevezik, de semmi-közi nints a' Lapukhoz. Egyébként kétféle a' mirigy-fű: Kissebb és nagyobb, melly a' Magyar Országgi magas hegyeken-is terem.

252.

MISE-GYERTYA Isten nyila-fű, Nagy ökör-fark-fű. *Deák:* Orobanche, Candela regia: Orobanche ramosa, caule ramoso; corollis quinquefidis **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Orobanche. *Olajz:* Herba lupa, Corda di leone, Herba torta. *Német:* Donnertourz, Erventwürger.

Ez fakó színű magosfatska-fű; Tengeri vagy kukoritza között kender 's egyéb vetemény közt terem, mellyeknek-is ártalmára van.

KÖZ HASZNA: A' mondatik felölé mikor gyenge, mint a' Spárga olly jó a' meg-ételre; külömben a' Tehenek ez fűnek meg-étele után bővséges tejet adnak.

253.

MOH: (fai) Fai-moh. *Deák:* Muscus arboreus: Lichen filamentosus pendulus, ramis implexis scutellis radiatis **H. CRANTZ.** *Frantz:* Mousse d'arbre, Usnee comune. *Olajz:* Mosco. *Német:* Baummoß, Baumgemieß.

Terem ez Szilfán, Nyárfán, Birkán, Tserfán, Körtvéfán, Jegenyefán: Leveli igen aprók, keskenyek fehérellök.

BELSŐ HASZNA: *Vér-folyást, Hányást* megállit ez moh póra, ki ezt meg-cszi.

KÖZ HASZNA: Lugban tözetettvén ez moh, a' hajjat neveli, 's ki-esni nem engedi.

254.

MOH (földi) Földi moh, Széles szürke levelü földi moh. *Deák*: Lichen terrestris cinereus: Lichen foliaceus repens, lobatus, obtuso-planus, subtus venosus, pelta marginali ascendente. H. CRANTZ. M. M. *Német*: Breitermoos, Afschgrauermoos.

BELSŐ HASZNA: *Dühös eb marása* ellen, egy Tudos Anglus SLOAN névü igen ditséri ez moht, mellynek-is porát negyven granig, fok hazzonnal az olly harapás miatt romlott embereknek bé-adott, fél annyi fekete bors porát kavarván a' por közé.

255.

MOH (kaptsos) Kaptsos moh. *Deák*: Muscusterrestris clavatus: Lycopodium caule repente, foliis patulis, pedunculis spina gemina terminatis H. CRANTZ. M. M. *Frantz*: Pied de Loup. *Német*: Berlappen, Schlangenmoos.

Ez moh neme száraz helyeken Erdők körül terem; A' vékony hoszfú tuskés fok szárai föld színt tekervényesen el-terjednek. Ez moh gyűröltse apró vese forma zöld hüvelyetskék mellyekben szép sárga arany-szinu por vagyon.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Nyavalya-törös gyermekeknek* használatos ez port fekete tsereszne vízzel bé-adni, annyit a' mennyi egy kés hegyére fel-fir. 2) *Rekedt vizellet* meg-indítja annak, a' ki pótrefelyem vízben bé-véfi.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Avas sebeket* gyógyít ez moh póra azokra hintetettvén. 2) *Bőrnek* fel-törését a' kis gyermekeken ezzel a' porral kell hintetgetni. 3) *Tuszt* vagy *Szent Antal tüze* miatt fel-dadozott véres tagokat használatos ez porral hintetgetni.

256.

MOLLY FÜ: Peniz-fü, Molly ellen való-fü. *Deák:* Blattaria: *Verbascum* blattaria foliis amplexicaulibus oblongis glabris, pedunculis solitariis H. **CRANTZ.** *Frantz:* Blateire, Herbe vermineuse, Herbe aux tignes, Herbe aux mittes. *Német:* Schabenkraut, Mottenkraut.

E' magossan növe fü a' mezökben terem, az ököfark-fühöz fokot hasonlitt, tsak hogy virágai ferdebb sárgák; Levelei hasattabbak 's mélyen ravatosak; és capsulái vagy mag-tartó kis hüvelyei gömlölyűek; innét C. **BAUHINUS** nevezte így: Blattaria lutea folio oblongo laciniato: **HALLER** UR még helyeseben nevezte. Itt a' kertekben terem egy kék virágú molly-fü, ez a' Blattaria perennis flore violaceo **MORISONI.**

BELSŐ HASZNA: Gelefstákat öl ez fű, a' ki róla gyakran ifzik.

257.

MUSTÁR (kerti) Kerti-mustár, Fejér mustár, Kerti reptze. *Deák:* Sinapi seu *Eruca fativa alba* *Sinapis alba filiquis hispida* rostro obliquo longissimo **H. CRANTZ.** *Frantz:* Moutarde, Seneve blanche. *Olasz:* Sinape, Mostarda. *Német:* Senff, Gartenjenff, zahme Nauden.

Kertekben termesztik; Levele a' répa leveleihez hasonlít; a' szára szőrös, magvai fejérellők tsipősek.

BELSŐ HASZNA: 1) *Hedeglelős* ember egye ez magoknak porát. 2) *Lép-dagadásról* főzd-meg ez magokat borban és igyad.

KÜLSŐ HASZNA: *Forró betegség* miatt elméjében haborodott embernek, törje őszve ez magokat, és etzettel egyelítve köfsék a' talpára.

258.

MUSTÁR (mezei) Mezei mustár, Reptze, Közönséges reptze, Erdei mustár, Reptsin-fű, Hanga-fű. *Deák:* Synapi silvestris, *Eruca sylvestris*, *Rapistrum arborum*, *Erica:* *Sinapis arvensis filiquis multangulis torosoturgidis, rostro longioribus* **H. CRANTZ.** *Frantz:* Mou-

Moutarde sauvage. Német: Wilder
Scimpf, Hederich, Hendekraut, Triller.

Terem mezőkben, tsipősebb erejű mint az
első. Hafznai-is ugyan azokok.

259.

MUSTÁR (olasz) Olasz Mustár,
Olasz reptze. Deák: Reseda, Eruca hi-
spanica sesomoides: Reseda lutea, fo-
liis omnibus trifidis, inferioribus pinna-
tis H. CRANTZ. Frantz: Resede. Német:
Reseden, spanische Rauchen, welscher
Rauchen.

Ez fű Nemes Győr Vármegyében az utak mel-
lett terem, egyenesen-fel-álló, réfní magos; Te-
tejében apró sárga virágok kalász formán állanak.

KÜLSŐ HASZNA: *Dagadásra* mindenféle
hafzonnal köttetik ez fű.

260.

NADÁLY-FÜ (nagy) Nagy nádály-
fü, Fekete nádály-fü, Öszve forrasztó
fü, Öszve plántaló-fü, Sarkas-fü. Deák:
Symphytum majus, Consolida major,
Solidago unctuosa, Inularustica: Symphy-
tum officinale foliis ovato-lanceolatis de-
currentibus H. CRANTZ. Frantz: Grande
confyre, Grande consoude, Oreille d'

Asne. Olasz: *Consolida maggiore.* **Német:** *Wallwurz, Schwarzwurz.*

Ezt a fűvet a Paraszt Afiszonyok-is esnérik; terem mindenütt árkok mellett, és vizes mőkön; Levelei közel olyak mint a hegyes lapui, de kisebbek annál és fetét zöldek; Virági kékek, tölsér formajúak; Gyökere kívül fekete, belül fehér, hofszú és vastag.

BELSŐ HASZON véget, a ki él véle, úgy ölvé huzza a torkát, hogy tsak nem fojtja, azért némellyek nem javallyák: Málók ismét Belsőképen is használatosnak lenni mon gyák, vérkópés ellen, vérhas ellen és száraz beteg ég ellen.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Törött tsontokat* ölvé forrasztja ez fű gyökere, akár porúl hintsék azokra, akár pép formán fözetettvén köfsék a törésre. 2) *Aranv érnék* rend kívül és íz intelen való folyása a végbélből megállitattik, hogy ha e gyökér porából borral, vagy Iros vajjal lat tsinálnak, és azt fel-kenik 's kötözik.

261.

NADÁLY-FÜ (kis) Kis nádaly-fű, Kövi nádaly-fű, kisebb nádaly. **Deák:** *Symphitum minus, Consolida petraea, Alum Pinii.* **Frantz:** *Consyre petite.* **Német:** *Steingünßel, St. Antonienkraut.*

Terem köves hegyeken; Levelei olyak mint a Thymus-fűé, jó illatúak; Virági aprók, kékek.

BELSŐ HASZNA: 1) *Melyet tisztitt* mézben és vízben meg-fözetettvén e fű. *Belső sérüléseket* gyógyitt, ha olly vízben főzik, mellyben először tuzes vafat egynehányszor meg-öltöttak.

KÜL-

KÜLSŐ HASZNAI: Új *sebekre* haszonnal kötetthetik a' zöld vagy borban főzött fü. A' gyökere pedig e' fünek ütött és szakadt tagokra nagy haszonnal a' Horvátok vagy Croatufok applicálják.

262.

NADÁLY-FÜ (közép) Közép nádaly-fü. *Deák:* Bugula, Consolida media, Herba Sancti Laurentii: Consolida media pratensis coerulea C. **BAUHINI** vel Bugula reptans, foliis ovatis interflores stipatis, flagellis reptantibus H. **CRANTZ.** *Frantz:* Confyre Moyeune, Bugula, Herbe au charpantier. *Olasz:* Consolida melana. *Német:* Guldengünfel, Sanct Laurenzfraut.

Ez Fűvet LINNÆUS Ajuga nemei alatt helyeztette. Terem legellő mezokban, Rétekben a' toltak körül; Levelei gömbölyegek Virági szép kékek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sebeket* és belső szakadástokat meg-gyógyít e' fü, ki főtt vizét gyakran iszja. 2) *Szájnak* sebeit, és *belső dagadást* a' Toroknak azon módon mint a' Gyik-fü meg-gyógyítja.

263.

NAPRA-FORGÓ Napra forgó virág. *Deák:* Corona Solis Tabernæmontani, Sol altissimus flore nutante, Flos Solis peruvianus. *Frantz:* Soleil, Fleur au Soleil. *Német:* Sonnenblume.

Kertekben termesztik, ez két ember magasságú fűvet; Virági mint egy tányér akkorák, Levelei szélesek nagyok; Ezt a' fűvet leg-elsöben Amerikából, 's abban lévő Peru névü Országból hozták ide Európában.

KÖZ HASZNA: Virágit, ha fűszerszámmal 's vajjal szik olyan izüek, mint a' Spárga; Magvait meg-lehet enni: Némellyek ugyan azt tartják, hogy fo-fjált okoznak e' magok. En gyermek koromban eleget ettem, de illy változást utánna nem tapasztaltam.

264.

NAPUTÁN FORDULÓ-FÜ, Napután járo-fü, Napra nézo-fü. *Deak:* Heliotropium Dioscoridis, Solsequium, Verucaria, Scorpioides album, Chelone, Cancra: Heliotropium Europæum foliis ovatis integerrimis, tomentosis, rugosis, spicis conjugatis H. CRANTZ. *Frantz:* Herbe aux verrues, Tournesol. *Olasz:* Heliotropio maggiore. *Német:* Sonnenwende, Kriebkraut, Warzenkraut.

E' fü Szántó földekben és Ugarokan két arasz-nira fel-nö; szára és Agatskai fehérek szöszöfkek; Levelei hoszfűkásak, gömbölyegek, szörösök: A' fünek tetejében apró töltés formájú fehér vigotskák, kalász módra egygyüvé nagy számmal szerkeztette vagynak, melly virágos kalász olly formán áll, mint a' rák vagy Scorpio farka, tudni illik öfzve tekerve vagyon. A' mint ezt Nagy Györ Várofsának némelly Szántó földein böven teremni láttam.

BELSŐ HASZNA: *Sűrű nyálat és Epét a gyomorból ki-hajtja ez fű, ha egy maréknyt belöle vízben meg-főzöd 's meg-íszod.*

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Fitzamodott* tagokat jó ez fuvel kötözni. 2) *Ráksült* és egyéb el-terjedő fekélyeket, használatos ez fünek ki-nyomott levével mosogatni, kötözni, vagy leveleivel bekötöni. 3) *Szömöltsök* ezen módon el-vész általa, vagy pedig a' szegeletes szürke magvatskait sóval öfzve kell zuzni és úgy a' sömöltsökre kötni.

Nóta: A' Hangyak mind el-vesznek ha fészkekre rakják ez fűvet, és a' lyukátskák abban véle bé-dugattatnak.

265.

NÁRDUS (római) Római nardus, Szent Mária Magdolna füve. *Deák:* Nardus celtica, Spica celtica Dioscoridis, Nardus alpina **CLUSII:** Valeriana celtica floribus triandris, foliis ovato oblongis obtusis integerrimis **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Nard celtique, Nard gaulois. *Olajz:* Spica celtica. *Német:* Celtischer Nard, welsche Spic, Magdalenenkraut.

Ez igen alaton matska gyökérfű neme, hatatos illatú, verhenyeges színű. A' gyökere leveléstől virágostól Patikákban-is tartatik, és a' Therjék közze tötetik. Terem Magyar Országi magos hegyeken és Tyrolisban, Styriában 's Carinthiában-is. Nagy érdemű von HALLER pedig az Helvetziai Havafokon ez fűvet leg-elsöben meg-találta.

BELSŐ HASZNA: 1) *Gyomor fájos ember* ez gyökér porát egy drakmáig egye gyakran. 2)

Vese fájásoknak az erről főtt víz használ, az az: fél Lót Nárdüst meg-kell főzni egy itnze vízben, melyet sokszor inni kell.

266.

NARTZISSUS. *Deák:* Narcissus: Narcissus autumnalis major **CLUSII.** *Frantz:* Narcisse, Campanette. *Olasz:* Narcisse. *Német:* Narcissenróßlein.

A' Házi Kertekben termesztik ez virágot, melly szép sárga színü, 's jó szagú.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Egészről* használ, midőn a' gyökerét meg-zuzzák, mézzel öfzve egyelittik, és úgy az égett tagra fel-rakják. 2) *Abrázaton lévő széplöket* el-lehet véle vesztetni; etzettel és tsallán magvaival öfzve törvén e' gyökeret.

267.

NATRAGULYA. Nagy-dragulya, Alom-hozó-fű. *Deák:* Mandragora: Atropa acaulis scapis unifloris. **H. CRANTZ.** *Frantz:* Mandragore. *Olasz:* Mandragora. *Német:* Ultraun.

Ez mérges fű hegyeken terem, kertekben-is termesztik de bár ne: Levelei földszint nönek-fel, és nehéz szagúak mint az Ebszölő levelei, fetétzöldek, szélesek; Virága egy van melly töltsér formájú, és öt részre való: Gyümöltse egy gömbölyü bogyó: Gyökere kívül verhenyeges színü belől fehéres, két águ, mint egy ember két lábaihoz hasonlított, nehéz szagú.

BELSŐ KÉPEN nem tanátsos ez fűvel vagy gyökerével élni, mivel halálos álmot okoz: Nemelleyek ugyan javallyák, ki nem áthatik, mossa-meg lábait olly meleg vízben, mellyben ez gyökérnek héja főzöttetett.

268.

NYAK-FÜ: Harang-fü; Tsengö vál-las-torok-fü, Erdei répa. *Deák:* Cervicaria major, Trachelium, Campanula radice e'culenta: Campanula hispida, floribus sessilibus, capitulo terminali, foliis lanceolato linearibus undulatis. **H. CRANTZ.** *Frantz:* Ganteleé, Gands Notre Dame. *Német:* Halskraut, Zäpfleinkraut.

Ez Harang-fü neme Erdőkben Rétegekben terem árnyékos helyeken, Levelei tejet szívárognak.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Toroknak külső's* belső dagadását el-ozlatja ez fü akár nyersen meg-zuzva fel-kötésék, akár téjben főzöttésék. 2) *Szűj rothadást's* sebjeit-is gyógyítja, borban főzöttetvén, és azon részéket véle mosogatván.

Nóta: Vagyon kissébb szabásu illyen fü-is, melly a' Campanula pratensis flore conglomerato **J. BAUHINI** ennek-is azon hasznai mint elsőnek vagynak.

269.

NYIL-FÜ: Nyilas-fü, Vizi-nyil. *Deák:* Sagittaria: Sagittaria foliis sagittatis acutis **H. CRANTZ.** *Frantz:* Sagette masle. *Olajz:* Saette. *Német:* Pfeilkraut.

Ez

Ez fű álló vizekben 's Tótkban terem; Levelei nyilhoz hasonlók, hegyeslők; Virági aprók, fehérek, a' Boglár virághoz valamennyinten hasonlítottok, a' hönnét egy *TOURNEFORT* névű híres Frantzia Országi Fűvek Professora, ezt a' Boglár virágok nemei alatt le-írta.

HASZNAI ez fűnek ugyan azokok, mellyek a' vizi-uti-fű hasznai. 2

270.

NYUL-LÁB-FÜ. Ugorka nöszö-fű.
Deak: Lagopus, Pes leporinus, Trifolium leporinum: Trifolium rubens, spicis villosis longis, corollis monopetalis, caule erecto, foliis ferrulatis H. CRANTZ.
Frantz: Pied de Lievre. *Olasz:* Pie de lepre. *Német:* Hasenflee, Hasenfuß, Saßsenflee.

Ez fű magossan nő, sok ágai vagynak nékie, kiknek végein hofzszúkás veresellő fejek vagynak; Magva olyan apró mint a' köles; Levelei hármassan állanak. Arátáskor eleget láthatni a' Gabonák között, árkok mellett-is terem.

BELSŐ HASZNA: 1) *Vér-köpeßt* meg-állitbatfz, ez fű fejeivel és magvaival porrá törvén azokat, és úgy élvén véle. 2) *Vérhaszt* meg-szüntet ezen por borbán bé-adatattván.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Szemérem* test dagadására köttsék e' fű, és oszlatja a' dagadást. 2) *Arany* érnek szüntelen folyását meg-lehet állitani a' fakó színü fejeinek porának a' végbélre való kötettése által. 3) *Sebbül folyó vért* ezen módon ez pornak fel-hintetése által meg-tsillapitbatni.

271.

ÖKÖRFARK-KÓRÓ: Ökörfark-fü, Gyapju-fü, Király-gyertya. *Deák:* Verbascum, Taplus barbatus: Verbascum officinarum foliis decurrentibus utrinque tomentosus. *Frantz:* Bouillon blanc. *Olasz:* Verbasco. *Német:* Wullkraut.

Esméretes fü ez mindenütt a' mezökben talál-
tatik, magos, a' levelei nagyok puhák, gyapjas-
fak; Virági a' tetejében sárgák, jó illatúak.

BELSŐ HASZNA: *Vérhaszt 's Vérköpést* meg-
lehet állítani a' levelekről főtt viznek italával.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Végbél fájdalmait* meg-
enyhíttik a' levelek, midőn téjben főzetettvén fel-
kötöttnek. 2) *Tefstnek 's börnek repedését* és annak
fájdalmát ezen módon el-kélszítve használatos véle
kötözni.

Nóta: Nem jó ez füvet halas tókba hánni,
mert a' halak töle el-vesznek, mint bizonyítja ezt
nagy híriú és értelmü LINNÆUS in Dissertatione
de Viribus Plantarum.

272.

ÖKÖR-FARK. *Deák:* Asphodelus:
Asphodelus luteus caule folioso foliis
triquetris striatis H. CRANTZ. *Frantz:*
Aphrodille ou Ache Royal. *Olasz:* Af-
fodillo, Centocapi. *Német:* Goldwurz,
Affodillwurz.

Ez fü a' Magyar Országai Erdős nagy hegye-
ken terem; Másfél réfre fel-nő; Levelei a' fok-
hagy-

hagymáéhoz hasonlók de hosszabbak; Virági körülötte tsillag formájúak, fehérek. Gyökere olyan mint egy nagy fok-hagyma, 's olyan színü mint a' tiszta arany, izre keferü.

BELSŐ HASZNA: *Vizelletet* és Hófszimat inditt a' gyökér borban meg-főzetettvén, melly bort kis poháronként inni kelletik.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Koppasz Föt meg-hajásit, a' gyökérből készült hamu, mellyet mézzel öszve kell keverni, és az fejet vele kenegetni. 2) *Kelevényeket* meg-fakaszthatni e' gyökérrel, megzuzván vagy apróra törvén azt, és úgy a' kelevényre kötvén.

KÖZ HASZNA: Ez gyökérnek füstitől az Egerek mind el-pártolnak a' háztól.

273.

ÖKÖR-NYELV-FÜ (köz) ökörnyelv-fü, Atratzél, Mezei ökörnyelv, mezei atratzél. *Deak*: Buglossum verumvulgare sylvestre, *Lingua bovis*: Anchusa officinalis foliis lanceolatis spicis imbricatis secundus H. *Crantz*: *Frantz*: Buglosse comune. *Olasz*: Buglossa. *Német*: Ochsenzung.

Sok helyeken található fü ez; Levelei fetét zöldek, keskenyek, hosszszátskák, virági töltés formák kékelők: *HALLER UR* pedig nevezi, Buglossum floribus longe spicatis.

BELSŐ HASZNA: 1) *Nehéz gondolatú emberek* a' fünek virágaival igyanak bort, vagy vizet. 2) *Belső részeknek* öszve dagadozását öfzlatja a' fü ki-nyomott leve, mellyből bat unciát egy font

font favó közzé, vagy annyi árpa vagy zab víz közzé kavarni lehet, és úgy meg-iinni.

274.

ÖKÖR - NYELV (vad) Vad - ökör-nyelv, Veres ökör-nyelv, Pirittó-fü. *Deak:* Buglossum rubrum, Alcanna, Anchusa floribus spicatis: Lithospermum tinctorium habitu villoso. *LINNÆI.* *Frantz:* Orchanette. *Olasz:* Anchusa. *Német:* Rothe Dohsenzung.

Levelei hasonlók az első ökör-nyelv-fü leveleihez, de keményebbek: Minek előtte szárba indul a' nagy levelei föld szint a' szára körül, körös környül el-vagynak terjedve. Gyökere hosszú piros.

BELSŐ HASZNAI: *Hasfolyást* és *Vérfolyást* ez gyökér főtt vizével meg-lehet állítani.

KÖZ HASZNA: Ez fü gyökerével a' posztót pirosra festik, fát és viaszt-is lehet véle festeni. Némelly Afzfzonyok ez gyökérrel ábrázat-jokat pirosítják, hogy fiatalabbnak tessenek, és kedvessebbek legyenek.

275.

ÖKÖR-NYELV (kis) Kis ökör-nyelv, Mérges vad-harapást gyógyító-fü. *Deak:* Echium vulgare, Buglossum spurium: Echium vulgare caule tuberculato-hispido, foliis caulinis lanceolatis hispidis, flori-

floribus spicatis lateralibus. H. CRANTZ.
Frantz: Bugloise sauvage, viperine. *Olasz:*
 Buglossa salvatico. *Német:* Wilde oder
 kleine Schsenzung, Ratterkraut.

A' Vad-ökör-nyelvhez hasonlitt ez, tsakhogy
 a' fzőrös levelei approbbak: Virági fél kalász for-
 mában állanak, töltésereűek, viola színűek: Mag-
 vai aprók 's ollyak mint a' kigyófeje. Terem szá-
 raz fővenyes földben és szántó földek mellett Nagy
 Győr Várossa fundufsan, a' mint a' Komáromi út
 van a' kö oízlop felé az út-félen homokos helye-
 ken elég terem.

KÖZ HASZNA: A' Dajkáknak tejeket ne-
 veli ez fű, ha levesben élnek véle, mert a' fűnek
 Vér-tisztító és vékonyító ereje vagon.

276.

ÖKÖR-SZEM-VIRÁG. Nagyobb
 száfzor szép virág, Szent János Virága
 vagy füve. *Deák:* Bupthalmum, Bel-
 lis major pratensis, Consolida media
 Dioscoridis: Bellis sylvestris major caule
 folioso. C. BAUHINI. *Frantz:* Oeil de
 boeuf, Grande primivere. *Olasz:* Oc-
 chio de bue. *Német:* Rindsaugkraut, Sct.
 Johannesblume, grosse Wiesenmaßliche.

Rétekben és Párlagokban terem, magoffan nő;
 Levelei a' varadits-fű leveleihez hasonlittanak;
 Virági nagyok kerekdedek, kiknek közepében egy
 nagy arany színű gomb vagon, melly gombok-
 nak szélein köröskörul hosszú keskeny fehér vi-
 rág leveletskék állanak.

BEL-

BELSŐ HASZNA: 1) *Sürgaságot* gyógyíthatni a' virágokkal, ki azokat borban főzi és úgy inni adja. 2) *Geleztákat* Emberről a' virágok ki-hajják, meg-ölvén először azokat.

KÜLSŐ HASZNA: Sebekre kötni jó ez fűvet öfzve zuzván ezt először.

277.

ÖLLYW-FÜ, Vadkék, Öllyw-madár-füve, Erdei nagy Saláta vagy Tzikoria, Béka-virág, Borjú-fül. *Deák:* Hyeraceum majus & minus, Cichorium luteum: Hieraceum pilosissimum muro-rum folio pilosissimo HENR. CRANTZ. *Frantz:* Herbe d'Eprevier, Chicorie jaune. *Olasz:* Hieracio, Spicialeto. *Német:* Habichtkraut, Saudistel.

Kisebb és nagyobb szabású vagyon. Terem Erdőkben és régi falak körül, magossan nő, fokat hasonlitt a' kakits-fühez; Levelei kivált alúl igen szöröftek; Virági tetejében gömbölyeg fejüek, sárgak. Gyökeréből színü nedveség szivárog-ki.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Mely-füjös* Embernek javallom, igya ez zöld fünek ki-nyomott és meg-tisztult levét. 2) *Ver-köpés* ellen-is commendatlik.

Nóta: Azt jedzette-meg PLINIUS, hogy az Öllywök az ő homályos szemeiket ez fü zöld levével áztatják, és világosabban látnak: Ezt-is meg-kell jedzeni, hogy az Hieraceum latifolium CLUSII az igazi Borjú-fülfü; Az Hyeraceum minus foliis tenuibus pedig az igazi Öllyw-fü.

278.

OROSZLÁN FOG-FÜ, Barátfejü-fü, Disznókék (de így helytelen.) *Deák:* Taraxacum, Dens leonis, Hieraceum majus **TRAGI:** Leontodon taraxacum officinale, calyce inferne reflexo, foliis runcinatis denticulatis, lævibus. **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Dent de Lyon, Pissen liet. *Német:* Pfaffenröhrlinfraut, Löwenfraut, Mönchskopf.

Ez fűvetske mindenütt terem utak mellett és mezőkben; Virági nagyok, sárgák, magvai pelheftek, kiket a' szél szellyel hordoz, ha megértek; Szára két araszni magas: üres; ha megfzaggatatik akár szára akár levele, téj színü nedvelség szivárog-ki belőlök.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Has-menejt* mmegeg-állit ez fűről főtt lév. 2) *Vérhasjt* meg-állit, a' ki ez fűvet gyökereftől, száraftól Lentsével főzi 's úgy a' levét iszfza.

KÜLSŐ HASZNA: *Égető halyagokat* az melten, fzemérem testen, 's egyéb testnek részein nagy haszonnal lehet ez zöld fűvel kötözni.

KÖZ HASZNA: Mikor gyenge ez fű, szint úgy lehet készíteni és enni mint a' Salátát.

Nóta: Ez fű helytelenül neveztetik Disznókéknek, mert ez név inkább a' kakits névü fűre illik.

279.

OROSZLÁN TALP-FÜ, Bóldog-Afzszony palástja. *Deák:* Alchimilla, vul-

Leontopodium: Alchimilla vulgaris foliis lobatis H. CRANTZ. *Frantz:* Pied de Lyon, Alchymilla. *Olasz:* Pie de Leone. *Német:* Sinnau, unser Frauen Mantel, Großsanickel, Löwentapp, Sternkraut.

Kaszáló rétekben Erdők között terem, mezőkben-is hasonlóképen; Levelei gömbölyűek, fzelefsék, rántzossák, nyóltz 's kilentz szegeletűek, olyak közzel mint egy oroszlán talpa. A' más-fel araszni száratskái egyenesen a' gyökeréből föld színt nőttek-ki, kik kemények. Majús Hólnapjában apró tsillag formájú, sárgálló virágotskákkal ékeskedék ez fű; Ezek után látattnak makhoz hasonló de sárgálló magotskák. Gyökere ujni vastag, kívül verhenyeges, belől sárga.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Tüdőnek sebjeit* meggyógyítja ez fű, ki ifzik róla. 2) *Fehér folyását* Alzfzony-embernek meg-állítja ezen fű itala. 3) *Nyavalya-törös* személyek igyak két, két latra a' zöld-fű ki-nyomott levét gyakran, és meg-szabadúlnak.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Sérvést* ez füvel igen jó kötözni. 2) *Torok dagadásban* a' torkat 's száját gyakran ez fű vizével kell öblögetni, mint nevezik gargarizálni kell.

Nóta: Nékem egy Magyar munkátskám melyet a' kis Gyermek nyavalyáiról irtam Tek: Nemes Szatmár Vármegyében Nagy Károlyban 1771-dik Esztendőben ki-nyomtatott: Ennek tizedik paginájában a' nyomtató a' kakuk-fű után el-hagyta helyheztettni ezt a' fűt; Oroszlántalp-füvel; és így olly értelmé lett mintha a' kakuk-fűvet neveznék-is Bóldog-Alzfzony palfztyának, holott nem úgy vagyon, hanem az Oroszlántalp-fűvet nevezik annak.

ÖRDÖG HARAPTA-FÜ, Ördög marta-fü, El-harapott-fü, Ki-rágott gyökerü-fü, Fekély-fü. *Deák:* Succisa, Morfus diaboli, Praemorsa, Jacea nigra: Scabiosa succisa officinarum, corollis quadrifidis æqualibus, caule simplici, ramis approximatis, foliis lanceolato-ovatis, integerrimis H. CRANTZ. *Frantz:* Mors de diable. *Olasz:* Morso di diavolo. *Német:* Abbißkraut, Teufelsabbiß.

Hasonló ez a Vár-fűhöz. (Scabiosa) csak hogy a' kék virág-feje valamivel kissébb amazénál, e' mellett a' gyökerének eleje köröskörül, olyan héjános mint ha meg-rágattatott volna, a' honnét ördög harapta fünek neveztetett. Terem mezőkben és Gabonák között.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Hajfájást* meg-állít, csak főzd-meg gyökerét és leveleit borban 's igyad azt. 2) *Méh fujását-is* meg-szünteti az Afzszony-nak, ha erről a' fűről iszik.

KÜLSŐ HASZNA: *Kelesre és Pokolvarra* hasznosan köttetik ez zöld kórában meg-töretett fü.

KÖZ HASZNA: Melly Lónak homályos szemei vagynak, annak ezen fűvet és ennek gyökerét meg-apritva az abrakja közzé keverni javallom.

ÖRVÉNY-FÜ. Örvénygyökér. *Deák:* Helenium, Enula, Inula: Inula helenium

nium officinarum, foliis amplexicaulibus ovatis rugosis subtus tomentosis, calycum squamis ovatis. HENR. CRANTZ. *Frantz: Auneé. Olasz: Enola. Német: Muntwurz.*

Az Örvény-fű két Ember magasságra nő; Levelei akkorák mint a' Dohány levelei; Virágai te-tejében kerekdedek, sárgák: Gyökere fakó színű, jó illatú erős izü: Egy szóval ez fű közel olyan mint az Árpa répa vagy tsitsoka névű fű. Terem Erdőkben apró folyamotok mellett.

BELSŐ HASZNA: *Fulladozó ember egye porát ez fű gyökerének, és igyék-is róla.*

KÜLSŐ HASZNA: *Ruhes tagokat ez gyökérről főtt lével, ha gyakran mofsák, meg-tisztúlnak.*

Nóta: Vese-fájó 's közsvényes személyeknek javallom, hogy ezen gyökeret olyan borban vagy ferben áztassák, mellyből étel felett inni szoktának, vagy öszve vagdalva a' must közzé hánnyák, élvén annakutánna az olyan itallal, és a' nevezett nyavalyák ellen nagy hasznát tapasztalni fogják. Ez gyökér füsttől a' szunyogok mind ki-takarodnak a' Házból.

282.

ÖSTÖR LUDLÁB-FÜ. *Deák: Chenopodium, Chenopus. Német: Gensfuß.*

Ez Labodának a' neje, a' levelei majd olyan vastagok és lágyak mint az Írha, fellyül fetét zölddek, alól fejerellök, szegeletesek: Terem régi ganajos földeken.

Nóta: A' Régiek közt némellyek, kik közül LONICERUS-is azt jedzik-meg e' fűről, hogy ha a' Difznók meg-eszik, töle el-vesznek.

283.

ÖT LEVELU-FU. Öt ujjú-fü. Szár-fü, Bikatök. *Deák:* Quinquefolium vulgare, Pentaphyllum: Fragaria pentaphyllum officinarum foliis digitatis, caule repente pedunculis unifloris H. **CRANTZ.** *Frantz:* Quinte feville. *Olasz:* Cinque foglio. *Német:* Fünffingerkraut, Fünfsblatt.

Terem ez nedves rétekben, föld-szint elterjed; virági ollyak és olly sárgák mint a' Ludpásité (anserina) Gyökere verhenyeges színü, szorító erejü.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fejér folydja* az Afzony embernek megállíthatatik, ez fünek kinyomott leve által, melyet hatlatnira levesben békelletik venni. 2) *Hőszámnak rendkívül való folyásdt* meg-szünteti a' gyökere, akár porúl egy dragmaig bé-vétetödgység, akár pedig a' zöld-fü nyers gyökeret italában áztassa. 3) *Verhaszt* ezen módon gyógyítt.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fogfájást* szüntet, tartván 's forgatván a' szájbau gyökerének fött vizét. 2) *Szájnak* belső rothadását, hasznossan mofsák azon vízzel.

KÖZ HASZNA: 1) Hogy a' ketske fok tejet adgyon, egynéhány napokig ez füvet véle etetni kelletik, minekelötte innék. 2) Melly Lónak kifitzamodott a' lába, vagy meg-dagadozott annak gyógyíttására jó marokkal e' füböl főzzél-meg borban, vefs közibe egy darab Iros-vaját, ha megpuhult a' fü mentül melegebben lehet, regvelenként öt napig kösd a' Lónak a' lábára.

284.

PALATZK-FÜ, Palatzka-fü, Vadmustár, Te-mondad-fü. *Deák*: Thlaspi majus: Thlaspi campestre, filiculis subrotundis, foliis sagittatis, dentatis incanis H. CRANTZ. *Frantz*: Seneve fauvage. *Ola/z*: Thlaspi. *Német*: Baurensenf, Besenfraut.

Enek Leveli fél ujni hoszszak, hamu-szi-nüek, és három hegyes szegeletüek; A' virági fehérellök; Hüvelyei gömbölyegek, laposak; mellyekben apró barna gömbölyeg forma magotskák vagynak. Az egész-fü gyökerestől magastól erős szagú és tsipös izü. Terem mezökben, Epületek körül-is: Nagy Györ körül pedig böven nő azon útakon, mellyek a' belső Város temetője felé vagynak.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vizelletet* hajtanak a' magvai, mellyeket meg-törvén akár Lévbe, akár magokban meg-lehet enni. 2) *Ofzve gyült* és sült vért belől emberben ez magok illy módon el-ofzlatnak. 3) *Súlyör* személyek-is meg-tifztúlnak az ezen magokkal való étés által.

KÜLSŐ HASZNA: *Farsabáfokat* hasznos ezen füvel kötözni.

285.

PÁPA-FÜ, Áldott-fü. *Deák*: Cardus benedictus: Centaurea calycibus duplicato spinosis, lanatis, involucratis: foliis semidecurrentibus denticulato spinosis

nos H. CRANTZ. *Frantz*: Chardon benit. *Német*: Cardobenedictenkraut, Spinnendistel.

Ez fűvet a' kertekben termesztik, bogátskoró neme, alacson, igen tuskés levele, és virágos feje, és igen keferü-fű.

BELSŐ HASZNAI: 1) Gyomor gyengeségét erősíti annak, a' kik ez fű porából egy drakmát meg-eszen. 2) *Hideglelést* állit az leve, mellyet két Uncziáig, akár mitsoda lévben a' beteg bé-vehet. 3) *Sárgaság-is* illy formán véle gyógyíttatik.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Bör alatt öszve gyült és fugorodott vért, melly ütés akár esés által lett, el-öszlatja ez fű. 2) *Tefinek rothadása* és abban lévő rák ellen hasznos ez zöld-fű ki-nyomott leve,

286.

PAPER SZÉNYE-FŰ, Pásztor erzfény, Pásztor-tarfoly, Pásztor-táskája, Béka tarfoly, Szukes-fű, VÉR állató fű, Portzogó-fű, Vad-mustár, Élek halok. *Deak*: Bursa vel pera pastoris Sanguinaria: Thlaspi bursa pastoris, filiculiculis obcordatis foliis radicalibus pinnatifidis. H. CRANTZ. *Frantz*: Bourse de pasteur, Bourse de Berger. *Ola/z*: Borsa di pastore. *Német*: Táschelkraut, Seckelkraut.

Ez-is Palatzk-fűnek a' neme, tsak hogy nem olly erős tsipös: Hüvelyei ollyak mint egy két százeletü erzfény, mellyekben tizen-nyóltz piros érett magotskák vagynak. Ez halaván színü-fű az Épületek körül-is terem.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Uj sebeket* öszve forraszt a' zöld-fü ki-nyomott leve, ha kötik és mosásák véle. 2) *Verfolyást* külső kötözések által véle tsillapítani lehet.

Nóta: Némelly Magyar Dictionariumokban ez fü Isten táskájának neveztetik de vétkeffen: Igy szintén a' Régiek helytelenül Béka lentsének neveztek, de a' Béka-lentse vízben terem.

287.

PAPONYA, 'Sidó-tseresnye, Muhartz, Venus-köldöke, Köröntó-fü. *Deák:* Alkekengi, Halicacabum, Solanum vesicarium: *Physalis alkekengi officinarum, foliis geminis integris acutis, caule herbaceo inferne subramoso H. CRANTZ. Frantz:* Morelle ou Bague-naude, Culebol, Coqueres, Alquaquenge, Cerise d'outre mer. *Olajz:* Halicacabo. *Német:* Judenkirsch, Bobesrellen, rother Nachtschatten.

Ez eb-szölő neme; némelly kertekben a' sövények mellett önként terem: ízép piros a' Gyümöltse, és olyan 's akkora mint a' tsereszne, és piros hárttyával bé-foglaltatva van.

BELSŐ HASZNA: 1) *Fövényt a' vesékből és követskéket a' Hoiyagból ki-hajthatni ez Gyümöltssel: E' végre két unciát, az az: négy lotot egy megszely fehér borban meg-zuzván és meg-szürvén, a' tisztáját iddogalni kelletik, és fog használni, mint illy jó haszna bizonyittatik in Ephemeridibus Naturae curiosorum. Decade III. N.*

7: 8. Az érett gyümölcsöket-is tsupán magában ez végre használatos meg-enni, egyszerre hat hat szemet. 2) *Sárgaság* ellen nyomjad-ki a' paporos gyümölcsöknek levét, és egyszerre két latot igyal-meg belöle.

288.

PAPRÁGY: Erdei paprád, Ördög bordája-fü, Páfrány, Perje. *Deák:* Filix mas: Filix ramosa major, pinnulis obtusis non dentatis **TOURNEFORTI.** *Frantz:* Tougere, Feugiere masse *Olajz:* Felle. *Német:* Farentiaut, Hurrentwurz.

Erdőkben vén fák körül terem, a' levelei olyak mint egy nagy szárny, se virága se magva. A' vastag szárát ha vágod keresztöl, két fejú fas forma képet látíz benne.

BELSŐ HASZNA: 1) Gelesz-ákat ki-üz, ha ki egy lat gyökere porát mézben kever 's azt meg-eszi, ezt mondgya **DIOSCORIDES.** 2) *Lepnek romlását* meg-épitti a' gyökere, borban főzetett-vén és azt iván gyakran.

KÖZ HASZNA: Melly Ló a' földre vágja magát, belső romlása miatt, tegyék nyelve alá ez gyökeret, és azonnal eméztete meg-indul és fel-kél.

289.

PÁPITS. Pipatz, Patatz. *Deák:* Anemone: Anemone sylvestris alba minor. **BAUHINI** pin. *Frantz:* Passe fleur ou Coquelourde. *Olajz:* Anemone ou fior di

di Dona. Német: Windrößlein, Anemo-
nerößlein.

Hegyeken, Erdőkben terem, olyan közel mint a' Boglár virág, kölömbféle színű: OVIDIUS Poetasis Lib. X. metamorph. cap. 13. ezen fű neméről emlékezik.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Tejét neveli az Afz-fzonymnak, ha az füvet és szárát darált árpával meg-főzik és azon formában az Emlökre kötik. 2) Varat és börnek egyéb tisztátalanságát, meg-lehet ez füvel tisztítani. 3) Főnek kopafzságát meg-jahasítják a' levelei, tsak gyakran azokkal azt dor-folni kell.

Nóta: Ez fű virága tsak akkor nyilik, mikor a' szél fúj.

290.

PARLAGI-ROSA. Deák: Adonis
flos. Német: Acker-rößlein, Klapperrößlein.

Ez a' Gabonák között terem, piros a' virá-ga; Levelei olly vékonyak mint a' tzer-na; Sokat hasonlitt a' virága a' kakas láb-füéhez, innét CÆ-SALPINUS ahoz-is számlálta; Levelei pedig a' szék-fühöz: Innét TOURNEFORT ennek nemei közzé helyezettte.

BELSŐ HASZNA: Vese-fájó Emberek törjek-meg a' magvait, virágait borban, és azt néha ke-vesenként hörpölgésék.

291.

PÁRLÓ-FÜ, Apró-bojtorján. Deák:
Agrimonia, Eupatorium græcorum, Ar-
gemo-

gemone: Agrimonia eupatoria, foliis caulinis pinnatis, impari petiolato, fructibus hispidis H. CRANTZ. *Frantz*: Agrimoine, Eupato:re. *Olasz*: Agrimonia. *Német*: Odermenig, Lebertwurz, Bruchwurz.

Az Párló fűnek levelei madár ki-terjesztett szárnyához hasonlítanak, fel felé állanak, mint a' szarvas-fű, az az: Diptamnus levelei, szörösek, jó szagúak; Virágoi olyak mint az ötlevelű-fűé, de appropbak, sárgák középső kalászoan a' fű tetejében állanak: A' magvai igen aprók, az emberek, ruháihoz nagyon hozzá ragadnak: Terem ez fű mezőkben, köves hegyeken, Erdőkben.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Egésztelen májú* Emberek nagy haszonnal ihatnak ez fűről, forró vizet öntvén leveleire, melly vizet ehomra és ufonakor melegen inni kell. 2) *Belső súlyóket* kivált a' vesékben ez fű tisztítja, gyógyítja.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Sérvesefek* kötözzék magokat ezzel a' fűvel. 2) *Tököség*-is ennek felkötterése által gyógyíthatni.

292.

PARÉJ (izetlen) Izetlen Paréj, Ester Paréj. *Deak*: Blitum rubrum: Blitum capitatum, capitellis spicatis terminalibus H. CRANTZ. *Frantz*: Blette, Porcerouge. *Olasz*: Bletto, Biedono. *Német*: Meyer, Blutkraut.

Termesztik ez fűvet söt magában-is meg-terem a' kertekben: Gyökere és szára pirossak mint a'

a' Vér; és ha meg-töretettnek, Vérhez hasonló piros nedvesség foly-ki belőlök kivált a' gyökere-ből, magvatskái igen aprók, feketek, fényesek, laposok.

BELSŐ HASZNA: *Vérhaszt* állittanak a' magvatskái, egy kalánba féröt belőlök meg-törvén mosárban, mellyet-is vízben bé-kell venni.

KÖZ HASZNA: Más Országokban leveleit meg-eszik mint a' parét hogy minálunk eszik, de némelly Emberekben nagy gyomor-fájást támaszt az illyetén eledel. A' magvatskái-is úgy készítik 's eszik mint a' köles kását. A' Gyökereivel is eledel gyanánt élnek.

293.

PASTERNAK, Moh-répa. Deák: Pastinaca: Pastinaca fativa foliis simpliciter pinnatis H. CRANTZ. *Frantz:* Panais, Pastenades. *Német:* Pasternack.

Kertekben termesztek ezt, a' mezőkben-is magában terem; Levelei mint egy nagy szárny ollyak, jó szagúak.

BELSŐ HASZNA: 1) *Vízi Holyag sebbeit* meg-gyógyítják a' magvai, mellyeket meg-törve édes gyökér porával öfzve kell keverni, 's úgy kell meg-enni. 2) *Hideglelest* ezen magok meg-étele meg-állítja.

Nóta: A' mezei Pasternak neveztetik nidus avis, Németül Hasenöhrlin: Ennek sok fehér virágotskainak közepében egy piros virágotska áll, mellyet nyavalya-törés ellen némellyek hasznosnak lenni mondanak. A' Pasternak melly' Hegyen terem, neveztetik Daucus montanus apii folio major C. BAUHINI, melly a' Kotsord-fü, vagy vad-murok, Németül Bergmorenfümmel.

294.

PÉNZ LEVELÜ - FÜ. Nádra - fü, Angyal rugta-fü. *Deák:* Numularia, Lunaria, Centummorbia: *Lysimachia numularia foliis subcordatis, floribus solitariis caule repente* H. *CRANTZ.* *Frantz:* Numulaire, monyere, Herbe à cent maladie. *Német:* Pfeningkraut, Engelkraut.

Föld színt hozszan el-terjed; Virágai ollyak mint az Öt levelü-füé, vagy pedig a' Tormatilla-füé, de nagyobbatskák, és sárgábbak. A' száratskák oldalain egymás ellenében állanak a' levelek, kik gömbölyegek, 's akkorák mint egy régi ezüst Poltura; Ezért helyesebben-is pénz levelü-fünek neveztetik, mintsem a' Hedera terrestris vagy földi borostyán-fü, mellynek nintsenek gömbölyü levelei. Terem álló vizek szélein, nedves rétekben Erdőkben.

BELSŐ HAZNA: 1) *Vérhas ellen* főzzék meg borban, vagy száraz porát vefsek abban, mellyet-is kelletik melegegetskén. 2) *Vérköpés ellen* jó ez fü porát enni, vagy ki-nyomott zöld levét inni. 3) *Száradni* melly kis Gyermekek kezdenek, javallom, azokat-is erről a' fűről itassák.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Külső sebet* mofssák meg az erről a' fűről főtt borral, és az után a' száraz porával hintsék-bé. 2) *Szűjrothadását* gyógyítja, tsak téjben főzzék ez fűvet, és mofssák véle azt gyakran.

295.

PERJE Pörje. *Deák:* Gramen officinarum, Gramen caninum: *Triticum repens,*

pens, calycibus trifloris, & vita perenni. *Frantz:* Chiendent. *Német:* Queckengraß, Hundsgraß.

Ez a' Gabonák közt terem, olyan a' feje közel, mint a' buza-fü, de üres: A' Gyökere igen bojtkos, és a' földben megszűz el-fut, vékony és fehér.

BELSŐ HASZNA: 1) *Verköpös ember*, ez sünek 's gyökerének ki-nyomott levét igya. 2) *Geleszár* Gyermekkel ha hóld fogytán itattják ez gyökérről főtt vizet, a' férgek belölök ki-vesznek.

296.

PESZERTZE (fekete) Fekete peszertze, Fekete pemet-fü, Bujdosó tsallán, Pöszertze, Püszertze. *Deák:* Marrubium nigrum, Ballotta: Marrubium nigrum foetidum BAUHINI. *Frantz:* Marrube noire, Marrube puant. *Olajz:* Marrubio. *Német:* Andorn (schwarzer.)

Terem árkok mellett 's mezőkben, levelei a' tsalánhoz fokot hasonlittanak, fetét zöldek, büdösek, virági verefellök.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Dagadt fűjor* és sebes testet, hafznossan ez füvel kötözni és párolni lehet, de belsőképen nem szokták ez füvel élni. *Dühös eb* marása ellen sóval meg-hintve a' levelet fel-kell kötni.

297.

PESZERTZE (fejér) Fejér peszertze, Fejér pemet-fü, Pöszertze. *Deák:* Mar-

Marrubium album: Prassium: Marrubium vulgare dentibus calycinis setaceis, uncinnatis H. CRANTZ. Marrubin. Olajz: Marrubio. Német: Andorn (weißer.)

A' szára négy szegeletű, belől üres kívül szőszös. A' gömbölyű levelei egymás ellenébe állanak, mellyek vastagok, erőssék, széleiken ravszerűek, egészszén gyapjassak és fehérek, hathatos szagúak és izűek; Virágai aprók fehérek, és tsuportossan öszve állanak. Terem úton úrfélen, és régi falak alatt.

BELSŐ HASZNAI: 1) Arany ér miatt szenvedő haszonnal ihatnak ez furöl. 2) Sűt belsejt ki-tisztitt melly végre mézben a' leveleket főzhetni, vagy tsupa ki-nyomott levét a' zöld fűnek ihatya. 3) Májnak meg-keményedését el-ozzlattya ez fű, ki ezen módon véle él. 4) Hőszámat ha meg-rekedtt, meg-inditja ez fű. 5) Sűrű nyálat a' tüdőből el-hárit ez fűnek porának bé-vétele. 6) Fövényt ki-hajt, ha tsak théa formában idogaltatik.

KÜLSŐ HASZNA: Dühös eb marása ellen igen javaltatik ez fűnek fel-köttetéfe.

298.

PESZERTZE (vizi) Vizi peszertze. Deák: Marrubium aquaticum RAI, Pseudomarrubium RIVERI. Syderitis prima MATTHIOLI: Lycopus Europeus foliis sinuato serratis HENR. CRANTZ. Frantz: Marrube aquatique. Német: Wasserandorn.

Nyá-

Nyári időben némelly Patakotskák mellett; és némelly vizes árkokban találtathatik ez fű: Levelei keskenyek, hegyesek, virági aprók, ajakkasok, kiknek alsó egy ajaka veres pontotskák-kal rakva.

BELSŐ HASZNA. *Haszfolyást* és egyéb vér-folyásokat ezzel meg-állithatni, úgymint levének italával.

299.

PETRESELYEM (hegyi) Hegyi petrefelyem, Vad-méz-fű. *Deák:* Oreoselinum, *Apium montanum.* *Német:* Bergpeterlein, Hirschpeterlein.

A' közönséges Petrefelyemhez hasonlók levelei, de fetét zöldek; Gyökere vastag, erős szagú, kívül fehér, melly meg-metszetettvén, tej színű nedvességet szivarogtat: Terem ez fű fővényes hegyeken és száraz mezőkben-is.

BELSŐ HASZNA: 1) *Majnak és Lépnek* dagadását ofzlatja ez fű gyökere, e' végre Succusát gyakran inni kell. 2) *Sárgaságról* ezen formában lehet véle élni.

KÖZ HASZNAI: 1) Sertéseknek dögi lévén, hánnyák e' gyökeret az ételek közzé. 2) A' juhok midőn igen vesznek, végyenek két résznit e' gyökérből, egy rész fenyő mag porát sóval együtt kavarnak a' gyökér közze, 's tegyék a' Juhoknak eleibe hadd nyalogassák.

300.

PETRESELYEM (vizi) Vizi petrefelyem, Vad-petrefelyem, Vizi-mogyo-

gyoró. *Deák*: *Oenanthe aquatica*, *Filipendula aquatica*: *Oenanthe apii folio*
BAUHINI. *Német*: *Wasserpetersilien*.

Ez Petrefelyemhez hasonlító vízben termő fűnek, gömbölyeges gyökeretskei mint megannyi vékony szalakon függenek, kívül feketéllő hártyával béborítva vagynak, belől fejérek, és jó édes izüek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Követ ront* Embemben, ki ez gyökeretskéket meg-efzi. 2) *Szeleket* bajtanak ez gyökeretskéek ezen formán való élés által.

301.

POLA-FÜ: Hegyi pola. (mert a' mezei a' vad-rosmaring.) *Deák*: *Polium montanum*: *Teucrium polium capitulis subrotundis: foliis oblongis obtusis, crenatis tomentosus, sessilibus caule prostrato.* **H. CRANTZ.** *Frantz*: *Polion.* *Német*: *Bergpolen*.

A' levelei a' Tsombor-fű leveleihez hasonlítanak, de fehérek 's jó illatúak. Terem ez Hegyeken és Halmokon.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Hőszámat* inditt ez fű borbán meg-főzetettve. 2) *Vízi betegségben* lévőknek-is ilyen módon hasznos.

KÜLSŐ HASZNA: *Veres- és folyó szemüek*, köfsék e' zöld fűvet a' homlokokra.

302.

PORTSIN-FÜ (szelid) Szelid portsin-fü, Ports-fü, Disznó orja. *Deák*: Portulaca domestica: Portulaca officinarum foliis cuneiformibus floribus sessilibus. *H. CRANTZ*. *Frantz*: Pourpier. *Olasz*: Porcellana. *Német*: Borzelsfraut, Bürgel, Zahmerburzel.

Kertekben termesztik, de magában-is nő ottan, és mezőkben; Levelei gömbölyegek vastagok, nedvességgel tellyesflek, mint a' Salyáta, a' honnét a' helyibe másutt élnek-is véle.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Forró betegségben* melly az epétől eredett, olly savót hasznos inni, mellyben ez fü leveleit főzték. 2) *Vérhasróból* mellyet okozott a' böv epének etető ereje, ezen nevezett italt hasonlóképen javallom. 3) *Kö miatt* szüldő Ember igya ez fünek-ki nyomott levét. 4) *Fájdalmas* vizelletü személyek-is azon ki-nyomott levét ha iszják, fájdalmaiknak a' vizelés közben nagy meg-enyhülését tapasztalni fogják.

303.

PORTSIN-FÜ (vad) Vad-portsin-fü, Vad-Salyáta, Disznó-portsin, Kövér-portsin. *Deák*: Portulaca sylvestris. *Német*: Wilder Burzel, Uckerburzel.

Ez hasonló a' szelido Portsín-fühöz, tsak hog a' vastag gömbölyeg levelei, kissébbek amazénál Terem kövér szántó földekben, mezőkben és szőlők között.

HASZNAI ugyan azoknak, mellyek fellyebb a' szelid-portsin-fű alatt mondattak.

304.

PORTZ-FÜ (nagy) Nagy portz-fű, Portzogó páfit, Uti portz-fű, Teremtódó-fű, Térdkötő-fű, Dísznö-páfit, Száz bötköjü-fű, Vér-allató portsin. *Deák:* Polygonum, Centumnodia, Corrigiola, Sanguinaria, Seminalis: Polygonum latifolium. *C. BAUHINI.* *Frantz:* Renoée, Trainasse, Centinode. *Német:* Wegtritt, Weggras, Blutkraut, Lau-sendknotten.

Ez fű mezőkben utak mellett taláttatik, föld szint igen el-terjed; A' virágotskai igen aprók, test-szinűek, kik apró hosszúságú fetét zöld levelek tövében állanak.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Szemek verefségét el-ozlatja ez fű, ha reá kötik a' leveleket akár meg-suzva, akár porul. 2) Emlöknek dagadását el-ozlatja e' fű az ő fel-köttetése által. 3) Sérveses Személyeknek kiváltképen használ ez fű mint hajdan HOLLERIUS Jakab Nagy Tudományú Parisiái Orvos fok hasznait az ilyen romlásokban tapasztalta: a' honnét Holleriana nevet-is adtak ez fűnek. A' sérveses tagot azért kötozni kelletik ez fű-vel, és porával belsőképén-is éljen a' beteg.

305.

PORTZ-FÜ (kis) Kis portz-fű, Szakadást gyógyító-fű, Tököség ellen va-ló-

ló-fü. *Deák:* Polygonum minus, Herniaria, Millegrana, Corrigiola. *Frantz:* Herbe au ture, Corrigiole petite. *Német:* Klein Wegtritt.

Hasonló e' fűvetske a' nagy portz-fűhöz, és csak az a' különbség, hogy levelei és virági apróbbak, száratskai vékonyabbak. De ez-is az utakon igen el-terjed föld szint, úgy hogy az ember lába-is meg-akad benne.

HASZNAI ugyan azoknak, mellyek a' Nagy Portz-fűé.

Nóta: Vagyon még leg-kissebb Portz-fü. Ezt **LINNÆUS** Illecebrumnak nevezte.

306.

RAGADÓ-FÜ, Ragadomány, Ragadvány. *Deák:* Aparine vulgaris: Galium aparine foliis octonis, lanceolatis, carinatis, scabris retrorsum aculeatis, geniculis villosis fructu hispido **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Gratteron, Reble. *Olasz:* Spionella. *Német:* Klebfraut, Bettlerläuse.

A' Gabonák közt, kivált a' Len között, mellyet a' földre vonszon, terem: A' hofzfűkás vékony levelei mint a' tsillagos máj fűben a' száraik köröskörül állanak; Virági aprók harang formájúak. Az egész fű igen ragados, úgy hogy ember kezéhez ruhájához ragad, innét a' Görögök Philantropon, az az: ember szerető nevet adtak nékie.

KÜLSŐ HASZNA: *Tsetszimboinak* repedező-feit ez zöld-fű ki-nyomatott levével hamar meg lehet gyógyítani.

KÖZ HASZNA: Melly téj nem tisztá, huzák kereftül benne ez fűvet, és minden gatz kihuz belöle,

307.

RAPONTZ. Ropontz. *Deák:* Rapunculus, Rapuntium: Rapunculus foliis imis cordatis, superioribus angustis, Spica cylindrica longissima H. **CRANTZ.** *Frantz:* Raponce, Clochette bleue. *Olasz:* Raponzolo, Raponcioli, Raponse. *Német:* Rapunzel.

Kertekben termesztik ezt, magában-is nő, halmos helyeken, mezőkben; Levelei hosszúak simák; Virági kékek: Gyökere egy arafzni hosszú, és szint annyi vastag, 's édes izü.

BELSŐ HASZNA: *Tejét* neveli e' gyökér étele a' szoptatos Afzszonyoknak, mellyet mint a' répát az eledetek közt lehet főzni. Saláta gyánant-is élhetni ez gyökerekkel.

308.

REKETTVE Szamár tövis, Iglitze, Nyul-rekettye, Festő virág, Sárga festő-fű, Pogány-ékefség. *Deák:* Genista: Genista purgans spinis terminalibus, ramis teretibus striatis, foliis lanceolatis sim-

simplicibus pubescentibus H. CRANTZ.
Frantz: Genest. Olasz: Genestra. Német: Ginster, Ginst, Wrimmentkraut.

A' mezökben terem, alaton szabású szárai erősek; Virágai sárgak, kalász formában állók; ez az *Genista pannonica*, a' nagyobb nemü, melly találtatik és a' kertekben-is természetik, az a' *Genista Scoparia*. Vagyon harmadik, mellyet festő fünek-is neveznek, és azon végre fordíthatatik, mint a' leg első: Ezt nevezi HENR. CRANTZ UR *Genista tinctoria foliis lanceolatis ferriceis, ramis spicatis teretibus erectis.*

BELSŐ HAZNAI: 1) *Vizi betegség* gyógyíthatatik a' levelei, mellyek borban főzetessenek. 2) *Kö, kiben* vagyon, törje a' magvait porrá és fél drakmát igyék-meg napjában két három izben meleg vízben, és el-rontja a' követ. Egyébként ezek a' magok hányást-is indítanak. 3) *Lépnek* dagadását a' virágok el-ozlatják, élvén vélek néhány napokig herba-thea gyanánt.

KÖZ HASZNA: A' Rekettye virágait szint úgy még ki-nem nyílnak, bé-lehet tsinálni etzettel, valamint az Olasz káprít, és a' ki gyakran él ez illy eszközzel, azzal nem tsak az ételt megkivántattya, de májjat, lépít-is meg-tisztítja.

309.

RONTÓ-FÜ. Kö-rontó-fü, Szöszös-fü, Szörös-fü, Hájas-fü, Kereszt-fü, Aggo-fü, Kereszt gyöker. *Deák: Senecio, Erigerion: Senecio vulgaris corollis nudis foliis pinnato-sinuatis, amplexicaulibus, floribus sparsis. H. CRANTZ.*

P 4

Frantz:

Frantz: Senecon. *Olasz:* Cardoncelle, Spelliciosa. *Német:* Grindkraut, Goldkraut, Baldgreiß, Kreuzwurz.

Ez fűvetske kertekben és mezőkben terem, nő egy két araszra; levelei hofzszatskak és a' széleiken öblöfsek; Virági sárgák, tömörtek, mellyek ösz felé szint úgy meg-öszülnek. Egy szóval ez egész fű a' Szent Jakab fűvehez hasonló, tsak hogy amaz magas, ez álatsony termetű.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Tágoknak égesét* ezzel így lehet gyógyítani, hogy leveleit Iros vajba főzzék, mellyel a' testet gyakran kenegetni kellek. 2) *Szemérem testnek dagadása* ez levelekkel nagy haszonnal kötöztetik. 3) *Varat, dagadást, febet*, a' zöld-fű ki-nyomott levélvel tisztítani és gyógyítani lehet, mosván gyakran véle azokat.

KÖZ HASZNA: Melly lóban Geleeszták vagnak, azokkal ez fű ki-nyomott levét itatni kellek.

310.

ROSA, Kerti-rofa. *Deák:* Rosa. *Frantz:* Rose. *Német:* Rosen.

HASZNAIRÓL. a' Rosának tsak az emlitem: hogy a' fehér rofa virág, téj favóban vagy szilva lében főzetettvén a' beleket meg-indítja: A' Piros rofa pedig szorított természetű lévén meg-allítja a' Hasmenést.

311.

ROSMARIN. *Deák:* Rosmarinus. *Frantz:* Rosmarino. *Olasz:* Rosmarino. *Német:* Rosmarin.

BELSŐ HASZNA: 1) Szédülő személyek a' rosmarin leveleire töltsenek forró vizet és igyák azt. 2) *Taga el-esetteknek* hasonló módon való élés javaltatik, avagy a' levelekből készült port egy kés hegyint az olly szél-ütött emberek gyakran egyenek, lehet az leveleket borban-is főzni, és a' bort vélek itatni.

312.

RUTA (kerti) Kerti ruta. *Deák:* Ruta. *Frantz:* Rue. *Olasz:* Ruta. *Német:* Rauten, Weinrauten.

BELSŐ HASZNA: 1) Nyavalya törös Embereknek hasznos a' ruta vizét inni. 2) *Pestisnek* idején az avval készült etzetet gyakran szájában forgatni kelltek: A' fűnek pora-is kenyérre hintettvén meg-őrizi ez dögleletes nyavalyától azt a' ki meg-eszi. 3) *Hőszámat* meg-inditt ez fű, akár borban akár vízben be-vetetedgyék, és akkor fel marékni fűvet egy ittzében meg-lehet főzni.

KÜLSŐ HASZNA: *Rothadt* meg-veszett tagokat gyógyíthatni igy, ha ez fűvet sóval, etzetel, borral pép formára öszve zuzzák 's kavarják, mellyel a' romlott tag kötöztetik.

313.

RUTA (köfali) Köfali ruta. *Deák:* Ruta muraria, Adiantum album, Capillus veneris: Asplenium frondibus alternatim decompositis; foliolis cuneiformibus crenulatis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Capillaire, Cheveleure de femme. *Olasz:*

Capel venere, Percepierre. Német: Mauerrauten, Steinraute.

Ez alaton virágtalan és hamu színű fűvetske régi kö-falak között terem; Leveli hamú-színűek a' Rutához hasonlittanak. Ez olyan fűvetske, melly ha vizben mártatik-is de meg-nem ázik. Né-melleyek Arva leány hajának-is nevezik.

BELSŐ HASZNA: Köhögös Embereket, kiknek tüdejek tele sűrű nyállal, ez fűvetske kivált-képen meg-segitti, akár főtt akár öntött vizét me-legen igyák; akár pedig ez fűvet porra törvén, szin mézzel együtt pép formára öszve kavarván, azt gyakran fél kalánra férőig bé-vegyék.

314.

RUTA (hóld.) Hóld ruta, Kis-hóld-fű. Lúd-rettentő-fű. Deák: Lunaria minor: Lunaria ramosa minor adianthi folio. H. GRANTZ. Frantz: Petit lunaire. Olasz: Lunaria de crapolo. Német: Mond-rauten, Mondkraut.

Ezen Ruta neme, (mellyet magam-is bírok, és az Osmunda nemeihez tartozik) alatsonyotska, hegyen 's Erdőn termő fűvetske: Gyümöltse egy fzőlő fűrtötske, de tiszta arany színű: Innét az Alchymicusok olyan gondolatba estek, mintha ez az Plántátska, amaz a' Böltsektől régen kerestett, Böltsefségnek kövének meg-találására alkalmas volna: De minthogy az ilyen munkára a' terem-tett dolgoknak véghetetlen esmérete kívántatik, ez pedig e' világban fel-nem találtatik, ezért a' kívánatos követske el-rejtettve marad. Mást kell hát keresni, melly mind örökké el-tart.

HASZNAI egyébként ez fűvetskének azonok, mellyek a' kö-fali rútájé.

KÖZ HASZNA: Pedig ez: Fekélyes marhák általa meg-gyógyúlnak, kötöztetvén 's mofatattván ez fűvel.

315.

SÁFFRÁNY (szelid) Szelid sáfrány, Jó féle sáfrány. *Deák:* Crocus orientalis: Crocus floribus fructui impositis tubo longissimo H. CRANTZ M. M. *Frantz:* Saffran. *Olasz:* Croco, Safferano. *Német:* Saffran.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Mely fájást* és oldal fájást meg-tsillapít a' Sáffránnyal való élés.

KÜLSŐ HASZNAI: *Húnyást*, melly meg-szünés nélkül tart, meg-állít a' Sáfrán, ha a' gyomor-ra kötik. 2) *Fájdalmakat* valamelly tagban enyhít ezen módon.

Nóta: Meg-jedzeni kívántam e' következendőlet: A' Sáfránynak hevítő, és vért ritkító ereje vagon: Ez okokra nézve, Ifjú emberek ne éljenek böven véle, a' mint tapasztaltam egy Dunán túl lakó Nemes Ifjún; Kinek a' Sáfrány böv étele a' Hemorhoist vagy arany-ér folyását okozta. Szüz Léányzok, mellyeknek Hófszámak még meg-nem indult, 's e' mellett igen bő vérűek, Sáfrányost ne egyenek, mert mint a' tapasztalás által tudva lévő, hogy az illetén Léányzok osztan gyakorta való Vérvörpésben estenek. Gyermekek-ágyas Afzszonyok-is a' Tisztulásoknak idei alatt sáffránnyal ne éljenek.

316.

SÁFRÁNY (vad) Vad-sáfrány, Toth-sáfrány. *Deák:* Carthamus, Cnicus, Crocus fylvestris; Carthamus tinctorius foliis ovatis integris ferrato-aculeatis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Safran batard. Cartame. *Olasz:* Cartamo. *Német:* Safflor, wilder Saffran.

BELSŐ HASZNAI: 1) Fulladozó ember és löhögő a' sárga virággal hasznossan élhet. 2) *Viz-betegségben* lévő egy latot töressen a' magvaiból, és vízzel fatsarja-ki a' levét és igya-meg.

KÖZ HASZNA: 1) A' szegény emberek fok helyeken termesztik ezt és a' sárga virágait Sáfrány helyett vetik az eledelek közé, melly használatos-is. 2) A' Pofztó tsinalók e' virágokkal festik a' posztot.

317.

SKARLÁT-FÜ, Kakastaréj-fü, Sz. Ilona füve, Szent János füve (a' régiek-nél.) *Deák:* Sclarea, Horminum, Gallitrichum: Salvia Sclarea foliis rugosis cordatis, oblongis, villosis ferratis: bracteis floralibus calyce longioribus, concavis acuminatis. H. *CRANTZ.* *Frantz:* Orvale, Toute bonne. *Olasz:* Sciarria. *Német:* Scharlachkraut.]

Tartozik e' fü a' Sállyák nemeihez; Száraz köves helyeken, és rétekben-is terem: A' szárai négy

négy szegeletűek, Levelei szív-formájúak, rántzófak, fetét-zöldek; Virágai ollyak mint a' Sállyáké de veresellők. Gyökere kis ujui vastagságú, és hofzfzan a' földbe szolgal.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Agyvelőt tisztitt a' pora ez fünek, a' ki tobák gyanánt él véle.* 2) *Dagadt veres szemek meg-gyógyúlnak ez fü magvainak rosa viz által ki-huzott kotsonnyával.* Tudni-illik a' magokra rosa vizet kell tölteni, és egy fél nap hadd álljon a' viz rajtok, azután gyenge ruhát meg-kell benne ásztattni, és azt a' szemre kell kötni.

Nóta: 1) Ez fü leveleiből ha keveset vetnek a' mustba a' bornak muskatály ize lészzen töle, melly ital a' gyomornak használatos, de ha fokot tesznek bele e' füből az ital fő fájást okoz. 2) A' Régiek a' Kertekben termesztett Skárlát füvet nevezték kakas-taréj fünek, mivel a' virága a' fü szárainak tetején meg-hajlott kalászf formában állanak.

318.

SÁLLYA (kerti) Kerti sállya. *Deák:* *Salvia: Salvia officinalis foliis lanceolato-ovatis integris crenulatis, floribus spicatis, calycibus obtusis.* H. CRANTZ. *Frantz:* Sauge. *Olasz:* Salvia. *Német:* Salben.

BELSŐ HASZNA: *Szél-ütörté vagy reszkető tagu embereknek főzzék-meg a' Sállyát vizes borban és itafsák vélek.*

KÜLSŐ HSZNA: *Ráksúlyt gyógyitt, ha meg-rágva gyakran fel-rakják, mint régi nevezetes Orvos FORESTUS-is bizonyítja.*

319.

SÁLLYA (mezei zöld színű) Mezei zöld színű Sállya, Setét zöld levelű Sállya, Vad-zöld Sállya. *Deák:* Salvia Sylvestris, Ormium: Horminum Sylvestre Salvifolium vel maculatum. *Frantz:* Horminon Sauvage. *Német:* Wilde Salben mit dunklen grünen Blättern.

Terem e' Sállya neme a' mezőkben, rétekben, olyak levelei mint az igaz Sállyaé.

HASZNAI azonok, mellyek a' Scharlát-füé.

320.

SÁLLYA, (mezei fehér színű) Mezei fehér színű sállya, Vad-fehér sállya. *Deák:* Stachis germanica major. C. BAUHINI. *Német:* Wilder Salben mit weißen Blättern, deutscher großer Feldandorn.

Ennek az levelei mint DIOSCORIDES-is megjedzette főzfőflek, hofzfuk, puhák, széleiken ravatofak, jó szagúak. Ugyan ezen füvet némelly Tudofok a' Pefzertze nemeihez; Mások a' Tifztes füéhez szerkeztetni kívánnyák.

BELSŐ HASZNA: 1) *Mely fájofjak* leveleit főzefék-meg vizben, és mézzel 's kevés igaz Sáfrannyál igyák. 2) Hószámat inditt a' való ital.

Nóta: Ezeket az említett Sállýákat CLUSIUS mind Horminumokra reducálta, és ötöt recensál, mellyek mezőkön önként teremnek.

321.

SALAMON PETSÉTE, Erdei sül-fü, Gyenge gyökér, Fehér gyökerü-fü. Soktérdü-fü. *Deák*: Sigillum Salomonis, Polygonum majus: Convallaria polygonatum, foliis alternis amplexicaulis, caule ancipiti, pedunculis axillaribus subunifloris H. CRANTZ. *Frantz*: Grenovillet feniculiere, Seau de Salomon. *Olasz*: Ginochieto Fraxinella. *Német*: Weißwurz, Schminfwurz.

Ez-is Portz-fü neme: Erdőkben terem egy réf magasságra; Levelei közel ollyak mint a' gyöngyvirágé, de keskenyebbek és gömbölyegek. A' levelek szárok elein két két töltés forma fejeir virágok vagynak. A' gyökere hosszú fejeir butzkos.

KÜLSŐ HASZNA: Dagadásokat lágyit és ofzlat 's az öfzve lugorodott vért el-ofzlatja az gyökér, melyet meg-kell törni, és pép vagy káfa formára téjjel meg-készítvén fel-kötni.

KÖZ HASZNA: Abrázatnak szeplölt 's egyéb varait ez gyökérből készült főtt víz el-ofzlatja, ha gyakran azzal az mosattatik.

322.

SÁR-FÜ (nagy) Nagy sár-fü, Sár-füz, Tsuda-fa, Tsuda-fü, Ött ujjú-fü, Kritus tenyere, Kerti berfeny, Török-mag (mint nevezik a' Parasztok.) *Deák*: Ricinus vulgaris, Cataputia major, Croton:

ton, Pentadactylon: Ricinus communis foliis peltatis subpalmatis ferratis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Ricin. *Olasz*: Cyrafole. *Német*: Wunderbaum, Kreuzbaum.

Mint egy kis fa úgy áll e' fű a' Kertekben; Levelei nagyok, mint egy ember ki-nyujtott tenyere olyak. A' tetejében tsuportoffan a' magvai, mellyek közel olyak és akkorák mint egy tarka pafzuly vagy bab. Némelleyek a' Mafzlagot (Stramoneum tsuda-fának nevezik.

Nóta: Nem tanátsos ennek magvait meg-enni, mivel az Embert haláloffan purgálják, és a' béliü öfzve fzagatják.

323.

SÁR-FÜ (kis) Kis sár-fű, Apró sármag, Has indító mag, Ugró gyökér. *Deák*: Lathyris major, Cataputia minor, Tithymalus latifolius: Euphorbia lathyris Umbella quadrifida, dichotoma, foliis oppositis integerrimis H. CRANTZ. *Frantz*: Espurge. *Olasz*: Cataputia minore. *Német*: Springkraut, Scheißkraut.

Ez az kertekben termő Sár-fű inkább Eb-téj. (Efula) nemeihez tartozik, mert a' meg-szakasztott leveleiből téj színü nedvesség szivárogi: És így az első sárfühöz semmit fe hasonlit: Ez okból az Ebtej-fű alatt felöle emlékezetet-is tettem.

BELSŐ HASZNA: *Vixi betegségben* lévő Emberek inkább lehet adni tiz vagy tizenöt ilyen magotskákat, mert igen nagy erővel dolgoznak az Emberekben; és bár a' köz Emberek ne élneék
oly.

olly bőven ez fünek magvaival, néha magok kárával, mint az Eb-téj Magyarázatja alatt-is ez éránt intélt tettem:

324.

SÁRKERÉP: Nagy Lóhere, Somkoro-fü, Medve-fü, Király-fü, Királyné Afzszony káposztája. *Deák:* Melilotus vulgaris, Serratula campana, Herba regia, Trifolium Ursinum: Melilotus officinalis foliis ferratis quasi abruptis distinguitur. *Frantz:* Melilote, Tridete aromatique. *Olasz:* Meliloto, Loto domestico. *Német:* Steinflee, Sibenzzeit, Schabzigerkraut (ben den Schweizern genannt, weil sie davon den sogenannten grünen Schabzigerkäs machen.)

Mezőkben terem a' Sárkerép, nő két réfní magafságra; Levelei hármassán állanak rajta; Virágai aprók, sárgák pillangó formák, és olly tsuportossán fűnek mint a' vad-lentse; (vitia) virági. Az egész fünek hathatos jó szaga vagyon. A' hármás leveleire nézve LINNÆUS a' Trifoliumok közzé számlálta. Vagyon még másféle Sárkerép, mellynek virági széllyel állanak és kissébbek mint az elsőnek virági; a' levelek-is apróbbak amazénál, az egész fü pedig két annyi magossán fel-nő: Ezt MATTHIOLUS Lotus Urbana nevéen nevezi, de nints olly kedves illatja, mint az elsőnek, nem-is tartatik a' Patikákban.

BELSŐ HASZNA: Fővényben finlödő a' virágait öntse-meg forró vízzel, és azt a' vizet igy gyakran.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Szemeknek veres dagadására a' száraz virágokat egy kiskér rétu öfzve varrott gyenge ruhába kell tenni, és ugy a' szemre kötözni. 2) Tsusz vagy Antal-tüze ez fűvel kötöttetvén el-öfzlik. 3) Holyagban lévő kö miatt melly ember kinlodik, annak ezen fűből és Viiágaiból fordöt kell kéfzíteni.

325.

SÁRTSA-FÜ (melly fűvet én nevezek így leg-elsöben.) *Deák:* Potamogeton: Potamogeton natans, foliis oblongo ovatis petiolatis natantibus. *HENR. CRANTZ. Frantz:* Epy d'Eau; *Olajz:* Potamogeto. *Német:* Samfraut.

A' Sártsa-fü álló tókban és mótárookban terem, tsak a' teteje vagy-is kalász módra álló Keszfő formájú virágotskák látszanak-ki a' vizből; A' levelei viz szint és alatt-is usznak: Ezt BAUHINUS János a' Lapuk nemeihez számlálta, nevezvén így: *Lapatum fluitans longo ferrato folio.*

BELSŐ HASZNA: 1) Kitöl az eledelek emész-tetlen mennek-el (in affectione Coelica) vagy pedig ha valaki vérhasban vagyon, főzze-meg a' Sártsa-fü leveleit borban, melly borból napjában két bárom izben igyék.

KÜLSŐ HASZNA: *Fekélyeket*, mellyek régiek jó ez levelekkel míg zöldek kötözni.

326.

SARKANTYÚ VIRÁG. Szarkaláb-
Virág, Sarkas-fü, Király-Virág. *Deák:*
Cal-

Calcatrippa, Delphinium: *Consolida regalis arvensis*. H. CRANTZ. *Frantz*: Pied d'alouette, Confuede Royal. *Olasz*: Spettoronne di Cavaliero. *Német*: Rittersporn.

Terem mezőkben, rétekben, erdőkben, két arafzni magasra nevelkedvén; Levelei olly vékonyak mint a' kaporé; Virági szép kék színűek, és hátul hofzszaffan ki-nyulok, melly úgy látszik, mint ha farkancjú volna.

BELSŐ HASZNA: Gyomor égetését szünteti a' pora, és az ki-égetett vize.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Uj sebeket* gyógyít a' zöld-fü ki-préfelt leve, mosván 's kötözvén azt véle. 2) *Veres dagadt szemeket* gyakran olly rósa vízzel kell kenni, mellyben ez fünek meg-zuzott virági egynéhány oráig áztanak.

327.

SÁS. *Deák*: Sparganium, Boutomos: Sparganium erectum alterum LOBELIA & H. CRANTZ. *Frantz*: Bauche, Glajeul d'eau. *Német*: Riedgras, Degenfraut.

Vizekben terem, levelei hofzszak, olyanok mint egy Dárda vagy széles Spadé.

BELSŐ HASZNA: *Ragadó mérges nyavalyában* törd porrá a' gyökerét és igyad vízben.

KÖZ HASZNA: A' Levelekkel a' szőlőket kötözik, és Ház-heja tetejét-is erősítik.

328.

SÁSA-FÜ, Szépittő-fü, Kerti-sásáfü, Bors-erejü-fü, Borfos-fü, Borostyán le-

velü-fű, Erdei - vad - retek, Mustár - fű.
Deák: Lepidum, Piperitis PAUL. AEGINETAE & PLINII: Lepidium latifolium foliis ovato lanceolatis integris ferratis H. CRANTZ. *Frantz:* Passerage. *Olafz:* Piperora. *Német:* Messerkraut, wilder Sereß.

Kertekben-is termesztik; Levelei nagyok mint a' Diofaé, szélesek, gömbölyegek, fetét zöldek, hegyesek, széleiken tsipkéztettek, erős tsipős izuek, mint a' bors: Virági igen aprók, Kereszt formák, fehérek; Gyökere fejer hoszszú, erős mint a' torma.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Romlott vérü Emberek* 's kiknek lépek dagadt, olly bort igyanak, mellyben ez fű levelei áztattanak. 2) *Gyenge gyomruaknak-is* javallom az illyen italt.

KÜLSŐ HASZNA: *Farsabdsok* köfsék-fel e' füvet meg-zuzva, de ó hájjal vagy iros vajjal láb-bosban pirittsák-meg először, és enyhülést vesznek.

Nóta: Szeplös és varas ábrázatot, ha mos-sák vagy dörölik ez füvel meg-tisztul az által, de tizta ortzával, ki így bánik, holyagos és sebes leszem tőle. 2) *Olafz Országban* ez füvet a' sü-tel vagy Petsenyével együtt eszik Saláta gyanánt.

329.

SEPRÜ RUTA, Abruta, Istenfája,
 (Szagoshim seprü fünek-is lehetne ne-
 vezni.) *Deák:* Abrotanum: Artemisia
 abrotanum foliis ramosissimis fetaceis,
 caule erecto suffruticoso. H. CRANTZ.
Frantz:

Frantz: Aurogne. **Olasz:** Abrotono. **Német:** Stabwurz, Grotel.

Igen jó illatú fű ez, a' Kertekben termesztik, vékonyak a' levelei Ujváros körül fokot láttam teremni.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Meg-vekedt szelket* a' belekben meg-indítja ez fű borban áztattván ezt. 2) *Hőszumat* indítja ez módon, ki él véle. 3) *Gelesztak* el-vesznek abban, ki magvait meg-törve borban meg-ísfza.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Koppasz Fű* haját nevel ez fű pora mézzel öszve kevertettvén, mellyel kenegetni kell azt; Veres borban-is lehet főzni és a' Főt úgy véle mosni. 2) *Dagadófokat* és vérnek bőr alatt való öszve gyulását el-öszlatja ez fű, ha öszve zuzva reá rakják, vagy borban főzve ezt, a' dagadtt tagokat véle párollyák.

KÖZ HASZNA: Gyümölsőkre rakni ezt az füvet használatos, mert fokáig el-állanak és a' Férgek-is meg-nem mászszak.

330.

SEPRÜ-FÜ (kerti) Kerti seprü-fű.
Deák: Scoparia: Linaria scoparia C. **BAUHINI.** **Olasz:** Belvedere. **Német:** Studentenfraut.

Termesztik-is ezt, és belöte seprüket tsinálvak; Levelei ollyak mint a' Len-levelü-fű levelei, de keskenyebbek. Egész télen zölden marad.

KÜLSŐ HASZNA: *Rüheszeknek* tisztulásokra szolgál, midön gyakran ez füből készült Ferdőben fürödnek.

331.

SEPRÜ-FÜ (mezei) Mezei seprü fü.
Deák: Artemisia tenuifolia: Artemisia campestris foliis multifidis linearibus, caulibus procumbentibus virgatis **HENR. CRANTZ.** *Német:* Besamkraut, weißer Benfuß.

HASZNAIRA nézve még hathatossabb lehet ez mint az Fekete üröm.

Nóta: Némellyek a' Varfüvet-is (Scabrosa) seprü-fünek nevezik, de helytelenül.

332.

SZANITZOR, Sanicula-fü. *Deák:* Sanicula, Diapensia: Sanicula europæa foliis radicalibus simplicibus, flosculis omnibus sessilibus **H. CRANTZ.** *Frantz:* Saniclet. *Olasz:* Sanicula, Diapensia. *Német:* Sanicel, Bruchkraut.

Nedves Erdőkben és hegyeken terem, három négy araszni magossan; Levelei kerekded formák mint az apró málváé, de e' mellett öt és hat szegeletűek, köröskörül ravatosok: A' fü tetején állanak vékony hoszszú szaratskák, ezeknek tetejében vagynak az apró fejér virágok, mellyek tsuportossan öszve állanak. Gyökere hasonló a' Fekete húnyor gyökeréhez.

BELSŐ HASZNA: 1) *Belső süllyök* és sebek ez fü által meg-gyógyittanak, akár porul, akár itall gyanánt éljen vele a' beteg. 2) *Ver-köpejt* meg-állitt

állitt ezen módon, vagy a' zöld-fü ki-nyomott le-
vének bé-vétele által-is.

KÜLSŐ HASZNA: *Koldök szakadást*, (id est: *Exomphalos seu Umbilici protuperantia*) a' melly a' kis gyermekek többnyire esni szokott, ez fü bizonyosan meg-gyógyítja, borban péppé vagy kásvá főzetetvén és két rétü ruha között fel-kötetvén.

333.

SZAPPAN-FÜ. Szappanozó-fü, Láb-
mosó-fü, Tajtékozó-fü, Fesztő-fü. *Deák:*
Saponaria, Lanaria, Struthion: Saponaria officinalis calycibus cylindris, foliis ovato-lanceolatis H. CRANTZ. Frantz:
*Saponaire, Savoniere. Német: Seiffen-
kraut, Hundsnägelein, Speichelmurz,
Schlüsselkraut.*

Magassan nő ez, terem patakok és álló vizek mellett, mind pedig fővenyes árnyékos helyeken: Levelei hoszfzak, szélesek, eresek, simák; Virá-
gi a' tetejében tsuportosan állanak, hoszfzak, test színük: Ezt **TOURNEFORT** a' *Lychnis nemei*hez szerkeztette, és nevezi *Sychnis Sylvestris*nek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Frantz*os nyavalyában lévőek, főzzék-meg ez fü gyökerét, és igyak melegen naponként három izben egy meszszelnig, tudni-illik idején reggel, usunna tájban 's estve; ilyen romlás ellen egy Olasz Országi Tudos, **RAMAZZINI** névü Ember-is javalja. Sőt sokkal hat-
hatóbbá vért tisztító erejünek tartatik e' gyökér, amaz sártsa gyökérnél, mellyet Indiából hoznak: Kiváltképen a' *Sthalianusok* előtt igen ditséretes ez szappan-fü gyökere. 2) *Fulladást* és tüdőnek egyéb

romlásit, úgymint tsüves fekélyeit ez fű gyökere gyógyítja, az első szám alatt mondtam.

KÜLSŐ HASZNA: *Ruhes* Emberek, ha ez füből 's gyökeréből készült ferdőben egynéhányszor főrednek, meg-tisztulnak: E' mellett a' gyökérről főtt vízet-is gyakran igyák (des gyökerral együtt,

KÖZ HASZNA: Ruhákat, Posztokat és Gyapjat, ha mofsák ez fűvel belőlők minden szennyet és motskot ki-vészen.

334.

SZAPORA-FÜ (him) Him szaporafü, Szent-fü, Galamb-fü, Galambotzfü, Keferü-fü: Kakas-tzimernek pedig helytelenül neveztetik. *Deák:* Verbena, Columbaria, Herba Sacra: Verbena officinalis tetrandra, spicis filiformibus paniculatis, foliis multifido-laciniaris, caule solitario. *H. CRANTZ. Frantz:* Vervaine. *Olasz:* Verminacola, Berbenaca. *Német:* Eisenkraut, Taubenkraut.

A' szapora-fü fél réfni magasra nő; Levelei hofszak, nagyon öblöftek, keferü kedvetlen izüek: Virági az fű tetejében kalászmódra állanak, aprók, kékelők. Terem sövények és utak mellett és régi falak alatt.

BELSŐ HASZNA: 1) Követ ront emberben, ha borban főzi e' fűvet és úgy iszja. 2) Májnak és Lépnek keménységét meg-lohasztja ezen ital.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) Fő-fájást meg-szüntet ez fű, ha tsak nyersen öszve zuzva az, homlokra vagy főnek tetejére köttetik. Ezt tapasztaltam

ram egy itt lakó nevezetes Belső Személyen 1767-dik Észendőben, a' kiz-is a' mindenapi Hideglelés mellett, az szüntelen való fő-fájás gyötörvén; ez fűnek feje tetejére való helyheztetését javallottam, melly-is olly hathatos vólt, hogy mig a' fején tartotta, minden fő-fájástól ment vólt, de ha le-vette, ismét fájást érzett, és valahányszor fel-kötötte, mind annyiszor azonnal meg-szünt a' fájás; mint magamnak valahányszor meg-látogattam, annyiszor az említett tiszteletes Személy tsudálkozva e' dolgot bészéllette. Nem tsuda hát, hogy a' régi Görögök ez fűvet Hyerobotane, az az: Szent fűnek nevezték, mellyel-is az ő Oltáraitak meg-rakták vala: De maga FORESTUS-is Lib. IX. Observ. Medic. cap. 52. azt írja: Egy szolgának olly szörnyű fő-fájása vólt, melly miatt majd kétségben esett, és nihelyest tsak a' nyakára kötötte a' szapora fűvet, azonnal a' nagy fájdalmi megszüntenek. 2) *Hagymázban* levő ember fejét határoz ez fűnek vizével mosni, 's véle kötözni.

335.

SZAPORA-FÜ. (nöstén) Nöstén szapora-fü. *Deák:* Erysimum, Verbena foemina: Erysimumofficinale filiquis spicae adpressis, foliis runcinatis. H. CRANTZ. *Frantz:* Velor, Tortelle. *Olasz:* Erisimo, Irione. *Német:* Baurensenpf.

Erős tsipős izü fi ez, ott terem a' hol a' szapora-fü, és sokat hasonlít ahoz, tsak hogy az apró virágai sárgák.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fulldozó* embernek, kíváltképen használatos ez fű, mert tüdőben megrekedt sűrű nyálat hathatósan szlatja, borban

főzvéen ezt és szin mézet keveset tévén hozzá. 2) *Rekedt* torkot hasonlóképen szabadítja ez ital.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Rikszülyt*, melly még ki-nem fakadtt, jó ez nyers fűvel kötözni. 2) *Holyagban* lévő követszkeket ki-hatja ez fű magvainak pora, egy drakmáig fejér ó borban bé-vetetetvén.

336.

SZARAZ-FÜ. Szú-fü, Balha-fü, Balha-halál, Szurok-fü, Ebfzem. *Deák:* Conyza. *Frantz:* Herbe de puces *O a/z:* Conyza, Pulicaria. *Német:* Dürrwurz, Ruhrtraut.

Három fület számlálnak ez fűből. Az Egy-
gyik egy réfre magaslan nő; Szára és levelei sző-
szőffek, Virági a' tetejében kálfsz formában álla-
nak és sárgák. A' másik két araszra nő, Nagy
sárga a' virága, mint a' tsillag-fü virága (Asteri)
ezt nevezik Eb-fzemnek. A' harmadik gyenge
zöld vékony szárú, mellynek tetejében gömbölyű
sárga virágok vagynak, kik ha meg-érnek, pelhet
bótsúttanak, melly a' szélről széllyel vitetik. Te-
rem Szántó földekben és nedves árkok mellett.

BELSŐ HASZNA: *Vérhas ellen*, ezen fűvek
igen ditséretessek, de kiválképen az a' száraz fű
neme, melly nevezetik: Aster couyzoides luteo
flore, és nedves vizenyös mocsáros helyeken terem.
HOFFMANN által nagyon javatatik a' sárgaság és
Vérhas ellen, akár porul végye-bé valaki az leve-
leit, akár ezekre forró vizet öntson 's azt igya.

KÖZ HASZNA: Azt írja DIOSCORIDES, hogy
ez száraz-fü fűsti, mindenféle férget a' Házból ki-
üz és meg-öl.

Nóta: Itt a' Debretzeni Tserében egy száraz-
fü neme terem, mellyet Tserekomlonak nevez a'
köz

köz nép, és Ferdöket készitt belöle: Ez tehát a Conyza Pannonica lanuginosa C. BAUMINI vagy Conyza tertia CLUSII.

337.

SZARVAS NYELVÜ-FÜ. Nagy lép fü. *Deák:* Scolopendrium, *Phyllitis:* Asplenium scolopendrium frondibus simplicibus cordato lingulatis integerrimis, stipitibus hirsutis H. CRANTZ. *Frantz:* Scolopendre, *Lengue de Cerf* *Olasz:* Lingua cervina. *Német:* Hirschzung.

Levelei hofszak, simák, mellyeknek derekai, verhenyeges vonásokkal meg-jegyezettve vagnak: Nagy Várad körül köves hegyes helyeken elég találhatik.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Tüdőnek romlásairól* igen használatos ez fűről való ital. 2) *Vért köpöknék-is* javallom ez fűvet; lehet a' leveleit közönséges leves ételbe meg-főzni. 3) *Lépnek dagadását* oszlatja ez fű, ezen módon ki él véle.

KÜLSŐ HASZNA: Sebeket és Fekélyeket ez fű tisztít és gyógyít, gyakran fel-kötvén azt.

338.

SZASZSZOR SZÉP VIRÁG, Tavasz-fü, Tavasz hozó-fü. *Deák:* Bellis minor: Bellis perennis scapo nudo H. CRANTZ. *Frantz:* Primivere, Margueritte, Paquette. *Olasz:* Margarita. *Német:*

met: Maßlieben, Zeitlosen, Zitterrösl, Gänßblümlein, Margarethenkraut, An-gerblumenkraut.

Ez alaton fűvetskének széles levelei vagnak, mellyek föld szint el-terjedök: A' virágok a' gömbölyü szárok tetejében kerekdedek, középelt sárga gombotskával ékeskedök, kiknek szélein köröskörül hoszszú fejér virág leveletskéek állanak, mellyeknek hegyei vereffek. Terem sük mezökben.

BELSŐ HASZNAI; 1) Tüdö, Máj és Vesék meg-tisztúlnak ez fü leveleiböl Tavaszszal ki-nyomott lóvnek italától. 2) Kóhögös és Fulladozó kis gyermekeknek ez Tavaszzi-fü irágait tében meg-kell főzni, és ez tóiet vé'ek italsák, vagy kásájokat ilyen féle téjböl készittesék. 3) Sz. iraz betegségben lóvök ez virágokat 's ezeknek leveleit 's gyökereit szárazszák-meg és tör-ék porrá, és nád mézet, az az: tükrot vagy sárga tükrot szint annyit keverjenek hozzá, melly porból napjában háromszor egy kés hegyére féröt meg-kell enni,

339.

SZEDERJ, Erdei szeder, *Deák*: *Rubus vulgaris fructu nigro*, *Chamaebatos*, *Morus sylvestris*: *Rubus foliis ternatis & quinatis, costa spinosa, fructu nigro* leví H. CRANTZ. M. M. *Frantz*: *Ronce*, *sentis*, *Meur de ronce*. *Német*: *Braunbeer*.

A' Debretzeni szállások körül, elég terem, és kár, hogy azon szedrekböl etzet nem készittetik, mellyből úgy gondolom igen jó etzet válnék.

BELSŐ HASZNAI: 1) Vizi-betegségben lóvöt igen jó ez fü gyökeréről itartni. 2) *Rekedtt vizellelet-is* azon módon meg-inditt.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Köröm mereg* ellen főzél-meg ez fü gyümöltseit gyenge tuznél, és kösék-fel a' pépjét. 2) *Török belső dagadásában*, ezen fünek leveleiből készült lével gyakran kell azt öblögtetni. 3) *Száj innyének verzeje és rothadása* ez fü vizével mofatásék.

340.

SZEG-FÜ VIRAG (kerti) Kerti szeg-fü virág Illatozo szeg-fü. *Deák:* Caryophyllus hortensis, Flos tunicæ; Dianthus caryophyllus floribusfolitariis, squamis calycinis subovatis, brevissimis, corollis crenatis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Geroflées, Oeillet de jardins. *Olasz:* Garofoli. *Német:* Nägelein, Graßblumen, Nelken.

BELSŐ HASZNA: *Szél-ütésben és sziv dobogásban* lévőknék vagdalják apróra a' piró szeg-fü virágait, 's főzzék-meg nád-mézben, és eteffekvélek azt.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Fő-fájos* emberek kötsétsék fejekre ez virágokat. 2) *Fog-fájást* a' száraz virágok füstje meg-enyhíti.

341.

SZEG FÜ (mezei) Mezei szeg-fü, Nyúl szeg-fü. *Deák:* Caryophyllus sylvestris flore rubro-odorato. *HENR. CRANTZ.* *Frantz:* Oeillet sauvage, Armoires. *Olasz:* Garofano sylvatico. *Német:* Wilde Nägelein.

Térem Erdőkben és Halmokon.

BELSŐ HASZNA: Követ emberben el-rontja ez fű Succiffa.

342.

SZEG-FÜ (bűdös) Bűdös szeg-fű, Török szeg-fű, Bársony-virág, Bűdöske, Orosz virág, Sárga rosa, Kassai rosa (de más az.) *Deák:* Carvophillus indicus, Flos affricanus, seu Tunetanus: Tagetes maximus rectus flore maximo multiplicato H. CRANTZ. *Frantz:* Oeillet d' Inde. *Olasz:* Garofano. *Német:* Indische Nägelein, Sametblumen, Thünisblumen.

Kertekben termesztik, virági tellyesek, veres bársony színűek: Levelei a' Vradits leveleihez valamit hasonlittanak, de igen bűdösek. Ötödik KÁROLY TSÁSZÁR idejében, midőn az Afrikai népeket meg-verte, hoztatott ez fű leg elsőben Európában.

BELSŐ KÉPEN nem tanátslom valaki véle éljen, mert DODONÆUS, RAJUS és LEMERÜ ezt mérges fűnek tartják: Méltó volna több próbákat tenni véle. A' kertekből pedig ki-kellene irtani.

KÜLSŐ HASZNA: *Dagadozott* tagokat mindazonáltal véle kötözni lehet.

Nóta: Ezen fűnek nagyobb nemét Kassai rosának nevezik némellyek: A' kifibbiker pedig Bűdöskének hívják; De az Eb-kaport-is bűdöskének nevezik.

343.

SZÉK FÜ (közönséges) közönséges
szék-fü. *Deák:* Chamomilla vulgaris, Leu-
cantheum: Chamæmelum vulgare ama-
um J. BAUHINI. *Frantz:* Camomille.
Olajz: Camomille. *Német:* Camillen.

Ez közönséges és jó illatú mindenütt a' me-
zőkben termő füvet, a' Tudosok közzül egygyik
Anthemis, másik Matricaria neve alatt emlittik.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Kis gyermekekben nagy
ragás lévén, igen jó őket ez fűvel vagy virágról
itattni.* 2) *Hüeglelést meg-szüntetik ez fű virágai
porul be-vévén azokat, vagy italban, ki él vélek,
mint egy MORTON névű Tudos bizonyítja.*

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fájdalmakat Köszvény
vagy dagadás miatt, ki szenved, köttelje-sel ez fű-
vet vagy virágit szárason.* 2) *Kemény dagadásokra
ha köttetik ez fű vagy virágai, először meg-önt-
vén forró vízzel azokat, azokat, meg-lágyítja és
el-ozlatja.* 3) *Kövikés személyek-is fájdalmaiktól
meg-szabadúlnak, ez virágoknak gyomorra és köl-
dökre való kötése által.*

344.

SZÉK-FÜ (illatozó) Illatozó szék-fü,
Római szék fű, Nemes szék fű. *Deák:*
Chamomilla romana. *Német:* Römische
Camillen.

Ez az elsőnek neve de kertekben termesztik,
és sokkal kedvesebb illatú.

HASZNA, Hasonló, sőt sokkal hathatósabb
trejü s hasznú, mint az első.

345.

SZÉK-FÜ (vad) Vad-szék-fű, Bűdös szük-fű, Bűdöske, Eb-kapor. *Deák*: Cotula seu Chamomilla foetida: Anthemis cotula foetida officinarum, receptaculis conicis, paleis setaceis, seminibus nudis. *H. Crantz*: Frantz: Camomille puante. *Német*: Stinkende Camillen, Krottendill, Hundsdill, Mutterkraut.

Hasonló az közönséges székfűhöz, és csak az igen bűdös szag különbözteti meg; Egyébként alacsonyabb-is, levelei szélefebbetskék a' virágaival együtt. Terem mezőkben, parlagokban, rétekben. Vagyon más ehhez hasonló-is, mellynek semmi bűdös szaga nintsen.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Dagadt torokra* igen jó a' meg-fűzött leveleket fel-kötni. 2) *Gelyv. iras* ha kötik azt el-vezfri. 3) *Köszvényes embereket* serefszteni-is szokták benne.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vizi betegségben* lévő főzze-meg ezt borban és igya. 2) *Fulladozó Ember* éljen ezzel ezen módon.

KÖZ HASZNA: Hogy meg-ne tsipjenek a' méhek, midőn heréltettek, vagy kasszaikat fel-ved, kend-meg magad ez fűvel, és rakd-meg magad véle 's mind el-távozuak, mert ezt a' fűvet a' méhek soha se szálják-meg, mivel meg-öli őket, mint egyéb nemeit-is.

Nóta: Némellyek a' Chamæpitis fűvet (az az földi temjént) Ebkapornak nevezik: De az helyesebben kalintza fűnek, és földi temjénnek nevezetik,

346.

SZEM-FÜ: Szem vigasztaló, Szem vidító-fü, Szem gyógyító-fü, Szem tisztító-fü, Efferasia. *Deák:* Euphrasia, *Ocularia:* Euphrasia officinalis, foliis ovatis lineatis, argute dentatis **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Eufraise, Lumilette. *Olasz:* Eufragia. *Német:* Augentrost.

Ez alacsony fűvetskének fehér ajakas virágotskai vagynak, mellyeken fok sárga és veres pettegetések látszanak; Levelei szőlőleiken ravatosflak. Terem kövér mezőkben és Szántó földek mellett. A' Debretzeni Nagy Erdőben terem egy Euphrasia, mellyhez hasonlot le-irt MORISON III. S. II. T. 24. Fig. 16. ilyen formán: Euphrasia lutea, foliis linearibus ferratis, superioribus integerrimis.

BELSŐ HASZNA: Homályos szemü embereknek, kiváltképen hasznos ez fü: Áztassák ez fűvet borban, vagy tegyék mustban, hogy azzal egygyütt forjék, melly itallal annakutánna, ebédkor 's vatsorakor éljenek, külsőképen ezen végre fatskotskába-is a' porát e' fűnek erefztvén, a' szemekre lehet éjtszakánként kötözni.

347.

SZERELEM-ALMÁJA. *Deák:* Solanum pomiferum. *Német:* Liebsapfel, Gelapfel.

Kertekben termesztik ez Éb-szőlő Nemét; A' gyümöltsei akkorák mint egy baratzk, de szegeletesek és szép piros karmalin színűek.

Nóta: Nem tanácsos ez Gyümölcstöket enni, mert az ember elzét meg-tsonkitják.

348.

SZERELEM GERJESZTÖ - FÜ.

Deák: Anacampseros: Anacampseros minor repens folio deciduo C. BAUHINI.

Ez Bab-levelü-fü neme, de ugyan tsak ollyak a' levelei mint a' Portsü-fü levelei.

HASZNAI azonok, mellyek a' Bab-levelü-fü alatt emlittve vagynak. Egyéb influentiáját a' szeretetre nézve nem irhatom.

349.

SZENT ANTAL-VIRÁGA, Szent János virága, Kása-fü, Szent Iván virága (a' régieknél.) *Deák:* Gallium luteum: Gallium tinctorium foliis linearibus, caulinis, fenis, ramorum quaternis, caule flaccido, pedunculis subbifloris H. CRANTZ. *Frantz:* Caille lait, Muguert petit. *Olasz:* Galio. *Német:* Megerkraut, Waldstroh, Unserfrauen Bettstroh, Labkraut, Megerkraut.

Mint a' Ragadó-füé, úgy állanak ennek gyenge hoszfú szárai körül a' levelek, mellyek igen keskenyek, de hoszfzatskák, simák, öt szárnak. A' szárnak tetejében a' szép sárga apró virágok bokroisan állanak 's jó szagúak. Terem kszálló rétekben 's egyébütt.

KÜL.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Orr vérfolyását megállítja a' pora, a' ki azt fel-szítja. 2) Rühes emberek meg-tisztulnak, ha ezen füből készült Fördőben feresztik. 3) *Tuzt*, mellyet Szent Antal tüzének-is neveznek, ez virágok meg-zuzatattván és úgy fel-rakatattván el-ofzlatják.

Nóta: 1) A' forró téjben botsátattván ez virágok, a' téj meg-fugorodik vagy el-válik. 2) Melly napon az idő esőre akar változni, azon akkor igen nagy illatja van ez virágoknak.

350.

SZENT BENEDEK FÜVE, Szegfű szagú gyökerű-fű, Erdei szeg-fű, Vad-szeg fű. *Deák:* Caryophyllata, Herba benedicta, Lagophthalmus seu oculus leporis: Geum urbanum floribus erectis, fructu globoso, villoso: aristis uncinatis, nudis, foliis lyratis **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Benoife, Refize, Herb Galiot, Salmonde, Sanemonde, Gaillot. *Német:* Benediktentwurz, Rägeleintraut, Heil aller Welt.

Magossan nő ez fű; Levelei közel olyak mint az eper-fű levelei; Virági olyanok mint a' Tor-matilla füé, vagy pedig ludpálité, és sárgák: Gyökere vékony, verhenyeges, olyan szagú mint a' szeg-fű, terem a' Debretzeni Nagy Erdőben-is.

BELSŐ HASZNA: 1) Köldök tsömör ellen javaltatik ez fű gyökeréről készült ital. 2) Gyenge gyomrú ember főzze e' gyökereket borban, és igya azt a' bort éhomra vagy étel felett,

KÜLSŐ HASZNA: 1) Sebeket tisztít és gyógyít, a' gyökerét borban főzvé, és azzal a' borral azokat mosván. 2) Trüves sebeket ezen formán lehet véle gyógyítani.

KÖZ HASZNA: 1) Ser közzé ha vetik ez öfzve vagdalt gyökeret, azt a' meg-etzetesédéstől meg-oltalmazza. 2) A' must vagy bor közé tétetvé, abban jó szeg-fű szagot gerjeszt. 3) Etzettel meg-öntvé e' gyökereket 's úgy a' ruhák közzé tévé azok jó szagúakká lésznek.

351.

SZENT BORBALYA FÜVE. *Deák:* Barbarea, Herba Sanctæ Barbaræ: Erysimum barbarea foliis lyratis extimo subrotundo H. CRANTZ. *Frantz:* Herbe aux Charpentier. *Német:* Sanct Barbenfraut, Winterkreß.

Mezőkben terem; ollyak levelei mint a' reteké, 's a' virágai-is ollyak, hanem hogy sárgák: Az egész fű erős tsipös izü: A' úsymbriumok közzé számlálják némellyek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vérnek sós romlott völtában* (Scorbutus) hasznossan élhetni ez fűvel és virággal Salyáta gyanánt, vagy tsupa zöld leveleivel. 2) *Holyagban levő követ rontanak* a' magvai, ki meg-efzi.

352.

SZENT JAKAB-FÜVE. *Deák:* Jacobæa: Senecio Jacobæa corollis radiantibus, foliis pinnato-lyratis, laciniis lacinu-

cinulatis, caule erecto HENR. CRANTZ.
Herbe ou Fleur de Saint Jaques. Német:
Sanct Jakobskraut.

Magossan nő ez; A' kemény szárain ollyak a' levelek mint a' Rontó-fü (Senecio) levelei: Virági a' tsengő-fü virághoz hasonlók, szép sárgák.

BELSŐ HASZNA: *Verhasban* lévőek főzzék-meg e' füvet és igyák a' levét.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Torok* belső dagadását mossað gyakran ez említett fü levével. 2) *Trüvek* fekélyek a' zöld-fü ki-nyomott levével mosatattván tisztúlnak 's gyógyúlnak.

Nóta: Az 1773-dik esztendőben Szent Jakab Havának XVIII-dik Napján az Epeşi Mezőben járván, akadtam egy különös Szent Jakab-fü nemére, melly az Jacobza pannonica folio non laciniato JOH. BAUHINI. Vagyon más-is, mellyet CLUSIUS nevez: Jacobza Pannonica foliis incanis.

353.

SZENT JÁNOS-FÜVE. Édes gyökerü-fü, Édes gyökér-fü, Higviritz.
Deák: Ligunitia, Glycirrhiza; Radix dulcis Celsi: Glycirrhiza glabra, leguminibus glabris, stipulis nullis H. CRANTZ.
Frantz: Reglise. *Olasz:* Regolitia. *Német:* Süßholz.

Az itt való házi kertekben némellyekben bőven terem önként-is.

BELSŐ HASZNAI: 1) Köhöges embereknek és gyermekeknek az öszve vagdalt gyökér öntef-sék-

sék-meg forró vízzel és itassék vélek. 2) *Vesefajás* szunik ez gyökér főtt vizének itala által.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Abrázatnak* a' tsutztól lett fel-dagadására, hintessék ez gyökér pora és el-oláztatja azt.

354.

SZENT LASZLÓ KIRÁLY FÜVE: Kereszt-fü, *Gentiana*, *Entziana*, *Dantzia* gyökér, *Szent Ilona-füve*, *Keserü gyökerü-fü*, *Ördög méze*. *Deak:* *Gentiana cruciata minor* H. *CRANTZ & lutea corollis quinquefidis rotatis verticillatis calycibus spathaceis* *Ejusdem.* *Frantz:* *Gentiane.* *Olasz:* *Gentiana.* *Német:* *Enzian, Bitterwurz.*

Ennek levelei hasonlók az hegyes úti-fü leveleihez; szára két araszni magas üres és vékony mint a' kömény-fü szára; Virága sárga; Terem hegyen, rétes és árnyékos helyen: *GENTIUS* az *Illyriai Király* találta hasznát leg-először *Dioscorides* tanúbizonysága szerint, innét inkább *Gencius Király* füvének nevezni lehetne. A' kisszebbik a' *Gentiana cruciata* ez a' kereszt-fü, melly a' *Szent László Király-füve*, ez egy araszra magossan nő, szára gömbölyü; Levelei kettősek egymás ellenébe állók, a' szappan-fü leveleihez hasonlítottok; Tetejében hatassan, betessen szép kék virágok állanak, ez neveztetik *Frantzia* nyelven *Gentiane croisseé*, *Gentianelle*, *Croifette*, *Olasz* nyelven: *Pettimbrosza*. *Németül;* *Kreuzkraut*, *Wobelger*: Terem mezőkben, Szántó földeken; *Juliusban* virágzik. Mindeniknek gyökere verhenyeges, jó szagú, keserü izü.

BELSŐ HAZNA: 1) *Pestis ellen* hasznos a' kerecszfű gyökere, ha ki egy fél drakmát minden nap etetben vagy borban bé-vészen, Szent László Király pedig ezt leg elsöben találta volna fel az ellen hasznosnak lenni, mint CLUSIUS és ZWIRTINGER emlékezik, mert minekutánna a' Tatárokat Magyar Országból ki-üzte, azután hamar nagy Pestis kezdett az Országban uralkodni. 2) *Hideg-lélös ember*, főzze-meg a' gyökeret borban, és igya éhomra azt melegen. 3) *Étel nem kívánásl* ezen említett ital meg-hozza.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fekélyeket* és egyéb rút febeket meg-tisztítja és gyógyítja és gyökér, mézben főzvént azt és úgy fel-rakván. 2) Tsüves febekben ezen gyökér bé-dugattván, azokat tisztuláfok előtt öszve nöni nem hagyja.

KÖZ HASZNA: A' kerecszfű gyökerét hasznos meg-etettni a' Disznókkal, midön köztök a' Dög uralkodik, mert meg-öriztettnek ez által a' Dögtöl.

355.

SZENT LÖRINTZ FÜVE, Fetske gyökér, Fetske-fű, Méregölö-fű, Æskulapius füve. *Deák:* Vincetoxicum, Asclepias, Hirundinaria: Asclepias vincetoxicum foliis oppositis ovatis, basi barbatis, caule erecto, Umbellis proliferis H. CRANTZ. *Frantz:* Domte venin. *Olasz:* Vincetoffico. *Német:* Schwalbenwurztraut.

Egy réfní magosra nő; Levelei gömbölyegek, és kettessen egymás ellenébe állanak; Az apró fejér virágai a' fű tetejében tsuportossán állanak: Az hüvelyekben lévő magvatskái egy kis madárhoz ha-

sonlittanak. Gyökere fok vékony hosszú szá-
laktól áll, fejezettel, ha meg-kosztogatik elejten
izetlen, de kevés idő múlva, édesetske és tsipos
ízű. Terem erdőkben. Akarom említeni, hogy
HALLER UR ez fűvet igen helyessen magyarázza
ekképen: *Asclepias foliis ex ovato lanceolatis,*
glabris floribus racemosis albis. LUDWIG pedig
ezt a *Stapelia* neméhez szerkeztetni láttatik.

BELSŐ HAZNA: 1) *Vízi-betegségben* ki
vagyon, főzesse-meg ez fű gyökerét borban, és
azt iddogalja napjában háromszor egy üveg pohár-
nira, ezt TRAGUS-is javálja. 2) *Szív resketését,* s
dobogását tsendesíti ezen ital. 3) Dühös eb kit
meg-mart, igya gyakran e' fű gyökerének főtt vizét.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Sebekre* hintettvén ez
fű pórá, az az: gyökerének pora azokat tisztítja's
gyógyítja. 2) *Torok és mondolok* dagadása el-ol-
lanak ez fű gyökerének vizével való gyakori öblö-
getés által.

Nóta: Ez fűnek gyökere nyers korába hányást-
is okoz, innét némelyek mérgesnek tartják, de a'
szárazban a' próbák által ártalom nem tapasztal-
tatott.

356.

SZENT MAGDOLNA-FÜVE. *Deák:*
Nardus celtica, Spica celtica: Valeriana
celtica floribus triandris, foliis ovato-ob-
longis obtusis integerrimis H. CRANTZ.
Frantz: Narde celtiques, Gaulois. *Olasz:*
Spica celtica. Német: Celtischer Nard,
Maria Magdalenenkraut.

Ez alaton termetű fűvetske, Matska gyöker-
fű neme (*Valeriana*) terem magas hegyen, HALLER
UR

Ur a' Helvetziai hegyeken leg-elsőben találta, levelei sárgállok, és sárgák virágatskai-is: Gyökere kedves illatú.

BELSŐ HASZNA: *Melly ember gyomra nem emészthet, főzze-meg ez gyökereket borban, és igya azt melegen éhomra.*

357.

SZENT ROBERT-FÜVE, Jószagú golya-fü, Szagos golya orru-fü. *Deak:* Geranium Robertianum, Cancrofanum: Geranium robertianum pedunculis bifloris calycibus pilosis decem angulatis H. CRANTZ. *Frantz:* Bec de Grue, Bec de Cicogne. *Német:* Rupertskraut, Rothlauffenkraut.

Ezen fü hasonlitt a' fellyebb említett Golya orru fűhöz, tsak ebben különböz, hogy ez egész fü erős pészma illatú, sőt ha dörösztetik, olyan nehéz szaga van mint a' Tzimáz féregnek; A' virági testszinűek. Terem a' Pufztákban, és köves helyeken 's szölök barázdain.

BELSŐ HASZNA: *Belső ráksülyt 's egyéb belső sebeket tisztitt 's gyógyitt a' zöld-fü leve vagy succusa.*

KÜLSŐ HASZNA; 1) *Ráksüly a' melly emökben vagyon, azokat e' zöld füvel kötözgefsék.* 2) *Emlökben meg-sürödött téj el-öszlik ezen felkötés által.* 3) *Meg-dagadozott melleiket az Aszfonyoknak nagy haszonnal kötözhetni ez füvel.* 4) *Tszuz vagy Orbantz Ember valamelyik tagján, ha van, kötözze-fel az öszve zuzott Szent Robert*

bert-fű zöld leveleit. 5) Szájnak belső rothadása ellen mofatásék az gyakran ez fű levével.

358.

SISAK-FÜ, Kuklás-fű, Tsuklya-fű, Szelid sifak-fű. *Deák*: Anthora, *Anti-thora*: Aconitum anthora floribus pentagynis, foliorum laciniis linearibus H. CRANTZ. *Frantz*: Anthor. *Olasz*: Antora. *Német*: Giftheit, Herzwurzel.

A' sifak-fű a' Farkas-répa (Aconitum) fűhöz közel hasonló; Terem magas hegyeken azon h lyen, a' hol a' Farkas-répa-fű: De a' sárga virágai kifebbek. Gyökere pedig kettős gömbölyeg gyökérből áll, mellyek barna színük kívül, belül pedig fehérék tsipős izüek.

BELSŐ HASZNAIRÓL azt tartják némelly Tudofok, hogy ennek gyökere, sőt maga az egész fű minden ártalmas fűeknek mérge, kivált a' Farkas-répa-fű mérge ellen különös hathatósággal bír, ki-üzvén minden mérget az emberből; A' honnét veszedelmes ragadó forró nyavalyákban, has-terelésben, Geleszták ellen ez fű gyökerét ditsérik. Más bölts emberek ellenben arra intenek, hogy ezen Sifak-fű belső hasznainak tökéletes hitelt ne adjunk; És tsudálkozom-is, hogy mind ez ideig ez Sifak fűnek valóságos tulajdonságai eránt való Controversia e' mi böldeg Seculumunknak annyi Böltssei által nem dirimáltatott.

359.

SZIV-FÜ, Sziv erősítő-fű. *Deák*: Cardiaca: Marrubium cardiaca C. BAUHINI.

HINI. *Frantz:* Agripaume, Creneuse.
Olasz: Cardiaca. *Német:* Herzgespann.

Szárai magosfak, négy szegeletűek, feketélők; Levelei az öreg tsallán leveleihez hasonlittanak, csak hogy keskenyebbek; Virágai aprók, ajakassak, barnák és fejér színűek egyvelest; A száraikon köröskörül tsuportossan állók, melly okból inkább a Pészertze nemeihez tartozik. Terem régi falak alatt, sövények mellett 's egyébütt-is.

BELSŐ HASZNA: *Gelesztákat* öl ez fü: A Régiek ugyan belsőképen ártalmasnak tartják ez füvet; Az ujjabbak pedig hasznosnak; melly szerint a ki véle él, a tüdejét a sürü turbától megtisztítja.

KÜLSŐ HASZNA: Kis gyermekeknek gyomor fájását, midön a szelek fel-fujjak azt (*Passio cardiaca, Cardiognus*) ennek fel-kötése által tsilapítani lehet. Förfözteni-is lehet ez fü vizében a kis gyermekeket.

360.

SZIVO-FÜ, (igy nevezem én legelsöben ezt a füvet.) *Deák:* Flamula Jovis, Clematis recta: Clematis flammula, foliis inferioribus pinnatis scandentibus laciniatis, Summis simplicibus integerrimis lanceolatis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Flammula, Espece de Liferon. *Olasz:* Flammola. *Német:* Brennfraut, Blattertwurz.

Két részni magosra nő ez fü, Levelei hofzszak hegyessék, egy felöl fehérek, más felöl fetét-zöld színűek, és mint a tűz olly etető erős izűek: Virági

rági fehérek négy levelesek. Terem erdőkben, és a' Dunában folyó apró folyamatok mellett: De a' fákra mint egyéb Clematis neme fel-nem fut, hanem egyenesen fen áll. A' kertekben némelly helyeken hasonló fűvet nevelnek, mellynek kékek a' virágai.

BELSŐ HASZON végett nem commendálhatom, mivel valamint a' Boglár virág, szint úgy ez is az ő mérges ereje miatt ártalmas lenne.

KÜLSŐ HASZNA: *Fogfájás* melly nem az adnas fogtól van, meg-fzinik, ha ez fű leveit az ember karjára kötik.

361.

SÓSKA (nagy) Nagy sóska, Lóssoska, Sós-lórom, Só-orom. *Deák*: Acetosa fylvestris seu vulgaris, Oxalys, Oxylapathum: Rumex acetosa floribus dioicis, foliis oblongis sagittatis H. CRANTZ. *Frantz*: Oseille, Vinette ou Salette longues. *Olasz*: Acetosa. *Német*: Sauersampfer.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Forró betegségben* közönséges ital gyanánt a' fűröl vagy gyökeréről főtt vízzel élhetni. 2) *Verhaszt* és egyéb *Hasfolyást* a' meg-tört magvai meg-etettvén meg-állítják.

KÖZ HASZNA: A' sóska hus lében főzetettvén hasznos eledel beteg személyeknek. Ezen kívül a' fejer ruhából a' téntát ki-vészik a' levelek, ha azokat a' ruhákhoz dörölik, és azután a' fejer ruhákat ki-mofsák.

Nóta: Ez sóska némelly Tudófoktól a' Lapuk nemeihez számláltatik.

362.

SÓSKA (apró) Apró sóska, Madár sóska, Három levelű sóska, Alleluja-fű. *Deak*: Acetofella, Trifolium acetosum: Oxalis acetofella, Scapo unifloro, foliis ternatis, radice squamoso-articulata H. **CRANTZ.** *Frantz*: Oseille petite, Pain de coru. *Olajz*: Trifoglio. *Német*: Sauerkraut.

Ez alacsony szabású sósának hármassziv forma levelei vagynak: Innét a' három levelű füvekhez vagy Lóherék nemeihez szerkeztetik némelyek által; Lehetne azért sós három levelű fünek vagy sósherének-is nevezni, ez fokkal főssabbizú mint a' nagy sóska, és így azon okra nézve határozottabb erejű, mint mellyek a' nagy sóska alatt meg-irattak.

BELSŐ HASZNA: Száj-rothadásait belől, kiváltképen ez fű tisztítja 's gyógyítja.

363.

SZÖSZÖS FÜ. Vad-tsombornak-is lehetne nevezni az én itéletem szerént. *Deak*: Clinopodium origani facie C. **BAUHINI.** *Frantz*: Fabreque. *Német*: Wirbeldost.

Ezen fű a' fekete Gyopárhoz, az az: Szurok fűhöz hasonlít; Némelyek a' tsomborhoz hasonlítják, de az levelei vastagabbak és szöszösek: Vagyon olyan-is, mellynek levelei a' Bafalyikomleveleihez hasonlittanak: Virági a' szára körül úgy áll-

állanak, mint a' Pefzertze-fü virági. Terem tserékben és hegyes helyekben.

BELSŐ HASZNA: 1) *Sérvéfesek* igyák ez fü főtt vizét. 2) *Hideglelősök* ez füvet borban főzések és azt a' bort igyák éhomra.

364.

SULYOM (vizi) Vizi fulyom, Vizi gesztenye Vizi dió, Szamár tövis. *Deák:* Tribulus aquaticus. *Frantz:* Chastagne d'eau ou de Riviere. *Német:* Wassernuß, Seenuß, Spißnuß, Stachelnuß.

Ez esméretes vizi-fü; Leveli a' vizben usznak, mellyek gömbölyegek mint a' kapotnyak levelei, vagy mint a' vizitök levelei, de kissébbek.

KÖZ HASZNA: Meg-föve itt Debretzemből áruják öfzfzel, de ennek a' béli nehéz eméztetü, és gyenge gyomruakban kolikát okoz, mellyet a' Régiék-is meg-jedzettek. Némelly Nemzetek ennek leveleivel lovaikat hizlálják; A' gyümöls béliből penig kenyeret sütnek.

365.

SULYOM (földi) Földi fulyom, Koldus tetü. Réti vagy Mezei Lapunak pedig helytelen nevezik. *Deák:* Tribulus terrestris, foliis sex jugatis subæqualibus, feminibus quadricornibus H. CRANTZ. *Frantz:* Tribule, Saligots. *Olasz:* Tribulo terrestre. *Német:* Erdnuß, Burzeldorn.

Föld szint a' száraz főenyés utakon el-fut ;
Levelei közel olyvak mint a' Borsóje. Gyümöltesei
tüs..éffek. Terem Nagy Györ Várossa Funduf-
sán , a' mint a' Komáromi úton a' Forrás kútra mé-
gjen az út.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Mondolak és szájnuk*
egyéb dagadáfa 's rothadáfa ellen hasznos ez fű
mazzel és borral főzván ezt , mellyel a' száját
gyakran mosni kell. 2) *Szemnek gyengesége* ez zöld-
tu ki-nyomott levével el-múlik.

366.

SZULOK, Ketske szakály-fű. *Deák:*
Caprifolium , Periclimenum , Matryfil-
va ; *Lilium inter spinas.* *Frantz:* Chev-
feville. *Ola/z:* Caprifolio. *Német:* Wald-
lilien , Geisblatt , Waldwinde.

Ennek a' szára magas , vastag 's erős mint egy
fa ága ; Levelei kettéffek , hoszszak olyan szagúak
majd mint a' büdös féreg ; Virágai hoszszakak fehé-
rek. Terem erdőkben LINNÆUS és CRANTZ UR
a' Lonicerák neve alatt emlittik ez fűvet.

BELSŐ HASZNA: 1) *Frantzus nyavalyában*
lévő , szárait főzesse-meg és igya a' levét. 2)
Köszvényeseknek a' leveleket főzzék-meg.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Szájnuk belső dagadá-*
sát és sebeit ez leveleknek vizével igen jó gyakran
mosni 's öblögetni. 2) *Főnek sebeit* e' zöld főnek
leveleinek levével kötni kell , és meg-gyógyúlnak.
3) *Szeptöket* a' bőrön el-veszt ezen lève.

367.

SZUROS LEVELÜ FEL-FOLYO.
Deák: Hedera aspera ; Smilax aspera fo-
lius

liis dentato aculeatis, cordatis novem nerviis H. CRANTZ. *Frantz*: Liset pinquant. *Olasz*: Edera spinosa. *Német*: Stechende Winde.

Ez-is olyan erős szárú mint az első; Levelei nagyok, vastagok, tüskéssek, fejei teppegetésekkel tellyessek: Virági rósa formák. Termesztik kertekben.

HASZNAI azok, mellyek a' szulok alatt meg-irattak.

368.

SPÁRGA, Nyúlárnyéka, Kaláris-fű (a' piros gyümöltseiről) Sz. György lova farka. *Deák*: Asparogus. *Frantz*: Asperge. *Olasz*: Sparagi. *Német*: Spargen.

BELSŐ HASZNAI: *Vizelletet* indító ereje vagyon a' Spárgának, és az gyökerének, azért fővény miatt szenvedőknek hasznos véle élni. A' mezei Spárga hathatossabb a' kertnél.

Nóta: Egy Dictionáriumban mint egykor láram, ez fű Isten-lova-farkának neveztetik, melly nevezetet repreádok, azért mivel kivált Keresztényekhez nem illik az Istennek Szent Nevét ilyen hijában valóságokra ruházni.

369.

TÁLMOSÓ-FÜ, Kánna mosó-fű, Mosó-fű, Simittó fű, Ló-fark-fű, Béka rokka. *Deák*: Equisetum, Cauda equina,

na, Hippuris: Equisetum arvense, Scapo fructificante nudo sterili frondoso H. CRANTZ. *Frantz:* Prele, Queüé de cheval, Chevaline. *Olasz:* Cauda di Cavallo. *Német:* Rosschwanz, Hasenwadel, Schaffheu.

Ezen fűvel Dunán túl az edények mosatattni szoktak. Terem motsáros helyeken, és száraz mezőkben: Nints levele csak vékony hosszú száratskái: Az alsó száron a' felső apró hosszú száratskák úgy állanak, mint a' meg-ijedett matskának a' farka; Némellyik olyan mint a' Roka-farka. Négyféle a' mezőkben találhatók: sok nemei lévén mindazonáltal azon egy hasznúak. A' Ló-fark-fű sokkal vékonyabb száratskákból álló; mint a' nevezett Tál-mosó-fű. Teremni láttam böven Nagy Fehér Vármegyében a' Dégi pusztában; és a' Szilati földön.

BELSŐ HASZNA: 1) *Vér vize list* meg-szüntet ez fű. 2) *Rekedett vizelletet* pedig nem inditt. 3) *Ember tüdőjében* lévő sűt kiváltképen ki-tisztítja: Bé-lehet a' meg-száradt-fű porát venni egy fél drakmáig; vagy a' zöld fű ki-nyomott levét két Untziáig kalananként bé-vetethetik.

KÜLSŐ HASZNA: *Orr-vérfolyását* meg-állíthatni ez fűnek a' homlokra való fel-köttetése által, vagy orra-lyukaiban bé-dugván ezt.

370.

TARKONY (szelid) Szelid tárkony, Imely gyöker. *Deák:* Pyrethrum umbelliferum BAUHINI. *Frantz:* Pyrethre. *Olasz:* Pyrethro. *Német:* Berthram, Speichelwurze.

Ez esméretes fű, a' kertekben termesztik, és Juh hus levébe meg-főzik: De a' Patikabéli külső Országokban terem, - mellynek levelei olyak mint a' Vradits-korojé: Virági pedig akkorák 's olyak, mint a' Chrysanthemumé. De a' kertinek virágai olyan formán állanak, mint a' Varadits-korojé. Az első hathatoffabb erejű és a' Botanikufoktól az Anthemisek nemeihez számláltatik.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Szél-ütés* miatt nyelvét ki nem forgathatja, az ezt a' fű gyökerét rágits kélja, de le-ne nyelje a' nyálat, hanem, kiköpje, vagy ez gyökérről főtt, vízzel a' száját mofsák gyakran. 2) *Fog-fájásoknak* az ilyen módon való orvofaltatas hasonlóképen javaltatik.

371.

TÁRKONY (vad) Vad-tárkony, Ptrüzfzentő-fű, Nátha-fű, Tetü-fű. *Deák:* Ptarmica, Pituitaria: Achillea ptarmica officinarum foliis lanceolatis argutè ferratis H. *CRANTZ.* *Frantz:* Pyrethre fauvage, Cirophlet, Herbe a' eternuer. *Olajz:* Ptarmica, Stamutella. *Német:* Dorant Rießkraut, wilder Bertram.

A' mezökben és köves helyeken találhatik ez fű, melly egy két araszni magas; Szárai gömbölyűek; A' levelek hofzfatskák, keskenyek, ravatoffak: A' virágai a' Varadits-fű virágaihoz hasonlittanak, tsak hogy fejez színűek. Az egész fű erős tsipös ízű. Vagyon nagyobb szabású Vad-tárkony-is, kinek virági közel olyak, mint a' szék-fű virági; Levelei olyak fellyül mint az uyak-fű (Uvularia) levelei. Ez egészen a' földre hajlik de az első fenn áll.

BELSŐ HASZNA: *Vér-vizellest* meg-állit ez fű, mind gyökerestől porrá törvén, mellyet vízzel meg-kell inni.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Útés* vagy *esés* által öfzve gyült vért a' bőr alatt, el-lehet öfzlatni ez fű leveleinek fel-köttetése által. 2) *Fog fájásút* szünteti annak, ki ez fű gyökerét gyakran rágja.

372.

TÉJHOZÓ-FÜ: Tejet nevelő-fű, *Keretzt-fű.* *Névk:* Polygala, Ambarualis: Polygala incarnata floribus cristatis spicatis, caule herbaceo ramoso erecto, foliis alternis subulatis H. CRANTZ. *Német:* Ransel, Kreuzblümlein.

Ez fűvetskét Dunán túl a' Bakonyi erdőben bőven láttam teremve száraz fővenyes helyeken; Az tetejében vagynak nékie kékelő apró ajakos virágjai. A' Juhok e' fűvet szorgalmasan felkerelik.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sárt epét a' belekből* ki-tisztit ez fű, ha fél maréknit egy meszszel borban főznek, és azt a' bort meg-itatják. 2) *Nyilalásról és tudónek öfzve* dagadása ellen (peripneumonia) ez fűvetske nagyon ditsértetik: mert a' Seneca gyökernek, mellyet Indiából hoznak ez-is neme lévén; a' Bölts Párisiai Orvosok ki-találták, hogy azon hathatos erejű.

KÜLSŐ HASZNA: Minden kemény dagadásokra öfzve zuzva lehet e' fűvet kötni, és azokat el-öfzlatja.

Nóta: A' marhák meg-evén ez fűvet, böv tejet adnak, méltó volna azért hogy mindenütt szaporitatték.

373.

TEKERT-GYÖKERÜ-FÜ, Kigyógyökerü-fü. *Deák*: Bistorta major, Colubrina: Polygonum bistorta spica unica, caule simplicissimo monostachyo, foliis ovatis in petalum decurrentibus **HENR. CRANTZ.** *Frantz*: Bistorte. *Olasz*: Bistorta. *Német*: Natterwurz, Wurmwurz.

Hofzszú termetű ez, kinek ~~széles~~ gömbölyeges és üreges: A' felsőbb levelei aprók, az alsók olyak mint az úti-fü levelei, hoszszabbak, szélesek, de mindnyájan veres pettegetésekkel megjegeztettek. A' tetejében kalász formában igen apró test színű virágotskák látattnak. A' magvai sóska magvaihoz hasonlítanak: Gyökere kívül barna színű befől veres, öszve húzó erejű. Terem hegyeken 's mezőkben.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vér-köpesben* lévő ez gyökér porát egye. 2) *Vérhasban* lévőnek ezen por használ.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Ingó-fogak* ez fü gyökere porával vagy vizével meg-mofatattván, megsértett tagokat párollyák olly borral, mellybe ezt a' gyökeret meg-főzték. 3) *Sebes száját* gyakran öblögeflek e' gyökér vizével.

374.

TÉLI-ZÖLD, Reptsén-fü. *Deák*: Erica vulgaris myricae folio hirsuto. **BAUHINI & CRANTZII.** *Frantz*: Queiro. *Német*: Heude, Heudekraut.

Erdők szélein száraz földben terem; közel olyak a' kövér levelei 's úgy állanak mint a' Tamariscus levelei, de annál fokkal approbbak; Szárai vékonyak, kemények; Virágai a' tetejében aprók és fehérek hol test-szinűek, 's le függök.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fejér folyását* az Afzszonynak meg-szünteti ez fü, ha veres borban a' virágait főzik és úgy iszszák. 2) *Fővény és Hólyagban* lévő kö ellen MATTHIOLUS, ennek vizét 's levét igen ditséri.

KÜLSŐ HASZNA: *Köfzvényes* embereket használatos e' fűből készült fürdőben feresztetni.

Nóta: A' méhek igen kedvelik a' Reptsén fűvet, és jó-féle mézet készítenek belőle, mellyről emlékezik PLINIUS-is. De DIOSCORIDES és egyebek az efféle méz felől ellenkezőt irtanak.

375.

TETEM-TOLDÓ FÜ. *Deák:* Chamæcistus: Chamæcistus minor angusto folio flore luteo CLUSII. *Német:* Cistenróflein, Sonnengünzel.

Ez araszni magasra nő ez; Leveletskei aprók gyengék, keskenyek, egyeffen egymás ellenébe állok, olyak közel mint a' Thymus fűé. A' tzer-nához hasonló vékonyságú ágotskák tetejében apró sárga virágok állanak. Terem a' Debretzeni tserében.

BELSŐ HASZNA: 1) *Vérhasban* finlödő főzze e' fűvet veres borban és igya. 2) *Vért-köpönek* használ a' fű pora.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Uj sebeket* gyógyítt ez fű midön azon zöld korában meg-zuzzák 's úgy fel-kötik; ezen végre borban-is lehet ezt főzni 's a'

febet véle bé-kötni. 2) Szájnak belső febeit igen jó mosni ez fű vizével,

766.

TISZTES-FÜ, Parlagi-fű, Parlagi-virág. *Deak*: Sideritis major hirsuta, *Heraclea*, *Ferrarea*: Sideritis hirsuta foliis lanceolatis obtusis dentatis, villosis, bracteis dentato spinosis pilosis, caule hirtó, spicis interruptis elongatis **H. CRANTZ**, *Frantz*: Crapaudine, Sideritis. *Olasz*: Siderite. *Német*: Gliedkraut, Brustkraut, Feldandorn.

Ez esméretes fű: Terem Szántó-földek körül 's egyéb száraz homokos helyeken: Szárai magos-fak négy szegeletűek, szörösek; Levelei világos zöldek hosszszűkűek, kemények, kedves illatúak, hegyesek, fénylők és világos zöldek: Virági fehér-ellők, néha sárgálok, az levelek töveiben állók, **A'** kissébb szabású Tisztes-fű Ugarokon terem; Levelei keskenyek de nem fénylők, viragi sárgálok ez az úgy mondatott Parlagi-fű. Harmadikról **ΜΑΤΤΗΙΟΥΣ** emlékezik, melyet csak Austriában talált, ennek levelei puhák; de effélét én itt Debretzen körül-is leltem, Némelyek egy Vizi-pefzertze forma fűvet-is (mellyről a' Pefzertzék alatt oda fellyebb emlékeztem) melly a' **RAJUS Lycopuffa**, a' Tisztes-fű nemeihez szerkesztetik.

KÜLSŐ HASZNA: 1) Melly kis gyermekék el-száradnak, azokat ezen fűből készült fürdőben javallom hogy füröszfűék. 2) Kik a' Fövény miatt fzenvednek, vagy Inai, kiknek fájdalmasok, azok is ezen fürdővel éljenek.

KÖZ HASZNA: Melly Rutza vagy Rétze fiakat a' Görts öfzve huz, el-annyira hogy nyakok fére tekeredik, és lábaikkal meg-sántúlnak, azok meg épülnek, ha ez fű vizében füröztetnek.

377.

TORMA (közönséges) Közönséges torma. *Deák:* Armorcia, Raphanus: rusticanus: Cochlearia foliis radicalibus lanceolatis crenatis, caulinis incis H. **CRANTZ.** *Frantz:* Raifort sauvage. *Olasz:* Ramoracia. *Német:* Meerrettich, Aren.

A' Torma mindenek előtt esméretes, terem magában-is nagy Tó vizek mellett a' nádak szélein: De az az Torma leg-jobb, mellyet hegyeken szőlőkben termesztene, mert édes izü és fokkal erősebb mint a' házi kertekben termő, melly bűdös szagú és rozsz izü, 's nehezen reszeltetthető. Ezt az **TOURNEFORT**-is a' Kalánfű nemeihez tette nevezvén így: Cochlearia folio cubitali.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Gelesztákat emberből ki-üz* ez Torma gyökerének leve, ha éhomra ezt iszja. 2) *Vizi betegségben lévő ezt a' levet igya,* és meg-gyógyúl. 3) *Gyengye gyomrát erősíti annak,* a' ki ételben eszi a' reszelt tormát. 4) *Köszvényeseknek-is* hasznos a' torma étele. 5) *Fulladozást* a' mondott Tormának levének itala el-hárít.

KÜLSŐ HASZNA: *Taga el-esleket* (ha nagy hévségben vagy forró betegségben nem estenek) használatos ez torma leveleiből 's gyökeréből készült fürdőben füröszteni. 2) *El-ájultakat* éleztetni a' késsel vakart tormának orrok alá való tartás által.

378.

TORMA (vizi) Vizi torma. *Deak*: Nasturtium aquaticum seu hyemal'e, Cardamine: Silymbrium, nasturtium aquaticum, siliquis declinatis, foliis pinnatis, foliolis subcordatis H. **CRANTZ.** *Frantz*: Cresson aquatique. *Olasz*: Nasturcio. *Német*: Wasserkresse, Feldkresse, Winter- oder weißer Kresse.

A' vizi torma levelei toll formán állanak; Virági igen aprók, fehérek; Magvatskai kis hüvelyegbe sárgák. Az egész fű erős csipős ízű mint a' torma: Ehez hasonló fűvetskét a' kertekben-is termesztenek, de levelei hosszak, mélyen bémettettek: Ezt nevezik a' Botanikusok így: *Lepidium sativum floribus tetradynamis, foliis oblongis multifidis.* Mind kettő egy erejű, csak hogy a' kertit faláta gyanánt eszik, a' vizit pedig orvoslásokra szedik,

BELSŐ HASZNA: 1) *Tüdőnek rómlása* miatt el-száradó ember, meg-épül, ha ez fűvet valamelyiket kivált a' vizit téjben főzi 's úgy iszja. 2) *Követ ront emberben* a' zöld-fű ki-préselt leve, kalánonként iván azt. 3) *Fulladást és Huratot* gyógyít mézes vízben ha főzik, és a' beteggel ezt gyakran itatják.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Varat, kofzt* gyógyít a' vize vagy leve az fűnek, mellyel magát gyakran mosni kellek. 2) *Kelevényeket* el-eméztik a' magvai, etzettel meg-töretetvén, és úgy el-kötetvén.

379.

TORMA (Török Országi) Török Országi Torma. *Drák*: Draba vulgaris. Arabis: *Lepidium foliis lanceolatis amplexicaulibus dentatis* H. CRANTZ. *Frantz*: Drave. *Olasz*: Draba. *Német*: Türksüchec Kresse,

Ez-is tormának a' neme, egy réfní magasra-is nő; Levelei hoszfzak, fzőkék, erős tsipös izűek: tetejében fok apró virágok állanak, kik ollyak mint a' Bódza virágai, de apróbbak fehérebbek, Terem mezőkben és Nagy Győr Várossa Fundusán a' Szabadhegyi út mellett-is; mellyet HALLER UR nevez eképen; Draba foliis hirsutis incanis ad teram ovatis, ad caulem paucissimis dentatis. TOURNEFORT pedig nevezi így: *Lepidium hnmile incanum arvense*. Ez fünek igaz neme eránt eleitől fogva a' füveknek Visgálói nehezen egyezhettének, mert némellyek a' Kalán-fű, némelly a' Tormák nemeihez szerkeztetik,

BELSŐ HASZNAI: 1) *Geleisztákat* ölnek a' magvai, a' ki azokat borban törve meg-ízfza. 2) *Nehezen lehellők* mézben vagy mézzel egyék a' magvakat. 3) *Feje fájos ember* a' fővény miatt a' megtört magokat egy drakmaig vegye-bé.

KÜLSŐ HASZNA: *Lépnek dagadásúra*, mézgel öfzve kavarván köffék-fel ez magvakat.

380.

TORMA (indiai) Indiai Torma, Sárga fel-futó, Spanyol farkantyú virág, Király

rály színű virág. *Deák:* Nasturtium Indicum, Cardaminum, Tropeolum foliis peltatis orbiculatis, Acriviola; Nasturtium Indicum folio peltato scandens J. BAUHINI. *Frantz:* Cresson d'Inde. Capu-fine. *Német:* Indianische Kresse.

Ezen fű formájára nézve a' Convolvulusokhoz tartozik, de erejére nézve a' Nasturtiumhoz némellyektől számláltatik. A' Házi kertekben az ablakokra fel-futattják; Virágai nagyok, sárgák, farkantyusfák; Levelei gömbölyegek, és torma izűek.

HASZNAI ez fűnek azonok, mellyek a' felyebb nevezett tormák alatt meg-emplittve vagynak, kivált-képen a' magvait vízi betegségben a' Parafzt emberek meg-inni szokták.

381.

TORMATILLA, VÉR-fű, VÉR-gyökér. *Deák:* Tormentilla: Potentilla fragaria tormentilla officinarum, foliis quinatis sessilibus, calyce octofido, flore tetrapetalo H. CRANTZ. *Frantz:* Tormentille. *Olasz:* Tormentilla. *Német:* Tormentille, Rührwurz, Blutwurz, Rothheilwurz.

Ez az öt levelű fűhöz hasonló fű, csak hogy alacsonyabb, gyengébb, fenn-álló; Levelei pedig nem olyan hosszú száron állanak: Virága-is approbbak, négy levelűek, sárgák; Gyökere akkora mint egy Dio, verhenyeges szorító izű. Terem erdőben és száraz homokos földben.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Verhaszt* vagy egyéb *na y hasfolyást*, meg-lehet állítani a' gyökerével, melyet borban kell főzni, és melegen inni. 2) *Fájdalmas nehéz vizelés* meg-könnyébbítettik a' gyökerének pora által, melyet egy egy fél drakmáig napjában két ízben meg-kell enni, vagy úri-fü ki-nyomott nyers levében bé-lehet venni. 3) *Vérköpést* ezen gyökér pora, és az evvel való élés meg-fzűnteti.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Fog-fájás szűnik*, ha ezt a' gyökért etzetben főzik és azt az etzetet a' fájós fogon tartják melegen. 2) *Rend kívül való vér folyását* az Afzszonyoknak meg-állítja az ezen gyökérből és ennek leveleiből készített főrdő. 3) *Folyó sebeket* mosni kell az olyan borral, melyben a' tormatilla gyökér meg-főzöttetett.

382.

TOROK-FÜ, Torok öröme, Gyik-fü, Tüz-fü, Szilva-fü, Szilva levelü fü.
Deák: Prunella, Consolida minor: Prunella vulgaris foliis omnibus ovato oblongis petiolatis H. CRANTZ. *Frantz:* Prunelle, Herbe au charpantier, Confire petite.
Olasz: Consolida minore. *Német:* Brausenellen, Günzel, St. Antonifraut, Gotheil.

Hegyes és füves helyeken találtatik ez; a' tserlevelü-fühöz (Chamædris) valamit hasonlított, de annál sokkal alacsonyabb úgy-mint egy araszni; Levelei hofzfzatskák, szöröfsek, verefellök, keferü izütek: Az ajakas virágok a' fü tetejében kalászfórmában állanak, kékek, de leg inkább kék és veres színnel egyelítettek, hasonlók a' Levendula virágához, vagy pedig a' seb-fü virágához. Magyar Országban nagyobb szabású-is terem, melyet a' Botan-

tanikusok neveznek: *Prunella grandiflora*, *coerulea magna flore*: Fehér virágu-is találatik. Böven terem a' Torok-fü itt Magyar Országban, úgymint a' Nyirben, és a' Bodoházi és Pirtsi földön.

BELSŐ HASZNA: 1) *Belső sebeket* gyógyítt ez fünek nyers levének itala. 2) *Scorbutust* vagy vérnek sós vóltat-is tisztítja,

KÜLSŐ HASZNA: *Torok dagadásban*, e' zöld fünek ki-nyomott levével a' torkot mosni kell, vagy pedig a' tsupa levelek-is öfzve zuzatatra fel-kötettrvén használatofak.

KÖZ HASZNA: Gyenge korában ez füvet nagy haszszonnal a' faláták közt-is meg-eheti az ember, vagy magát-is meg-öntheti.

383.

TÖK (vizi) Vizi-tök, Nympha. Deák: *Nymphæa*, *Nenupha*: *Nymphæa alba*, *foliis cordatis integerrimis, calyce quadrifido*. **H. CRANTZ. Frantz:** *Lyb d'e-tang*, *Blanc d'eau*. **Olasz:** *Nimfea*. **Német:** *Seeblume*.

Az álló tókban elég terem, a' szép fejer virági a' viz felett állanak; Gyökere hoszszú, fehér, vastag, mint egy ember karja. A' gyümöltse olyan mint a' mákfeje, és mák neme-is a' vizi-tök, a' honnét el-hiszem tsendesíttö ereje-is vagon.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Forró betegségben* lévőket, a' vizi-tök virágaiból készült vízzel jó itatni, mivel a' vérnek hevülése ez által szünik, az álmatlanság pedig nyugalomra váltözik. 2) *Fehér folyásban* lévő személyek szárazsak-meg ez fü gyökerét, és napjában egynéhanszor egy kés hegyre féröt belöle meg-egyenek.

KÜL-

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Testnek szeplőit elveszthetni* a' magvait vagy gyökerét vízben megfőzvé, és azzal mosogatván a' tagokat. 2) *Hu-
ját nevel* a' vízi-tök gyökere, ha lugban áztatják és azzal a' főt mossák.

384.

TÖK (földi) Földi-tök. *Deák:* Bryonia, Vitis alba: Bryonia alba foliis palmatis utrinque calloso scabris H. **CRANTZ.**
Frantz: Colovrée blanche, Vigne blanche, Brionie. *Olasz:* Vite bianca. *Német:* Stuhlwurz, Zahnreben, Hundskürbs.

Terem a' sövények mellett; ollyak a' levelei mint a' szőlő levelei, de bűdöfiek mint az eb-szőlő levelei: Virági aprók sárgák. Gyökere vastag hofzú; Gyümöltse egy borsoni nagyságú.

BELSŐ HASZNA: 1) *Vízi-betegségben* lévő ki-épül, ha a' földi tök gyökere porát fél drakmáig meg-efzi, vagy egy drakmát vagy kettőt borban főzve meg-iszik: A' nyers gyöker ki-nyomott levét azon végre egy kalánra valóig kettés mézzel együtt meg-ihatja. 2) *Lép-dagadása* el-ozlik, midőn valaki a' gyökerre forró vizet önt, és ezt egy két hétig iszja.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Lábaknak dagadását* el-lehet ozlatni, meg-refzelvé a' nyers gyökeret, és azt azokra fel-köttvé. 2) *Oldal fájásban* lévő-t is hasznosan kötozik ez gyökérrel és leveleivel. 3) *Farsübefokat* gyógyítani lehet ez gyökérrel, ha nyers korában késsel vakarják és fel-kötik. 4) *Útés* vagy *Esés* miatt meg-sértett tagokat ezen módon a' gyökérrel hogy kötozzék javallom.

385.

TÖRÖK-BORS, Paptika, Kerti-bors.
Deák: Capficum, Piper hispanicum, Siliquastrum: Capficum annum caule herba-
 ceo, pedunculis solitariis H. CRANTZ.
Frantz: Poivre d'Inde, Poivre de Guinée.
Német: Spanischer Pfeffer.

Ezt kertekben termesztik, és a' piros hofszú gyümölteit a' paraszt emberek porrá törik, és eledeleiket avval borsozzák.

HASZNARA nézve egyebet nem irhatok fe-
 löle, hanem hogy igen erős eszköz ez, és ember
 vérét igen meg-hevitti. Egyébkent ha etzetbe ve-
 tik a' paprikát, az töle erősebb és tartosabb lesz.

386.

TÖLTSÉRES VIRÁG. *Deák:* Mira-
 bilis peruviana: Solanum mexicanum
 flore magno. *Német:* Peruvianische Benel,
 indianische Benel.

Nóta: Ez a' Planta-is mint a' Török-bors In-
 diából származott ez mi földjeinkre: És úgy itélem
 nem eb-szölő, hanem maszlag neme lehet ez, mert
 formája szaga ezt jelenteni láttatik. Az Indusok Há-
 chálnak nevezik: Mirabilisnek-is lehet nevezni,
 mert a' Jalappát mirabilis nemeihez a' Nagy LIN-
 NÆUS szerkeztette, és ez Convolvulus vagy szulak
 formára nő fel; e' Töltséres virág füve pedig egye-
 nessen fel-áll, valamint a' maszlag. A' fok magva
 egy bab vagy paszul nagyságú de gömbölyeges fe-
 kete, körös-körül görtsös, belől fejer porral tel-
 lyes: Virági hofszak mint egy töltsér és külömb-
 féle színűek, de olly szagúak mint a' maszlag vi-
 rágai.

rágai. Meltó volna ennek gyökerével, és a' magvaiban lévő fehér porral probákat tenni, melly talán gyenge bé-vehető hasat indító por lenne: Igaz ugyan, hogy egy Tudos Pataváiból CLUSIUS Károlynak azt írta egykor, hogy ez gyökér két drakmaig bé-vétettvén, az Ember hasat derekassan megindította.

387.

TUBA ROSA: *Deák:* Hyacinthus: Hyacinthus Orientalis, corollis infundibuliformibus, semisextidis, basi ventricosis *HENR. CRANTZ.* *Frantz:* Jacinthe, Fleur de Rome. *Olasz:* Cipole canine. *Német:* Hiacinthen.

Ez a' Házi kertekben természetlik: Szép fehér igen jó illatú hosszú virágai vagynak.

BELSŐ HASZNA: Sárgaság és nehéz vizelés ellen a' meg-zuzott magokat meg-enni javalják. A' gyökere felől pedig némelleyek fok haszontalanságokat irtanak.

388.

TULIPÁNT. *Deák:* Tulipa. *Frantz:* Tulipe. *Német:* Tulipen.

Nóta: Némelleyek mint a' repát úgy eszik 's készítettik a' gyökerét, és tápláló 's magot nevelő erejünek tartják. De külsöképen-is jó orzlató eszköz.

389.

TURBOLYA. *Olasz* saláta. *Deák:* Cerafolium; Chærophyllum scandix: Cerafolium seminibus nitidis ovato-subulatis,

tis, umbellis sessilibus lateralibus HENR. CRANTZ. *Frantz*: Cersevil. *Oia/z*: Cerefoglio. *Német*: Kerbelkraut.

Hasonló közel a' Petrefelyemhez, de világosabb zöld színűek a' levelei, és igen jó szagúak, ha meg-dörsöltetnek: A' gyökere tejedzik: Terem erdőkben, vizes átkokban, kertekben-is néha önként fel-nő, némellyek ezt a' DIOSCORIDES Gingidiumának tartják: LINNÆUS UR a' scandix nemeihez tette.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Vizi betegségben* lévőnek, adgyák ez nyers fűnek ki-nyomott levét inni, és meg-épül, de napjában négy ízben négy, négy kalánra valót meg-igyék. 2) A' *tüdőnek romlása* miatt el-száradonak, ezen levét igen hasznos inni adni; láttam itt Debretzembem olly tanuló 18. esztendő s ifjat, a' ki fel-esztendeig ágyban fekütt, szüntelen éjjel nappal köhögött, igen sok genyetséget köpött, 's nagy hévségben éjjel nappal vólt, kinek femmi nem akarván használni, ezen fű levének általam javalott itala által, három hétre egészen ki-épült. 3) *Szülés után következő fájdalmak* (mellyek a' méhben lévő sugorodott vértől okoztattak) meg-tsillapitattnak ez fűnek főtt vizének meg-itala által, ezt ETTMÜLLER Doktor és HENR. CRANTZ UR-is commendálja, 's azt mondja ez utólsó, hogy minden szülő Afzszonyoknak a' turbolya fűből készült leves igen használatos minden egyéb orvosságok felett, akár minémü egyéb változások őket érdekeljék.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Mely emlők* az süri tej miatt kemények 's dagadtak, azokra hasznosan köttetik ez zöld-fű, mert a' meg-gyult süri tejet el-ofzlatja. 2) *Vizelletnek meg-rekedésében* a' szemérem test alá kell ez fűvet kötni. 3) *Bőr alatt öszve sugorodott vért* (melly ütés vagy esés által lett) el-ofzlatja a' zöld turbolya-fű, ha meg-zuzva fel-kötik.

390.

TYUKHUR, Ludhur, Pipehur, Madarhur, Tyukbegy, Tyukharapta-fü, Árnyék szerető-fü, Egérfül. *Deak*: *Alfine*, *Morsus galinae*: *Alfine tenuifolia*, *foliis subulatis*, *caule paniculato*, *pedunculis simplicibus*; *capsulis erectis*, *petalis calyce brevioribus* **HENR. CRANTZ.** *Frantz*: *Morgeline*, *Mouron*, *Esparcette*, *Olasz*: *Paverina*, *Gallinella*, *Gallina*. *Német*: *Hünerdarm*, *Hünerbiß*, *Vogelkraut*, *Spüren*.

Ez fü épen akkorára nő mint a' Tyuk szemfü; Levelei-is akkorák, de vékonyabbak's hegyesek; Virági aprók fehérek, nyoltz keskeny leveleltskéből állók. Terem árnyékos falak mellett és erdőkben 's szőlőkben: **WEINMANN** *Phytantozájában* Tom. I. Nro. 77: 78. emlékezik egy Gabonák közt termő *Alfinéről*, melyet *spergula* neve alatt recenséál illyeténképen: *Alfine spergula dicta longiori folio*: *Weißer Knosterich*: Ezt a' füvet méltó volna szaporítani, mert a' Tehenek fok jó tejet adnak, ha véle élhetnek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Rdgástól gyötrettet* kis gyermekeknek, téjben meg-főzvéu ez füvet, azont tejet adják bé-nékie. 2) *Aszu korsóghan* lévőeknek ezen fü leve hasznossan adatik-bé. 3) *Hevségben* lévő gyermeknek jó ez fü vizét inni adni.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Arany-ér rend kívül való folyását* 's ez miatt való fájdalmakat, ez fü pora meg-szünteti, ha a' végbélre hintik. 2) *Tuzes sebeket* jó ez fü vizével mosni.

KÖZ HASZNA: A' Ludak igen szeretik ez fűvet enni, kivált a' Libák, vagy mint Dunán túl nevezik a' Sibák meg-hiznak tőle, ez okból-is Erdély Országban Pipehurnak neveztetik, mert ottan a' Libákat Pipéknek nevezik.

391.

TYUK-SZEM, Tyukbegy, Kakuk terjék. *Deák:* Anagallis: Anagallis arvensis foliis indivisis, caule procumbente. **H. CRANTZ.** *Frantz:* Mouron masle, Morgeline. *Olasz:* Anagallida. *Német:* Gauchheil, Grundheil, Gefenheil, Wuthkraut, Bernunftkraut.

Ez hires jó fűvetske, leveleire nézve a' Tyukhur fűhöz valamit hasonlít, csak hogy levelei gömbölyebbek, vastagotkák és fetét zöldek: Virágai aprók rósa formájúak, pirosiak, némelyek szép kék színűek (melly Anagallis flore phoeniceo neveztetik) az apró szegletes magvatskák gömbölyű hüvelyetskében bé-rekesztve vagynak. Helyesfén le-rajzolták ezt az ö könyveikben FUSCHIUS, MATTHIOLUS és BLAKWEL, a' többi mind hibás, mert WEINMANN, azt írja, hogy négy segmentumi vagynak a' virágnak, holott öt az: MORRISON pedig és MORANA azt írják: hogy levelei szárazon állanak (folia petiolata) holott ellenkezőképen vagon a' dolog. Terem rétekben, Szántó földekben, egy szóval egész Európában mindenütt található, csak LAPPONIA Tartományában nem, a' mint a' nagy LINNÆUS in Flora Lapponica ez fűvetskéről semmit-is nem emlékezik.

BELSŐ HASZNA: A' Dühös állatoknak marásából következő halálos betegség ellen ez fű kiváltképen mind a' Régiektől mind az ujjabbaktól nagyon ditsé-

ditsértetik, innét TRAGUS, TABERNÆMONTANUS DODONÆUS fokat irtanak felöle. A' Német Imperiumban fok Patikákban tartatik ez fü, és az Brandeburgi Dispensatoriumban-is Anagallis Essentia exstál, kár hogy a' mieinkbe-is eddig nem introducáltatott, avagy csak a' köz emberek közt ez fü nem esméreteffebb. Német Országban laktomban ugyan, ez funek hasznai felöl, a' duhös ebek marási ellen fok szép Tanúbizonyság leveleket olvastam: Kivált egyet, melly 1749-dik Esztendőben Bambergában; a' másikat, melly Monasteriumban 1757-dik Esztendőben magistratualiter publicáltatott; A' ki tehát valamely duhös állattól megmaradtatott, annak sebjét azonnal ez fü ki-nyomott levével vagy vizével mosni kell; a' fü porát pedig gyakran etessék véle akár levesben: A' piros virágu Tyuk-szem-fü (Anagallis flore puniceo) inkább ditsértetik ezen végre.

KÖZ HASZNA: Vadászatban melly kutyát a' dühös farkas vagy kutya meg-mardtt, annak sebjét folyó vizben ez füvel mosni, és a' füvet véle meg-kell etetni, olly tojásban melly meleg parás vagy eleven szén alatt meg-sült.

392.

TÜDÖ-FÜ, (teppegetett) Teppegetett tüdő-fü, Galná-fü. *Deak:* Pulmonaria maculosa latifolia: Pulmonaria officinalis foliis radicalibus ovato-cordatis, scabris **H. CRANTZ.** *Frantz:* Herbe aux pulmons. *Olasz:* Pulmonaria. *Német:* Lungenkraut, Hirschmangold, Hirschköl, Fleckenlungenkraut.

Ennek levelei és virági valamit hasonlittanak az ökör-nyelv fűhöz avagy a' nádaly fűhöz-is a'

honnét némelyek *Symphitum maculosum*nak nevezik: Levelei szörösek, fehér szeplőkkel tetszősek: Virági ollyak mint az ökörnyelv-fű virági, de approbbak, kék és verefelli színnel egyvelitettek. Terem erdőkben, és embernek mindenféle Tüdőbéli nyavalyáiban kiváltképen használatos.

BELSŐ HASZNA: 1) Száraz betegségben melly a' tüdőben lévő sulyból 's annak belső sebeitől származik, fokot használ, midön ez fűvet megfőzik vízben és szin mézzel a' beteggel itatják. 2) *Vér-köpejt* megállit, ha méz nélkül valaki azon vizet iszja.

393.

TÜDŐ Fű (faj) Faj tüdő-fű, Gálnafű. *Deák:* *Pulmonaria arborea*, *Lichen arboreus*, *Muscus arboreus*: *Lichen pulmonarius foliolaceus laciniatus obtusus*, glaber, supra lacunofus, subtus tomentosus **H. CRANTZ.** *Frantz:* Herbe aux pulmons. *Olasz:* *Pulmonaria.* *Német:* *Baumlungenkraut*, *Eichenmoos*, *Bummoos*.

Ez moh neme a' vén tserfák ágain terem; Úgy ognak le-felé, a' szürke, vörös, széles, borkemény-ségű levelek, mint egy ember szakála, mellyek is szorosan egy más mellett le-felé állanak, végeik pedig szélesek, és alsó részeken szörzösek: Egy hires 's nagy tudományú Anglus **DILLENIUS** in *Historia muscorum*, mellyet Oxoniumban 1745-dik esztendőben ki-adott, az 29-dik paginában, ezt faj tüdő-fűvet helyessen le-rajzolta; E' mellett a' fellyebb le-írott **CRANTZ** Ur le-rajzolása is elégséges, mivel **TOURNEFORT**, **BAUHINUS**, **HALLER** és **LINNAEUS** Urak ezen faj tüdő-fűvet is az ő munkaikban

azon módon le-irtak. Termését ennek mi illeti, leg-bővebben láttam Nemes Somogy Vármegyében, midőn 1765-dik esztendőben, Kanisától fogva az egész Nemes Vármegyét hosszszában Uzoráig eljártam, az holott-is a' Nagy Erdőkben, a' fok vén Tser 's Bik-fákon September holnapjában annyit láttam; mellyet ha le-szedetetheték vala, talám száz sák-is véle meg-tölt volna.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Sárgaságban* ditsértetik ez füvel való élés. 2) *Köhögős* ember théa gyanánt nagy haszonnal élhet véle; némellyek borban is meg-főzik 's úgy ifszák. 3) *Száraz betegségben* lévők, akár porúl, akár italúl hasznosan élhetnek ez füvel.

KÖZ HASZNA: Kehes szarvas marháknak adják enni ez füvet, melly először sóval meg-hintettetik, és meg-épülnek.

394.

TÜZ-VIRÁG, Gyűrű virág, kenyérbél virág, Szárga virág, Burongó-fü, Peremér, Fülemlé-fü. *Deák:* Calendula, *Caltha fativa:* Calendula officinalis feminibus corymbiformibus, muricatis incurvatis omnibus H. CRANTZ. *Frantz:* Soucii, *Solsie. Olasz:* Fior d'ogni Mese. *Német:* Ringelblum, Goldblum.

Kertekben mindenütt termesztik, nagy kerekerek, sárgák a' virágai, mellyeknek a' levelekkel együtt jó szagok vagon.

BELSŐ HASZNA: Hőszámat indítanak a' virágok fejr borban főzetettvén.

KÜLSŐ HASZNA: Guta ütötteket ez füböl kézfült fördőben kell föröszteni.

395.

VARADITS, Vrádits. *Deák*: Tanacetum: Tanacetum officinarum foliis bipinnatis, incis, ferratis H. **CRANTZ**. *Frantz*: Tanaise, Tannée. *Olasz*: Tanaceto Athanasia. *Német*: Rheinfarn, Wurmkraut.

Ez magassan fel-növö-fű; Levelei és szép sárga virágai hathatos jó illatúak. Terem Verőfényes fővényes helyeken, erdők szélein, kertekben-is teremztik.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Geleiszták*at ki-üzi emberből, ha a' Varadits magvai porát egy drakmáig meg-ezsi; De a' zöld fűnek köldökre való fel-kötetése-is a' geleiszták ellen használ. 2) Fővényt a' fű leve ki-hajt emberből.

KÜLSŐ HASZNA: Rühes embereket nem tsak kenji, de füröszteni használatos ez fűben.

396.

VAR-FÜ, Kelés-fű, Kofz-fű, Fekély-fű, Rüh-fű, Sennyedék ellen való fű, Seprü-fű. *Deák*: Scabiosa; Scabiosa major **MATTHIOLI**: Scabiosa officinarum arvensis, corollis quadrifidis radiantibus, caule hispido, foliis pinnatifidis, lobis distantibus H. **CRANTZ**. *Frantz*: Scabieuse. *Olasz*: Scabiosa. *Német*: Grindkraut, Scabiosenkraut.

Ez fű fokot hasonlitt az ördög harapta fűhöz (Succisa) de világosabb kékségűek a' virági; A' levelei világos zöldek. Terem a' mezőkben.

BEL-

BELSŐ HASZNAI: 1) *Oldal nyitálásban*, melyet Dunán-túl szegezésnek neveznek, igen jó ez fűről inni. 2) *Köhögős* emberek-is meg-szabadulnak így.

397.

VARJU-MOGYORÓ, Szent János kenyere. *Deák:* Filipendula, Saxifraga rubra: Spirea filipendula foliis pinnatis, foliolis uniformibus ferratis, caule herbaceo, floribus cymosis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Filipendule. *Német:* Rother Steinbrech, wilde Garbe.

Három, négy araszni magassan nő; Levelét olyyak mint egy ki-terjesztett madár szárnya, vagy mint a' Ludpásit levelei; Virágai aprók, szép fehérek, tsuportoffan állók, le függök, hat virág leveletskéből formáltattak: Gyökere hoszfzas mint egy mák, verhenyeges színű, és egy hoszfzú vékony gyökér szálon függő. Némellyek ez fűvet Oenanthes és Osmunda név alatt emlittik. Terem domban 's Halmon.

BELSŐ HASZNA: 1) *Magasról le-esett* embernek ez gyökér porát gyakran adni kell, hogy azt meg-egye. 2) *Melly gyermeknek trontjai meg-pupofodnak* (rachitis) azoknak ez gyökeret porul bé-adni igen hasznosnak itéli Rajus, ki régi egy nevezetes fűveknek és ezeknek erejeknek Visgáloja vala. 3) *Fővény miatt* sínlödök, vagy nehezen vizellők főzzék e' gyökeret borban 's ígyák azt a' bort.

KÜLSŐ HASZNA: *Sérvés* ellen főzzék téjjel öszve zuzott gyökeret, és köfsék-fel meleg a' pépjét.

398.

VENITZ. Fehér venitz, Vad-venyike, Szulak-fű. *Deák:* Clematis alba: Clematis viticella, foliis compositis decompositisque, foliolis ovatis integerrimis **H. CRANTZ.** *Frantz:* Herbe aux Gaeaux, Clematite. *Német:* Waldreben, Baumwinde, Hefengrün, Reinenreben.

A' sövények 's köz kertek között terem, és a' fákra fel-fut: Virági rosa formák, szép fehérek jó illatúak; Őszfel pelyhes szürke gyümöltsei láttatnak. A' szára mint a' fa olyan kemény, és néha két három ujni vastagságú.

BELSŐ HASZON véget nem tanátsos ezzel élni, mert erős etető ereje vagyon; írja ugyan **TRAGUS** egy híres régi Botanicus, hogy vízi-betegségben lévőnek leheffen borban meg-fözve ez Venitzet bé-adni; De az ellen a' betegség ellen hasznosabb és bátorságosabb orvoságaink vagynak.

399.

VERONIKA, Ditsőséges-fű, Erdei sállya, Sarkó-fű. *Deák:* Veronica: Veronica officinalis, spicis lateralibus pedunculatis, foliis oppositis, caule procumbente **H. CRANTZ.** *Frantz:* Veronique. *Olasz:* Veronica. *Német:* Ehrenpreis.

Ez mindenütt esméretes fű; Terem erdőkben rétekben; Virági aprók, kerekdedek, kékellők.

BELSŐ HASZNA: 1) *Belső sebeket* tisztított 's gyógyított e' fű, ha forró vízzel meg-öntik 's úgy ifz-

iszfzák mint a' Hollandus theát inni szokták. 2) Száraz betegségre hajlok ezen módon élhetnek véle. 3) Podágras ember kinek lába ujja 's talpa selette fájdalmas, ez fünek ki-nyomott zöld levét két három latig igya, mint a' nagy BOERHAVE javallotta.

Nóta: A' Debretzeni szőlös kertekben terem egy fű, melly Veronica neme, ennek charactere következő: Veronica hederifolia floribus solitariis, foliis cordatis planis, quinquelobis. Ezen kívül a' Debretzeni Nagy Erdőben 1771-dik Esztendőben egy ember magasságára fel-nőtt Veronikát lettem: Ennek charactere im ez: Veronica spicata, spica terminali, foliis oppositis crenatis, obtusis, caule adscendente simplicissimo. Harmadik Veronika nemes Győr Várossa fundusán terem azon helyen, a' mere a' Posta Mester Ur Majorja felé az út vagyon; Ez az Veronica spicata minor VAILLANTII.

400.

VIASZ-FÜ, így neveztetik azért mivel a' méhek ebből viaszszat készítenek. *Deák:* Cerinthe: Cerinthe major **CLUSII.** *Frantz:* Melinet. *Német:* Wachsfraut, Fleckenfraut.

Hegyeken terem, ökör nyelv-fű neme, kertekben-is termesztik.

HASZNA: Dagadásokra lehet kötni mivel hivesítő természetű.

401.

VIDRA-FÜ Keferü három levelü-fű. *Deák:* Trifolium fibrinum: Menyanthes foliis

foliis ternatis H. CRANTZ. *Frantz:* Trefle de Castor ou aquatique. *Német:* Bibcrflee, Wasserflee.

Alló tókban szokott ez az három levelü keferü-fü teremni; Virágai aprók, fehérek tsillagossak: veres magotskákat tartó hüvelykei gömbölyűek.

BELSŐ HASZNA: 1) *Hideglelős ember főzve borban ez fűvet és igya.* 2) *Sárgaságot el-veztti vizének itala.*

KÜLSŐ HASZNA: *Fekélyek a' testen meg-tisztúlnak 's gyógyúlnak, ha ez fűnek főtt levével azok mosatattnak.*

402.

VIOLA (kék) kék viola, Ibolya. *Deák:* Viola martia: Viola officinalis foliis cordatis, stolonibus teretibus pedunculis radicatis reptantibus H. CRANTZ. *Frantz:* Violette. *Olasz:* Viola porporea, Mammolla. *Német:* Biolen, blaue Biolen.

Terem erdőkben, és kertekben-is termeszti ez alacsony kerekded levelü fűvetskét.

BELSŐ HASZNA: 1) *Nyavalya-törés ellen ez virágoknak vizének italát ditséri BAGLIVIVUS hajdan Romában egy híres Professor.* 2) *Mely-fáfos Személyek iganak viola vizet.* 3) *Forró betegséghen és hagymázban lévőket hasznos ez virágokra öntött vízzel itatni.* 4) *Szélütés után való fájdalmak ezen itallal meg-szűnnek.*

Nóta: A' Viola virágait nem kell soha forralni, hanem csak forró vízzel meg-öntessenek.

403.

VIOLA (három színű) Három színű Viola, Tífzár Virág. *Deák:* Viola tricolor, Jacea tricolor. *Frantz:* Pensees, Menuet pensees, Clavelee. *Olasz:* Jacea. *Német:* Jesusblümlein, Frensamfraut.

Terem erdőkben, tserékben, ugarokban 's egyébütt; Nevezik-is ez fűvet Szent Háromság virágnak, és Isten szakállának, de a' mint fellyebb említettem, nem szabad az Istennek Szent Nevét a' teremtett dolgokra ruházni.

HASZNAI: Azonok, mellyek a' kék Viola alatt meg-írva vagynak.]

404.

VIOLA (sárga) Sárga viola, Vizi-viola. *Deák:* Galtha palustris; Populago major **TABERNÆMONTANI** icon. 750. *Frantz:* Souffi de marais, Soulci. *Német:* Dotterblumen, Moosblum.

Vizekben terem, nagy kerekded sárgálló levelei vagynak; Virági-is kerekdedek, szép sárgák.

BELSŐ HAZNA: Dagadt lépü máju embe-seknek igen használatos.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Rdgds* miatt nyughatatlankodó kis gyermekeknek a' leveleiből, kézfűt fürdő használ. 2) *Méhék tsipését* ez zöld fű leveleivel kell dörölni.

405.

405.

VITÉZ-FÜ, Kosbor-fü, Nöszö-fü, Embererő, Agár-fü, Agár-mony-fü. *Deák:* Satyrium, Cynoforchis latifolia: Orchis morio, bulbis indivisis, nectarii labio quadrifido crenulato; cornu obtuso, petalis omnibus conniventibus H. **CRANTZ.** *Frantz:* Satyrion, Testicule de chien. *Német:* Stendelkraut, Geiltwurz, Schnabenkraut, Kreuzblumen.

Terem vizes rétekben, halmokon, erdőkben 's egyébütt: Egy araszni magas e' fü; Virági ajakfű, veresellők, némellyek kékek, és tsuportofan a' szára tetején állanak; Levele fel-állók, szélesek, hofzszatskák, végeiken hegyesek.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Ver-folyásban* lévőek, ez gyökér ételével meg-gyógyúlnak. 2) *Nyavalya törés* ellen (contra Epilepsiam) egy **MUNTING** névű Tudos commendálja.

406.

UGORKA, Buborka. *Deák:* Cucumer, Cucumis sativus. *Frantz:* Concombre. *Ola/z:* Cocomero. *Német:* Cucumer, Gurken.

BELSŐ HASZNA: 1) *Forro betegségben* lévőeknek nagy meg-hívésítésekre szolgál, hogy ha az Ugorka magvait vízben törik, és azt vélek itatják: A' kovászszal savanyított ugorkának a' leveis ezen végre használatos. 2) *Hektikás és Száraz betegségben* lévő embereknek, a' zöld vagy nyers ugor-

ugorka levét inni igen hasznos, a' mint-is ezt bizonyítja. Doct. és Prof. LUDWIG in Institutionibus Medicinæ Clinicae Part. II. Tr. 2. cap. 4. §. 789.

Nóta: Kertekben terem más ugorka-is, melly a' neveztetett Havasi Ugorka, Szörös Ugorka vagy Erdei Ugorka: Cucumis sylvestris, Cucumis asminus. Ennek gyökere meg-reszeltettvén régi daga-dáfokat fel-köttetése által el-öfzlat.

407.

ÜRÖM (fehér) Fehér üröm, Bárány üröm. *Deák:* Absynthium ponticum: Artemisia pontica foliis multipartitis, Subtus tomentosus, floribus subrotundis nutantibus receptaculo nudo H. CRANTZ. *Frantz:* Absinthe petite, Aluine pontique. *Olasz:* Assenzo petigo. *Német:* Wermuth, edler Wermuth.

A' Puztákban termő vékony levelű üröm-fű ez. Az Absynthium vulgare vagy közönséges üröm pedig, kertekben és árkok mellett terem. Az első sokkal kedvessebb illatú mint a' közönséges üröm, de nem-is olly keferű mint ez. Vagyon más igen alaton szábasú üröm-is, melly néfit fűnek nevezetik: Absynthium Seriphium, ennek levelei ollyak mint a' levendulájé, de fehérellők: Igen hathatos jó illatú ez, 's azon erejű, ha nem nagyobb, mint az első ürmöknek ereje.

BELSŐ HASZNA: 1) *Tsömör* ellen az üröm sűrű levét enni használatos. 2) *Hideglelősök* főzék ez fűvet borban, és azon bort naponként egy üveg pohárral igyák.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Gyomor fájásban* vagy *hányásban* az apróra vagdalt üröm leveleit fel-kötni

kötni igen-jó. 2) *Fene ellen* a' tagok őriztettnek, ez borban főzetett fűnek fel-köttetése által, vagy pároltatással-is. 3) *Fekélyek* az ember testén ez üröm porával gyakran hinteteflenek és meg-tisztulnak.

408.

ÜRÖM (fekete) Fekete üröm, Szent János füve, Seprő-fű. *Deák:* Artemisia vulgaris: Artemisia foliis planis semi pinnatis, pinnis rariter dentatis, floribus erectis dense spiccatis HALLER. *Frantz:* Armoise. *Olasz:* Artemisia, Amarella. *Német:* Benfuß, St. Johannesgürtel.

E' mindenütt termő és igen esmérőtes fű, melly ember magasságára fel-nő; Szárai vastagok, kemények mint egy fának az ágai: Levelei felső részeiken letét zöldek, alsó részeken pedig fehérek 's szőszöttek.

BELSŐ HASZNA: *Szülés után* tisztulása nem lévén a' Betegnek igyék erről a' fűről főtt vizet.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Podágrás lábakat* jó ez fűvel kötni, mert a' fájdalmak töle meg-szünnének. 2) *Lábaknak fejeir dagadását* el-ozlatja e' fű, ha azok az égő fűnek füstivel érdekelteknék. 3) *Lövés által* meg-sértetett embernek épülésére szolgál, ha ez zöld fűvet borban meg-töri, és azt az fejeir hort jól ki-fatsárván fel-köti. 4) *Meg-állott hófzámát* meg-indítja a' Ferdő, melly e' fűből készítettett.

KÖZ HASZNA: Kehes marháknak e' fű porát sóval együtt meg-keverve etefsékek-meg, vagy a' tiszta zöld fűvet sóval jól meg-hintve hánnyák eleibe, és a' keh el-mulik rólok. Üröm taplot ezen a' földön a' pusztákban ebből készitlenek: Tudni-illik

lik a' száraz koroit meg-égetik, a' meleg tüzes hanvát a' tenyerek között, az előre meg-dörsöltett fekete üröm levelei közepiben téfzik, és ismét azon módon dörsölik a' két tenyér között, míg a' levelek úgy öfzve nem mennek, mint egy sodrott szösz vagy fonál.

409.

URE-SZAB, Vad-zab. *Deák:* Aegylops, Avena sterilis, Brombus. *Frantz:* Coquirole, Avoine fauvage. *Olasz:* Egi-lope. *Német:* Gerstenwald, Taubenhaber.

Terem kivált az Árpa között; levelei közel ollyak mint a' buzáé, de puhábbak.

KÜLSŐ HASZNA: Szem szegeletiben lévő rsüves dagadást (fistula lachrymalis) melly nyaválát CELSUS Egylopsnak nevez, meg-gyógyíthatni, ha ez zöld füvet meg-zuzzák, és reá kötik.

410.

ÜSZÖG. *Deák:* Lolium, Lolium temulentum, spica aristata, spiculis compressis aristatis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Luille, Zizanie, Yoraye. *Olasz:* Loglio. *Német:* Derten.

Nóta: Igen ártalmas az üszögöt a' Gabonák között hagyni, és azokkal együtt liszté öröltetni: Mert a' kik az efféle lisztből kenyereket és készült eledeleket esznek, GALENUS, LINNÆUS CAMMERARIUS és CRANTZ Ur tannúbizonyosságai szerént, Fő-fájásokban, Fő-szédulésekben esnek és szemeknek homályosága 's egyéb nyavalyák-is okoztatt-uak;

nak; A' honnét OVIDIUS-is így szollott: Et carent Loliis oculos vitiantibus agri. Az apró marhák pedig, vagy mint Dunán-túl nevezik a' Barom-fiak mint némellyek tartják az üszügös Gabonáktól jobban meg-hiznak.

411.

UTI-FÜ (széles) Széles levelü úti-fü, vagy közönséges úti-fü. *Deák:* Plantago major latifolia: Plantago officinarum foliis ovatis glabris, Scapo tereti, Spica flosculis imbricatis H. CRANTZ. *Frantz:* Plantain, *Olasz:* Piantagine, Peantana. *Német:* Wegerich, breiter Wegerich.

Uti-fünek igazán neveztetik, mert jobbára mindenütt utak mellett terem; Leveli szélesek.

BELSŐ HASZNA: 1) Fehér folyásban lévőök nyomják-ki a' zöld úti-fü levét és ígyák azt.

KÜLSŐ HASZNA: Régi folyó sebekre ha kötettnek az úti-fü levelei, azok ki-tisztúlnak és meggyógyúlnak.

412.

ÚTI-FÜ (keskeny) Keskeny levelü úti-fü, Hofzszú úti-fü. *Deák:* Plantago angustifolia: Plantago lanceolata, foliis lanceolatis, Spica subovata nuda, scapo angulato. H. CRANTZ. *Frantz:* Plantain longe. *Német:* Schmahler Wegrath.

HASZNAI ennek hasonlok a' széles levelü úti-füéhoz.

413.

UTI-FÜ, Tsipkés úti-fü, Kigyó-fü.

Deák: *Plantago ferrata; Plantago lusitana foliis lato-lanceolatis, trinerviis, subdentatis, subpilosis, Scapo angulato, spica oblonga hirsuta H. CRANTZ. Német: Gespißter Wegerich.*

HASZNA: Harmad napos hideglelést el-hagyatthatni, ez fü ki-nyomott levének itala által.

Nóta: Ezt Dunán túl kigyó nyelvü-fünek nevezik. A' Duna Ligeteibe és rétes nedves partyain terem: Ugyan ott Harmad napos Hideglelések ellen a' köz emberek szerentséssen élnek ezen zöld fünek ki-nyomott vagy préselt levével. Ezen kívül meg-jedzésre való ez-is: hogy a' széles levelü úti-fü levelein hét Erek (Nervi) lenni szoktanak; A' keskeny levelün öt erek; és a' tsipkés úti-fün csak három erek vagynak.

414.

UTI-FÜ (vizi) Vizi úti-fü. *Deák:*

Plantago aquatica: Ranunculus palustris plantaginis folio ampliori TOURNEFORTII.

Frantz: Plantain d'eau, Plantain aquatique. *Német: Wasserwegerich, Froschkraut.*

Tókban és vizes árkokban terem; Apró fejrüllő virági vagynak. A' egézf fü magas.

BELSŐ HASZNARA nézve nem ditsérhetem, mert etető ereje vagyon mint a' Boglár virágoknak; némellyek ugyan sárgaság ellen ditsérik.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Dagadozott* lábakra lehet kötni ez fűvet. 2) *Régi sebeket-is* eképen megtisztított.

415.

UTI-FÜ (olasz) Olasz úti-fű. *Deák:* Arnica, Alisma, Ptarmica montana: Arnica montana foliis ovatis integris, caulinis geminis oppositis **HENR. CRANTZ.** *Frantz:* Arnica, Plantain de montagnet. *Német:* Fallkraut, Wolberley, Arnick, Lucianskraut, Mutterwurz wird es nicht wohl genennet.

Hegyeken terem, sárga nagy virágokkal látzóató mint a' tűz virág, vagy mint a' ketske-fű virági, a' honnét némelyek nevezik így: *Doronicum plantaginis folio.*

BELSŐ HASZNAI: *Magasról el-esteknek* használatos ez fűről vizet inni, melly okból igazán is neveztetik *Panacea lapsorum:* De ennek három nagy virágát elég megönteni forró vízzel, mert a' foka hányást inditt.

416.

ZANOT: Ketske három levelű-fű. *Deák:* Cytisus incanus filiquis falcatis **C. BAUHINI.** *Frantz:* Cytise. *Olasz:* Cytiso. *Német:* Geißflce.

Melly Magyar Országban terem, erős kemény szárú, két vagy három araszni magasságú, három levelű, sárga virágú.

BELSŐ HASZNA: 1) *Vizelletet* indítanak a virágra, ha borban főzik 's úgy ifszák. 2) *Követront* emberben ezen fünek levelein főtt bor.

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Dagadásokat* el-ofzlatnak a' meg-zuzott levelek, ha fel-köttetnek.

KÖZ HASZNA: Ez füvet a' méhek, ketskék és lovak igen szeretik.

417.

ZELLER. *Deák:* *Apium hortense*; *Eleofelinum.* *Frantz:* *Ache*, *Perfil de marais.* *Olasz:* *Apio palustre.* *Német:* *Eppich*, *Gartenepich*, *Sceller.*

BELSŐ HASZNA: *Melyben* lévő sűrű nyálat el-ofzlatja, ha az fünek vagy gyökérének vizét mézzel ifzod.

KÜLSŐ HASZNA: A' febek e' fü levével mofatattván meg-tisztúlnak és gyógyúlnak.

KÖZ HASZNA: Salyátának és leves ételekben jó izt ad ez fü.

Nóta: Korságos, az az: nyavalya-törös személyek ne éljenek véle.

KEDVES OLVASÓ.

Ezen rövid beszédekkel csak azt akarom megjelenteni, hogy az mindjárt ez után írott Első Mutató Táblát a' végre irtam; mivel az ezen Füves Könyvskében meg-nevezett 417. rendbéli Füveknek nevei, némelly Vármegyékben vagy Helységekben, több különböző neveken-is neveztettnék, és így az olly Helyekben lévő más Vármegyébéli vagy Helységbéli Ember, az meg-hallott vagy kívántató 's javallott füvet, ez Füves Kertben fel-nem találhatná, ámbár Alphabeticus rendben írva álljon-is: Ez okra nézve a' fent említett négy-száz tizenhét számú Füveknek, különböző több-féle neveit-is, mellyeknek száma Hat-száz negyven hat, ismét fok munkával öfzve szedegettem, és Alphabeticus rendben helyheztettem, mellyeknek mindenike az Első Számú Füvekre mutató; és így könnyü móddal innét az Olvasó, amoda igazgat-tatik.

A Z U J F Ü V E S

É S

V I R Á G O S

M A G Y A R K E R T N É K

ELSŐ MUTATÓ TÁBLÁJA.

A.

ábruta *ldsd:* abruta
 ago-fü rontó-fü
 agár-fü vitéz-fü
 agármony-fü vitéz-fü
 a'omhozó-fü natragulya
 áldott-fü pápa-fü
 alakor tönköly
 alleluja-fü sóska
 angyal rugta-fü pénz leve-
 fü lü-fü
 angyelika angyal-fü
 anya-fü kigyótráng
 - - - mátra-fü
 anya méh-fü mádra-fü
 apró katang endivia
 apró mezei galambbegy
 faláta
 apró fel-futó harang-fü
 apró bojtor- párló-fü
 ján
 apró sármag sár-fü
 arany-fü arany virág
 - - - fetske-fü
 arannyalver- fetske-fü
 fengő-fü

arany virág gyópár
 arva leány aranyos pa-
 haja prád
 arony sza- borjú láb-fü
 kálla
 arnyék sze- tyukhur
 rető-fü
 átkozott tö- matska tö-
 visk visk
 atratzél eb-nyelv
 - - - ökör nyelv-fü

B.

bak-fü bak szakál
 bak szarú görög széna
 balsam-fü kakuk-fü
 balha-fü baratzk le-
 velü-fü
 - - - száraz-fü
 balha magu- balha-fü
 fü
 balha halál száraz-fü
 baraboly bubolyitska
 bafarofa bafalrofa
 baka buzogány-fü
 bay-fü fürtös-fü
 bab levelli-fü köldök-fü

Első Mutató

baldrian-fü	matska gyökér	borju fül	öllyw-fü
badian-fü	matska gyökér	bofzorkánkása	harmatkása
barátfejú-fü	orozlán fogfü	bojtorján	lapu
bárfony virág	szeg-fü	borfos-fü	sása-fü
bárány nyelv	uti-fü	borserejú-fü	sása-fü
betonika	bak-fü	borostyánlevelü-fü	sása-fü
béka virág	boglár virág	bubnitska	bösövény
- - -	egér fül-fü	bujdosó tsalán	pezsertze
- - -	öllyw-fü	búrongo-fü	tüz virág
béka-fü	sömör-fü	buborka	ugorka
béka len	lenlevelü-fü	burets	bárány nyelv-fü
bék arfoly	paper szénnye-fü	börvei-fü	börvény
béka rokka	tálmósó-fü	bödök	bürök
béka therjék	tsillág-fü	bösövény	bürök
bervén-fü	börvény	börög	bürök
bétsi mádra	mádra-fü	büdöske	szeg-fü
bibinella	tserlevelü-fü	büdös-fü	borfotska fü
béka tök	öt levelü-fü	- - -	szeg-fü
bóldog afzfonyhaja	arany fonál-fü	bükkön	lednek
bóldog afzfony te nyére	bóldog afzfony tövise	csap-fü	baj-fü
bóldog afzfony köldöke	köldök-fü	csab üröm	csába ire
bóldog afzfony pálastya:	orozlán-talp-fü	császárgyökér	mester gyökér
boragó	bárány nyelv-fü	császárvirág	viola
bóldondittófü	belénd-fü	csere komló	száraz-fü
bogántsvakaró	bogátskoró	csengő vallas	nyak-fü
borjuláb-fü	kigyótráng	csitoka	árpá répa
		csitseriborsó	bagolyborsó
		csillag-fü	tzillár-fü
		csipke fa	hollólab
			bóldog afzfony tsipkeje

C.

Tábla.

csirköles - - - czitzfark- koró czinadonia czigány pe- trefelyem czirok czitrom-fü csorbáka csuklya-fü chába ire chyallan chyombor	lednek haidina egér fark-fü fetske-fü koriandrom tönköly méh-fü kakits sífak-fü csába ire csallán csombor	difznó - tö- vis babakalás <h2 style="text-align: center;">E.</h2> eb-gyömbér eb-fejü-fü eb-kapor eb-fzem édes gyöke- rü-fü édesaprágý - - - effrasia egető langas- fü egér fü egy bojtos- fü eke tartó-fü élek halok el-forduló-fü embererő entziana erősítő-fü erdei szeder erdei édes gyökér erdei vad-re- tek - - - erdei vad- kömény erdei szölő
---	--	--

<h2 style="text-align: center;">D.</h2> darú orú-fü dantzia gyö- kér demutka ditsőséges-fü diadalmas-fü diktamos dinnye-fü dinnye sza- gú-fü - - - difznó-bab difznó-ke- nyér difznó-paréj difznó-mo- gyoró difznó-kék difznó-orja difznó-páfit difznó-por- tsin	golya orú-fü szent László király füve kakuk-fü veronika báj-fü ezerjő-fü kalintza-fü bárány nyelv-fü csába ire belénd-fü difznó-répa has lagyittó- fü lapu orofzlán fog- fü portsin-fü portz-fü portsin-fü	baratzkleve- lü-fü borjúorrú-fü fzek-fü száraz-fü szent János füve angyal édes gyökér fzem-fü sömör-fü tyukhur aranyos pa- prád igitze tövisk paper szé- nye-fü farkas répa vitéz-fü szent László király füve czim nyel- vü-fü bóldog asz- szony tsip- kéje angyal édes gyökér borfotska-fü sása-fü difznó kö- mény ebszölő
---	--	---

Első Mutató

erdei matska	matska-fü	fehér hátú	bóldog afz-
menta		tövisk	szony tö-
erdei csom-	matska-fü		viffe
bor		fehér gyöke-	falamon pe-
erdei mester	máj-fü	rü-fü	tséte
erdei répa	nyak-fü	fehér tövisk	matska tö-
erdei nagy	szikoria		visk
falata		fehér bogáts	bogáts koró
- - -	öllyw-fü	koró	
erdei sülfü	falamon pe-	fekély-fü	ördögharap-
	tséte		ta-fü
erdei szeg-fü	szent Bene-	- - -	var-fü
	nedek füve	fekeie pe-	pezertze
erdei sállya	veronika	met-fü	
esterparéj	paréj	fekete buza	tsor molya
eszteragora	golya orú-fü	fetske-fü	szent Lö-
etzetes-fü	hollo-láb		rintz füve
ezüstös há-	lud pásit	fel-futó	török-bab
tú-fü		festő-fü	szappan-fü
ezer levelü-	egérfark-fü	- - -	fürész leve-
fü		- - -	lü-fü
ezer jó-fü	fok-hagyma-	- - -	buzér-fü
	szagu-fü	festő virág	rekettye
		- - -	festő-fü
		fige-bab	ibolya
		fige-levelü-	fetske-fü
		fü	
		fodorka	tserlevelü-fü
		fogoly-fü	fal-fü
		fogas levelü-	fürész levelü
		fü	
		folyó-fü	borostyán
		- - -	börvény
		- - -	harang-fü
		forduló-fü	matska gyö-
			kér
		földitök	ló-körmü-fü
		földi borost-	baj-fü
		ján	
		- - -	börvény
			földi

F.

fagy ökerü-	len levelü-fü		
fü			
faj virág	balsamina		
farkas neve-	tsomorika		
tő-fü			
farkas tej	ebtáj		
farkas házág	farkas-alma		
gyökér			
farkas gyö-	farkas répa		
kér			
farkas-bab	farkas répa		
farkas méreg	farkas répa		
farkas szőlő	tzillár-fü		
fehér hátú-fü	lud-pásit		

Tábla.

földi fenyő- tziprus
 fü
 földi temjén- tziprus
 fü
 - - - kalintza-fü
 földi fenyő kalintza-fü
 földi kenyér díznó-répa
 földi epe ezerjő-fü
 fülben fatsa- fül-fü
 ró-fü
 füle müle-fü gyékény-fü
 tűz virág

G.

gyapjú-fü ökörfárk
 koró
 gyapjú festő- festő-fü
 fü
 gamandor-fü tserlevelü-fü
 galna-fü tudó-fü
 galambbegy fetske-fü
 galamb-fü golya orú-fü
 - - - fzapora-fü
 galambláb golya orú-fü
 galambotz fü fzapora-fü
 gelezta-fü tzamoly-fü
 gelitze túske iglitzetövisk
 gerény-fü arany fonál-
 fü
 gyékény ká- gyékény-fü
 ka
 gyengye salamon pe-
 gyökér tséte
 gyik-fü torok-fü
 golya varon- fetske-fü
 tó-fü
 görög bab görög széna
 gyökere el- farkas répa
 fordúlt-fü
 gyöngyköles madár köles

gyújtóvín- len levelü-
 fü fü
 gyürü virág tűz virág

H.

harang virág tzamoly-fü
 harang-fü nyak-fü
 hanga-fü mustár
 hajas-fü rontó-fü
 hajnevelő-fü arany fonát-
 fü
 has indittó- has lágyítottó-
 fü fü
 - - - sár-fü
 has lágyítottó- málna
 fü
 házi zöld fül-fü
 három leve- lóhere
 lü-fü
 hezaggyökér farkas alma
 hideglelést ezerjő-fü
 gyógyítottó-
 fü
 higviritz szent János
 füve
 horgas hü- görög széna
 velykü-fzé-
 na
 holló láb sömör-fü
 holdruta ruta
 hold-fü ruta
 hugyos-fü len levelü-fü

I.

iglitze rekettye
 imer gyökér koloka
 imely gyö- tárkony
 kér
 infü kalintza-fü
 inerezttő-fü balsamina

Első Mutató

innyujtó-fü	tsikorgó-fü	kerti bo-	bóldog afz-
- - -	fal-fü	gánts	szony tö-
ifzap	harang-fü		vifse
indiai buza	török buza	kert fodorka	tserlevelü-fü
izetlen-fü	laboda	kerti temjén-	kakuk virá-
isten szakállá	viola	fü	ga
- - -	csába ire	kerti bershény	sár-fü
- - -	borjú láb-fü	kerti reptze	mustár
isten nyila-fü	mifegyertya	kerti bors	török bors
isten fája	seprú ruta	kerek nádra	borostyán
isten kenye-	fürtös-fü	kék virág	buza virág
re		kék tsillag	tsillag-fü

K.

kakuk faláta	bakszakál	kefelő-fü	tzamoly-fü
kakuk terjék	tyukszem	kénkoves	difznó kö-
kakuk virág	gyöngyvirág	gyökér	mény
kakuk pökte-	kakuk virág	kefztyü vi-	kükörits
fü		rág	
kakas tzi-	kakas taréj	kerezst-fü	rontó-fü
mer		keserü-bab	ibolya
- - -	szapora-fü	keferü há-	vidra-fü
kalintz	kakits	rom levelüfü	
kalán-fü	kalán levelü-	keferü-fü	szapora-fü
	fü	- - -	baratzk le-
káfa-fü	szent Antal	keferü gyö-	velü-fü
	virága	kerü-fü	szent László
káfa virág	kükörits	keresztes-fü	király füve
kankalin	kükörits		szent László
kakas láb	sömör-fü	- - -	király füve
kakas taréj	skárlát-fü	ketske sza-	téj hozó-fü
kassai rofa	szeg-fü	káll-fü	szilva leve-
kaláris-fü	spárga	- - -	lü-fü
kánna mosó-	táhnosó-fü	ketske há-	szulok
fü		rom levelü-	zanot
kákabot	buzogány-fü	fü	
kalap-fü	mirigy-fü	ketske szar-	görög széna
kerti lednek	bagolyborsó	va-fü	
kerti atratzél	bárannyelv-	kenyérbél	tüz virág
	fü	virág	

kelés-

Első Mutató

lő-fark-fü	tálmósó-fü	mezei tzi-	kalintza-fü
lorom lapu	lapu	prus	
ludláb-fü	öltör	mezei tövis-	matska tö-
ludrettentö-	ruta	fes lapu	vis
fü		mezei atra-	ökör nyelv
ludhur	tyukhur	tzél	
lőböstök	levestikon	mezei torma	kakuk virága
		mezei dár-	liliom
		dátska	
		mendörgö-fü	fül-fü
		medve kö-	medvetalp-
		röm-	fü
		mézelke	méh-fü
		mézgánts	méh-fü
		medve-fü	sárkerép
		mérges-fü	farkas répa
		mérges vad-	ökör nyelv
		harapást	
		gyógyító-	
		fü	
		mérgölö-fü	fz. Lörintz
			füve
		meg-fü	kakuk-fü
		mély-fü	eb-fzölő
		mindenkor	börvény
		zöld	
		mindenkor-	fül-fü
		élő	
		mihályka-	bubolyitska
		monya	
		mirha-fü	fürtös-fü
		momortika	balfamina
		mogyoró fa-	bubolyitska
		láta	
		mogyoró al-	kapotnyak
		lya	
		moh répa	pasternak
		mofó-fü	tálmósó-fü
		mohar kö-	lednek
		les	

M.

maria papats maria tzi-
pökje

mariá mag- bétsi-fü
dolna-füve

mádra gyö- kapor
kér

máj gyógyit- kender
tó-fü

matska nádra matska-fü

matska paréj tsallán

matska méz- matska-fü
fü

mátra-fü matska-fü

madár kö- madár láb-fü
röm-fü

madár foska foska

madár hur tyukhur

mazola málvá

málna-fa bóldog afz-
fzony tsip-
kéje

manna kása harmat kása

mezei ara- aranyos is-
nyos vefz- tap-fü
szö

meteng börvény

méhek neve- tsomorika
tése

mettér-fü mádra-fü

meze süly- fetske-fü
fü

Tábla.

moly-fü	lohere
muhartz	paponya
murok répa	répa
mustár-fü	sása-fü
muhar köles	börköles

N.

nagy farlos-fü	tserlevelü-fü
nagy ökör fark-fü	mifegyertya
nagy dragulya	natragulya
nagy lohere	sárkerép
nagyobb száfszor	ökör szemvirág
nagy szép virág	
napkása	madár köles
nap után néző-fü	kattangkoro
nadra-fü	péncz levelü-fü
nátha-fü	tárkony
német gyömbér	borjuláb-fü
négy levelü-fü	tzillár-fü
- - -	farkas répa
nésit-fü	üröm
nőző-fü	vitéz-fü
nyaktsap-fü	baj-fü
nyelves-fü	baj-fü
nyulkék	kakits
nyul-fü	kakits
nyul paréj	kakits
faláta	
nyulárnyéka	spárga

O.

olafz tövis	artitsoka
olafz falyáta	turbolya
olafz úti-fü	úti-fü
orofzlán szá-jú virág	borjú orrú-fü
orosz virág	szeg-fü
orros fejü-fü	borjúorrú-fü
ördög szekér keringő &c.	matska tövisk
ördög tej	ebtej
ördög bordája	paprág
ördög méz	fzent Lázló király füve
öreg kaka	gyékény kaka
östör paréj	östör
östör	laboda
öfzve forrasztó-fü	nadály-fü
öt ujjú-fü	öt levelü-fü
- - -	sár-fü
ökörgus	iglitzetövisk

P.

paszuly	bab
palafzk-fü	borfotska-fü
palatzk-féreg-fü	tzimáz-fü
paplan a' len földben	gerény-fü
papsaitja	malva
paiztor erfsény	paper szénye-fü
patatz	papits
parlagi rosa	eb-tsipke
parlagi-fü	tifztes-fü
paprika	török bors
	paprád

Első Mutató

paprád	aranyos pa- prád	reptze reptsin-fü	mustár mustár
páfrány	paprágy	- - -	reptze
pásztorvez- fzeje	bogátskoró	reptsén-fü rokafark	téli zöld gyapjas-fü
pera-fü	baj-fü	- - -	tsormolya
pézn levelü- fü	borostyán	romainardus rhü-fü	bétsi-fü var-fü
pés makoró	eger tövis		
perjé-fü	fal-fü		
peniz-fü	molly-fü	sárga kökör- tsin	hunyor
perje	paprágy	sárga virág	tüz virág
peremér	tüz virág	sárga hegyi liliom	láb mosó-fü
pemet-fü	peszertze		
pirósított-fü	buzér-fü	sárga festö- fü	rekettye
pipats	pipantz	sárga fel-fü- torma	
- - -	papitz	tó	
- - -	pappantz	sás-fü	tzamoly-fü
- - -	mák	salok-fü	harang-fü
pirított-fü	ökör nyelv	sátán-fü	méh-fü
pipehur	tyukhur	sarkas-fü	nadály-fü
portzogó-fü	paper szé- nye-fü	- - -	farkantyú virág
portzogó	portz-fü		
pásit		sárfüz	sár-fü
ports-fü	portsin-fü	sár virág	sömör-fü
pogány ékes- ség	rekettye	sártök	tök
polé (vagy)	tsombor	fanicula-fü	fanitzor
polaj		farló-fü	veronika
putnok-fü	tsombor	sárkány-fü	kigyótrang
ptrüzfzen- tő-fü	hunyor	sárkány gyö- kér	kigyótrang
- - -	tárkony	feb-fü	bak-fü
		febesített-fü	sömör-fü
		feb forrafz- tó-fü	kánya-fü
		seprü-fü	var-fü
		- - -	üröm
		sip-fü	bürök
			sisak-

R.

Tábla.

fisak-fü	katika répa- ja-fü	száz bötké- jü-fü	portz-fü
fipó tseresz- nye	paponya	szakadást gyógyító- fü	portz-fü
fimittó-fü	tálmósó-fü	szarkaláb vi- rág	farkantyú- virág
fombek	káka	szappanozó- fü	szappan-fü
fobrák bori- fü	koriandrom	száraz-fü	gyopár
fomkoró	sárkerép	szeges borfo	bagolyborsó
fok térdü-fü	salamon pe- tséte	szerelem-fü	bárfonyvirág
fos lorom	sóska	szerelemta- ploja	köldök-fü
foorom	sóska	szereletre- hajto-fü	tzim nye- lyü-fü
fulak-fü	harang-fü	széna kék	tserlevelü-fü
sömör-fü	boglár virág	szép szölö	eb-szölö
fpanyorviola	ibolya	szépítő-fü	sása-fü
fpikinard	levendula	szelentze	gyöngy vi- rág
fpanyor sar- kantyu vi- rág	torma	szél-fü	haslággyító- fü
süly-fü	borjú láb-fü	- - -	cyprus
- - -	fetske-fü	- - -	kalintza
fzáfz-fü	börvény-fü	szent-fü	szapora-fü
- - -	matska tö- visek	szem gyó- gyító-fü	szem-fü
fzáfz-fü	matskatövisek	szeg-fü sza- gu gyöke- rü-fü	szent Bene- dek-füve
fzarvas gyö- kér	ezerjő-fü	szelid fisak- fü	fisak-fü
fzamár tövis	iglitze tövis	sziv-erősit- tő-fü	sziv-fü
- - -	rekettye	szilva leve- lü-fü	szilva-fü
- - -	fulyom	- - -	torok-fü
fzamár koró	matskatövisek	szomjuhozó lapu	bogátskoro
fzamár here	lóhere		
fzamár kö- röm-fü	ló-köröm-fü		
szár-fü	öt levelü-fü		
szalak-fü	fulak		
szakáll-fü	csába ire		
szakallos ré- pa	répa		

szurok-

Első Mutató

szurok-fü	gyopár	- - -	szent László
szu-fü	gyopár		király füve
- - -	szaraz-fü	- - -	skárlát-fü
szunyog tö- visk	matska tö- visk	szentrobert- füve	golya orú-fü
szulak-fü	venitz	szent mag- dolna füve	matska gyö- kér
szörös-fü	egér fülfü	szent Maria Magdolna füve	nardus
- - -	rontó-fü	szent Péter kultsa	kükörits
szöfzös-fü	rontó-fü	sz. Simeon füve	málva
szölő-fü	fürtös-fü	szent Iván virága	szent Antal virág
szüz mária- teje	bóldog afz. szony tö- visse		
szükes-fü	paper szé- nye-fü		
szü-fü	szív-fü		
szent györgy virága	gyöngy vi- rág		
- - -	kükörits		
szent györgy füve	kigyó nelvü- fü	takáts vaka- ró	bogatskoró
szent györgy lova far- ka	spárga	tatárka	hajdina
szent három- ság virág	viola	tátorján	karó répa
szent Jakab virága	arany virág	tavafzi első virág	kükörits
szent János kenyere	angyal édes gyökér	tavafz hozó- fü	száfszor szép virág
- - -	varjú mo- gyoró	tajtekozó-fü	szappan-fü
szent jános virága	ökörfzem virág	téli faláta	bakszakáll
szent János füve	tsengő-fü	- - -	menta
- - -	skárlát-fü	téli zöld	börvény
- - -	üröml	- - -	fül-fü
szent Ilona füve	aranyos pa- prád	téj-fü	bóldog afz- szony tö- visse
		tejes-fü	eb-téj
		tejet neve!ö- fü	téj hozó-fü
		temondád-fü	borsotska-fü
		- - -	eb-szölő
			- ma-

T.

Tábla.

tengeri köles	madár köles	vad-mezei ibolya	kalintza-fű
tengeri buza	török buza	vad-izölő	eb-szölő
tetem toldo-fű	portz-fű	vad-szeg-fű	szent Benedek-füve
térd kötő-fű	portz-fű	vad-tzikoria	kattangkoro
timus-fű	kakuk-fű	vad-fog hagyma	király dár-dátskája
torok-fű	baj-fű	vad-hagyma	madár-téj-fű
torok öröme	torok-fű	vad-petrefelyem	levestikona
turhás-fű	tárkony	vad-tzitrom-fű	méh-fű
tör-fű	mezei dár-dátska	vad-polaj	menta
tövifses lapu	bogats koro	vad-kék	öllyw-fű
- - - lapu		vad-mustár	paper szén-nye-fű
tövifses fehér hatu bogats koro	bóldog asz-szony tövifse	- - -	borfotska-fű
tökösség ellen való-fű	portz-fű	vad-torma	borfotska-fű
török mag	sár-fű	vad-méz-fű	petrefelyem
tűz-fű	torok-fű	vad-falyáta	portlin-fű
therjék-fű	matska gyökér	vad venyege	venitz
thimian-fű	kakuk-fű	vad-murok	pasternák kotsord-fű
tyuk láb-fű	boglár virág	- - -	lud-pásit
tyuk taraj	tiktara	vad-varadits	szöszszös-fű
- - -	madár téj-fű	vad-tsombor	
tyuk begy	tyuk fzem	vad-rofa	eb-tfipke
- - -	tyukhur	vad-len	len levelü-fű
tyuk harap-ta-fű	tyukhur	varju-láb	golya orú-fű
		varju-mogyoró	tsallán
		- - -	fetske-fű
		varju-borfo	lednek
		- - -	lóhere
vad-édes gyökér	angyal édes gyökér	vargák-füve	gyopár
vadturbolya	bubolyitska	veres-fű	tsengő-fű
vad-pésma	buza virág	veres festő-fű	veres-fű
vad-ruta	kalintza	- - -	buzér-fű

V.

vad-édes gyökér	angyal édes gyökér	vargák-füve	gyopár
vadturbolya	bubolyitska	veres-fű	tsengő-fű
vad-pésma	buza virág	veres festő-fű	veres-fű
vad-ruta	kalintza	- - -	buzér-fű

Első Mutató Tábla.

veres gyürü	aranyos is- táp-fü	vizi-méreg	tsomorika
veresüllö-fü	fetske-fü	vizi-fodorka	fok hagyma- szagu-fü
vér-fü	tsengö-fü	vizi-gyopár	kender
- - -	tormatilla	vizi-forma	menta
vér gyökér	tormatilla	vizi-nyil	nyil-fü
veres-fü	holló-láb	vizi-mogyo- ro	petrefelyem
vérállato	portsin-fü	vizi-dio	fulyom
portsin		vizi-gefzte- nye	fulyom
vérállato-fü	tsengö-fü	vízfűza for- dulo-fü	farkas répa
- - -	golya orú-fü		
- - -	paper szé- nye-fü		
vérehullo-fü	fetske-fü		
venus ferdö- je	bogáts koro		
venus köldö- ke	köldök-fü	U.	
- - -	paponya	ugorka sza- gu-fü	bárány nyelv-fü
vizi bors	baratzk le- velü-fü	ugorka kö- szö-fü	nyúlláb-fü
vizi hunyor	baratzk le- velü-fü	ugro gyökér ujjos-fü	sár-fü gyűszü-vi- rág
vizi lentse	béka lentse	uri virág uti lapu	madártéj-fü uti-fü

MÁSODIK MUTATÓ TÁBLA.

A.		anethum	151	beta	64
abutilon	232	anemone	289	bidens	97
abrotanum	329	anguria	80	bifolium	168
absinthium	407	anagallis	391	bistorta	373
acanthium	32	anifum	131	blattaria	256
	99	anserina	211	blitum rubrum	
acanthus	236	apium risus	75		1292
aconitum	96	apium hortense	417	borrago	22
acorus	149	aparine	306	botrys	109
acetofa	361	aquilegia	58	brassica crispa	
acetofella	362	arum	36		154
adanthum 4	313	aristolochia	95	brassica cauli-	
adonis	290	artemisia	331	flora	158
agrimonia	291		407	branca ursina	
alchimilla	279	armoracia	377		235
aline	390	arnica	415	bryonia	384
allium ascaloni-		asarum	156	bugula	262
cum	130	aster atticus	65	buglossum	273
allium ursinum		asplenium	200		274
	132	asparagus	368	bupthalmum	276
alliaría	103	asphodelus	272	bursa pastoris	
alkekengi	287	atriplex	188		286
althea	230	auricula urfi	237		
alcea	229 231			C.	
amaranthus	20			carlina	11
ampeloprasum		B.		catanace	70
	129	bardana	190	cardamine	146
angelica	1	basilicum	24	cannabis	165
antirrhinum	35	barbarea	351	calamintha	214
androface	117	betonica	16		246
anthora	358	beccabunga	76	carduus benedi-	
anacamferos	348	belladonna	248	ctus	285
		bellis minor	328		

Mafodik Mutató

carduus marianus	34	cytiscus	416	epithimum	6
carthamus	316	cyclaminus	78	equisetum	369
calcatrippa	326	clinopodium	363	eringium	212
caryophyllata	350	clematis alba	398	erifimum	335
caryophyllus		corona folis	263	erica	374
hort.	340 341	corona impe-		esula	86
caprifolium	366	rialis	57	eupatorium	166
cardaminum	380	confoligo	113	euphrasia	366
capsicum	385	convolvulus			
calendula	394	major	125	F.	
caltha palustris	404	coronopus	134	fabaria	13
cardiaca	359	cochlearia	147	fellandrium	44
centaurium mi-		coriandrum	176	feniculum	153
nus	93	cotyledon	179	fenum graecum	
cervicaria	268	colchycum	184		121
ceræfolium	389	cotula foetida		felix	288
cerinthe	400		345	filipendula	397
chamædris	61	conyza	336	flos tunetanus	342
	62 63	crista galli	142	flammula jovis	
chelidonium	101	cruciata	167		360
	102	crocus	315	fraxinella	94
cheyrus	138	cuscuta	115	fragaria	92
chamæpitis	148	cucumis	406	fumaria	106
chenopodium	188			G.	
	189	D.		galeopsis	54
chamomilla	343	damafonium	233	galega	163
	344	dipsacus	31	gallium	349
chamæcistus	375	digitalis	124	genista	308
charysanthemum	3	doronicum	162	gentiana	354
		dracunculus	169	gladiolus fege-	
cicuta	49 50	draba	379	talis	206
cicuta odorata	45	dulcamara	85	gnaphalium	114
cicer	14			gratiola	67
cichorium	160	E.		gramen mannae	
cyanus minor	46	ebulus	105		187
cyperus	72	echium	275	gramen parnassi	
cynara	8	egylops	409		222
cynoglossum	83	elatine	198	gramen cani-	
		endivia	91	num	295
		enanthe	309	gera-	

Tabla.

<p>geranium 120 157</p> <p style="text-align: center;">H.</p> <p>hastula regia 172 helianthem 7 helenium 281 hedera terre- stris 41 hedera arborea 42 hemerocallis 187 heliotropium 264 belleborus 135 136 137 hepatica nobilis 220 hepatica stellata 221 hepatica fonta- na 223 herniaria 305 hyosciamus 29 hispanicum 59 60 hissopus 141 hyacinthus 133 387 hyeraceum 277 horminum 319</p> <p style="text-align: center;">I.</p> <p>jacobæa 252 iberis 39 imperatoria 249 imera pannonica 173 iris 204 ifatis 100 juncus 116</p>	<p>L.</p> <p>lamium plinii 55 lathyrus 107 lathiris major 323 lapathum acutum 191 192 lavendula 201 lagopus 270 lepidium 328 lenticularia 28 lcvisticum 202 lilium vulgum 203 205 lilium conva- lium 122 linum vulgare 195 linum cathar- cticum 196 linaria 197 lithospermum 215 lichen terrestris 254 liquiritia 353 lycopodium 255 lychnis corona- ria 66 lychnis nocti- flora 159 lolium 410 lunaria 314 lupinus 139 lupulus 174</p> <p style="text-align: center;">M.</p> <p>matricaria 218 219 majoranna 224 malva 228</p>	<p>mandragora 267 marubium 296 267 298 melampyrum 74 melo 79 mercurialis 128 meum 152 melissa 238 239 melissophyllum 240 menta 241 usque 245 melilotus 324 mille folium 88 mirabilis peru- viana 386 momordica 19 muscus abore- us 253</p> <p style="text-align: center;">N.</p> <p>nardus celt. 27 265 356 narcissus 266 napellus 161 napus 157 nasturtium aqua- ticum 378 nepeta panno- nica 247 nicotiana 81 nigella 177 nigellastrum 175 nymphaea 383 nummularia 294</p> <p style="text-align: center;">O.</p> <p>onobrychis 209 ononis 140 ocymastrum 25 ophiog-</p>
<p>X 3</p>		

Māfodik Mutatō

ophioglossum 171	primula veris	fatyrium	405
oreoselinum 299	186	faxi fraga	182
origanum 118	prunella	fatureka	38
orobanche 252	psyllium	scorzonera	9
orobus 194	ptarmica	scoparia	339
ornitogalum 216	pulegium	scophularia	56
ornitopodium	pulmonaria ma-	scordium	104
217	culata	scandix	155
P.	pulmonaria ar-	scolopendrium	
parietaria 98	borea		337
paris herba 68	pulsatilla	scabiosa	396
papaver		scalaria	317
225	Q.	securidaca	37
226 227	quinque folium	sedum minus	23
panax heracle-	vide penta-	sedum majus	108
um	phyllum	fenecio	309
250		ferratula	110
perfoliata 10	R.	serpentaria pan-	
perficaria 21	ranunculus	nonica	170
peonia 26	rapunculus	serpillum	144
peucedanum 77	reseda	seleli montanum	
petalites 251	ricinus	180	
pentaphyllum	rofa hortensis	stoechus citrina	
283	rofa sylvestris	119	
pimpinella alba	rosmarinus	stramoneum	234
12	rorella	stachis	320
pimpinella ma-	rubus vulgaris	stideritis	376
ior	339	sigillum salomo-	
pilosella 87	rubus idæus	nis	321
pyrola 183	rubia tinctorum	sium	178
pyrethrum 370	47	sinapi	257 258
polypodium 2	rufcus	lymphitum	260
porrum sectile	ruta	261	
131		folanum vulgare	
polium 301	S.	84	
portulaca 302 303	sagittaria	folanum pomife-	
polygonum 304	salvia	rum	347
polygala 372	sanicula	fonchus	143
potamogeton 325	salicaria	sophia chyrur-	
plantago 411	saponaria	gorum	150
usque 414	333	forgum	

Tábla.

sorgum	71	tribulus terre-	valerianella	112	
sparganium	327	stris	365	verbascom	271
succisa	280	tribulus aqua-	verbena	334	
smilax aspera	367	ticus	364	veronica	399
T.		tormentilla	381	vinca pervinca	343
tanacetum	395	tulipa	388	vincetoxicum	385
taraxacum	278	tussilago	210	virga aurea	5
thymus	145	U.		victoralis longa	123
thlaspi	284	ulmaria	164	vitia	199
typha	48	unifolium	90	viola martiana	402
tragopogon	17	urtica	52 53	viola tricolor	403
trifolium pra-		uvularia	15	X.	
tense	207 208	V.		xanthium	193
trifolium fibri-		valeriana	213	xyris	69
num	401				

Harmadik Mutató Tábla.

F.		guldenmundkraut	johanneskraut	59	
fallkraut	415	gurken	5	60	
farrenkraut	288		406	isop	141
feldrosen	82	H.		R.	
fenkel	153	habermurz	9	fagenkraut	214
feigearzenkraut		habichkraut	150	kaiserstron	57
	102	haarstrang	77	förbelfkraut	389
feigbohnen	139	halskraut	268	klapperröglein	290
ferberische	47	hani	165	klebkraut	306
ferberblum	100	hanensuß	30	kleite	190 192
fißkraut	115	hanenkamm	142		193
freysaukraut	403	hanenkopf	209	krähensuß	134
frauenstuhl	137	haselmurz	156	knoblauchkraut	103
fünffingerkraut	283	hasenflee	270	kornblume	46
G.		hauhechel	140	kornrose	225 226
geuchblum	146	hauswurz	108		227
gauchweyl	391	hechelkamm	15	krebskraut	264
geißbart	164	hederich	258	kronendill	345
geißblatt	366	herzgespann	359	fuchenschell	185
geißflee	416	heidenkraut	379	L.	
geißkraut	163	hirschkraut	85	lachs-knoblauch	
gemsenwurz	162	hirschnung	337		104
gemsendistel	143	hyacinth	133	lauskraut	113
geuseuß	282		387	lavender	201
genserich	211	hymber	33	leberkraut	220
gerstenwalch	409	hufflattich	210		bis 223
gishenl	358	hundsjung	83	leinkraut	197
achtrosen	26	hunds-knoblauch	129	leindotter	195
ginster	308		390		196
glaskraut	98	hünervarin	390	liebsapfel	347
gliedkraut	376	hopf	174	liebstockel	202
goldwiesenblum	3	I.		löffe-kraut	147
goldwurz	172 272	indianische kers		lungenkraut	392
goldlilien	187	chen	287	M.	
grindwurzelkraut		indianische kers		mariendistel	34
	191	ße	380	marienschuh	233
grundkraut	309	indianische weyr		mangold	64
	396	el	386		

Harmadik Mutató

manns liebe	270	nießkraut	371	rosen	310
	338	nießwurz	135	rosmarin	311
mannstreu	212		136	rother steinbrech	
mannsharnisch	117	D.		rubkraut	397
margentöblein	66			rubwurz	381
mausohrlein	87	ochsenjung	273	ruperts kraut	357
manstorn	89		274 275	S.	
mauerpfaffer	23	odermenig	291		
melte	188 189	orant	35	salbey	318 319
melissen	238	osterlucen	95		320
	239 240	P.		sainkraut	325
melaune	79 80	pappeln	228	sammelblume	20
meerhirsch	215		229 232	sanidcl	342
merrettich	377	pasternack	293	sanct barbaren	
mettram	218 219	peltschen	37	fraut	351
mapblume	122	peperl	45	sanct jakobs kraut	
mevran	224	pestilenzwurz	251		352
meisterwurz	249	pfaffenohrlein	278	affran	315 316
megerkraut	349	psieilkraut	269	auerampfer	361
meyer	292	psenningkraut	294	edencs	38
milzkraut	200	psillenkraut	18	sejckkraut	180
mondrauten	314	puley	72	senff	257
mohrenweizen	74	Q.		sejckenkraut	333
müackskopf	161	quendel	144	seeblume	383
münz	241 bis	queckengraß	295	siebengezeit	208
	247	R.		siamarkraut	231
N.				siegmurz	123
nabelkraut	179	rabe	175	sinau	279
nachtschatten	84	ramsel	372	singrün	43
narcissen	266	rapunzel	307	ionnentan	126
natterwurz	169	rauten	312 313	sonnenblume	263
	273	rauchen	259	sorgiamen	71
natterzünglein	171	repreffe	112	süßholz	353
nägelein	340	rheinsarn	395	schabenkraut	256
	341	rheinblume	119	schafgarbeu	88
nägeleinkraut	350	riedgraß	327	schaitben	369
negel	138	ringelblum	394	scharlackkraut	317
nessel	52 bis 56	rittersporn	326	schartenkraut	110
niederholder	105			schell.	

Tabla.

schellkraut	101	tausendguldenkraut		wassernuß	364
schrautlauch	131		93 94	weberdistel	31
schierling	49 50	täschelkraut	286	wiedertodt	4
schwaden	127	thymisciden	6	weisser distel	99
schwalbenwurz	355	traubenkraut	109	weiderich	111
schlüsselblum	186	tulipen	388	wegtritt	304
stabwurz	329	türkischer krese	379		305
stekeruben	157	II.		wegwarth	160
stechende winde		ungarisch schlans		wegerich	411
	367	gentraut	170	bis	414
stechapfel	234	B.		wermeth	407
stindelkraut	405	vepelwurz	203 bis	weißwurz	321
steinbrech	182		206	wildaurin	67
steinjansel	261	violen	402	wilde basilien	159
	262	vogelklaub	217	windröflein	289
steinflee	324	W.		wintergrün	183
sterkblum	70	wachskraut	400	wicken	199
sterkraut	65	wandlauskraut	69	wiesenflee	207
stulwurz	384	waldknoblauch	132	wirbeldost	363
storchenschnabel		waldruben	78	wolfsmilch	86
	120	waldglocken	124	wolfswurz	96
studentenkraut	330	wallwurz	260	wullkraut	271
spanischer pfeffer		wasserdost	166	wunderbaum	322
	385	wasserpfeffer	21	Z.	
spargen	368	wasserhanensfuß	75	zapfenkraut	15
sperberkraut	51	wasserkolben	48	zehrkraut	16
spinnendistel	285	wassereppich	178	zeitlosen	184
springkraut	323	wasserkresse	378	ziser	14
		wasserpeterlein	300	bitterröfel	338
Z.				zweyblatt	168
taback	81				

NEGYEDIK MUTATÓ TÁBLA
A' MEG-JEGYZETT
NYAVÁLYÁKNAK.

A' SZÁMOK IGAZITANAK A' FŰVEKRE.

A.

- Á**brázatú színtelen dagna Leányzók. 61. 62.
Agyék szakad's; vagy Has-szakadás. 217.
Agy-velő Tisztítás. 66. 317.
Aulás élesztő. 377.
Almatlanságról. 79. 80. 151. 226.
Appetitust készítő. 149.
Arany Érről. 19. 75. 88. 110. 260. 270. 390.
 297.
Azfzú Korság. 390.

B.

- Balbák ellen.** 21.
Badgyadás hévség miatt. 79. 80.
Bél-szakadás kis gyermekeken. 208.
Bél-fájás. 41. 118. 120. 226. 228. *Lásd Kolika,*
vagy Szél-rekett.
Bornak savanyúságot meg-tisztító. 43.
 — jó illat meg-adása. 164. 176. 317. 350.
Börnek fel-törése. 211. *Repedese.* 2. 271. *Kis-*
gyermeken. 255.

D.

Negyedik Mutató Tábla.

D.

- Dagadásokról. 100. 108. 139. 151. 179. 193. 194.
212. 259. 296. 321. 329. 342. 343. 344. 400.
416.
— kemények. 34. 57. 74. 83. 188. 195. 204.
205. 230. 372. *Evés* 104.
— Belső rézeknek. 22. 273. *Mirigyos.* 49.
Fejér. 187. *Veres.* 191. 192. 230. *Heves.* 83.
— Lábaknak. 81. 166. 384. 408. 414.
— Szemerem Testnek, 68. 105. 270. 309.
— Kis Gyermeknek. 212.
Derék fájás. 155.
Dühös állat marása ellen. 65. 72. 254. 296. 297.
355. 391.
Difznóknak nyavalyájok. 2. 299. 304. *Sebekről.* 56.

E.

- Égésről. 18. 19. 48. 59. 108. 266. 309.
Égető hólyagok. 278.
Elmének gyengesége. 238.
Egerek el-üzése. 272.
Emlökben meg-sűrűdött tej. 35. 357. 199. 389.
— Bimbóinak sebei, repedezései. 24. 210. 306.
— Dagadási. 85. 304. 357. *Rakfoly.* 357.
Epe ki-hajtás. 23. 264. 372.
Emésztés nehéz. 149. *Lásd Gyomor gyengeségét.*
Ellés nehézsége marhákknál. 180.
El-esett Tag. 122. 148. 185. 311. 377.
Esés. 10. 110. 141. 208. *Magasról.* 47. 397.
Ételre jó. 252.

F.

- Fársabárról. 30. 104. 105. 135. 148. 185. 284. 328.
384.
Fejér folyás. 54. 71. 72. 207. 211. 279. 283. 374.
383. 411.
Fekélyről. 88. 135. 139. 325. 354. 401. 407.
— Tsűrös, az az: Füstulás. 51. 142. 352.
Fekély-

Negyedik Mutató

- Fekélyről Marhákön. 21. 95. Ló. 185.
 Fene ellen. 21. 103. 104. 407.
 Férgék ellen sebes marhákban. 56. 189. Házi-férgék. 336.
 Festék Polztónak. 110. 316. Feketére hajtat. 33.
 Gyapjat fonalat. 118. Pirosra. 47. 274. Zöldre. 122. 238. Kékre. 100.
 Fitzamodás. 2. 174. 190. 264.
 Fog-fájásról. 11. 30. 39. 92. 118. 169. 283. 340. 360. 370. 371. 381. Ingó fog meg-erősödik. 373.
 Forgó tsont fájdalma. 230. 231.
 Forró betegség. 33. 79. 80. 92. 104. 164. 251. 257. 302. 361. 383. 402. 406.
 Fonni és szüni való fű, mint a' felyem. 32.
 Fontanellának való golyobis. 42.
 Fő-fájás. 16. 24. 138. 167. 208. 224. 226. 238. 334. 340. Gyomor gyengeségétől. 176. Főrek sebje. 16. 222. 366.
 Fövény ellen. 12. 55. 140. 190. 196. 212. 244. 292. 324. 376. 390. 392. Hólyagban, 's Veseiben. 5. 41. 52. 82. 178. 287. 374.
 Fuladozás. 4. 36. 69. 73. 77. 95. 109. 118. 126. 141. 147. 152. 166. 203. 210. 249. 281. 316. 333. 335. 345. 377. Kis Gyermek. 338.
 Füleknek Zugása. 224.
 Frantzu ellen. 85. 166. 333. 366.

G.

- Gilifzták ellen. 59. 67. 72. 78. 119. 146. 150. 174. 276. 288. 295. 329. 359. 379. 395.
 Golyva, Gelyva. 4. 54. 69. 75. 124. 345.
 Gondolat nehézsége, (*Melancholia*) 9. 22. 135. 273.
 Görts ellen. 32. 77.
 Guga el-vefztés. 56. 78. 124.
 Guta-ütés. 186. 394.
 Gyomor-fájás. 47. 241. 265. Égetése. 326. Kis-Gyermeknek. 359. Gyengeségeről. 27. 33. 37.

Tábla.

38. 144. 145. 285. 328. 350. 377. *Nehéz emésztésű.* 36. 93. 356.
Gyümölcsök el-tartásokról. 329.

H.

Hagymáz. 104. 334.

Haj-nevelés. 4. 253. 383. *Lásd Kopaszság.*

— Feketítés. 33. 168.

Hányás ellen. 88. 241. 253. 315. 407.

Hánygák vesztése. 264.

Hályog szemek. 101. 207.

Hallásbéli nehézség. 128.

Has-lágyítás. 64. *Indítás.* 78. 101. *Fájás.* 134.

151. 280. *Terhes Asszonyoknak.* 123. *Has-
tekeres.* 109. *Has vagy agyek szakadás.* 217

Hús-menes, folyás. 20. 43. 51. 204. 274. 275.
298.

Ház füstölés férges ellen. 336.

Hektika. *Lásd Száraz betegség.* 64. 406.

Hévségben lévő gyermek. 390.

Hemorhoides. 102. *Lásd Arany ér, vagy Süly
Végbéli.*

Hideglelés. 39. 93. 152. 190. 257. 293. 343. 344.
401. 407. 413. *Harmad napos.* 67. 191. 413.

Himlőzészről. 58. 153. 163.

Holt tetemnek el-vesztése. 10.

Holyag szittatás után való feb. 64.

Hószám indítás. 47. 72. 73. 95. 138. 152. 180.

201. 202. 218. 219. 272. 297. 301. 312. 320.
329. 394. 408. *Rend kívül valóknak állítása.*

88. 283. 381. *Rendetlen.* 243.

Hurut. 378. *Lásd Fulladozás, Köhögés.*

I.

Inak öszve fugorodása. 18. 77. *Fájdalmi.* 376.

Inyek rothadása. 22. 339. *Dagadása.* 169. *Lásd.
Szájnyak rothadása.*

Negyedik Mutató

Juhnak hafzuos. 139. Tüdője veszéfe. 190. Dögök ellen. 299.
Izzadás. 11. 27. 105. 109.

K.

Katharus. 12. 149. 224. 225. *Lásd.* Köhögés.
Kehés Ló, 's szarvas marha. 98. 121. 156. 218.
393. 408.
Kelés. 280.
Kelevény. 148. 272. 378.
Kemény tsomok ofzlatásáról. 29.
Kolika. 12. 41. *Epetől való.* 112. 134. 226. 343.
Lásd. Szél rekett.
Kopafzságról. 106. 187. 272. 289. 329.
Korság. 167. 180. *Lásd.* Nyavalya-törés.
Kofz. 93. 106. 191. 192. 378.
Kö ellen. 21. 22. 98. (182) 232. 300. 302. 308.
334. 341. 378. 416. *Holyagban 's Vefekben.*
5. 89. 131. 140. 186. 215. 287. 324. 335-
351. 374. *Lásd.* Fövény.
Köhögés. 38. 87. 141. 144. 145. 149. 153. 154.
210. 228. 230. 231. 353. 393. 396. *Lásd.*
Fulladozás, Húrut.
Köldök szakadás Kis-Gyermeknél. 10. 332.
— Tsömör. 350.
Köröm méreg. 114. 339.
Köfzvény. 2. 36. 39. 61. 62. 85. 106. 119. 148.
186. 196. 281. 345. 366. 374. 377.
Köfzvény miatt dagadozott Tagok. 192. 343.

L.

Láb száron lévő feb. 150.
Legyek ellen. 111. 136.
Levesbe jó. 17.
Lépnek dagadása. 4. 6. 9. 100. 140. 200. 257.
• 299. 308. 337. 379. 384. 404. *Keménysege.*
115. 160. *Romlása.* 288.

Tabla.

Lónak nyavalyairól *Belső romlása.* 41. 288. *Gelesztijuk ellen.* 51. 59. 309. *Humályos szemek.* 280. *Labok dagadása 's fitzamodása.* 108. 283. *Vizellet indítás.* 140. *Bogarak reájuk nem szálnak.* 165. *Nyereg törés.* 21.
Lövésből esett seb. 408.

M.

Magnak folyása. 83. 155.
Máj egészségtelen 291. *Kemény.* 85. 115. 160. 166. 223. 297. 334. *Dagatt.* 28. 220. 221. 299. 404. *Tisztulása.* 308. 338.
Méh fel-háborodás. 57. 214. *Fajás.* 189. 280. *Tisztítása.* 26. 72. 218. *Keményedés.* 208. *Szülés után.* 389.
Méhek tsipések ellen. 345. 404.
Melancholia *Lásd.* Gondolat Nehézsége.
Mely-fájás 119. 154. 277. 315. 320. 402. *Dagadása.* 187. *Tisztítása.* 104. 261. 417. *Rekedése.* 1.
Méreg ellen 1. 35. *Mérges és ártalmasok.* 11. 29. 36. 57. 75. 78. 84. 86. 96. 113. 156. 161. 173. 184. 234. 248. 322. 342. 347.
Mirigy. 69. 109. 249. *Mirigyes Dagadás.* 49.
Moly ellen. 72. 109. 119. 201.
Mondolák vagy Száj-Dagadása. 12. 15. 220. 231. 229. 355. 365.

N.

Nyak tsap dagadása. 12. 15. 229.
Nyal sűrűségéről. 1. 151. 152. 264. 297. 313.
Nyavalya-törésről. 42. 213. 251. 279. 293. 312. 402. 405. *Kis 's tets Szupókon.* 26. 94. 108. 216. 255. *Lásd* Korság.
Nehéz Lehellés. 379.
Nyil-allás. 34. 143. 225. 230. 372. 396.

Negyedik Mutató

O.

Óldal fajás. 310. 384.

Ondó-folyás. 165. 212.

Orrból vér-folyás. 13. 87. 111. 349. 369.

Orbánz 357. *Lásd.* Szent Antal Tüze, vagy Tsuz.

P.

Patéts. 104. 163.

Pestifés nyavalyák ellen. 1. 81. 90. 104. 163.
327. 304. *Guga.* 68. 251.

Pokol-vár. 280.

Podágrás Láb. 9. 16. 186. 399. 408. *Lásd* Köfzvény.

Pondró ellen. 56. 95.

Pulyhákknak ártalmas. 234.

Purgáló. 196.

Ptrüzfzentő erejü. 177.

R.

Rágásról Kis-gyermekeknél. 343. 344. 390. 404.

Ragadó mérges nyavalya. 327.

Rák-ellen. 285. *Rák-Súly.* 23. 49. 68. 84. 193.
248. 264. 318. 335. *Belső.* 357.

Repedése a' a' bőrnek. 2. 18. *A' Szajnak.* 24.

Rettegés Kis-Gyermeknek. 108.

Rothadása a' Testnek. 285. 312.

Rothasztó Forróság. 104.

Rüh ellen. 11. 31. 135. 139. 166. 191. 192. 281.
330. 333. 349. 395.

S.

Salátanak jó. 15. 22. 169. 174. (228.) 328. 351.
382.

Sárgaságról. 4. 28. 85. 100. 106. 133. 138. 143.
160. 172. 191. 192. 276. 285. 287. 299. 336.
387. 393. 401. 414.

Tábla.

- Seb 1. 3. 5. 19. 42. 51. 66. 88. 92. 95. 100. 125.
 148. 210. 222. 241. 262. 276. 294. 337. 350.
 355. 417. *Uj* 183. 233. 261. 286. 326. 375.
Régi. 95. 190. 216. 255. 411. 414. *Tsürös*
folyó. 15. 51. 95. 150. 350. 381. 411. 104.
 116. *Belső* 56. 59. 382. 399. *Tüzes.* 390.
Eves. 198.
- Sérvés. 100. 168. 221. 279. 291. 304. 305. 363.
 397.
- Sérülés. 13. 183. *Belső.* 261. 262.
- Sér ize adó-fü. 235.
- Sér, hogy meg-ne etzetefedjen. 350.
- Serkék ellen. 109.
- Sömörrel. 31. 69.
- Skorbut (*Scorbutus*) Sós-Vér. 76. 102. 351. 382.
- Süly 40. (*Tésében* 59) 208. 210. 284. *Belső,* 291.
 297. 332. 369. *Vég-bélben.* *Lásd* Arany-ér,
 Hemorrhoides.
- Szájnak belső rothadáfa. 5. 58. 220. 221. 268.
 283. 294. 339. 357. 362. 365. *Sebjei.* 87. 211.
 262. 373. 375. *Holyagotskai.* 108.
- Szappan készítésre. 157.
- Száradások a' Kis-Gyermekeknek. 42. 294. 376.
- Száraz Betegség. 31. 41. 85. 228. 338. 399. 406.
Lásd. Hektika. *A' tüdőben levő süly és feb*
miatt. 392.
- Szedülés. 311.
- Szél rekett. 73. 151. 176. 181. 329. *Hajtáfa.* 201.
 202. 300.
- Szél-ütés. 52. 224. 238. 318. 340. 402. *Nyeluben.*
 12. 249. 370.
- Szem homályos. 1. 12. 31. 122. 153. 213. 346.
Könyvező. 198. *Gyenge.* 365. *Fájdalmas.* 230.
Veres. 46. 304. 305. *Veres dagatt.* 68. 121.
 317. 324. 326. *Folyó.* 301. *Tsürös dagatt* (*Fi-*
stula lachrymalis) 409.
- Szent Antal tüze. 84. 98. 105. 255. 324. 349.
Lásd Tsúz.
- Szeplő abrázaton. 12. 85. 121. 128. 194. 197.
 266. 321. 328. 366. 383.

Negyedik Mutató

- Szintelen ábrázat 's dagat. 61. 62. *Lásd* Ábrázat.
Szív-dobogás. 340. 355. *Erősítő.* 22.
Szorulásról. 2. 128. 228.
Szömöltsökről. 31. 86. 108. 128. 264.
Szülés után való fájdalmak enyhítése. 88. 218.
219. 389. 402. *Meg-báújat* tagokat. 238.
Szunyog ellen. 281.

T.

- Taga-fzakatt. 201.
Tej hozása Dajkáknál. 12. 119. *Nevelése.* 20. 153.
275. 289. 307. *Ofzlatása.* 211.
Tej bővsége Teheneknél. 152. 252. 372. 390. *Tej-*
feli. 53.
Tetvek ellen. 119. 135. 136.
Torok-fájás, dagadás. 12. 33. 43. 65. 114. 268.
279. 345. 382. *Belső dagadás.* 58. 141. 262.
268. 339. 352. *Rekett.* 335. *Torok-Gyik.* 77.
Törött-Tsont. 10. 168. 260.
Tököségről. 13. 166. *Gyermekek*nél. 206.
Tudónek romlása. 51. 114. 237. 333. 337. 378.
389. *Sebjei.* 16. 279. *Dagadása.* 372. *Süly tü-*
üben. 51. 369.
Tsets. *Lásd* Emlő.
Tsömör ellen. 407.
Tsipő tsont fájdalma. 230. 231.
Tsont puposodás gyermekeknel. 397.
Tsuklás ellen. 38. 144. 145. 151. 241.
Tsúz *Lásd.* Szent Antal Tüze. Orbántz. *Ábráza-*
ton. 355.

V.

- Vad-hus ellen. 95.
Var. 69. 106. 135. 309. 378. *Lásd* Kofz.
— Börnek tisztátalansága. 289. 328.
Vér-has. 13. 43. 51. 71. 83. 87. 97. 111. 114.
150. 164. 198. 204. 221. 226. 228. 230. (260)
270.

Táblá.

270. 271. 278. 283. 292. 294. 302. 325. 336.
 352. 361. 373. 375. 381.
- Vér-Köpés. 41. 52. 87. 109. 111. 134. 164. 211.
 (260) 270. 271. 277. 294. 295. 332. 337. 373.
 375. 381. 392.
- Vér-folyás, szakadás. 20. 43. 59. 142. 154. 204.
 237. (253) 274. 286. 298. 405. Orrból. 13.
 87. 111. 369. Sebhöl. 223. 270. Sós, rothatt
 (Scorbut) 9. 76. 79. 101. Űtés vagy esés ül-
 tal öszve gyult, sült. 47. 141. 193. 284. 321.
 329. 371. 389.
- Vér-tisztítás. 22. 100. 275. Hányds. 204.
- Vér-vizelés. 369. 371.
- Vér-rekedés Szülés után. 95.
- Végbélben Suly (*Hemorhoides caeca*) 19. 102. 197.
Lásd Arany-ér.
- Végbél-eröltetése. 20. Fájdalmai. 271.
- Vese-fájás. 79. 88. 236. 228. 265. 281. 290. 353.
 379.
- Vese ki-sebefedéséről. 16.
- Vizellet Hajtása. 14. 15. 27. 38. 54. 58. 89. 98.
 116. 117. 125. 129. 144. 145. 147. 178. 187.
 217. 227. 244. 284. 339. 368. 389. 416. Fáj-
 dalmas. 197. 228. 230. 381.
- Vizes, vagy fejer Dagadás. 105. *Lásd Dagadás.*
- Vizi betegségről. 5. 61. 62. 67. 86. 125. 134. 203.
 301. 316. 308. 329. 345. 355. 384. 389.
- Vizi-Kórság. 105. 249. *A' Kis-Gyermekek' fejekben.*
 67.
- Vizi-holyag febjéről. 293.

U.

- Űtés vagy esés miatt megsérült tagokról. 373.
 384.

K I S- G Y E R M E K E K

N Y A V A L Y Á I R Ó L.

- B**él-szakadás. 208.
Bőrnek fel-törése. 255.
Dagadozások. 212.
Fulladozások és köhögésekről. 338.
Gyomor fájások. 359.
Hévségekről. 390.
Himlőzés. 58. 153. 163.
Köldök szakadás. 10. 332.
Nyaválya-törés. 26. 94. 108. 216. 255.
Rágás. 390.
Rettegés. 108.
Szél rekedések. 181.
Tököség. 206.
Tsont puposodások. 397.
Vizi kórság a' fejekben. 67.

